POUGET.

INSTITUTIONES

CATHOLICÆ.

V.

FATHER'S LIBRARY

TOMUS V. CONTINET

II. Part. Sect. III.

Cap. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. *De Præceptis Dei.*

INSTITUTIONES

CATHOLICÆ

IN MODUM CATECHESEOS,

IN QUIBUS QUIDQUID AD RELIGIONIS HISTORIAM ET ECCLESIÆ DOGMATA, MORES, SACRAMENTA, PRECES, USUS ET CÆREMONIAS PERTINET, TOTUM ID BREVI COMPENDIO EX SACRIS FONTIBUS SCRIPTURÆ ET TRADITIONIS EXPLANATUR;

EX GALLICO IDIOMATE IN LATINUM SERMONEM TRANSLATÆ:

ADJECTIS SINGULIS E SCRIPTURA ET TRADITIONE PETITIS PROBATIONIBUS ET TESTIMONIIS.

AUCTORE EODEM ET INTERPRETE FRANCISCO-AMATO POUGET, MONTISPESSULANÆO, PRESBYT. CONGREGATIONIS ORATORII GALLICANI, SACRÆ FACULTATIS PARISIENSIS DOCTORE THEOLOGO.

EDITIO NOVA, CUM EMENDATIONIBUS ET APPENDICE.

TOMUS QUINTUS.

ALMA COLLEGE 254 LIBRARY P862 Alma, California

APUD PERISSE FRATRES, BIBLIOPOLAS,

LUGDUNI
in priori domo
VIA MERCATORIA, 49,
ET VIA CENTRALI, 60.

PARISIIS
in recentiori domo
VIA SANCTI-SULPITII, 38.

1857

1068

Rev. James Vila P.P.

Digitized by the Internet Archive
in 2025

Avenione, Typis Fr. Seguin, via dicta Bouquerie, 13.

https://archive.org/details/institutionescat0005vari

INSTITUTIONES CATHOLICÆ
IN MODUM CATECHESEOS.

SECUNDÆ PARTIS SECTIO III.

De Præceptis Dei.

CAPUT PRIMUM.

De Præceptis Decalogi in genere.

Int. Disc. QUODNAM est signum, qui caracter, quæ nota et tessera charitatis?

Resp. Sancta observatio mandatorum Dei. Qui enim Deum diligit, is Deo obsequitur. Nec Deum diligere censetur is, qui voluntati Dei repugnat. (A)

I. Quot sunt præcepta Dei?

R. Decem. Hæcque uno verbo dicuntur Decalogus, id est, verba decem.

I. Quis sanxit Decalogum?

R. Deus ipse per ministerium Moysis illum, ut jam diximus (*Parte* 1. *Sect.* 1. *Cap.* 4. §. 10.), tradidit Judæis scriptum in tabulis duabus lapideis. Hanc legem et Christus confirmavit et promulgavit iterum. (B)

(A) JOAN. XIV. 23.... Si quis diligit me, sermonem meum servabit: et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. 24. Qui non diligit me, sermones meos non servat.

(B) EXOD. XXXIV. 1. Præcide, ait, (Deus Moysi) tibi duas tabulas lapideas instar priorum, et scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulæ, quas fregisti. 2. Esto paratus manè, ut ascendas statim in montem Sinaï, stabisque mecum super verticem montis.... 4. Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales antea fuerant: et de nocte consurgens ascendit in montem Sinaï, sicut præceperat ei Dominus, portans secum tabulas.... 27.... Scribe tibi verba hæc, quibus et tecum et cum Israël pepigi fœdus. 28. Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies et quadraginta noctes: panem non comedit, et aquam non bibit, et scripsit in tabulis verba fœderis decem.

MATTH. XIX. 16.... Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam? 17. Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Unus est bonus, Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. 18. Dicit illi: Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies: non adulterabis:

I. Cujus necessitatis est observatio Decalogi?

R. Tantæ necessitatis ut qui vel unum ex his præceptis decem, lethaliter peccando, transgressus fuerit, statim is æterni supplicii reatu teneatur, nisi resipiscat et pœnitentiam agat. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, inquit Christus. (*Matth.* XIX. 17.)

I. Nunquid et ante Moysen homines decem mandatorum lege tenebantur?

R. Hâc lege fuerunt et semper erunt homines obstricti. Siquidem nihil aliud sunt præcepta Decalogi, quàm legis naturæ præcepta, quæ quidem nullam pati possunt exceptionem aut dispensationem. (C) Nunquam licuit aut licebit contra rectæ rationis normam agere. Ideoque decem illa præcepta scripta erant ipso Dei digito in cordibus hominum jam ab initio creationis.

I. Cur ergo scripsit ea Deus iterum Judæis per Moysen? Id videtur fuisse superfluum?

R. Illa ex cordibus et mentibus hominum peccatum penè deleverat. Ideò scripsit ea Deus Judæis in tabulis lapideis, donec Christus ea per Spiritum scriberet denuo in cordibus nostris, ut ait Apostolus, juxta prophetiam Jeremiæ. (D)

I. Quid promittit Deus iis qui mandata sua custodierint?

R. Vitam æternam, (E) de quâ superiùs diximus. (*Part.* 1. *Sect.* 2. *Cap.* 5. §. 20.)

I. Quænam sunt Præcepta Decalogi?

R. Accipe illa, qualia scripta leguntur capite vigesimo Exodi, et capite quinto Deuteronomii : et qualia Moyses jussu Dei promulgavit Israëlitis.

1. « Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra » Ægypti, de domo servitutis. Non habebis Deos alienos » coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem simi- » litudinem, quæ est in cœlo desuper, et quæ in terra deor-

non facies furtum : non falsum testimonium dices : 19. Honora patrem tuum, et matrem tuam : et diliges proximum tuum sicut teipsum.

(C) MATTH. XIX. 17.... Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.

Vide S. AUG. *suprà Sect.* 1. *hujusce Partis Cap.* 1. §. 1. *in Psal.* LVII. *et Epist.* 157. *ad Hilar. litt.* (E)

Lib. 22. *contra Faustum*, *c.* 27. *et* 28. *Vide suprà* §. 1. *Cap.* 1. *Sect.* 1. *hujusce Partis litt.* (A)

Cap. 30. Æternà ergo lege consultâ, quæ ordinem conservari jubet, perturbari vetat, videamus quid peccaverit Abraham.... Lex æterna, id est voluntas Dei creaturarum omnium conditoris, conservando naturali ordini consulens, non ut satiandæ libidini serviatur, sed ut saluti generis prospiciatur, ad prolem tantummodo propagandam mortalis carnis delectationem dominatu rationis in concubitum relaxari sinit... Non igitur Abraham prolis habendæ insanâ cupiditate flagrabat.... Proinde ille naturæ ordinem servans, nihil humano concubitu agebat, nisi ut homo nasceretur.

(D) 2. COR. III. 3. Manifestati quòd epistola estis Christi, ministrata à nobis, et scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi : non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.

HEBR. VIII. 10. Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus : Dando leges meas in mentem eorum, et in corde eorum superscribam eas : et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. (*Ex Jerem.* XXXI. 33.)

(E) MATTH. XIX. 17. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (C)

» sum, nec eorum, quæ sunt in aquis sub terra. Non ado-
» rabis ea neque coles : ego sum Dominus Deus tuus fortis
» zelotes.

2. » Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Nec
» enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit
» nomen Dei sui frustrà.

3. » Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus ope-
» raberis et facies omnia opera tua. Septimo autem die Sab-
» batum Domini Dei tui est : non facies omne opus in eo,
» tu et filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua,
» jumentum tuum, et advena, qui est intra portas tuas.

4. » Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longæ-
» vus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.

5. » Non occides.

6. » Non mœchaberis.

7. » Non furtum facies.

8. » Non loqueris contra proximum tuum falsum testi-
monium.

9. » Non concupisces uxorem proximi tui.

10. » Non domum, non agrum, non servum, non ancillam,
» non bovem, non asinum, et universa quæ illius sunt. »

Hæc eadem præcepta juvandæ memoriæ causâ his carmi-
nibus comprehensa sunt.

1. Unum cole Deum. 2. nec jures vana per ipsum.
3. Sabbata sanctifices. 4. Habeas in honore parentes.
5. Non sis occisor, 6. Mœchus, 7. Fur, 8. Testis iniquus.
9. Alterius sponsam, 10. nec rem cupias alienam.

Ad amorem Dei et proximi reducuntur hæc præcepta de-
cem. Tria priora pertinent directè ad amorem Dei, septem
posteriora ad amorem proximi. (F) Duobus his præceptis
dilectionis Dei et proximi totam Legem et Prophetas conti-
neri Christus ait : (G) *Qui proximum diligit, Legem implevit*,

(F) S. Aug. *Lib.* 15. *contra Faustum*, *c.* 4. Plenitudo autem legis est charitas. Ibi enim sunt duo illa præcepta dilectionis Dei et proximi, singulis tabulis explicata. Hoc ergo diptychium ille præmisit, qui tibi hæc duo præcepta veniens commendavit, in quibus tota lex pendet et Prophetæ.... Quæ duo præcepta, ipsa sunt decem : tria pertinent ad Deum, et septem ad proximum.

Cap. 7. Hæc tria præcepta quomodo pertineant ad dilectionem Dei quando capies, quando sapies, quando amabis ?... Quo pacto ergo te nunc doceam hæc tria præcepta ad dilectionem Dei pertinere, ex quo et per quem et in quo sunt omnia ? Undè hoc intelligis, quando nec illa septem, quæ ad dilectionem proximi pertinent, quà humanæ vitæ societas continetur, erroris tui detestandà perversitate nosse atque observare permitteris ?.... Illa tria, quæ ad dilectionem Dei pertinent, omninò ignoras.... Hæc autem septem, quibus societas humana non læditur si quando custodis,..... aut timore frangeris, ne publicis legibus puniaris ;... aut ipsâ naturali lege, quàm injustè alteri facias, quod tibi ab altero fieri non vis, advertis.

Serm. 1. *in Psal.* xxxii. *n.* 2.... Serviant membra vestra dilectioni Dei et proximi, in quibus tria et septem præcepta servantur.

(G) Matth. xxii. 40. In his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetæ.

S. Aug. *Ad Episcopos Eutropium et Paulum, seu libro de Perfectione justitiæ hominis, c. 5. n. 11. Ratiocinat.* 11. Respondetur multa esse in Scripturis sanctis divina præcepta, quæ omnia commemorare nimis operosum est : sed Dominus, qui verbum consummans, et brevians fecit super terram, in duobus præceptis dixit legem Prophetasque pendere ; ut intelligeremus, quidquid aliud divinitus præceptum est, in his duobus habere finem, et ad hæc duo esse referendum ; Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua, et diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his, inquit, duobus præceptis tota lex pendet et Prophetæ. Quidquid ergo Dei lege prohibemur, et quidquid jubemur facere, ad hoc prohibemur, et jubemur, ut duo ista compleamus ; et fortè generalis prohibitio est, Non concupisces : et generalis jussio est, Diliges. Unde breviter et Apostolus Paulus quodam loco (*Rom.* xii. 2.) utrumque complexus est. Prohibitio enim est, Nolite conformari huic seculo : jussio autem, Sed reformamini in novitate mentis vestræ. Illud pertinet ad non concupiscere, hoc ad diligere. Illud ad continentiam, hoc ad justitiam. Illud ad declinandum à malo, hoc ad faciendum bonum. Non concupiscendo enim vetustate exspoliamur, et novitate induimur diligendo. Sed nec quisquam potest continens esse, nisi Deus det :.... Ad hoc enim lex ista præcipit, ut cùm in his implendis homo defecerit, non se extollat superbiâ tumidus, sed ad gratiam confugiat fatigatus ; ac sic eum lex terrendo, ad Christum diligendum pædagogi perducat officio.

Serm. 248. *aliàs de temp.* 148. *in dieb. Paschal.* 19. *cap.* 4. *n.* 4. Scitis legem datam esse per Moysen populo Dei, et in ipsa lege præcipuum commemorari Decalogum, id est, decem præcepta legis : quorum est unum præceptum de colendo uno Deo ; secundum præceptum *Ne accipias nomen Domini Dei tui in vanum* (*Exod.* xx. 7.) : tertium præceptum de observatione sabbati, quod Christiani spiritaliter observant, Judæi carnaliter violant. Ista tria præcepta ad Deum pertinent, reliqua septem ad homines : propter illa duo principalia, *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua*, et *Diliges proximum tuum tanquam teipsum. In his duobus mandatis, tota lex pendet et prophetæ.* (*Matth.* xxii. 37. 39. 40.) Quia ergo duo sunt ista præcepta, in illo Decalogo tria pertinent ad dilectionem Dei, et septem ad dilectionem proximi. Quæ sunt septem pertinentia ad hominem ? *Honora Patrem tuum et matrem, non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dixeris, non concupisces uxorem proximi tui, non concupisces rem proximi tui.* (*Exod.* xx. 12. *et seq.*) Hæc decem præcepta nemo implet viribus suis, nisi adjuvetur gratiâ Dei.

Serm. 249. *in dieb. Paschalib.* 20. *aliàs* 21. *ex Vignerianis, n.* 3. Mandata Dei propter magnum perfectionis mysterium Decalogo continentur. Decem præcepta legis sunt scripta in tabulis lapideis digito Dei, hoc est Spiritu sancto : in una tabula præcepta quæ ad Deum pertinent, in altera quæ ad hominem pertinent. Quare hoc ? Quia in dilectione Dei et proximi *tota lex pendet et prophetæ* (*Matth.* xxii. 40.).... Sed quid valent ista decem ? Data est lex, sed *si data esset lex, quæ posset vivificare, omnino ex lege esset justitia.* (*Gal.* iii. 21.) Nosti legem, et non facis legem : *littera occidit :* (2. *Cor.* iii. 6.) ut autem facias quod nosti, *Spiritus autem vivificat...* Accedat Spiritus, et impletur lex, adjutorio Dei, non viribus tuis. Ergo vide : non valdè amemus pertinere ad illa decem. *Si enim ex lege justitia, ergo Christus gratis mortuus est.* (*Galat.* ii. 21.) Lex jubet, Spiritus juvat : lex agit tecum, ut scias quid facias ; Spiritus, ut facias.

Serm. 250. *aliàs* 22. *è Vignerianis, in dieb. Paschal.* 21. *n.* 3. In dilectis Dei operatur Spiritus sanctus, ut aliquid lex valeat ibi. Nam si tollas Spiritum, quid valet lex ? Prævaricationem facit. Ideo dictum est, littera occidit (2. *Cor.* iii. 6.) : Jubet, et non facit... jubetur, et non facis ; prohibetur, et facis ; ecce littera occidit. Lex autem decem præcepta habet. Præceptum primum legis est, colendum esse unum Deum, nullum idolum faciendum. Præceptum secundum est, *Non accipies nomen Dei tui in vanum.* (*Exod.* xx. 7.) Præceptum tertium est, observa diem sabbati, sed spiritaliter, non carnaliter quomodo Judæi. Ista tria præcepta ad dilectionem Dei pertinent. Sed quia, *in his duobus præceptis*, ait (*Matth.*

inquit Apostolus. (*Rom.* XIII. 8.) Quibus verbis videtur omnia reducere ad dilectionem proximi; sed ad illius Apostolici oraculi intelligentiam advertendum est cum sancto Augustino (H), sic inter se connecti amorem Dei et proximi, ut neuter ab altero separari queat, ut superiùs (*Part.* 2. *Sect.* 2. *Cap.* 4. §. 2. *et* 3.) explicuimus, ubi de Charitate egimus.

I. Cur ais ad amorem Dei referri tria priora præcepta Decalogi?

R. Quia nisi Deum amemus, nec Deum, ut par est, colere et adorare, nec nomen illius venerari, nec destinatum illius servitio diem sanctificare possumus. Et ubi charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, observantur sanctè tria hæc, quæ ex charitate necessariò consequuntur. (I)

XXII.), *tota lex pendet et Prophetæ*, id est, in dilectione Dei, et in dilectione proximi: cùm audisti quid pertineat ad dilectionem Dei, unitas, veritas, quies; attende quid pertineat ad dilectionem proximi: (*Exod.* XX. 12.) *Honora patrem tuum et matrem tuam*, habes quartum præceptum. (13.) *Non mœchaberis*, habes quintum. (14.) *Non homicidium facies*, habes sextum. (15.) *Non furtum facies*, habes septimum. (16.) *Non falsum testimonium dices*, habes octavum. (17.) *Non concupisces rem proximi tui*, habes nonum. *Non concupisces uxorem proximi tui*, habes decimum. Qui dicit, *non concupisces*, interna pulsat, interiora percutit. Concupiscentia negotium agit. Ecce ista lex est in decem: quid prodest cùm didiceris, et non feceris? Prævaricator eris. Ut autem facias, auxilium necessarium est. Undè auxilium? De Spiritu. Ergo *littera occidit, Spiritus autem vivificat.*

(H) S. AUG. *Exposit. in cap.* 5. *Epist. ad Galat.* v. 14. *n.* 44. *Omnis enim lex in uno sermone impleta est, in eo quòd diliges proximum tuum tanquam teipsum.* Omnem ergo legem nunc dicit ex his operibus, quæ ad bonos mores pertinent. Quia et illa quæ sunt in sacramentis; cùm bene à liberis intelliguntur, nec carnaliter observantur à servis, ad illa duo præcepta referantur necesse est, dilectionis Dei et proximi. Rectè itaque accipitur ad hoc pertinere quod etiam Dominus ait (*Matth.* v. 17.): *Non veni legem solvere, sed adimplere:* quia erat ablaturus timorem carnalem; spiritalem autem caritatem daturus, quâ solâ lex impleri potest. *Plenitudo enim legis charitas* (*Rom.* XIII. 10.)... Quæri autem potest, cur Apostolus et hîc solam commemoravit proximi dilectionem, quâ legem dixit impleri; et ad Romanos cùm in eadem quæstione versaretur, Qui enim diligit alterum, inquit (*Ibid.* 8.), legem implevit: nam, non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem legis charitas. Cùm ergo non nisi in duobus præceptis dilectionis Dei et proximi perfecta sit charitas, cur Apostolus solam proximi dilectionem commemorat; nisi quia de dilectione Dei possunt mentiri homines, quia rariores tentationes eam probant; in dilectione autem proximi faciliùs convincuntur eam non habere, dum iniquè cum hominibus agunt? Consequens est autem ut qui ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente Deum diligit, diligat et proximum tanquam seipsum.... Item diligere proximum, id est, omnem hominem tanquam seipsum, quis potest, nisi Deum diligat, cujus præcepto et dono dilectionem proximi possit implere? Cùm ergo utrumque præceptum ita sit, ut neutrum sine altero possit teneri, etiam unum horum commemorare plerumque sufficit, cùm agitur de operibus justitiæ: sed opportuniùs illud, de quo quisque faciliùs convincitur. Undè Joannes dicit (1. *Epist.* IV. 20.), *Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?*

(I) *Lege diversa Testimonia ex* S. AUGUST. *allegata hocce paragrapho.*

I. Cur ais reliqua præcepta septem ad dilectionem proximi referri ?

R. Quia ubi proximum diligimus, tribuimus unicuique quod suum est, nec ullo modo lædimus quemquam : adeoque reddimus cui honorem honorem, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, neminem occidimus, nulliusve personæ, vel famæ, vel bonis nocemus, non verbo, non operè, nec cogitatione quidem. Et hæc sunt, quæ septem posterioribus præceptis Decalogi continentur. (K)

I. Quænam præcepta scripta erant in primâ tabulâ, quænam in alterâ ?

R. Tria priora, quæ Deum directè spectant, primâ tabulâ comprehendebantur ; ideoque pluribus verbis concepta sunt, quàm cætera septem, ut legenti cuilibet patet.

Reliqua septem, quæ ad proximi dilectionem pertinent, tabulæ alteri insculpta erant.

Hæc omnia præcepta ut intelligantur, illud in genere observandum est, singulis præceptis aliquid præcipi, aliquid prohiberi, ut ex infrà dicendis constabit.

I. Possumusne implere præcepta Decalogi ?

R. Possumus utique cum Dei auxilio : nec Deus denegat unquam auxilium illud petentibus, ut par est. *Deus* enim *impossibilia non jubet, sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis.* Hæc est Concilii Tridentini. (*Sess.* 6. *C.* 2.) Definitio ex ipsissimis sancti Augustini verbis desumpta (*Lib. de Nat. et Grat. c.* 43. *n.* 50.), *Mandata Dei gravia non sunt*, inquit Joannes Apostolus (1. *Epist.* V. 3.) juxta doctrinam Christi ipsius, cujus hæc verba sunt (*Matth.* XI. 30.) *Jugum meum suave est, et onus meum leve.* (L)

(K) Rom. XIII. 8. Qui proximum diligit, legem implevit.
Galat. V. 14. Omnis enim lex in uno sermone impletur : Diliges proximum tuum sicut teipsum.

(L) S. Aug. *Serm.* 70. *aliàs* 9. *de verbis Domini, c.* 3. *n.* 3. Omnia enim sæva et immania, prorsus facilia et prope nulla efficit amor. Quantò ergo certius, ac faciliùs ad veram beatitudinem charitas facit, quod ad miseriam, quantùm potuit, cupiditas fecit ? Quàm facilè toleratur quælibet adversitas temporalis ut æterna pœna vitetur, et æterna requies comparetur ? non immeritò ille vas electionis cum lætitia dixit (*Rom.* VIII. 18.), *Non sunt condignæ passiones hujus temporis, ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Ecce undè illud jugum suave est, et sarcina levis. Et si angusta est paucis eligentibus, facilis tamen omnibus diligentibus. Dicit Psalmista (*Ps.* XVI. 4.), *Propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras.* Sed quæ dura sunt laborantibus, eisdem ipsis mitescunt amantibus... Nihil enim tam facilè est bonæ voluntati, quàm ipsa sibi : et hæc sufficit Deo.

In Psal. 59. *n.* 8. (*Matth.* XI. 30.) Jugum enim meum lene est : et sarcina mea levis est. Alia sarcina premit et aggravat te, Christi autem sarcina sublevat te.... Ferant illam qui volunt, et invenient quàm sit levis.

In Psal. 67. *n.* 18... Quid ipsa sarcina levis, nisi ipsa charitas, quæ in his duobus præceptis impletur. Quidquid enim difficile est in præcepto, leve est amanti. Nec ob aliud rectè intelligitur dictum, *onus meum leve*, nisi quia dat Spiritum sanctum, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, ut amando liberaliter faciamus, quod timendo qui facit, serviliter facit, nec est amicus recti, quando mallet, si fieri posset, id quod rectum est non juberi.

CAPUT SECUNDUM.

De primo Præcepto Decalogi.

§. 1. Quid hoc Præcepto præcipiatur.

I. Quodnam est primum præceptum Decalogi?

R. (*Exod.* XX. 2.) *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis.* 3. *Non habebis deos alienos coram me.* 4. *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, et quæ in terra deorsùm, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra.* 5. *Non adorabis ea neque coles. Ego sum Dominus fortis zelotes.*

2. Cur Deus præceptis suis hanc præfatiunculam præmisit: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terrâ Ægypti, de domo servitutis?*

R. 1. Ut auctoritatem præceptis suis conciliaret ex majestate et dignitate Legislatoris, ipsiusque in subditos bonitate et clementia.

2. Ut memoriâ liberationis ex Ægypto Judæos excitaret ad custodienda ex animo præcepta illius, à quo tantum beneficium acceperant.

Et quoniam, ut suprà diximus (*Part.* 1. *Sect.* 1. *C.* 4. §. 8.), liberatio Judæorum ex Ægypto typus fuit liberationis Christianorum ex peccato et ex servitute diabolica; idcirco nobis quoque Christianis præfatiuncuiam hanc scriptam fuisse certum est, ut sensus sit:

Sanctè observanda esse præcepta illa decem, quæ nobis promulgavit iterum Dominus Deus noster, qui eduxit nos è servitute diabolica.

I. Quis sensus est horum verborum: *Non facies tibi sculptile, neque similitudinem.... Non adorabis ea neque coles?*

R. His verbis et præceptum et prohibitio continentur.

I. Quidnam præcipitur his verbis?

R. Ut Deum unum adoremus seu supremum Dominum, et illi soli serviamus. Juxta illud Christi: (*Matth.* IV. 10.) *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.*

I. Quid est Deum adorare, Deo servire?

R. His verbis innuitur supremus cultus Numinis, hoc est, interna illa animi affectio, quâ Deo toto corde, totâ mente, toto corpore subjicimur ut enti supremo, à quo accepimus quidquid sumus, quidquid in nobis est boni: illudque acceptum ipsi referimus parati ad omnia, quæ jusserit.

I. Ergo adoratio supremi numinis est actus interior?

R. Adoratio duplex, interior nimirum et exterior. Illa intus in mente est, hæc externo corporis habitu proditur.

I. Quid est adoratio Dei interior?

R. Est interna illa animi affectio, quam mox descripsimus;

quâ fit ut uni Deo adhæreamus, veluti supremo rerum omnium Domino; et ad illum omnia referamus. Sic in spiritu et veritate adoramus.

I. Quomodo adhæremus Deo?

R. Per Fidem, Spem et Charitatem, de quibus jam suprà (*hujusce Partis Sect.* 2.) satis egimus.

I. Ergo non adoratur Deus in spiritu et veritate, nisi summè et super omnia diligatur?

R. Optimè. Et quidem toto corde Deo adhærere, toto corde Deum diligere, verba synonyma sunt. Unde solemnis ea sententia apud S. Augustinum (*Epist.* 140. *aliàs* 120. *ad Honor. c.* 18. *n.* 45.): NON COLITUR DEUS NISI AMANDO. (A)

I. Ergo Deum in spiritu et veritate non adorant, qui diligunt mundum et serviunt ejus cupiditatibus?

R. Rectissimè. Enim verò nulla occurrit frequentiùs in novo Testamento sententia, quàm ea, quâ fertur non esse charitatem in eo, qui diligit mundum, ut suprà (*hujusce Partis Cap. præv. et alibi.*) probavimus. (B) Ergo qui mundum diligunt, Deum in spiritu et veritate non adorant.

I. Quid est adoratio Dei exterior?

R. Est exterior corporis habitus, quo significamus interiorem animi et cordis nostri erga Deum affectionem.

Ex qua definitione liquet adorationem exteriorem signum esse interioris, ab hac velut à principio pendere, nec debere ab ea separari unquam.

I. Tenemurne exhibere Deo adorationem exteriorem?

R. Tenemur utramque exhibere; tenemur Deum interiùs et exteriùs colere. Interiùs quidem, ut suprà jam probavimus, et probabimus infrà fusiùs, ubi de sacrificio interno. Exteriùs autem,

1. Quia Dei sumus non solùm quoad animam, sed et quoad corpus, ideoque debemus illi cultum externum et corporeum non secùs ac spiritalem et internum.

2. Hoc externo corporis habitu, verbi gratiâ, genuflexione, prostratione, etc. excitatur anima ad eliciendos actus adorationis interioris. (C)

(A) S. AUG. *Enarrat. in Psal.* 77. *n.* 20. *in fine.* Hoc enim colitur, quod diligitur. Unde, quia Deus rebus omnibus major et melior invenitur, plus omnibus diligendus est, ut colatur.

Lib. 10. *de Civit. Dei, cap.* 3. *n.* 2. Hunc (*Deum*) eligentes, vel potiùs religentes, amiseramus enim negligentes: hunc ergo religentes, unde et religio dicta perhibetur, ad eum dilectione tendimus, ut perveniendo quiescamus: ideo beati, quia illo fine perfecti.

Epist. 140. *aliàs* 120. *ad Honoratum, c.* 18. *n.* 45. et *Epist.* 167. *aliàs* 29. *ad Hieronym. c.* 3. *n.* 11. *Vide suprà* §. 1. *c.* 4. *Sect.* 2. *hujusce Partis, litt.* (D)

(B) MATTH. VI. 24. Non potestis Deo servire et mammonæ.

JOAN. XIV. 17. Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit.

XV. 19. De mundo non estis.... propterea odit vos mundus.

1. JOAN. II. 15. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. *Vide* S. AUG. *infrà litt.* (G)

(C) S. AUG. *De cura pro mortuis gerenda, tom.* 6. (*Edit. Bened.*) *c.* 5. *n.* 7.

3. Debemus exemplo nostro proximum ad exhibendum Deo cultum accendere et movere : at non possumus nisi externis operibus, proindeque exteriori adoratione, internam animi nostri erga Deum affectionem pandere. Debet exterior adoratio signum esse interioris.

4. Debemus Deo sacrificium externum, ut infrà (*Part.* 3. *Sect.* 2. *Cap.* 7. §. 1. 2.) probabimus, ubi quæstio erit specialis de Sacrificio. At nullus est actus adorationis externæ expressior quàm sacrificium, ut ibidem probabimus.

I. Utra ex duabus his adorationibus Deo placet magis, exteriorne, an interior?

R. Interior certè : hanc præcipuè Deus postulat, in ea præcipuè divini cultûs ratio ponitur. (D) Sed cave ne propterea suspiceris posse impunè negligi adorationem exte-

Orantes de membris sui corporis faciunt quod supplicantibus congruit, cùm genua figunt, cùm extendunt manus, vel etiam prosternuntur solo. et si quid aliud visibiliter faciunt : quamvis eorum invisibilis voluntas et cordis intentio Deo nota sit, nec ille indigeat his indiciis, ut humanus ei pandatur animus. Sed hinc magis seipsum excitat homo ad orandum gemendumque humiliùs atque ferventiùs. Et nescio quomodo, cùm hi motus corporis fieri nisi motu animi præcedente non possint, eisdem rursus exteriùs visibiliter factis, ille interior invisibilis, qui eos fecit, augetur : ac per hoc cordis affectus, qui ut fierent ista præcessit, quia facta sunt, crescit : verumtamen si eo modo quisque teneatur, vel etiam ligetur, ut hæc de suis membris facere nequeat, non ideo non orat interior homo, et ante oculos Dei in secretissimo cubili, ubi compungitur, sternitur.

S. THOM. 2. 2. *q.* 84. *a.* 2. *concl.* Quia ex duplici natura compositi sumus : non tantùm spirituali, sed et corporali adoratione adoranda à nobis est divina majestas.

In cor. Sicut Damasc. dicit in 4. libr. quia ex duplici natura compositi sumus, intellectuali scilicet et sensibili; .... duplicem adorationem Deo offerimus; scilicet spiritualem, quæ consistit in interiori mentis devotione; et corporalem, quæ consistit in exteriori corporis humiliatione. Et quia in omnibus actibus latriæ, id quod est exterius, refertur ad id quod est interius, sicut ad principalius : ideo ipsa exterior adoratio fit propter interiorem ; ut videlicet per signa humilitatis, quæ corporaliter exhibemus, excitetur noster affectus ad subjiciendum se Deo : quia connaturale est nobis, ut per sensibilia ad intelligibilia procedamus.

(D) S. AUG. *Enarrat. in Psal.* CXXXIV. *n.* 11. *In me sunt Deus vota tua, quæ reddam, laudationes tibi.* (*Ps.* LV. 12.) Et alio loco, *voluntariè sacrificabo tibi.* (*Ps.* LIII. 8.) Quid est, voluntariè sacrificabo ? voluntariè laudabo te. Quia, *sacrificium laudis*, inquit, *glorificabit me.* (*Ps.* XLIX. 23.) Si cogereris offerre Domino tuo sacrificium gratum illi et acceptum, sicut antea vovebantur sacrificia in umbra futurorum; forte non invenires in grege tuo placitum taurum, et in capris hircum aræ Domini dignum, nec in ovili tuo arietem dignum ad victimam Domino tuo ; et non inveniens sataqeres quid faceres, et diceres fortè Deo : Volui, et non habui. Nunquid potes de laude dicere : Volui, et non habui ? Ipsum voluisse, laudasse est. Non enim verba à te quærit Deus, sed cor. Denique potes dicere : Et linguam non habui ? Si quis obmutescit aliquà valetudine, linguam non habuit, et tamen laudem habuit. Si enim Deus aures carnales haberet, et sono tui corporis indigeret, ideo cùm remansisses sine lingua, sine laude etiam remaneres : nunc verò quia cor quærit, cor inspicit, intus testis est, judex, approbator, adjutor, coronator ; sufficit ut offeras voluntatem. Cùm potes, ore confiteris ad salutem : cùm autem non potes, corde credis ad justitiam : (*Rom.* X. 10.) corde laudas, corde benedicis, corde in aram conscientiæ victimas sacras imponis : et respondetur tibi, (*Luc.* II. 14.) Pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

nam : hanc et Deus pro suo jure postulat : hanc et Christi et Apostolorum exemplo (E) exhibendam probant monenda superiùs allata.

I. Quid de illis sentiendum est, qui Deum exteriori corporis habitu, non interiori mentis affectu adorant ?

R. Illi mendacibus et hypocritis accensendi. (F) Siquidem, ut jam diximus, est adoratio exterior signum et nota interioris. (G) Illud autem exteriùs exhibere quod animo non sentias, certè hypocrisis est et mendacium.

(E) DEUT. XXVI. 17. Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, et ambules in viis ejus, et custodias cæremonias illius, et mandata atque judicia, et obedias ejus imperio.

2. REG. XII. 20. Surrexit ergo David de terra, et lotus unctusque est: cùmque mutasset vestem, ingressus est domum Dòmini : et adoravit.

3. REG. VIII. 22. Stetit autem Salomon ante altare Domini in conspectu Ecclesiæ Israël, et expandit manus suas in cœlum.... 54. Factum est autem, cùm complesset Salomon orans Dominum omnem orationem et deprecationem hanc, surrexit de conspectu altaris Domini : utrumque enim genu in terram fixerat, et manus expanderat in cœlum. 55. Stetit ergo, et benedixit omni Ecclesiæ Israël voce magnà.

XVI. 21. Et expandit se (*Elias*) atque mensus est super puerum tribus vicibus, et clamavit ad Dominum.

2. PARALIP. V. 12. Tam levitæ quàm cantores vestiri byssinis, cymbalis et psalteriis et citharis concrepabant, stantes ad Orientalem plagam altaris.

DAN. VI. 10. (*Daniel*) Fenestris apertis in cœnaculo suo, contra Jerusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, et adorabat, confitebaturque coram Deo suo.

MATTH. II. 11. Procidentes adoraverunt eum. (*Jesum Magi.*)

XXVI. 39. Procidit (*Jesus*) in faciem suam, orans.

MARC. XIV. 35. Procidit super terram : et orabat.

LUC. XXII. 41. Positis genibus orabat.

EPHES. III. 14. Hujus rei gratiâ flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi.

1. TIM. II. 8. Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus. *Vide quæ de habitu orantis dicemus infrà Part.* 3. *Sect.* 2. *Cap.* 1. §. 9. *ubi* de Oratione *sermonem habebimus.*

(F) ISAI. XXIX. 13. Eò quòd appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me, cor autem ejus longè est à me, et timuerunt me mandato hominum et doctrinis.

MATTH. XV. 7. Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens : Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longè est à me. *Eadem leguntur.* MARC. VII. 6.

(G) S. AUG. *Lib.* 10. *de Civit. Dei, cap.* 5. *Dixi Domino, Deus meus es tu ; quoniam bonorum meorum non eges.* (*Ps.* XV. 2.) Non solùm igitur pecore, vel qualibet aliâ re corruptibili atque terrenâ, sed ne ipsâ quidem justitiâ hominis Deus egere credendus est, totumque quòd rectè colitur Deus, homini prodesse, non Deo... Sacrificium ergo visibile invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum est.... Non vult ergo (Deus) sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis. Nam si ea sacrificia quæ vult, quorum hoc unum est, cor contritum et humiliatum dolore pœnitendi, nollet eis sacrificiis significari, quæ velut sibi delectabilia desiderare putatus est, non utique de his offerendis in lege veteri præcepisset. Et ideo mutanda erant opportuno certoque jam tempore, ne ipsi Deo desiderabilia, vel certè in nobis acceptabilia, ac non potiùs quæ his significata sunt, crederentur.... Ac per hoc ubi scriptum est, *misericordiam volo quàm sacrificium ;* (*Osee.* VI. 6.) nihil aliud quàm sacrificio sacrificium prælatum oportet intelligi : quoniam illud quod ab omnibus appellatur sacrificium, signum est veri sacrificii. Porrò autem misericordia, verum sacrificium est : unde dictum est, quod paulò antè

I. Qui ergo diligunt mundum et ea quæ in mundo sunt, qui seculi cupiditatibus tenentur irretiti, mendaces sunt et hypocritæ, dum Deum externo corporis habitu colunt, dumque exerunt actus, ut aiunt, amoris divini?

R. Ita sanè se res habet, nisi ipsi, dum Deum exteriùs colunt, saltem habeant aliquod pœnitentiæ desiderium: neque enim colitur Deus nisi amando, ut jam sæpiùs diximus. At Deum diligere incipit, qui cœpit habere sincerum vitæ in melius commutandæ desiderium. (H)

§. 2. De peccatis primo Decalogi præcepto prohibitis. Ac primò de Idololatria.

I. Quid Deus primo Decalogi præcepto prohibuit?

R. Peccata omnia quæ pugnant contra Fidem, Spem, Charitatem, et contra virtutem Religionis.

De peccatis oppositis Fidei, Spei et Charitati, jam suprà (*hujusce Partis Sect.* 2.) diximus, dum de illis virtutibus ageremus.

I. Quid est virtus Religionis?

R. Est virtus quâ fit ut reddatur Deo, ceu supremo numini summus honor et cultus. (A) De hoc cultu egimus superiori Paragrapho.

I. Quænam sunt peccata opposita virtuti Religionis?

R. Idololatria, sacrilegium, et superstitio.

I. Quid hoc nominis est *Idololatria?*

R. Vox Græca est, ex duabus constans εἰδώλο-λατρεία, idolorum cultus supremus: hoc enim significat nomen *latreia:* unde cultus latriæ apud Theologos significat cultum soli Deo debitum. (B)

commemoravi, * *talibus enim sacrificiis placetur Deo.* (*Hebr.* XIII. 16.) Quæcunque igitur in ministerio Tabernaculi sive Templi multis modis de sacrificiis leguntur divinitùs esse præcepta, ad dilectionem Dei et proximi significandam referuntur. *In his* enim *duobus præceptis*, ut scriptum est, (*Matth.* XXII. 40.) *tota lex pendet et Prophetæ.*

(H) S. AUG. *Epist.* 140. *ad Honoratum, alias* 120. *cap.* 18. *n.* 45. *Vide suprà* 2. 1. *C.* 4. *Sect.* 2. *hujusce Partis, litt.* (D)

Enarrat. in Psal. 9. *n.* 10. Non enim convertitur anima ad Deum, nisi dum ab hoc seculo avertitur.

Enarrat. in Psal. 125. *n.* 2. Ita factum est ut converteremur ad Deum. Spem enim non habebamus, nisi ad seculum; et inde servi miseri, et bis miseri, quia et in hac vita spem posueramus, et faciem habentes ad seculum, dorsum contra Deum. Cùm verò converterit nos Dominus, ut jam incipiamus faciem habere ad Deum, et dorsum ad seculum, qui adhuc in via sumus, tamen patriam attendimus: et quando fortè aliquam tribulationem patimur; sed tamen tenemus viam, et ligno portamur: asper quidem ventus, sed ventus prosper est; cum labore quidem, sed citò ducit, citò perducit.

(A) S. THOMAS. 2. 2. *q.* 81. *a.* 1. *concl.* Religio est virtus, per quam homines Deo debitum cultum et reverentiam exhibent.

In corp. Religio propriè importat ordinem ad Deum. Ipse enim est, cui principaliter alligari debemus, tanquam indeficienti principio, ad quem etiam nostra electio assiduè dirigi debet, sicut in ultimum finem; quem etiam negligenter peccando amittimus, et credendo, et fidem professando recuperare debemus.

(B) *Id Theologi ex D. Aug. et aliis Patribus sumpserunt, siquidem* S. AUG.

Vox autem *Idoli* significat simulacrum, imaginem, figuram : et sensu in Scripturis sacris recepto significat Pseudo-numina ; quia Ethnici non colebant solùm supremo latriæ cultu res creatas, sed etiam rerum creatarum imagines et simulacra, ut ex Apostolo accipimus. (C)

I. Quid est Idololatria ?

R. Est suprema adoratio exhibita creaturæ, cùm soli Deo debeatur.

Quemadmodum autem suprà diximus duplicem esse speciem adorationis, ita Idololatriæ species est duplex, nimirum interior et exterior.

Interior Idololatria in eo posita est, quòd quis non Deo, sed rei alicui creatæ summè adhæreat ; quòd non in Deo, sed in re aliqua creata summam suam spem et fiduciam reponat ; quòd non Deum, sed rem aliquam creatam summè diligat.

Hoc sensu Ethnici fuerunt olim Idololatræ : ipsi enim in suis pseudo-numinibus summam suam spem et fiduciam collocabant. (D)

De Civit. Dei lib. 10. *cap.* 1. *n.* 2. Λατρεία verò secundùm consuetudinem quâ locuti sunt, qui nobis divina eloquia condiderunt, aut semper, aut tam frequenter et penè semper, ea dicitur servitus, quæ pertinet ad colendum Deum.

Locution. de Jesu Nave, lib. 6. *n.* 60. * *Et servies inimicis tuis, quos immittet Dominus Deus tuus super te.* (*Deut.* XXVIII. 48.) Græcus habet *latreuseis* ubi Latinus interpretatus est *servies.* Solet autem hoc verbum in eâ servitute Scriptura ponere, quæ debetur Deo ; unde idololatræ appellantur, qui eâ servitute idolis serviunt.

Quæst. in Genes. lib. 1. *Quæst.* 61. Exsurgens autem *Abraham adoravit populum terræ.* (*Gen.* XXIII. 7.) Quæritur quomodò scriptum sit, (*Deut.* VI. 13. *et* X. 20.) Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies : cùm Abraham sic honoraverit populum quemdam gentium, ut etiam adoraret. Sed animadvertendum est in eodem præcepto, non dictum, Dominum Deum tuum solum adorabis, sicut dictum est, Et illi soli servies, quod est Græcè *latreuseis.* Talis enim servitus nonnisi Deo debetur. Unde damnantur idololatræ, id est, ejusmodi servitutem exhibentes idolis, quæ debetur Deo.

Quæst. in Exod. lib. 2. *q.* 94. *Si servieris diis eorum, erunt tibi offendiculum.* (*Exod.* XXIV. 1.) Hic Græcus *douleuses* habet, non *latreuses* : Unde intelligitur, quia et *douleia* debetur Deo tanquàm Domino, *latreia* verò, nonnisi Deo tanquàm Deo.

Quæst. in Levit. lib. 3. *quæst.* 66. *Et à semine tuo non dabis servire principi.* (*Levit.* XVIII. 21.) Hic non video quid intelligatur, nisi principi, qui pro Deo colitur. Non enim ait *douleuein*, sed *latreuein* in Græco, quod Latinus non solet interpretari, nisi ut dicat *servire.* Plurimùm autem distat. Nam servire hominibus sicut servi serviunt, quod non est *latreuein*, sed *douleuein*, Scriptura non prohibet. Servire autem secundùm id quod est *latreuein* non jubetur hominibus, nisi uni vero Deo, sicut scriptum est, (*Deut.* VI. 13.) Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.... Opportunissimè etiam hic adjungit, (*Levit.* XI. 44. *et* XIX. 22.) *Ego Dominus* : hoc utiquè admonens, quia illi debetur *latreia* id est ea servitus, quâ servitur Deo.

(C) Rom. I. 23. Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium.

(D) Baruch. VI. 3. Nunc autem videbitis in Babyloniâ Deos aureos, et argenteos, et lapideos, et ligneos in humeris portari, ostentantes metum gentibus. 4. Videte ergò ne et vos similes efficiamini factis alienis, et

metus vos capiat in ipsis. 5. Visà itaque turbà de retro, et ab ante, adorantes, dicite in cordibus vestris: Te oportet adorari Domine:... 7. Nam et lingua ipsorum polita à fabro, ipsa etiam inaurata et inargentata, falsa sunt, et non possunt loqui. 8.... Accepto auro fabricati sunt... 11. Hi autem non liberantur ab ærugine, et tineâ. 12. Opertis illis veste purpureâ, extergunt faciem ipsorum propter pulverem domûs, qui est plurimus inter eos. 13. Sceptrum autem habet ut homo, sicut judex regionis, qui in se peccantem non interficit. 14. Habet etiam in manu gladium, et securim; se autem de bello, et à latronibus non liberat: unde vobis notum sit quia non sunt dii. 15. Non ergo timueritis eos. Sicut enim vas honoris confractum inutile efficitur, tales sunt et dii eorum.... 18. Lucernas accendunt illis, (Sacerdotes) et quidem multas, ex quibus nullam videre possunt: sunt autem sicut trabes in domo. 19. Corda verò eorum dicunt elingere serpentes, qui de terrâ sunt, dum comedunt eos, et vestimentum ipsorum, et non sentiunt. 20. Nigræ sunt facies eorum à fumo, qui in domo fit. 21. Supra corpus eorum, et supra caput eorum volant noctuæ, et hirundines, et aves etiam similiter, et cattæ. 22. Unde sciatis quod non sunt dii, ne ergo timueritis eos. 23. Aurum etiam quod habent, ad speciem est. Nisi aliquis exterserit æruginem, non fulgebunt: neque enim dum conflarentur, sentiebant. 24. Ex omni pretio empta sunt, in quibus spiritus non inest ipsis. 25. Sine pedibus in humeris portantur, ostentantes ignobilitatem suam hominibus. Confundantur etiam qui colunt ea. 26. Propterea si ceciderint in terram, à semetipsis non consurgunt: neque si quis eum statuerit rectum, per semetipsum stabit, sed sicut mortuis munera eorum illis apponentur... 28... Scientes itaque ex his quia non sunt dii, ne timeatis eos. 29. Unde enim vocantur dii? Quia mulieres apponunt diis argenteis, et aureis, et ligneis. 30. Et in domibus eorum Sacerdotes sedent, habentes tunicas scissas, et capita, et barbam rasam, quorum capita nuda sunt. 31. Rugiunt autem clamantes contra deos suos, sicut in cœnâ mortui. 32. Vestimenta eorum auferunt Sacerdotes, et vestiunt uxores suas, et filios suos. 33. Neque si quid mali patiuntur ab aliquo, neque si quid boni, poterunt retribuere: neque regem constituere possunt, neque auferre. 34. Similiter neque dare divitias possunt, neque malum retribuere. Si quis illis votum voverit, et non reddiderit, neque hoc requirunt. 35. Hominem à morte non liberant, neque infirmum à potentiori eripiunt. 36. Hominem cæcum ad visum non restituunt, de necessitatibus hominem non liberant. 37. Viduæ non miserebuntur, neque orphanis benefacient. 38. Lapidibus de monte similes sunt dii illorum, lignei, et lapidei, et aurei, et argentei. Qui autem colunt ea, confundentur. 39. Quomodo ergo æstimandum est, aut dicendum illos esse deos?.... 41. Quasi possint sentire qui non habent motum, et ipsi, cùm intellexerint, relinquent ea: sensum autem non habent ipsi dii illorum... 44. Omnia autem, quæ illis fiunt, falsa sunt. Quomodo æstimandum, aut dicendum est illos esse deos? 45. A fabris autem, et ab artificibus facta sunt. Nihil aliud erunt, nisi id quod volunt esse Sacerdotes. 46. Artifices etiam ipsi, qui ea faciunt, non sunt multi temporis. Nunquid ergo possunt ea, quæ fabricata sunt ab ipsis, esse dii? 47. Reliquerunt autem falsa et opprobrium posteà futuris. 48. Nam cùm supervenerit illis prælium, et mala; cogitant Sacerdotes apud se, ubi se abscondant cum illis. 49. Quomodo ergo sentiri debeant, quoniam dii sunt, qui nec de bello se liberant, neque de malis se eripiunt? 50. Nam cùm sint lignea, inaurata, et inargentata, scietur posteà quia falsa sunt ab universis gentibus et regibus: quæ manifesta sunt, quia non sunt dii, sed opera manuum hominum, et nullum Dei opus cum illis. 51. Unde ergo notum est, quia non sunt dii, sed opera manuum hominum, et nullum Dei opus in ipsis est?.... 54. Etenim cùm inciderit ignis in domum deorum ligneorum, argenteorum, et aureorum, Sacerdotes quidem ipsorum fugient, et liberabuntur. Ipsi verò quasi trabes in medio comburentur. 55. Regi autem et bello non resistent. Quomodo ergo æstimandum est, aut recipiendum, quia dii sunt? 56. Non à furibus, neque à latronibus se liberabunt dii lignei, et lapidei, et inaurati, et inargentati, quibus hi, qui fortiores sunt. 57. Aurum, et argentum, et vestimentum, quo operti sunt, auferent illis, et abibunt, nec sibi auxilium ferent.... 63. Unde

Hoc sensu qui diligunt mundum et serviunt cupiditatibus seculi, sunt aliquatenus Idololatræ : ipsi enim, posthabito Dei cultu, summam suam spem, et fiduciam, et dilectionem ponunt in divitiis, voluptatibus, honoribus. Hoc sensu Luxuriam et Avaritiam nomine Idololatriæ appellare non dubitat Apostolus. (E)

Idololatria exterior in eo posita est, quòd cultus exterior, soli Deo debitus, alteri quàm Deo exhibeatur : sicut exhibebant simulacris suis Ethnici, et exhibent etiammùm illi, quos Gentiles dicimus, Sinenses, Americani non pauci, etc. (F)

§. 3. De Cultu et Invocatione Sanctorum, hoc primo Decalogi præcepto minimè prohibito : imò Scripturâ et Traditione firmato.

I. Debeturne supremus latriæ cultus Domino nostro Jesu Christo ?

R. Debetur. Christus enim est verus Deus. (A)

neque existimandum est, neque dicendum, illos esse deos; quando non possunt, neque judicium judicare, neque quidquam facere hominibus. 64. Scientes itaque quòd non sunt dii, ne ergo timueritis eos.

Psal. cxv. *Hebr.* 4. Simulacra gentium, argentum, et aurum, opera manuum hominum. 5. Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt. 6. Aures habent, et non audient : nares habent, et non odorabunt. 7. Manus habent, et non palpabunt : pedes habent, et non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo. 8. Similes illis fiant, qui faciunt ea : et omnes qui confidunt in eis.

(E) Ephes. v. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus : non habet hæreditatem in regno Christi et Dei.

(F) *Adversùs Idola et eorum cultores insurgunt qui Christianæ religionis apologiam susceperunt* Tertullianus, Arnobius, Minutius Felix, *et quotquot ferè primis Ecclesiæ seculis scripserunt, quos adire operæ pretium est.*

(A) Hebr. i. 6. Et cùm iterùm introducit primogenitum in orbem terræ, dicit... Et adorent eum omnes Angeli Dei.

Hieron. *Homil.* 25. *in Luc. tom.* 2. *pag.* 151. *col.* 1. Salvator præcipit (*Matth.* xxii. 37. 39. et *Deut.* vi. 5.) *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex totâ animâ tuâ, et ex totâ virtute tuâ, et proximum tuum tanquam teipsum.* Volo diligere Christum : doce ergo me quomodo eum diligam. Si enim dilexero eum ex toto corde meo, et ex totâ animâ meâ, et ex totâ virtute, contra præceptum facio, ut alterum absque uno Deo sic diligam. Sin autem minùs eum dilexero, quàm omnipotentem Patrem, timeo ne in Primogenitum universæ creaturæ impius et profanus inveniar. Doce me et ostende rationem, quomodo inter utrumque medius incedens, diligere debeam Christum. Vis scire quâ charitate Christus diligendus sit : Breviter ausculta. Diliges Dominum Deum tuum in Christo. Putas diversam habere posse in Patre et Filio charitatem ? Simul dilige Dominum Christum. Dilige Patrem in Filio, Filium in Patre, ex toto corde, et ex totâ animâ, et ex totâ virtute.

Lib. 8. *contra Celsum*, *p.* 521. *col.* 1. Itaque in Deo fides nostra consistit, per confirmantem eam in nobis ipsis Filium : nec est quòd Celsus nobis seditionem objiciat propter Filium. Veneramur enim Patrem, eò quod admiramur ejus Filium, verbum et sapientiam, et veritatem et justitiam, et quidquid didicimus esse Dei Filium è tali Patre progenitum.... Atqui nos scientes quis sit Dei Filius, nimirùm splendor gloriæ characterque substantiæ ejus, vapor potentiæ Dei, omnipotentis gloriæ sincera promanatio, splendor sempiterni luminis, speculum immaculatum Dei potentiæ ac efficaciæ, imagoque bonitatis ejus ; scimus hunc illius Filium, et illum hujus Patrem, nec est quicquam in hoc sermone inde-

I. Debeturne idem latriæ cultus sacræ humanitati Christi?

R. Debetur. Est enim Christi humanitas hypostaticè unita divinitati, ita ut Deus et homo in Christo personam unam constituant, ut suprà probavimus, ubi de Christo.

I. Licetne B. Virginem Deiparam, beatos Angelos, Sanctosque cum Christo regnantes supremo latriæ cultu venerari?

R. Minimè licet. Hæc foret idololatria : detestabile hoc nefas nec docet, nec probat, nec tolerat Ecclesia. (B)

cens, nec malè Deo convenit talem sibi Filium unigenitum substituere : nec potest nobis persuaderi, hunc, qui talis est, non esse ingeniti Dei et Patris Filium.

S. IGNATIUS MARTYR *scù potiùs* AUCTOR ANTIQUUS *in Epist. ad Antiochenos, falsò illi adscripta, paulò post initium.* Evangelistæ dicentes, unum patrem *solum verum Deum* ; et quæ secundum Dominum nostrum non dereliquerunt, sed scripserunt : (*Joan.* I. 1. 2. *et* 3.) *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Et de inhumanatione : 14. *Verbum*, ait, *caro factum est, et inhabitavit in vobis.* Et, (*Matth.* I. 1.) *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham. Apostoli* autem dicentes, quoniam *Deus* est, dicebant illi ipsi, quoniam *unus et mediator Dei et hominum.* (1. *Tim.* II. 5.) Et incorporationem et passionem non erubuerunt. Quid enim (*Ibid.*) ait (*f.* aiunt ?) *Homo Jesus Christus ; qui dedit semetipsum redemptionem pro mundi vitâ.* Omnis igitur, qui unum annuntiat Deum, in interemptione divinitatis *Christi*, filius est diaboli, et inimicus omnis justitiæ. Et qui confitetur Christum, non ejus, qui fecit mundum, filium, sed alterius cujusdam incogniti, præter quem prædicavit lex et Prophetæ, iste organum est ipsius diaboli : et qui inhumanationem renuit, et crucem erubescit, propter quam ligatus sum ; iste est Antichristus. Et qui nudum hominem dicit Christum, maledictus est, secundùm Prophetam : (*Ps.* CXVII. 8.) Non in Deo confidens sed in homine.

S. CYRILLUS ALEX. *Lib. 6. contra Julian. Vide infrà hocce s. litt.* (H)

Acta SS. EPIPOD. *et* ALEXAND. *anno* 178. *apud* THEODOR. RUINART, *pag.* 65. Christum cum Patre ac Spiritu sancto Deum esse confiteor, dignumque est ut illi animam meam refundam, qui mihi et Creator est et Redemptor. Ita enim mihi vita non tollitur, sed mutatur in melius. Nec interest infirmitas corporea quo fine solvatur ; dummodò anima cœlis invecta ad suum revertatur auctorem.

Acta SS. VICTORIS, *etc. in Act. Martyr. sinc. apud* THEODOR. RUINART. *ann.* 290, *vel* 303. *pag.* 304. Illum sanè quantâ charitate, quantâ veneratione dignum est adorare, qui cùm inimici essemus, prior nos dilexit : qui et Deorum turpium nobis fraudes aperuit, et ut nos ab illis eriperet, non suam minuens deitatem, sed nostram vestiens humanitatem, inter nos Deus permanens, homo factus apparuit, ut pauperrimos ditaret, nostræ se paupertati, cùm ditissimus esset, pauperrimus veniens, configuravit ; cujus illa humana conversatio nobis est omnis virtutis et honestatis exemplum ; cujus indebita mors debitam nostram abolevit in æternum.

(B) CONC. TRIDENT. *Sessione* 22. *c.* 3. 17. *Septembris* 1562. *de sacrificio Missæ.* Quamvis in honorem et memoriam Sanctorum nonnullas interdùm missas Ecclesia celebrare consueverit, non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronavit. Unde nec sacerdos dicere solet, Offero tibi sacrificium, Petre vel Paule : sed Deo, de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, *ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cœlis, quorum memoriam facimus in terris.*

Sessione 25. *de invocatione Sanctorum*, 3. *et* 4. *Decembris* 1563. Mandat sancta synodus omnibus Episcopis, et cæteris docendi munus curamque sustinentibus, ut juxtà Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ usum à primævis Christianæ religionis temporibus receptum, sanctorumque Patrum consensionem, et sacrorum Conciliorum decreta, in primis, de

I. Estne primo Decalogi præcepto prohibitus cultus quilibet B. Virginis Deiparæ, beatorum Angelorum et Sanctorum, qui cum Christo regnant?

R. Imò verò cultus, quem B. Virgini et Sanctis Ecclesia exhibet, ex supremo latriæ cultu, quem soli Deo debemus, necessariò sequitur, fundamentum habet in Scripturis, et certissimâ seculorum omnium Traditione stabilitur. Rem explico.

Ecclesia, ut jam diximus, solum Deum et Christum, quia Deus est, supremo latriæ cultu veneratur; B. autem Virginem veneratur inferiori cultu, ut matrem Dei; et Sanctos cum Christo regnantes, ut servos et amicos Dei et Christi. (C) Is autem cultus, quo B. Virginem et Sanctos Ecclesia veneratur,

1° Sequitur ex supremo latriæ cultu, quem soli Deo debemus: nam ex supremo illo cultu sequitur eos omnes coli oportere, qui specialiùs ad Deum pertinent. (D) Debemus honorem corporibus nostris, quia sunt templum Spiritûs sancti. (E) Debemus honorem Regibus et Principibus, quia

Sanctorum intercessione, invocatione, reliquiarum honore, et legitimo imaginum usu, fideles diligenter instruant, docentes eos, sanctos una cum Christo regnantes orationes suas pro hominibus Deo offerre; bonum atque utile esse suppliciter eos invocare: et ob beneficia impetranda à Deo per Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, qui solus noster redemptor et salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere; illos verò, qui negant sanctos æternâ felicitate in cœlo fruentes invocandos esse, aut qui asserunt vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, ut pro nobis etiam singulis orent, invocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, adversarique honori unius mediatoris Dei et hominum Jesu Christi, vel stultum esse in cœlo regnantibus voce vel mente supplicare, impiè sentire.

(C) S. Aug. *Serm.* 332. *alias* 28. *ex Sirmond. n.* 1. Quando honorem Martyribus exhibemus, Christi amicos honoramus.

Concil. Trid. *Sess.* 25. *Vide suprà hocce* 2. *litt.* (B)

Lege etiam testimonia SS. Patrum infrà litt. (H) *et* (Y) *hujusce* §.

Acta S. Ignatii *Martyris anno Christi* 107. *apud* Theodor. Ruinart *pag.* 14. secundùm tempus martyrii congregati, communicemus athletæ et virili Christi Martyri, qui conculcavit diabolum, et hujus insidias in finem prostravit, glorificantes in ipsius venerabili et sanctâ memoriâ Dominum nostrum Jesum Christum, per quem et cum Patri gloria et potentia, cum Spiritu sancto, in sanctâ Ecclesiâ in secula seculorum. Amen.

(D) Psal. cxxxviii. 17. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus: nimis confortatus est principatus eorum.

cxlvii. 14. Hymnus omnibus sanctis ejus: filiis Israël, populo appropinquanti sibi.

Gl. 1. Laudate Dominum in sanctis ejus.

Joan. xvii. 22. Ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu in me, etc.

(E) 1. Corinth. iii. 16. Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.

vi. 19. An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, et non estis vestri? ... 20. Glorificate et portate Deum in corpore vestro.

1. Thessal. iv. 4. Scial unusquisque vestrùm vas suum possidere in sanctificatione et honore.... 7. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. 8. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum: qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.

exercent Dei judicium. (F) Debemus honorem Sanctis in terra degentibus, quia habitat in eis Spiritus Dei. Eò major honos et reverentia debet esse, quò major est affinitas cum Deo et Christo. At Sancti cum Christo regnantes eam habent cum Christo et Deo affinitatem, quâ major esse et excogitari nequit, non solùm enim sunt cohæredes Christi et filii Dei per adoptionem jam perfectam; sed unum etiam cum Christo capite corpus efficiunt, nec possunt ab illo sacratissimo corpore ampliùs avelli: honos ergo Christo debitus in membra redundat, et ex supremo latriæ cultu Christo debito necessariò sequitur et Sanctos cum Christo regnantes honorari oportere. Dum ergo Sanctos in cœlis positos veneramur, veneramur in eis dona Dei, gratulamur illis ob reportatas ab hoste victorias, et adeptam post prælia coronam: quæ omnia in Christum redundant; id mox adducendis Patrum testimoniis, præsertim Augustini Lib. 20. cont. Faustum, cap. 21. planum fiet.

2. Honor Sanctis exhibitus fundamentum habet in Scripturis. Nam ex Scripturis patet, Sanctos præter gloriam illam, quæ essentialis dicitur à Theologis, visionem nimirum beatificam, quâ fruuntur, accepisse à Deo aliud felicitatis genus, quod ex priori fluit, et vocatur à Theologis accidentale: hoc autem in eo positum est, quòd communicet illis Deus multa, quæ pertinent ad eorum gloriæ manifestationem, et ad procurandum illis cultum et honorem pro ratione illius gloriæ et auctoritatis, quam cum ipsis communicatam voluit Deus. Sancti, ut colligitur ex Scripturis, Christo Judici assident et ipsi judicaturi cum ipso vivos et mortuos. (G) Per eorum corpora multa Deus mirabilia operatur, ut dicemus infrà (*sequenti* §.) ubi de Reliquiis quæstio erit. Vult Deus vocari Deus Abraham, Isaac et Jacob, ut hinc intelligamus vivere apud Deum istos Patriarchas, et ob id speciali dignos honore.

3. Honor Sanctis exhibitus certissimâ Traditione stabilitur. Hujus Traditionis argumenta invictissima eruuntur ex Eusebio Cæsariensi, Basilio Magno, Gregorio Nazianzeno, Gregorio Nysseno, Epiphanio Salaminensi, Joanne Chrysostomo, Cyrillo Alexandrino, Ambrosio, Hieronymo, Augustino, Theodoreto. Plures hujus Traditionis testes advocare ut facillimum, ita omnino superfluum est. (H)

S. IGNATIUS MARTYR, *seu potius* AUCTOR *Epistolæ ad Heronem ipsi falsò adscriptæ.* Teipsum castum serva, ut Dei habitaculum: templum Christi exsistis, organumque Spiritûs.

(F) ROM. XIII. 1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est potestas nisi à Deo... 2. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.... 4.... Dei enim minister est: vindex in iram ei, qui malum agit. 5. Ideò... subditi estote, etc.

(G) *Allatis Scripturæ testimoniis id probavimus Parte primâ Sect.* 2. *Cap.* 3. §. 19. *litt.* (C) *et iterùm infrà hocce* §. *litt.* (T)

(H) ORIGEN. *In Job. lib.* 3. *Tom.* 1. *pag.* 274. Diem mortis celebramus, quia non moriuntur hi, qui mori videntur; propterea et memorias Sanctorum facimus, et parentum nostrorum, vel amicorum in fide morien-

tum devotè memoriam agimus, tàm de illorum refrigerio gaudentes, quàm etiam nobis piam consummationem in fide postulantes. Sic itaque non diem nativitatis celebramus, quia in perpetuo vivent ii, qui moriuntur. Celebramus nimirùm cœtus religiosos cum sacerdotibus, convocantes fideles unà cum clero, invitantes adhuc egenos et pauperes, pupillos et viduas saturantes, ut fiat festivitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus, nobis autem efficiatur in odorem suavitatis in conspectu æterni Dei.

S. POLYCARPUS *apud* EUSEBIUM *Eccles. Histor. Lib.* 4. *c.* 15. Pater, inquit (Sanctus Polycarpus), unigeniti et benedicti Filii tui Jesu Christi, per quem tui notitiam accepimus: Deus Angelorum, et Potestatum, et universæ creaturæ, omniumque justorum, qui vivunt in conspectu tuo: benedico te, qui me in hunc diem, et ad horam hanc perducere dignatus es, ut partem caperem in consortio Martyrum et in calice Christi tui, in resurrectionem vitæ æternæ, animæ simul et corporis, in incorruptione Spiritûs sancti. Inter quos, quæso, suscipiar hodie in conspectu tuo, tanquàm hostia pinguis et accepta, quemadmodùm præparasti, adimplens ea, quæ prænonstrasti verax Deus. Quamobrem de omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per sempiternum Pontificem Jesum Christum unigenitum filium tuum, per quem tibi unà cum ipso in Spiritu sancto gloria nunc et in secula seculorum. Amen... Dæmon... operam dedit, ne corpus illius à nostris auferretur: tametsi multi inter nos essent, qui id agere magnopere cupiebant, et sacro illius cadaveri communicare. Quidam igitur suggesserunt Nicetæ Herodis patri, fratri autem Dalces, ut Proconsulem adiret, moneretque ne cadaver illius donaret: ne fortè, ut aiebant, relicto crucifixo hunc deinceps Christiani colere inciperent. Stulti, qui ignorarent nos nec Christum unquam posse relinquere, qui pro salute omnium, quotquot ex genere humano salvi futuri sunt, mortem pertulerit, nec alium quemquam colere. Illum enim ut pote Filium Dei adoramus: Martyres verò, tanquam Discipulos et imitatores Domini, meritò amore prosequimur ob eximiam ipsorum benevolentiam, quam erga regem ac magistrum suum declararunt. Quorum nos quoque consortes ac condiscipulos fieri omnibus modis optamus. Porro cum Centurio pertinaciam Judæorum animadverteret, corpus in medio collocatum, ut moris est ipsis, concremavit. Atque ità nos demùm ossa illius gemmis pretiosissimis cariora, et quovis auro puriora colligentes, ubi decebat condidimus. Quo etiam in loco nobis, si fieri poterit, convenientibus concedet Deus natalem ejus martyrii diem cum hilaritate et gaudio celebrare, tùm in memoriam eorum, qui glorioso certamine perfuncti sunt, tùm ad posteros hujusmodi exemplo erudiendos et confirmandos.

EUSEB. *Lib.* 13. *de Præpar. Evang. cap.* 11. *Vide infrà hocce* §. *litt.* (Y)

S. BASIL. *Homil.* 20. *in Quadraginta Martyres, init.* Honor quem in bonos conservos conferimus, benevolentiæ significationem apud communem Dominum habet. Palàm est enim, quemadmodum is, qui generosos homines ac fortes cum honore exceperit, in simili si fortè contingat occasione imitari non dedignabitur. Venerare igitur ingenuè eum, qui martyrium passus est, ut voluntate martyr fias, ac demùm sine persecutione, sine igne, sine verberibus et plagis eodem cum illis præmio dignus habearis... Nos Martyrum virtutem commemorantes, vos adsiantes excitabimus; ac vobis sub aspectum ipsorum facta reducentes, eos, qui sunt animo aliquantulùm generoso, ac ipsis voluntate propinquiores, facile ad imitandum accendemus. Hæc est enim Martyrum vera laus, alios ad eorum virtutem æmulandam invitare.... Hi sunt, qui nostram obtinentes regionem, quasi quædam turres contra adversariorum incursum refugium exhibent.... Paratum est hic Christianis auxilium. Ecclesia videlicet Martyrum, exercitus triumphantium, chorus laudantium Deum. Sæpe operam dedistis, sæpè laborastis, ut unum pro vobis orantem inveniretis: quadraginta sunt hi, unam orationis emittentes vocem... Quæ aliqua premitur angustiâ, ad hos confugit. Qui rursùs lætatur, ad hos recurrit. Hic ut à malis liberetur, ille ut duret in rebus lætis. Hic mulier orans pro filiis auditur: peregrinanti viro pedilum incolumem, ægrotanti verò salutem imploral... O communes generis humani custo-

des, optimi curarum socii, precum, ac votorum invicem suffragatores, legati apud Deum potentissimi!

S. GREG. NAZIAN. *Orat. 3. quæ est invectiva in Julianum* 1. *pag.* 72. Eum, quo martyres affici solent, honorem athletis invidebat (Julianus,) ac proinde id molitur, ut ipse quidem et vim afferat, et interim afferre non videatur: nos contrà et supplicia perferamus, et eo interim honore, qui pro Christi nomine patientibus haberi solet, carcamus.

S. GREGORIUS NYSSENUS. *Orat de S. Theodoro martyre, tom. 3. pag.* 578. *edit. Morelii, Paris. ann.* 1638. *mihi pag.* 1010. Considerate, qui hujus puri cultûs ministri, ac Martyrum studiosi estis, quanta res sit justus, quàmque multas consequatur remunerationes: .... et cognito pietatis fructu, imitemini consilium, et adspirate ad animum et voluntatem eorum, qui ita præ cæteris honorantur, atque concupiscite, et affectate ea præmia, quæ Christus athletis pro merito cujusque distribuit... Cui regum talis honor habetur? Quis ex iis, qui suprà modum inter homines excellere visi sunt, tali memoriâ celebratur? Quis Imperatorum, qui urbes munitas ceperunt, nationes innumeras subegerunt, adeò decantatus et famâ celebratus est, ut hic miles pauper, modò conscriptus et tyro, quem Paulus armavit, quem Angeli ad certamen unxerunt, quem victorem Christus coronavit?

S. EPIPHANIUS *advers. hæres. lib. 3. adversùs Collyridianos, hæresi* 59. *sive* 79. *n.* 1. Cùm alii sacrosanctæ Virginis dignitatem elevent; alii præter modum, ac rationem attollant... Etenim mulieres quædam currum, sive sellam quadratam adornantes, ac linteo desuper extento, solenni tempore, per aliquot dies panem proponunt, et in Mariæ nomen offerunt. Tùm ad unam omnes illo vescuntur.

N. 3... Cui (Mariæ) tantus honor est habitus, ut gremio sinuque suo regem omnium ac cœlestem Deum, Deique filium exciperet. Cujus uterus, velut templum ac domicilium ad divini verbi incarnationem, singulari est benignitate Dei magni ac stupendo mysterio præparatus.

N. 4. Sanctum erat Mariæ corpus fateor: non tamen Deus illa fuit. Eadem et Virgo exstitit; minimè tamen nobis ad adorandum proposita, sed eum adorans ipsum, qui è suâ carne genitus è cœlo, ac paterno sinu descenderat. Quare sanctum quoque nos Evangelium præmunire voluit; in quo ita Christus loquitur: *Quid mihi, et tibi mulier... nondum venit hora mea.* (*Joan.* 11. 4.) Ubi idcircò Mulierem appellavit: ne quis B. Virginem excellentioris alicujus esse naturæ crederet.

N. 5. Quanquàm enim selectum quoddam vas, atque eximium sit, nihilominùs mulier est, ejusdemque cum cæteris naturæ, licèt animo, atque sensu amplissimis honoribus affecta sit; perinde ac reliquorum Sanctorum corpora, aut si quid ad gloriam, ac splendorem illustriùs attulero... ut sanctissima illa Thecla; cui tamen longè est anteponenda Maria, ob cœleste illud mysterium, quod in ejus utero perfectum est... Sed nec Thecla, aut alius quispiam è Sanctis adoratur.... Nam si ne Angelos quidem adorari permittit, quantò minùs id Annæ filiæ tribui concesserit.

N. 7. Verbum è Virgine susceptum corpus induens: non ideò tamen, ut hæc adorari debeat; aut ut eam divinam ad naturam, conditionemque transferat; neque ut sacrificium illius in nomen offeratur: neque tanto intervallo mulieres sacerdotes instituantur. Hoc ne in Salome quidem fieri voluit Deus, nec in Mariâ. Non ei baptizandi potestatem fecit, non discipulis benedicere, non in terris præesse mandavit; sed hoc unum voluit, ut sanctum quid, et consecratum esset, ac cœleste regnum adipisceretur... Honoretur sanè Maria: Pater verò, Filius, et Spiritus sanctus adorentur: Mariam adorare nemo velit. Non enim mulieri, ac ne viro quidem, sed uni Deo mysterium illud, cultusque tribuitur; adeò ut nec Angeli ipsi tanto honori pares esse videantur... Quamvis Maria vel optima fuerit, ac sancta, et honore dignissima, non idcircò tamen adoratione prosequenda.

N. 9. *non longè à fine...* Maria in honore sit, Dominus adoretur.

S. JOAN. CHRYSOST. *Homil.* 40. *ad Pop. Antioch. in SS. Martyr. Juventium et Maximum, initio.* Herì beatus Babylas cum tribus pueris nos hic congregabat: hodie verò par sanctorum militum..... Vos non aliter pris-

eos, aliter recentiores colitis sanctos, sed eàdem alacritate, eodem amore, eodem affectu, colitis omnes et commendatis :.. exquiritis animi fortitudinem, pietatem, fidem invictam, zelum incitatum ac fervidum, et eas virtutes, quas præ se ferunt sancti, ob quorum honorem... convenimus.

In fine. Etenim sicut milites, vulnera quæ in prœliis sibi inflicta regi monstrantes, fidenter loquuntur : ita et illi in manibus abscta capita gestantes, et in medium afferentes, quæcunque voluerint, apud regem cœlorum impetrare possunt. Proindè magnâ fide, promptitudineque hùc veniamus, quo et visis sanctorum monumentis, et consideratis eorum præmiis, inde varios thesauros undequaque colligamus.

Hom. 41. *ad pop. Antioch. in S. Pelagiam.* Ipsis etiam regalibus aulis apud homines omnes splendidius erit sepulcrum illud, ubi corpus jacuerit, quod cum virtute ac pietate vixerit. Hujus rei vos ipsi testes estis, qui divitum monumenta, quamvis aureis vestibus contecta, tanquàm speluncas quasdam prætereuntes, ad sanctam hanc virginem multo cum studio, et animi alacritate accurritis... Precor vos, et hortor, ut semper sanctam hanc virginem in memoriâ et mente habeatis, neque solemnitatem hanc celebrem dedecoretis, non denique fiduciam nostram ex hoc die festo ad nos proficiscentem imminuatis. Etenim non temerè cum Græcis differentes, hujus diei festi celebritate gloriamur, eamque objicientes, erubescere illos facimus, cùm dicimus, quemadmodum urbem integram, ac totam, tantumque populum, puella una mortua singulis annis ad se attrahit, idque post tàm multos annos, neque tempus ullum honoris hujus seriem interrupit.

Homil. 42. *ad popul. Antioch. de S. Ignatio, initio.* Qui sumptuosis ac splendidis convivüs delectantur, ea crebrò vicissim inter se celebrant, tùm ut divitias ostentent suas, tùm ut benevolentiam in amicos præ se ferant. Talis est etiam Spiritus gratia, quæ nobis et proprias opes ostendit, atque exhibet, et magnam erga amicos Dei charitatem declarat, cùm frequentes nobis ac mutuas Martyrum mensas opponit. Heri puella planè adolescens et virgo, beata Martyr Pelagia, magnâ cum lætitiâ convivium nobis exhibuit : hodie celebritatem illius beatus hic, ac generosus Martyr Ignatius vicissim excepit.

Paulò ante finem. Deus pretiosum hunc thesaurum paulisper suscipiens, ut ostenderet Romæ, majore cum gloriâ illum vobis rctulit. Emisistis enim Episcopum, et Martyrem recepistis ; emisistis cum precibus, et cum coronis suscepistis. Nec verò vos soli, sed cunctæ quæ interjectæ sunt civitates. Quomodo enim eas affectas existimatis, cùm reportatas reliquias cernerent ? Quem voluptatis fructum percipere ? Quantâ lætitiâ gestire ? Quam faustis undique acclamationibus coronatum ampiecti ? Quemadmodùm pugilem generosum, qui omnes devicerit adversarios, spectatores è cavea cum plausu consurgentes sublimem statim excipiunt, nec terram attingere patiuntur, sed numeris sublatum innumerabilibus laudibus ornantes, domum reportant : sic utique et sanctum illum omnes ex ordine civitates ab urbe relatum suscipientes humerisque gestantes, Antiochiam usque sunt comitatæ, Martyrem coronatum concelebrantes, collaudantes victorem. Et tunc quidem cunctis illis civitatibus profuit, documentoque fuit, et patriam hanc usque in præsentem diem locupletavit, et non aliter quàm thesaurus quidam perpetuus, qui quotidie exhauritur, et nunquam deficit ; sic etiam.... beatus hic Ignatius cunctis ad se accedentibus benedicens, fiduciâ et strenuâ alacritate, magnâque fortitudine plenos remittit domum. Itaque non hodiè tantùm, sed quotidie ad ipsum confluimus spirituales ex eo fructus percipientes. Quisquis enim cum fide ad illum accedit, magnis afficitur beneficiis. Sanctorum enim non modò corpora, sed ipsi loculi, et monumenta spirituali gratiâ conferta sunt. Nam si in Eliseo id contigit, ut defunctus sepulcrum ejus attingens, mortis vincula dissolverit, ad vitam rursùm redierit ; multò magis id fiet hoc tempore, quo gratia fluit uberior, quo Spiritûs major est vis ; ut, si quis arcam contingat, magnam inde virtutem hauriat : et eam ob causam, reliquias sanctorum nobis concessit Deus, ut nos ad se eorum imitatione perducat ; et sint nobis velut portus qui-

dam et idoneum solatium eorum malorum, quæ assiduè nos affligunt. Quamobrem vos omnes cohortor, fratres, si quis vestrûm ægritudine animi, vel corporis morbo, vel quavis alia calamitate premitur, ut eum fide hùc accedat, et ab aliis omnibus liberatus, magnâ cum lætitiâ revertetur, et aspectu solo conscientiam leviorem, et tranquilliorem reportabit. Quin etiam expedit, ut non solùm ii, qui ærumnis et molestiis affecti sunt, hùc sese conferant, sed illi etiam qui et animi quiete et gloriâ, et potentiâ, magnâ apud Deum fiduciâ perfruuntur. Hùc enim accedentes bona hæc efficient firmiora et stabiliora : et memoriâ virtutum, et rectè factorum, hujuscemodi sancti viri animos suos reddent moderatiores, nec conscientias suas bonis operibus efferri atque intumescere patientur.... Utilis igitur cunctis hic thesaurus est, et refugium salutare, tàm illis qui rebus duris atque asperis, et peccatis conflictantur, ut ab illis liberentur : quàm illis qui prosperè ac feliciter degunt, ut diù fruantur bonis : illis, qui morbis laborant, ut bonam valetudinem consequantur : illis, qui commodâ gaudent valetudine, ne in morbum aliquem incurrant. Quæ omnia considerantes, cum omni gaudio, atque lætitiâ sacrum hunc locum frequentemus : ut contubernii, mensæque cœlestis participes cum sanctis fieri valeamus, precibus ipsorum sanctorum, etc.

Homil. 43. *ad popul. Antioch. de S. Romano Homil.* 1. *initio.* Rursùs Martyrum memoria, et rursùs dies festus et celebritas spiritalis. Laborarunt illi, et nos lætamur. Decertarunt illi, et nos exsultamus. Illorum est corona et communis gloria : illorum sunt præmia et certamina, et totius Ecclesiæ, gloria, decus, et gloriatio.

In fine. Pro his omnibus Martyri gratulemur ; Deum glorificemus, qui hæc facit miracula ; imitemur conservi patientiam ; gratias agamus Domino pro gratiâ.

Homil. 45. *ad pop. Antioch. de S. Meletio, initio.* Per venerandum et sacrum hunc gregem oculos ubique circumferens, et universam civitatem aspiciens hic præsentem, nescio quem priùs beatum pronunliem, sanctumne Meletium, quòd vel post mortem tanto honore fruitur : an vestram caritatem, quòd tantam in vestros Pastores benevolentiam etiam post decessum ostenditis... Quintus enim annus præteriit, ex quo ille migravit ad Jesum, quem desiderabat, ac perinde ac si heri et nudius-tertius eum vidissetis, tam ferventi amore ad eum hodie accessistis.

Paulò antè finem. Sufficit dies festus, et fervor vestri studii ad tubâ clariùs proclamandum Sancti Meletii in vos amorem, tanquàm in filios.... Unusquisque filium suum appellabat ab illius appellatione, per appellationem existimans unusquisque in domum suam sanctum introducere. patresque avos et proavos prætereuntes beati Meletii nomen imponebant liberis quos pepererant... Ipsum enim nomen et ornamentum cognationis, et ædium tutelam, et ita vocatis salutem et amoris solatium esse existimabant..... Habebant hoc nomen tanquam arma quædam, quibus fugabatur quævis à ratione alienâ affectio et cogitatio. Fuitque id adeò frequens, ut ubique in biviis, in foro, in agris, in vilsque hoc nomen undique circumsonaret..... Quomodo enim fecistis in nominibus, hoc etiam fecistis in illius imagine. Etenim in paliis annulorum, et in poculis, et in phialis, et in thalamorum parietibus, et ubique sacram illam multi expresserunt imaginem, ut non solùm audirent sanctam illam appellationem, sed etiam ubique viderent figuram corporis, et ejus peregrinationis duplicem haberent consolationem.

Homil. 47. *ad Populum Antiochenum, quæ est de S. Juliano, initio.* Si tales in terris honores Martyribus deferuntur postquam excesserint ex hac vita; quales coronæ sanctis eorum capitibus nectuntur? Si tanta est ante resurrectionem gloria, quantus post resurrectionem erit splendor? Si tanto eos conservi cultu dignantur, quantâ eos Dominus benevolentiâ complectetur? Pro nobis Martyres mactati non sunt, tamen in honorem illorum convenimus : quòd si nos, pro quibus mactati non sunt, convenimus, Christus, pro quo sua capita devoverunt, quid non præstabit?....

Aliquantò ante finem.... Non solùm ad Martyres accedamus, sed etiam Martyres imitemur. Honor quippe Martyrum est, non si ad eos tantum procedamus, sed præ hoc si fortitudinem ipsorum æmulemur.... Quam

multi siquidem ex quo plantatum est corpus istud in terrâ sexcentas sanationes ex hoc sancto loculo decerpserunt, nec fructus defecit? Messuerunt segetem, nec consumptæ sunt spicæ? E fontibus hauserunt, nec exinaniti sunt latices; sed perennis est quædam scaturigo, nunquam deficiens, sed eò quòd haustum est, copiosiùs semper miraculum manans effundit.

Homil. 48. *ad Populum Antiochenum, quæ est* 2. *de S. Romano.* Martyrum commemorationes animas adversùs dæmonum artes armant, et contra illos apprehensiones luctæque nexus instituunt.

Homil. 58. *ad Popul. Antioch. quæ est de Sancto Babylâ....* Vestram laudo civitatem, quòd multum erga sanctum istum studium exhibueritis. Nam quo tempore Daphne revertebatur, tota nobis civitas in viam effusa est, vacua fuerunt hominibus fora, vacuæ feminis ædes, deserti ab hominibus thalami: sic et omnis ætas, et uterque sexus exiluerunt ex urbe, tanquàm patrem ex longâ peregrinatione post multum tempus revertentem recepturi.... Noverat quippe, (*Meletius*) noverat quanta ipsi horum causâ præmia reservanda essent: atque idcircò in obsequio cultuque Martyrum perseverabat, non splendidis tantùm ædificiis extruendis, aut continuis festis celebrandis, sed potiori quadam his omnibus ratione. Quanam illa tandem? Vitam imitatur illorum, fortitudinem æmulatur, ac per omnia imaginem Martyrum pro viribus in seipso conservat.

S. Cyrill. Alexand. *contra Julian. Lib.* 6. *tom.* 6. *pag.* 202. Petrus, Joannes aliique umbrâ solâ corporum ægritudines sanabant. Licet autem hodièque videre sanctos ac venerabiles viros in virtute Christi per Spiritum sanctum impuros dæmones increpare, et quos illi (Gentiles) Deos ac servatores esse credunt, orationis virtute conterere, et manûs contactu cruciare: quin etiam eâ vi præditos, ut variis ægritudinibus oppressos liberare valeant.... Non, ut existimas, hominem Deum facimus, eum qui naturâ Deus non sit, adorandum suscipimus; sed ipsum potiùs, quod ex Patre prodiit Verbum, per quod in orbem omnia producta sunt.... Non igitur.... hominem merum colimus, nullo modo: sed hominem qui apparuit, Dei Verbum agnoscentes, ut Deum adimus.... Sanctos porrò Martyres, neque Deos esse dicimus, neque divino cultu scilicet illos adorare solemus, sed affectûs et honoris: quin potiùs summis honoribus illos ornamus, putà quòd pro veritate strenuè certaverint, sinceritatemque fidei eò usque servarint, ut animam ipsam contempserint, repudiatisque mortis terroribus periculum omne vicerint, et virtutis adeò mirabilis seipsos veluti quasdam imagines vitæ hominum proposuerint. Quare nihil est absurdi: imò verò necesse erat, eos, qui tam claris facinoribus excelluerunt, ornari perpetuis honoribus.... Nos autem non dicimus sanctos Martyres fuisse Deos: sed illos omni prosequi solemus, eorumque loculos honoramus, tam claræ virtutis remunerationem veluti quamdam ac præmium ipsis immarcessibilem memoriam reponentes.

S. Ambros. *De viduis, c.* 9. *n.* 54. Et tu habes proximos, qui pro te supplicent. Habes Apostolos proximos, habes Martyres proximos, si in ipsa Martyribus devotionis societate, misericordiæ quoque muneribus appropinques.... Non sanguinis necessitudo, sed virtutis cognatio facit proximos,.... ama ergo propinquitatem Petri, affinitatem Andreæ; ut pro te rogent: et recedant cupiditates tuæ.

Append. Serm. 53. 1. *de SS. Petro et Paulo, n.* 6. Non mortui sunt quorum curamus natalem hodie, sed renati vivunt planè; quia participes effecti sunt Christi, qui vita est omnium. Quamvis enim corpora passione cæsa sint, interruptus tamen non est ordo vivendi; jugiter enim et Deo gratias agunt, et laudes Salvatori referunt.

Serm. 54. *qui est* 2. *de SS. Petro et Paulo, n.* 5. Quotiescunque Martyrum memoriam celebramus, prælermissis omnibus seculi actibus, sine aliquâ dilatione concurrere debemur,.... cùm dicat ad sanctos suos omnipotens Deus: *Qui vos honorat, me honorat: et qui vos spernit, me spernit.* (*Luc.* x. 16.) Quisquis ergo honorat Martyres, honorat et Christum: et qui spernit Sanctos, spernit et Dominum.

Serm. 55. *de SS. Nazario et Celso, n.* 1. Apud cæteros Dei famulos tantùm accessionis promeruerit, quantùm venerationis impenderis.

S. HIERONYMUS *post Epist.* 53. *adversùs Vigilantium*, *tom.* 1. *pag.* 588. *Edit. Paris.* 1609. Exortus est Vigilantius, sed veriùs Dormitantius.... qui Martyrum neget sepulcra veneranda.... Malè facit ergo Romanus Episcopus, super mortuorum hominum Petri et Pauli secundùm nos ossa veneranda, secundùm te vilem pulvisculum offert Domino sacrificia, et tumulos eorum Christi arbitratur altaria. Et non solùm unius urbis, sed totius orbis errant Episcopi, qui ingrediuntur basilicas mortuorum in quibus pulvis vilissimus, et favilla, nescio quæ, jacet linteamine convoluta.... Portentum in terras ultimas deportandum ?.. Argumentatur contra signa atque virtutes, quæ in basilicis Martyrum fiunt.... Responde quomodo in vilissimo pulvere, et favillâ nescio qua tanta sit signorûm virtutumque præsentia.... Spiritus immundus.... sæpè hoc vilissimo tortus est pulvere, immò hodieque torquetur.... Nos non Martyrum reliquias.... non Angelos, non Archangelos, non Cherubim, non Seraphim.... colimus et adoramus, ne serviamus creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Honoramus autem reliquias Martyrum, ut eum, cujus sunt Martyres, adoremus. Honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum, qui ait : *Qui vos suscipit, me suscipit.* (*Matth.* x. 40.) Si non sunt honorandæ reliquiæ Martyrum, quomodò legimus : *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (*Psal.* CXV. 15.) ? Si ossa mortuorum polluunt contingentes, quomodò Eliseus (4. *Reg.* XIII. 21.) mortuus, mortuum suscitavit ? Ergo omnia castra Israelitici exercitûs et populi Dei fuere immunda, quia Joseph, et patriarcharum corpora portabant in solitudine, et ad sanctam terram immundos cineres pertulerunt ? Joseph quoque, qui in typo præcessit Domini Salvatoris nostri, sceleratus fuit, qui tantâ ambitione. Jacob in Hebron ossa portavit : ut immundum patrem, avo et atavo sociaret immundis, et mortuum mortuis copularet ?.... Sacrilegium tantum patienter audire non possum.

Epist. 27. *ad Eustochium*, *circà medium.* Prostrata (Paula) ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat. Ingressa sepulcrum, resurrectionis osculabatur lapidem, quam ab ostio monumenti amoverat Angelus : et ipsum corporis locum in quo Dominus jacuerat, quasi sitiens desideratas aquas, fideli ore lambebat.... Ostendebatur illi columna Ecclesiæ porticum sustinens infecta cruore Domini, ad quam vinctus ducitur et flagellatur.... *Introibimus in tabernaculum ejus*, *adorabimus in loco*, *ubi steterunt pedes ejus.* (*Ps.* CXXXI. 7.) Et ego misera atque peccatrix, digna sum judicata deosculari præsepe, in quo Dominus parvulus vagiit : orare in speluncâ, in quâ Virgo perpetua Dominum fudit infantem ? *Et paulò post* (Sebastæ) siti sunt Eliseus et Abdias Prophetæ : et (quo major inter natos mulierum non fuit) Joannes Baptista. Ubi multis intremuit consternata mirabilibus : namque cernebat variis dæmones rugire cruciatibus, et ante sepulcra Sanctorum ululare homines more luporum.

Et in fine. Vale, ò Paula, et culloris tui ultimam senectutem orationibus juva, fides et opera tua Christo te sociant : præsens faciliùs, quod postulas, impetrabis.

S. AUG. *Lib.* 20. *contra Faustum*, *c.* 21. Populus Christianus memorias Martyrum religiosâ solemnitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur : ità tamen ut nulli Martyrum, sed ipsi Deo Martyrum, quamvis in memoriis Martyrum, constituamus altaria. Quis enim Antistitum in locis sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit : Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane : sed quod offertur, offertur Deo, qui Martyres coronavit, apud memorias eorum, quos coronavit : ut ex ipsorum locorum admonitione major affectus exsurgat, ad aemendam charitatem, et in illos, quos imitari possumus, et in illum, quo adjuvante, possumus. Colimus ergo Martyres eo cultu dilectionis, et societatis, quo et in hâc vitâ coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro Evangelicâ veritate passionem paratum esse sentimus. Sed illos tanto devotiùs, quantò securiùs post certamina superata : quantò etiam fidentiore laude prædicamus, jam in vitâ feliciore victores, quàm in istâ adhuc

usque pugnantes. At illo cultu, quæ Græcè Λατρεία dicitur, Latinè uno verbo dici non potest, cùm sit quædam propriè divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum. Cùm autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificii, unde idololatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent; nullo modo tale aliquid offerimus, aut auferendum præcipimus vel cuiquam Martyri, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam Angelo : et quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur per sanam doctrinam, sive ut corrigatur, sive ut caveatur.

THEODOR. *de Græc. affect. serm.* 3. *de Angelis, etc. pag.* 522. *tom.* 4. Sed enim dicturos vos puto, atqui etiam vos invisibiles quasdam potestates esse dicitis, quas et ANGELOS et ARCHANGELOS nominatis et appellatis, et PRINCIPATUS, et POTESTATES, et DOMINATIONES, et THRONOS aliasque insuper Hebraïcis nominibus CHERUBIM ac SERAPHIM vocari didicistis. Cur itaque adversùm nos indignamini, si post Deum illum, qui semper est, quique eodem modo semper se habet, secundarios quosdam deos, eoque multò inferiores, opinamur esse, et veneratione prosequimur? Ego verò fateor equidem, docere nos divinam Scripturam, esse quasdam invisibiles potestates, et Creatorem laudantes, et divinæ ejus voluntati obsequentes. Hos tamen deos non appellamus, nec divinum illis cultum tribuimus, nec in Deum verum et istos divinam adorationem partimur : sed hos quidem pluris esse quàm homines putamus, at conservos tamen opinamur.

Serm. 8. *de Martyribus.... pag.* 593. *tom.* 4. *edit. Paris. ann.* 1642. Neque verò (Apostolis) simpliciter fidem fecerunt, sed tantam fidem plurimis infixerunt, ut mortem pro his dogmatibus libentissimè oppeterent, eâque inficiari jubentibus linguas minimè proderent, sed flagris humeros cædere volentibus, et lampadibus ungulisque latera, et cervices gladiis supponerent, et tympanis ac fidiculis extenderentur, et palis infigerentur, et flammis exurerentur, et ab immanibus feris laniari corpora sua conspicerent. Quâ de causâ et immortalem illis gloriam contulit certaminis præses, memoriamque nullo tempore finiendam. Nam cùm cætera omnia corrumpere tempus soleat, horum tamen gloriam incorruptam servavit. Ac generosæ quidem animæ triumphatorum cœlum nunc obambulant, et Angelorum choris intersunt. Eorum verò corpora non singula cujusque condunt monumenta : sed urbes et vici hæc inter se partiti, animarum illos servatores corporumque medicos appellant, veneranturque tanquam urbium præsides atque custodes. Et horum apud Deum universorum interventu divina per eos munera consequuntur. Sectis eorum corporibus, integra et indivisa gratia perseverat : et tenues illæ ac tantillæ reliquiæ integro, nullasque in partes dissecto Martyri parem habent virtutem. Quæ enim adstat gratia, dona distribuit, et fide supplicantium liberalitatem metitur. Vos autem ne hæc quidem adducunt, ut horum Deum laudetis, sed deridetis ac ludibrio habetis honorem, qui his passim ab omnibus defertur, et abominandum scelus ducitis ad eorum busta propriùs accedere. Verùm etsi mortales omnes his rebus offenderentur, Græcos certè his succensere non decuit : quorum nempe sunt libamina, et expiationes, et heroës, et semidei, et homines in deos relati....

Pag. 597. Quid vos igitur, qui tot numero mortuos homines Deos appellastis, nobis succensetis, qui non Deos facimus, sed honoramus martyres, tanquam Dei testes, servosque amantissimos? Cur inquinari polluique eum censetis, qui ad defunctorum loculos accedat?....

Pag. 599. At nos, ô viri, nec hostias Martyribus nec libamina deferimus, sed ut Sanctos Deique amantes honoramus. Tanto enim amore Creatorem Servatoremque prosecuti sunt, ut mortem illius causâ susceptam, optabilem duxerint. Quod si fortè existimatis eos sine sensu nunc esse, nec divinâ potiùs ac felicissimâ sorte quadam frui, Pindarus Lyricus hanc à vobis opinionem extrudat, cùm ait : *Animæ piorum calos colentes, cantu beatum et magnum in hymnis canunt.* Quòd si cœlum sedes illorum est, qui pie vitam duxerunt, hanc profectò Martyres sortem obtinent, quibus pium magis esse nihil potest.... qui tantam pro religione fortitudinem ostenderunt, quorum res gestæ non solùm for-

tiludinis, sed et justitiæ, et temperantiæ, ac prudentiæ fidem faciunt?.... Hi sunt verè hominum duces et propugnatores, et auxiliatores, malorumque depulsores, damna, quæ à dæmonibus infliguntur, procul arcentes.

Pag. 602. Nos.. . eos qui pietate claruerunt, proque eâ cæsi sunt, malorum depulsores, et medicos nominamus, Dæmones non appellamus, (absit à nobis hic furor,) sed Dei amicos servosque benevolos, libertate utentes, bonorumque copiam nobis promittentes.... Posse autem Sanctorum animas, etiam cùm extra corpus fuerint, hominum curare negotia. Plato idem in undecimo legum libro.... affirmat.... Decet autem profectò hoc honoris eos adipisci, ut qui res divinas totis præcordiis adamarint, et quæ ab initio amplexi fuerant, in his ad finem usque perstiterint.

Pag. 605. Quis enim est, qui sepulcrum Xerxis Dariive norit? Quis Alexandri, qui tot gentes brevissimo tempore perdomuit? Sed quid antiquos commemoro, cùm nec Augusti sepulcrum sit cognitum, nec aliorum quotquot post illum Romano Imperio potientes, ejus auctorem datoremque ignorarunt.... Victorum verò Martyrum templa clara et conspicua cernuntur, magnitudineque præstantia, et omni ornatûs genere illustria, et pulchritudinis splendorem latè fundentia....

Pag. 606. Ac Philosophi quidem, et Oratores, oblivioni dati sunt: Imperatorum verò ac magnorum ducum ne nomina quidem plerique hodiè norunt: Martyrum autem nomina notiora sunt omnibus, quàm familiarum. Quin et nascentibus filiis horum vocabula imponere student, securitatem inde ipsis tutelamque comparantes.

Pag. 607. Petri et Pauli et Thomæ et Sergii et Marcelli et Leontii et Pantelemonis et Antonini et Mauritii aliorumque Martyrum solemnitates peraguntur,.... modestæ celebrantur festivitates, non ebrietatem et jocos risusque exhibentes, sed divina cantica, sacrorumque sermonum auditionem et preces laudabilibus lacrymis ornatas.

Ex Actis S. Saturn. Epis. Tolos. *post ann.* 245. *apud* Theodor. Ruinart, *pag.* 109. Illos dies, quibus in Dominici nominis confessione luctantes, beatoque obitu regnis cœlestibus renascentes, ejusdem Domini laudem, cujus in decertatione viribus adjuvati post victoriam coronantur, vigiliis, hymnis, ac sacramentis etiam solemnibus honoramus, ut eorum patrocinia atque suffragia in conspectu Domini orando quæramus, honorando mereamur. Quâ sanctum istum diem solemnitate venerabimur, quibus gaudiis excolemus, in quo vir beatissimus Saturninus, Episcopus Tolosanæ civitatis et Martyr, in eâdem civitate geminatam coronam, Deo largiente, promeruit, et de Sacerdotii dignitate, et de honore martyrii? Ut quem jam venerabilem vita fecerat, etiam passio consecraret.

Acta SS. Epipod. *et* Alexand. *anno* 178. *apud* Theodor. Ruinart, *pag.* 65. Dùm alternis diebus festa illorum proveniunt, et illos inseparabili veneramur affectu: non singulis diebus, sed geminatis obsequiis utrumque bis colimus. Et sicut nudius-tertius solemnitas cœlo insertum Epipodium celebravit, ita hodiernâ festivitate beatum Alexandrum pervenisse ad regna cœlestia gaudeamus.

Tome 3. Concil. Labbæi, *pag.* 583. *in Conc. generali Ephes. Act.* 1. *ann.* 433. Cyrilli *Homil. in Nestorium*.... Salve à nobis Deipara Maria, venerandus totius orbis thesaurus, lampas inextinguibilis, corona virginitatis, sceptrum rectæ doctrinæ, templum indissolubile, locus ejus qui loco capi non potest, mater et virgo.... Salve, quæ immensum, incomprehensumque in sancto virgineo utero comprehendisti, per quam sancta Trinitas glorificatur et adoratur; per quam pretiosa crux celebratur, et in universo orbe adoratur; per quam cœlum exsultat; per quam Angeli et Archangeli lætantur; per quam dæmones fugantur; per quam tentator diabolus cœlo decidit; per quam prolapsa creatura in cœlum assumitur; per quam universa creatura idolorum vesaniâ detenta, ad veritatis agnitionem pervenit; per quam sanctum Baptisma obtingit credentibus;.... per quam toto terrarum orbe fundatæ sunt Ecclesiæ; per quam gentes adducuntur ad pœnitentiam;.... per quam

I. Quemadmodùm Sanctos colere et venerari oportere certissimum est, certumne est pariter eos posse à nobis invocari ?

R. Certum est utile esse et saluberrimum invocare sanctam Virginem Deiparam, beatos Angelos, et Sanctos cum Christo regnantes ; ut eorum intercessione impetremus à Deo omne auxiliorum et beneficiorum genus. (1)

Illud tamen observandum est aliam esse oportere invo-

mortui exsuscitantur.... Ecquis hominum laudabilissimam Mariam pro dignitate celebrare queat ?

CONCILIUM NICÆNUM II. *Act. pag.* 183. *T.* 7. Apostolicas autem Ecclesiæ traditiones, per quas honorare et adorare Sanctos et salutare docemur, suscipimus, et amplectimur, venerantes eos ut famulos et amicos atque filios Dei. Honor enim, qui circà devotos conservos agitur, probationem habet bonæ voluntatis erga communem exhibitæ Dominum. Isti enim ipsi cellaria Dei et habitacula munda, sanctique Spiritûs purissima specula facti sunt.

(1) S. AUG. *Lib.* 8. *de Civit. Dei*, *c. ultimo* 27. *n.* 1. Nec tamen nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra, et sacrificia constituimus : quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus sanè memorias eorum tanquam Sanctorum hominum Dei, qui usque ad mortem corporum suorum pro veritate certarunt, ut immolesceret vera religio.... Quis autem audivit aliquando fidelium stantem Sacerdotem ad altare et iam super sanctum corpus Martyris ad Dei honorem cultumque constructam, dicere in precibus, Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane ; cùm apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos et homines, et Martyres fecit, et sanctis suis Angelis cœlesti honore sociavit ; ut eâ celebritate et Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, et nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, eodem invocato in auxilium, ex illorum memoriæ renovatione adhortemur ? Quæcumque igitur exhibentur religiosorum obsequia in Martyrum locis, ornamenta sunt memoriarum, non sacra vel sacrificia mortuorum tanquàm deorum. Quicumque etiam epulas suas eò deferunt,.... quas cùm apposuerint, orant, et auferunt, ut vescantur, vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari sibi epulas volunt per merita Martyrum. Non autem esse ista sacrificia, Martyrum novit, qui novit unum, quod etiam illic offertur sacrificium Christianorum.

N. 2. Nos itaque Martyres nostros, nec divinis honoribus, nec humanis criminibus colimus, sicut colunt illi (Gentiles) deos suos, nec sacrificia illis offerimus.... Non constituimus Sacerdotes, nec offerimus sacrificia Martyribus nostris ; quia incongruum, indebitum, illicitum est, atque uni Deo tantummodò debitum.

Lib. 22. *c.* 10. Nobis Martyres non sunt dii : quia unum eumdemque Deum et nostrum scimus et Martyrum. Nec tamen miraculis, quæ per memorias nostrorum Martyrum fiunt, ullo modo comparanda sunt miracula, quæ facta per templa perhibentur illorum (Idolorum.) Verùm si qua similia videntur, sicut *Exod.* VIII. à Moyse magi Pharaonis, sic eorum dii victi sunt à Martyribus nostris.... Faciunt ista Martyres, vel potiùs Deus vel orantibus, vel cooperantibus eis, ut fides illa proficiat, quà eos, non deos esse nostros, sed unum Deum habere nobiscum credamus.... Nos autem Martyribus nostris, non templa sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus ; nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificium Martyribus, sed uni Deo Martyrum et nostro : ad quod sacrificium, sicut homines Dei, qui mundum in ejus confessione vicerunt, suo loco et ordine nominantur, non tamen à Sacerdote, qui sacrificat, invocantur. Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamvis in memoria sacrificet eorum : quia Dei Sacerdos est, non illorum. Ipsum verò sacrificium corpus est Christi, quod non offertur ipsis, quia hoc sunt et ipsi.

Lib. 20. *contra Faustum*, *c.* 21. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (H)

THEODORET. *Serm.* 8. *de Mart. Vide hocce* §. *litt.* (H)

candi et orandi Dei, aliam invocandorum Sanctorum rationem. Deum oramus, ut det nobis ipse quod petimus. Sanctos oramus, ut quod à Deo petimus et exspectamus, id ipsi nobis intercessione suâ impetrent per Christum. Quidquid enim Ecclesia postulat a Deo, id omne per Christum postulat. (K) Hinc communis ea conclusio orationum omnium, quas fundit Ecclesia, *Per Christum Dominum nostrum.* Sit instar omnium orationum, quæ fiunt ab Ecclesia, specimen illud orationis celeberrimæ, quæ usurpatur ad poscenda suffragia Sanctorum.

Propitiare nobis Domine famulis tuis, per merita beatæ Virginis et omnium Sanctorum, ut eorum piâ intercessione ab omnibus semper protegamur adversis. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

In hâc orandi formulâ preces ad Deum Patrem dirigit Ecclesia; oratque ut per merita et intercessionem Sanctorum propitietur nobis Deus. Hoc autem fieri oportere testatur per Christum Dominum nostrum, à cujus sanguine vim omnem et efficaciam accipiunt merita et orationes Sanctorum.

Quòd si ad Sanctos ipsos oratio dirigatur, ut fit in illis orandi formulis, quæ Litaniæ dicuntur, tunc Sanctos oramus, non ut ipsi misereantur nostri, sed ut pro nobis intercedant Dominum. *Sancta Maria et omnes Sancti intercedant pro nobis ad Dominum, ut nos ab eo mereamur adjuvari et salvari qui vivit et regnat Deus in secula seculorum.* Hæc orationis formula quotidie dicitur ad Primam.

Sancta Maria, ora pro nobis. Omnes sancti beatorum Spirituum ordines, orate pro nobis. Sancte Petre, ora pro nobis. Omnes Sancti et Sanctæ Dei, intercedite pro nobis. Ad Deum autem vel Christum cùm dirigitur oratio, dicimus, *Sancta Trinitas, unus Deus, miserere nobis; Jesu fili Dei vivi, miserere nobis.* Hæc est formula Litaniarum, nemini Catholico non nota.

I. Videtur injuria fieri Christo Domino, dum Sancti invocantur; videntur enim illis orationibus plures admitti mediatores, cùm unus sit ex Apostolo *mediator Dei et hominum* Deus et *homo Christus Jesus.* (1. *Tim.* II. 5.)

R. Non magis plures mediatores admitti sequitur ex Sanctorum cum Christo regnantium invocatione, quam ex invocatione Sanctorum in terris adhuc degentium. *Christus unus est mediator, per quem habemus accessum ad Deum* (1. *Tim.* II. 5. *Ephes.* II. 18.); Sancti invocantur solùm ut intercessores apud Christum. Horum intercessio per Christum ad Deum dirigitur, ut jam diximus. Mediatoris nomen absolutè sumptum soli Christo competit; ipse enim unus nos redemit sanguine suo. Si quando vocantur Sancti mediatores nostri;

(K) CONCIL. TRIDENT. *Sess.* 22. *c.* 3. *et Sess.* 25. *titulo de Invocat. Sanctorum. Vide suprà hocce §. litt.* (B) *et* ORIGENES *infrà litt.* (V) *hujusce §.*

impropriè sic appellantur, et eo solùm sensu quòd intercedant pro nobis, ut diximus, ad Dominum Jesum Christum. (L)

I. Si possumus, ut ait Apostolus (*Hebr.* IV. 16.), *adire cum fiducia ad thronum gratiæ* Domini nostri Jesu Christi Pontificis magni, *ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno*, saltem superflua est Sanctorum invocatio?

R. Licèt possimus Christum ipsum, nemine mediante, adire, ut patet tum ex eo Apostoli testimonio quod protulisti, tum ex quotidianis Ecclesiæ orationibus, quæ ad Christum ipsum diriguntur, tamen utilissimum est advocare Sanctos, ut intercessores apud Christum, quia, cùm ipsi majori apud eum polleant gratiâ et favore, efficaciùs orant, et certiùs exaudiuntur. Possumus vel Regem ipsum vel regni administrum cum supplicibus libellis adire: sed longè efficacior supplicatio est, si qui majori pollent apud Regem vel apud ejus Ministrum gratiâ et favore, ipsi pro nobis intercessores accedant; nec sibi injuriam fieri regni Administer existimat, si quem apud ipsum pro nobis intercessorem adhibeamus. Centurio, de quo mentio fit in Evangelio, non per se ipsum, sed per Primores Judæorum præ humilitate Christum adit, cùm tamen præberet se Christus aditu facilem omnibus. Laudat Christus Centurionis fidem. (M)

I. Verumne est quod affirmant Heterodoxi recentiores, pugnare cum Scripturis Sanctorum invocationem?

(L) S. Aug. *Serm.* 285. *in natali SS. Casti et Æmilii, aliàs* 4. *inter editos ex majori Cartusiâ, n.* 5. Pro aliis fidelibus defunctis oratur, pro Martyribus non oratur: tam enim perfecti exierunt, ut non sint suscepti nostri, sed advocati. Neque hoc in se, sed in illo, cui capiti perfecta membra cohæserunt. Ille est enim verè advocatus unus, qui interpellat pro nobis, sedens ad dexteram Patris; sed advocatus unus, sicut et pastor unus.... Ut Christus Pastor, Petrus non Pastor? Immò et Petrus Pastor, et cæteri tales sine ullâ dubitatione Pastores.

(M) Luc. VII. 2. Centurionis autem cujusdam servus malè habens, erat moriturus: qui illi erat pretiosus. 3. Et cùm audisset de Jesu, misit ad eum Seniores Judæorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum ejus. 4. At illi cùm venissent ad Jesum, rogabant eum sollicitè, dicentes ei: Quia dignus est ut hoc illi præstes. 5. Diligit enim gentem nostram: et Synagogam ipse ædificavit nobis. 6. Jesus autem ibat cum illis: et cùm jam non longè esset à domo, misit ad eum Centurio amicos dicens: Domine noli vexari: non enim sum dignus, ut sub tectum meum intres. 7. Propter quod et me ipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te: sed dic verbo, et sanabitur puer meus. 8. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: et dico huic, Vade, et vadit: et alii, Veni, et venit: et servo meo, Fac hoc, et facit. 9. Quo audito, Jesus miratus est: et conversus sequentibus se turbis, dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni. 10. Et reversi, qui missi fuerant, domum, invenerunt servum, qui languerat, sanum.

S. Greg. Naz. *Orat.* 19. *in laudem patris sui mortui, pag.* 288. *edit. Paris. Morelli* 1609. *n.* 4. Nec dubito quin hoc nunc quoque tantò magis deprecatione suâ, quàm priùs doctrinâ, præstet. Quantò nunc magis Deo appropinquat....

S. Chrysost. *Homil.* 40. *ad popul. Antiochen. de SS. Juventio et Ma...* *Vide supra hocce §. litt.* (H)

R. Falsum omnino. Imò fundamentum habet in Scripturis. Commendat se sæpiùs Apostolus fidelium orationibus. (N) Jubet Deus Job orare pro amicis. (O) *Orate pro invicem ut salvemini*, inquit Jacobus Apostolus (v. 16.) : *multùm enim valet apud Deum oratio justi assidua.* Si præcipit Scriptura orare pro invicem et commendare se Sanctorum in terris degentium orationibus, nec pugnant orationes illæ cum Christi mediatione ut diximus : ergo non potest pugnare cum Scripturis et cum Christi mediatione invocatio eorumdem, ubi in cœlis cum Christo regnant. (P)

(N) 1. Thessalon. v. 25. Fratres, orate pro nobis.

Hebr. xiii. 18. Orate pro nobis : confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus benè volentes conversari.

S. Ambros. *Expos. Evang. sec. Luc. lib.* 5. *n.* 11. Magnus Dominus, qui aliorum merito ignoscit aliis, et dùm alios probat, aliis relaxat errata. Cur apud te homo collega non valeat, cùm apud Dominum servus et interveniendi meritum, et jus habeat impetrandi ? Disce qui judicas, ignoscere : disce qui æger est, impetrare. Si gravium peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe Ecclesiam, quæ pro te precetur, cujus contemplatione quod tibi Dominus negare posset, ignoscat.

(O) Job. xlii. 8. Sumite ergo vobis septem tauros, et septem arietes, et ite ad servum meum Job, et offerte holocaustum pro vobis : Job autem servus meus orabit pro vobis : faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia : neque enim locuti estis ad me recta, sicut servus meus Job. 9. Abierunt ergo Eliphaz Themanites, et Baldad Suhites, et Sophar Naamathites, et fecerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos, et suscepit Dominus faciem Job. 10. Dominus quoque conversus est ad pœnitentiam Job, cùm oraret ille pro amicis suis.

(P) S. Joan. Chrysost. *in Epist. D. Pauli ad Thessal. c.* 1. *homil.* 1. Bonum est Sanctorum precibus frui : sed quando et ipsi seduli et vigiles fuerimus. At quid mihi opus est, inquis, aliorum precibus, quando ipse sedulus et dexter fuero ? Ne constituas te ipsum eò, ut opus illis habeas. Neque ego hoc volo. Verùm semper indigentes sumus, siquidem rectè sapuerimus. Paulus non dixit, Quid mihi precibus aliorum opus est ? Tametsi illo essent indigni, qui pro eo precabantur, imò neque pares : et tu dicis, Quid mihi opus est aliorum precibus ? Petrus non dixit, Quid mihi necesse est ut pro me oretur ? *Precatio*, inquit, (*Act.* xii. 5.), *fiebat sine intermissione ab Ecclesiâ ad Deum pro eo.* Et tu dicis, Quid mihi aliorum precibus opus est ? Propter hoc ipsum opus habes, quòd te putas illis non habere necesse. Etiam si Paulo similis esses, opus tamen haberes aliorum precationibus. Non extollas teipsum, ne humilieris. Sed quemadmodùm dixi : Si nos ipsi in virtutis studio seduli fuerimus, efficaces erunt et preces aliorum pro nobis. Audi quid Paulus dicat (*Philip.* i. 19.) : * *Novi enim*, inquit, *quòd hoc mihi cedet ad salutem, per vestram precationem ac subministrationem Spiritûs Jesu Christi.* Et iterum (2. *Cor.* i. 11.) : * *Simul adjuvantibus et vobis per deprecationem pro nobis, ut ex multis personis pro dono in nos collato, per multos gratiæ agantur pro nobis.* Et tu dicis, Quid opus mihi est aliorum precibus ?.... Nihil prosunt, inquis, preces ? Prosunt plurimùm : sed quando et nos aliquid satagerimus : adjuvant enim et auxiliantur. Adjumento autem quis et auxilio ei demùm fuerit, qui et ipse operatur. Si verò deses et otiosus manseris, non magnoperè juvaberis. Alioqui si preces tantùm poterunt, ut nos, quanquàm desides et otiosos, in regnum inducant, quamobrem non omnes Græci Christiani fiunt ? An non pro universo mundo oramus ? Non et Paulus hoc fecit ? Non oramus ut omnes convertantur ? Qui fit quòd mali non redduntur boni ? Quòd nihil de suo afferunt. Plurimùm igitur prosunt preces, sed quandò et nos quod nostrum est fecerimus.... His itaque cognitis, nec Sanctorum preces contemnamus, neque totum in illas projiciamus : hoc quidem ne temerè insidiis opprimamur, illud verò ne extra multum lu-

Prætereà constat ex Scripturis, 1. Per Angelos cæterosque Sanctos offerri orationes nostras ante Thronum Dei. (Q) 2. Gaudium esse in cœlis coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente; et similes esse Sanctos Angelis. (R) 3. Magnam in cœlo celebrari solemnitatem et lætitiam Angelorum et Sanctorum cum Christo regnantium, de exstinctione Idololatriæ, quæ per Babylonis casum et ruinam in Apocalypsi mysticè designatur. (S) 4. (*Ps.* CXLIX. 5.) « Exsultare Sanctos in glorià; lætari in cubilibus suis; exal» tationes Dei in gutture eorum; gladios ancipites in ma» nibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus,

crum et profectum excidamus: sed oremus etiam ut pro nobis precentur mutuòque porrigant, adhæreamusque et ipsi virtutis studio, ut bona diligentibus Deus promissa consequi valeamus.

S. AUG. *Tract.* 1. *in* 1. *Epist Joan. n.* 8. Jesum Christum justum habemus advocatum ad Patrem: ipse propitiatio est peccatorum nostrorum... Sed dicet aliquis: Ergo Sancti non petunt pro nobis? Ergo Episcopi et Præpositi non petunt pro populo? Sed attendite Scripturas, et videte, quia et Præpositi commendant se populo. Nam Apostolus (*Coloss.* IV. 3.) dicit plebi, *Orantes simul et pro nobis.* Orat Apostolus pro plebe, orat plebs pro Apostolo. Oramus pro vobis, fratres: sed et vos orate pro nobis. Invicem pro se omnia membra orent, caput pro omnibus interpellet.

S. HIERON. *adversùs Vigilant. suprà hocce* §. *litt.* (H) *et* S. AUG. *Serm.* 185. *suprà litt.* (L) *hocce* §.

(Q) TOBIÆ. XII. 12. Quando orabas cum lacrymis,.... ego obtuli orationem tuam Domino.

APOC. V. 8. Quatuor animalia, et viginti quatuor seniores ceciderunt coram Agno, habentes singuli cytharas, et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum.

S. HILARIUS *in cap.* 18. *Matthæi, n.* 5. *Vide suprà Part.* 1. *Sect.* 1. *C.* 2. §. 2. *litt.* (R)

ORIGEN. *in Job, lib.* 1. *tom.* 1. *pag.* 236. Assistunt ante Deum omnes, qui sollicitè cum oratione adoraverint. Sic Angeli cùm gratias agentes, misericordias ejus confitentur, atque gratias illi pro ejus beneficiis agunt, quæ ille incessanter impertit filiis hominum; aut cùm viderint sanctorum virtutes virorum, insignia virorum nihilominùs Dei servorum, constantiam, atque agones: tunc nimirùm cum gaudio atque exsultatione assistunt ante Deum, reverà et ut Deum honorificent, atque laudent de victoriâ servorum Dei; necnon ut eis, qui propter Deum patiuntur, patientiæ tolerantiam atque sanctam consummationem ab eodem postulant Deo.

(R) LUC. XV. 7. Dico vobis; quod ità gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentiâ. 10. Ità dico vobis: gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.

MATTH. XXII. 30. In resurrectione autem, neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut Angeli Dei in cœlo.

LUC. XX. 36. Neque enim ultrà mori poterunt: æquales enim Angelis sunt, et filii sunt Dei, cùm sint filii resurrectionis.

(S) APOCAL. XVIII. 20. Exsulta super eam, cœlum, et sancti Apostoli, et Prophetæ: quoniam judicavit Deus judicium vestrum de illâ.

XIX. 1. Post hæc audivi quasi vocem turbarum multarum in cœlo dicentium: Alleluia: salus, et gloria, et virtus Deo nostro est: 2. Quia vera et justa judicia sunt ejus, qui judicavit de meretrice magnâ, quæ corrupit terram in prostitutione suâ, et vindicavit sanguinem servorum suorum de manibus ejus. 3. Et iterùm dixerunt: Alleluia. Et fumus ejus ascendit in secula seculorum. 4. Et ceciderunt seniores viginti quatuor, et quatuor animalia, et adoraverunt Deum sedentem super thronum, dicentes: Amen: Alleluia.

» increpationes in populis : ad alligandos reges eorum in » compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis, ut fa- » ciant in eis judicium conscriptum : gloriam hanc esse » omnibus Sanctis ejus. » Juxta quem sensum Christus ait sessuros secum Sanctos super sedes ad judicandas duodecim tribus Israël. (T) 5. Quiam Pontificem et Jeremiam post mortem orare pro populo et pro omni gente sua. (V)

(T) SAPIENT. III. 8. Judicabunt (*justi*) nationes, et dominabuntur populis, et regnabit Dominus illorum in perpetuum.

ISAI. III. 14. Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui, et principibus ejus.

MATTH. XIX. 28. Cùm sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.

1. COR. VI. 2. An nescitis quoniam Sancti de hoc mundo judicabunt?... 3. Nescitis quoniam Angelos judicabimus?

APOC. II. 26. Et qui vicerit, et custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes. 27. Et reget eas in virgâ ferreâ, et tanquam vas figuli confringentur. 28. Sicut et ego accepi à Patre meo, et dabo illi stellam matutinam.

(V) 2. MACHAB. XV. 12. Quiam.... manus protendentem orare pro omni populo Judæorum.... 14. Respondentem verò Quiam dixisse : Hic est fratrum amator, et populi Israël : hic est qui multùm orat pro populo, et universâ sanctâ civitate, Jeremias propheta Dei.

S. CYPRIAN. *Epist.* 60. *edit. Oxon. Pamel.* 57. *in fine.* Memores nostri invicem simus in orationibus, concordes atque unanimes, utrobiquè pro nobis semper oremus.... et quis istinc nostrùm prior divinæ dignationis celeritate præcesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio.

In fine libri de habitu Virginum.... Tantùm mementote tunc nostri, cùm incipiet in vobis virginitas honorari.

ORIGENES. *Homil.* 3. *in Cant. canticorum, tom.* 1. *pag.* 338. *edit. Paris.* 1619. Et omnes Sancti, qui de hâc vitâ decesserunt, habentes adhuc charitatem erga eos, qui in hoc mundo sunt, si dicantur curam gerere salutis eorum, et juvare eos precibus suis, atque interventu suo apud Deum, non erit inconveniens. Scriptum namque est in Machabæorum libris ita : *Hic est Hieremias Propheta Dei, qui semper orat pro populo.* (2. *Mach.* XV. 14.)

Homil. 26. *in Numeros, non longè à fine....* Quis enim dubitat, quòd sancti quique Patrum, et orationibus nos juvent, et gestorum suorum confirment atque hortentur exemplis, sed et voluminibus suis, per ea, quæ nobis ad memoriam scripta reliquerunt, docentes nos, et instruentes quomodò adversùs inimicas potestates dimicandum sit, et quomodò agonum toleranda certamina? Pugnant ergo pro nobis, et ipsi incedunt primi ante nos armati. Ipsos enim nos habentes ad exemplum, et videntes eorum per spiritum fortia facta, armamur ad prælium spiritale, et adversùs spiritalia nequitiæ in cœlestibus dimicamus.

Lib. 8. *cont. Celsum, tom.* 2. *in fine pag.* 520. *edit. Paris. anni* 1619. *in fol.* Ex eo quòd unà cum Deo Filium ejus colimus, colligat nos quoque non solùm Deum, verùm etiam ministros ejus colere, qui quidem si intellexisset veros ministros Dei, post ipsius unigenitum, Gabrielem, Michaelem reliquosque Angelos, et Archangelos, eosque colendos contenderet; fortassè colendi significatum repugnantes et actiones colentium, dixissemus aliquid de hoc loco pro tantæ rei dignitate, proque captu nostræ intelligentiæ. Nunc quando ministros coli postulat hos dæmonas, qui adorantur à gentibus, non evincit ut eos colamus, quos Scriptura docet ministros esse illius mali principis hujus seculi ad defectionem à Deo pertrahentis quoscunque potest. Ergò non ut ministros istos, qui à reliquis hominibus honorantur, detrectamus venerari et colere; si enim persuasum haberemus eos esse summi Dei ministros, nunquàm appellaremus eos dæmonia; sed unum Deum et unum ejus Filium ac Verbum,

Ex his omnibus non obscurè liquet Angelos et Sanctos habere notitiam eorum, quæ in terris fiunt, et pro nobis orare : adeoque eorum intercessionem, (quod valde notandum ; est enim hæc probatio ex Scripturis petita ;) eorum, inquam, intercessionem non pugnare cum Christi mediatione. Liceat hoc usurpare verbum. Et certè res est in Scripturis non insolens Angelos invocari. Jacob morti proximus Angelum pro liberis suis invocat. *Angelus*, inquit, *qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* (*Gen.* XLVIII. 16.)

I. Audiuntne Sancti, quas ad eos fundimus, preces ?

R. 1. Si Sancti, ut ex Scripturis mox probavimus, preces nostras ad Thronum Dei perferunt, si gaudent de peccatorum conversione et pœnitentia, si nationes regunt et judicant ; dubium nullum est, quin manifestet illis Deus fusas ad eos preces, quemadmodum et Prophetis futura pandit, et indicavit olim Eliseo quidquid in secretiori Syriæ Regis Consilio tractabatur. (X) Certè longè majori donantur à Deo Sancti in cœlis scientiâ et intelligentiâ quàm Prophetæ dum adhuc in terris agunt.

2. Esto fusas ad se ipsos preces Sancti non intelligant, (quod tamen dici sine temeritate nequit ;) non propterea supervacaneum foret ipsos invocare : fortasse enim orant generatim pro omnibus, qui ipsos invocant. Non abs re fuerit ea de re S. Augustini verba promere. *Ista quæstio*, inquit (*De cura pro mortuis cap.* XVI. *n.* 20.) , *vires intelligentiæ meæ vincit, quemadmodum opitulentur Martyres iis, quos per eos certum est adjuvari ; utrùm ipsi per se ipsos adsint uno tempore tam diversis locis, et tanta inter se longinquitate discretis.... an ipsis in loco suis meritis congruo ab omni mortalium conversatione remotis, et tamen generaliter orantibus pro indigentiis supplicantium* (*sicut nos oramus pro mortuis, quibus utique non præsentamur, nec ubi sint, nec quid agant scimus,*) *Deus omnipotens, qui est ubique præsens, exaudiens Martyrum preces, per Angelica ministeria usquequaque diffusa præbeat hominibus ista solatia. Res hæc altior est, quàm ut à*

imaginemque, quantùm possumus, supplicationibus et honoribus veneramur, offerentes Deo universorum Domino preces per suum Unigenitum : qui priùs eas adhibemus, rogantes ut ipse, qui est propitiator pro peccatis nostris, dignetur, tanquàm Pontifex, preces nostras et sacrificia et intercessiones offerre Deo optimo, maximo.

Ex Actis S. MAXIMI Martyr. *ann.* 250. *apud* THEODOR. RUINART, *pag.* 145. Mihi enim nec fustes, nec ungulæ, nec ignis sentiendi dant dolorem ; quia in me manet gratia Christi, quæ me salvum faciet in æternum, omnium Sanctorum orationibus, qui in hâc colluctatione certantes, vestras superaverunt insanias, nobisque virtutum exempla reliquerunt.

Act. S. THEODOT. Ancyr. *apud* THEOD. RUINART *in Act. Martyr. sinc. ann.* 303. *pag.* 369. Glorificate Dominum nostrum Jesum Christum, qui fecit ut perficerem cursum meum, et inimicum superarem. Deinceps enim in cœlis cum fiduciâ pro vobis Deum deprecabor.

(X) 4. REG. VI. 12. Dixitque unus servorum ejus : Nequaquàm, Domine mi Rex, sed Eliseus Propheta, qui est in Israel, indicat Regi Israel omnia verba quæcunque locutus fueris in conclavi tuo.

me possit attingi, et abstrusior, quàm ut à me valeat perscrutari. Eà de re legas **DD. Walemburgensium T. 2. Controv. tract. 4. de invocat. SS. c. 17.**

I. Sanctorum invocatio fuitne jam à primis Ecclesiæ seculis in usu posita ?

R. Mos ille ab Apostolorum traditione manat. Hunc servavit semper Ecclesia. Hujus traditionis testes sunt omnes Ecclesiæ Patres, vel Scriptores Ecclesiastici ; **Origenes, Eusebius Cæsariensis, Basilius Magnus, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, Joannes Chrysostomus, Asterius Episcopus Amaseæ, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Cyrillus Jerosolymitanus, Ephrem Diaconus, Theodoretus, Rufinus, Paulinus, Victor Vitensis Historicus persecutionis Vandalicæ, Leo magnus.** (1) Facile

(Y) **Origenes** *Homil.* 1. *in Ezechiel. pag.* 391. *edit. Paris. ann.* 1619. *tom.* 1. Omnia Angelis plena sunt, veni Angele, suscipe sermone conversum ab errore pristino, à doctrinâ dæmoniorum, ab iniquitate in altum loquente : et suscipiens eum quasi medicus bonus confove, atque institue, parvulus est... Et advoca tibi socios ministerii tui, ut cuncti pariter eos, qui aliquandò decepti sunt, erudiatis ad fidem. Gaudium enim est majus in cœlis super unum peccatorem pœnitentiam agentem, quàm super nonaginta novem justos, quibus non est opus pœnitentiâ. Exsultat omnis creatura, collætatur et applaudit his qui salvandi sunt. **Eusebius Pamphilus** *Præparationis Evangelicæ libro decimo tertio, capite undecimo.* Jam verò, inquit Plato, qui post egregia virtutis exempla, honestam in bello mortem occubuerint.... Tùm illos deinceps tanquam heroas venerabimur, eorumque sepulcra sanctiore cultu prosequemur.... Quæ quidem in hominum Deo carissimorum obitus egregiè conveniunt, quos veræ pietatis milites jure appellaris. Nam et eorum sepulcra celebrare, et preces ibi votaque nuncupare, et beatas illorum animas venerari consuevimus, idque à nobis meritò fieri statuimus.

Eccles. Histor. lib. 6. *c.* 5.... Bono animo (Potamiæna Basilidem) eum esse jussit : se namque post obitum salutem ipsius à Domino impetraturam, et collata in se beneficia brevi remuneraturam esse.... Brevi autem posteà Basilides, cùm, ob nescio quam causam, à contubernalibus suis sacramento adigeretur, nefas sibi esse affirmavit omninò jurare : quippè Christianum se esse, idque palàm profiteri.... Cùmque quidam in Domino fratres eum adiissent, et causam subitæ illius atque insperatæ conversionis interrogarent, dixisse fertur, Potamiænam tertio post martyrium die, noctu sibi assistentem coronam capiti suo imposuisse, dixisseque se ipsius causâ Dominum orasse, atque id quod petierat impetrasse : nec diù posteà ipsum ad superos migraturum. Post hæc, signaculo Domini à fratribus acceptò, postridiè Christum gloriosè confessus, capite truncatus est. Plures quoque alii ex Alexandrinis civibus, eodem tempore ad fidem Christi subitò transiisse memorantur, quos scilicet Potamiæna in somnis apparens ad id faciendum provocaverat.

Ex oratione **S. Gregor. Nyss.** Episc. *De Martyr. Theodoro, ann.* 306. *apud* **Theodor. Ruinart**, *pag.* 537. Veni ad hos, qui te honorant, invisibilis amicus ; cognosce ac vise ferias, quæ celebrantur.... Multorum beneficiorum indigemus : intercede ac deprecare pro patriâ apud communem Regem et Dominum. Nam patria Martyris est etiam locus passionis ; cives item et fratres et cognati, qui et habent eum et tuentur, et ornant atque honorant. Timemus afflictiones, exspectamus pericula. Non longè absunt scelesti Scythæ bellum adversùm nos parturientes : ut miles pro pugnâ, ut Martyr pro conservis utere libertate loquendi. Etiam si superasti seculum, at nosti affectus et usus necessitatesque humanæ conditionis : pete pacem, ut hi publici conventus non desinant ; ne debacchetur atque grassetur adversùs templa altariave rabiosus et sceleratus barbarus ; ne conculcet sancta profanus et impius. Nos enim etiam, quod

incolumes et integri conservati sumus, tibi beneficium acceptum referimus. Petimus autem etiam futuri temporis præsidium atque securitatem.

Orat. in 40. *Martyres* 2. *in fine.* Intra Paradisum perveniamus, per illorum (40 *Martyrum*) intercessionem confirmati ad bonam confessionem Domini nostri Jesu Christi.

S. Greg. Naz. *Homil.* 18. *in sanctum Cyprian. initio.* Optimi potissimùm viri memoriâ colendi sunt, isque, quorum meminisse non modò pium, sed etiam utile ac fructuosum....

Paulò post initium.... Virginem Mariam supplex obsecrans, (Justina) ut supplicanti virgini suppetias ferret.

Prope finem. Dæmonum oppressionem, morborum depulsionem, futurarum rerum prænotionem: quæ quidem omnia, vel cineres ipsi Cypriani, modò fides adsit, efficiunt...

In fine. At tu nos è cœlo benignus aspicias, sermonesque nostros et vitam gubernes, sacrumque hunc gregem pascentem adjuves,... eum ad optima quæque dirigens, tùm graves lupos amolliens, sanctæque Trinitatis, cui nunc adsistis, pleniorem clarioremque splendorem nobis concilians.

Orat. 20. *de Laudibus S. Basilii, circa finem.* Efferebatur vir sanctus, sanctorum virorum manibus elevatus: unusquisque autem operam dabat, alius ut fimbriam, alius ut umbram, alius ut sacriferum lectulum arriperet, ac vel solùm attingeret. Quid enim illo corpore sanctius, et purius? Alius ut propiùs ad eos, qui corpus ferebant, accederet, alius ut aspectu solo frueretur; tanquam eo quoque utilitatis aliquid afferente.... Et nunc ille quidem in cœlis est, illic etiam, ni fallor, sacrificia pro nobis offerens, et pro populo preces fundens: neque enim ita nos reliquit, ut prorsùs reliquerit.... à quo nunc quoque per nocturnas visiones admoneor, et castigor, si quando ab officio recessero.

In fine. Tu verò, sacrum et divinum caput, è cœlo nos, quæso, inspice, carnisque stimulum à Deo nobis ad disciplinam datum, aut precibus tuis siste, aut certè, ut cum forti animo perferamus, persuade: atque omnem nostram vitam ad id, quod maximè conducibile est, dirige: nosque, posteaquàm ex hâc vitâ migraverimus, illic quoque tabernaculis tuis excipe: ut simul viventes, et sanctam ac beatam Trinitatem, cujus nunc exiguam speciem et imaginem accepimus, puriùs pleniùsque cernentes, desideriis nostris finem statuamus, ac bellorum eorum, quæ intulimus, vel pertulimus, hoc præmium referamus.

S. Joan. Chrysost. *Homil.* 45. *de S. Meletio. Vide suprà litt.* (H) *hocce 2.*

Homil. 51. *ad populum Antioch. quæ est de SS. Virginibus et Martyribus Bernice, Prosdoce et Domninâ....* Ecce Martyrum memoriam celebramus.. Fortassè non mediocri erga sanctas illas amore exarsistis: cum hoc igitur ardore coram ipsarum reliquiis procidamus, ipsarum capsulas complectamur; multam enim possunt virtutem capsulæ martyrum obtinere, quemadmodùm et ossa Martyrum vim habent magnam, neque die tantùm hujus festivitatis, sed etiam aliis diebus iis assideamus, eas obsecremur, obtestemur, ut patronæ sint nostræ: multam enim fiduciam obtinent, non viventes modò, sed et mortuæ, multòque magis cùm sunt mortuæ. Jam enim stigmata ferunt Christi; cùm autem stigmata hæc ostenderint, omnia regi possunt persuadere. Quandò igitur tantâ illæ virtute pollent, tantâque apud eum amicitiâ, cùm continuâ velut obsessione, ac perpetuâ illarum visitatione, in familiaritatem nos illarum insinuaverimus, ipsarum opera Dei misericordiam impetremus.

Homil. 5. *in Matth.* Habent enim vim pro nobis et quidem maximam, orationes supplicationesque Sanctorum: sed tunc profectò cùm nos quoque idipsum per pœnitentiam postulamus, et ad studia meliora confugimus.... Et hæc dicimus, non ut supplicandum esse Sanctis negemus, sed ne nosmetipsos in otium ac desidiam resolvamus, et dormientes ipsi aliis tant ummodò nostra curanda mandemus.

S. Asterius Amaseæ Episc. *Homilia in sanctos Martyr. pag.* 183. *tom.* 1. *edit. Paris.* 1648. *P. Combefis novum Auctuarium Bibliothecæ Patrum.* Prima verò pietas est ut eos veneratione et honoribus prosequamur, qui forti pro Domino animo tormenta passi sunt, ac adversùm mortis supremum discrimen decertaverunt.... viri præclaræ mortis titulo immortales; vitæ

contemptu, perpetuò viventes.... Cùm ille per constantiam flammæ ignis victor exstiterit, quidni tu luxuriam castitate domas?... Idcircò pia corpora, decenti ornatu componentes, benedictionis vasa illa, beatorum animorum organa.... ceu pretiosissima pignora in omne seculum conservamus; iisque tanquam præcipuis donis nostris munimur, ac Ecclesia, Martyrum satellitio, haud secùs atque civitas armatorum manu protegitur, cogunturque celebres populi totius conventus, ac solemnitatum jucunditatem percipimus, ac iis recreamur. Qui humanæ vitæ adversis casibus ac calamitatibus vexantur, velut ad asylum quoddam ac profugium, ad te beatorum requiem ac solatia festinè accedunt. Precum illos, ac orationem intercessores adhibemus, propter excellentem, quâ pollent, fiduciam. Iis præsidiis levantur paupertatis incommoda; curantur morbi, ac principum minæ sedantur, omniumque seculi turbinum ac tempestatum tranquilli portus extra Martyrum delubra existunt.... Ubique terrarum ac maris decantantur Martyres.... Porrò Sancti per ea, quâ pollent fiduciâ, mundi intercessores existunt.... Nos minimè gentium adoramus Martyres, sed tanquam veris Dei adoratoribus habemus honorem. Non colimus homines, sed eos admiramur, qui tempore persecutionum in Dei præclarè cultum adsumpti sunt. In loculis ac sepulcris pulchrè elaboratis deponimus, structurisque magnificas eorum requietionis excitamus domos, ut eorum, qui præclarè vitâ functi sunt, honores æmulemur.... Idcircò ad conservos confugimus Domino carissimos, ut pro quibus egregiè ac ex virtute egerunt, nostris illi delictis medeantur.... Multa Sancti valent tametsi vitâ functi, cùmque migraverint à seculo, beneficiis tamen imperlunt homines.... (4. *Reg.* XIII. 21.) Mortuus inter beati Prophetæ Elisei sepulcrum projectus, confestim recepit animam, atque ad vitam rediit. (Elias Eliseo) amplissimum suæ virtutis melotem reliquit symbolum: .... nihil aliud erat quàm pellis mortua, usu jam ac vetustate inutilis. Hanc nihilominùs reformidabat Jordanis, mediaque scindebatur aqua, ac discreta stabat.... Dæmones clarâ voce contestant virtutem Martyrum.... *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.* (*Psal.* CXV. 15.) Itaque precemur Deum, sed et Martyres obsecremus, ut à communi Domino impetrent dare spiritum compunctionis iis, qui Hæretico errore aguntur: et ut solutâ omni dubitatione tanquam medio pariete, ac macerià, fraternâ omnes unitate conveniamus.

S. AMBROS. *Lib. de Viduis*, *c.* 9. *n.* 54. *Vide suprà hocce* 2. *litt.* (H)

N. 55. Ergo rogaverunt pro viduâ Petrus et Andreas. Ultimam existat aliquis, qui tàm citò possit rogare pro nobis, vel certè isti, qui pro socru rogant Petrus et Andreas frater ejus, tunc enim pro affine poterant, nunc jam possunt pro nobis et pro omnibus impetrare. Videtis enim quòd magno peccato obnoxia, minùs idonea sit, quæ pro se precetur, certè quæ pro se impetret. Adhibeat igitur ad medicum alios precatores: ægri enim, nisi ad eos aliorum precibus medicus fuerit invitatus, pro se rogare non possunt... Obsecrandi sunt Angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt: Martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quodam corporis pignore patrocinium vindicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine, etiamsi qua habuerunt, peccata lavarunt: isti enim sunt Dei Martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuumque nostrorum; non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere.

Epist. 22. *n.* 10. Gratias tibi, Domine Jesu Christe, quòd hoc tempore tales nobis sanctorum Martyrum spiritus excitasti, quo Ecclesia tua præsidia majora desiderat. Cognoscant omnes, quales ego propugnatores requiram... Hos ego acquisivi tibi, plebs sancta, qui prosint omnibus, nemini noceant. Tales ego ambio defensores, .. quorum quò majora, eò tutiora patrocinia sunt.

S. HIERONYM. *Epist.* 27. *ad Eustochium. Vide suprà hocce* §. *litt.* (H)

Advers. Vigilant. init. Mortuum suspicaris, et idcircò blasphemas: lege Evangelium: *Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob: non est Deus mortuorum, sed vivorum.* (*Matth.* XXII. 32.) Si Apostoli et Martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti: quantò magis post coronas, victorias et triumphos?

Unus homo Moyses, sexcentis millibus armatorum impetrat à Deo veniam: et Stephanus imitator Domini sui, et primus Martyr in Christo, (*Act.* VII. 59.) pro persecutoribus veniam deprecatur; et postquàm cum Christo esse cœperint, minùs valebunt? Paulus Apostolus (*Act.* XXVII. 37.) ducentas septuaginta sex sibi dicit in navi animas condonatas: et postquàm resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est: et pro his, qui in toto orbe ad suum Evangelium crediderunt, mutire non poterit?

Epist. 1. *ad Heliod.* Veniet postea dies ille, quo victor revertaris in patriam (*id est* cœlum)... Tunc municipatum cum Paulo capies.. Tunc et pro me rogabis, qui te ut vinceres incitavi.

S. Aug. *Lib.* 7. *de Baptismo*, c. 1. *n.* 1... Cyprianus adjuvet nos in orationibus suis in istius carnis mortalitate, tanquam in caliginosâ nube laborantes, ut donante Domino quantùm possumus, bona ejus imitemur.

Tract. 84. *in Joan. n.* 1... Ideò quippe ad ipsam (*Domini*) mensam non sic eos (*Martyres*) commemoramus, quemadmodùm alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis ut ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis adhæreamus.

De curâ pro mortuis gerendâ, *c.* 4. *n.* 6... Provisus sepeliendis corporibus apud memorias sanctorum locus, bonæ affectionis humanæ est erga funera suorum. Quoniam si nonnulla religio est ut sepeliantur, non potest nulla esse quando, ubi sepeliantur, attenditur. Sed cùm talia vivorum solatia requirantur, quibus eorum pius in suos animus appareat, non video quæ sunt adjumenta mortuorum, nisi ad hoc, ut dùm recolunt ubi sint posita eorum, quos diligunt, corpora, eisdem sanctis illos tanquam Patronis susceptos apud Dominum adjuvandos orando commendent..... Cùm itaque recolit animus ubi sepultum sit carissimi corpus, et occurrit locus nomine Martyris venerabilis, eidem Martyri animam dilectam commendat recordantis et precantis affectus. Qui cùm defunctis à fidelibus carissimis exhibetur, eum prodesse non dubium est iis, qui cùm in corpore viverent, talia sibi post hanc vitam prodesse meruerunt.

Serm. 159. *aliàs de verbis Apostoli*, *c.* 17. *n.* 1. Habet Ecclesiastica disciplina, quod fideles noverunt, cùm Martyres eo loco recitantur ad altare Dei, ubi non pro ipsis oratur: pro cæteris autem commemoratis defunctis oratur. Injuria est enim, pro Martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari.

S. Hilarius *in Psal.* CXXIV. *n.* 5. Sed neque desunt stare volentibus Sanctorum custodiæ, neque Angelorum munitiones... Ac ne leve præsidium in Apostolis, vel Patriarchis ac Prophetis, vel potiùs in Angelis, qui Ecclesiam quàdam custodiâ circumsepiunt, crederemus, adjectum est, et Dominus in circuitu populi sui... Adest enim; et cùm fideliter invocatur, per naturam suam præsens est.

In Psal. CXXIX. *n.* 7... Meminimus esse plures spiritales virtutes, quibus Angelorum est nomen, vel Ecclesiis præsidentes.... et Domino docente (*Matth.* XVIII. 10.) pusillorum Angeli quotidiè Deum vident. Sunt secundùm Raphaëlem ad Tobiam (*Tob.* XII. 15.) loquentem Angeli assistentes ante claritatem Dei: et orationes deprecantium ad Deum deferentes... Intercessione itaque horum, non naturâ Dei eget, sed infirmitas nostra. Missi enim sunt propter eos, qui hæreditabunt salutem: Deo nihil ex his, quæ agimus, ignorante, sed infirmitate nostrâ ad rogandum et promerendum spiritalis intercessionis ministerio indigente.

S. Cyril. Hierosol. *Cateches.* 5. *mystag. n.* 6. Deindè verò postquàm confectum est illud spirituale sacrificium, et ille cultus incruentus, super ipsâ propitiationis hostiâ, obsecramus Deum, pro communi Ecclesiarum pace, pro tranquillitate mundi, pro Regibus, pro militibus, pro sociis, pro ægrotis et afflictis, et in summâ pro iis omnibus, qui egent auxilio. Rogamus te, inquam, nos omnes, et hoc sacrificium tibi offerimus. Deindè mentionem facimus etiàm eorum, qui ante nos obdormierunt, primùm Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, ut Deus propter illorum orationes et deprecationes, nostras susciperet preces. Deinde pro defunctis sanctis Patribus, Episcopis. Denique pro omnibus oramus, qui inter nos vitâ functi sunt: maximum esse credentes animarum juvamen, pro quibus offertur precatio, dùm sanctum illud et tremendum mysterium in altare positum est.

S. Ephrem. *in sanctos Patres suo tempore defunctos, pag.* 586. *col.* 2. Vos cunctos deprecor, cunctos obtestor, ac supplex rogo ego indignus, pariterque peccator, ut pro me inerte ac deside lacrymas jugiter fundatis in orationibus vestris, ac precibus mundis... Ita obsecro, carissimi, suscipite deprecationem peccatoris Ephrem, fratris vestri negligentis, atque inertis.

Et alio ejusdem de iisdem sermone, pag. 587. *col.* 2. *et* 588. *col.* 1. *et* 2.... Semper pro nostris deprecantur peccatis.... Quando ipsi genua flexerint ad preces Deo fundendas; poterunt me ex debili ac flaccido firmum reddere ac stabilem... Quandò manus extentas in cœlum elevarint; dirigetur mea oratio, ut fideliter laudes prædicem.... Unam saltem lacrymarum nebulam, si quis ex eis pro meis peccatis effuderit, confestim exauditur. Capiamus ex capillis Sanctorum: ut mitem atque benignum nobis habeamus Dominum. Si latro eos viderit; confestim procidens adorat: quoniam cruce semper amicti sunt, atque ornati. Si immania et fera animalia eos inspexerint: illicò ab ipsis recedunt, tanquam maximum miraculum cernentia. Omne serpentum genus ipsi suis conculcant pedibus: quoniam fide justitiæ succincti sunt, et calceati. Quandò autem eos aspexerit Satanas; confestim exhorrescit, et cum dolore exclamat, protinùsque recedit.... Ipsi sibi sunt Sacerdotes, et nostros suis orationibus morbos curant et sanant: nam deprecatores atque intercessores nostri perpetuò sunt apud Dominum... Muri firmi ac stabilis instar sunt Patres in deserto: atque ideò in pace custodiunt locum, in quo habitant... Exercitus porro Angelorum semper ipsis adsunt: qui et communiunt eos, et custodiunt semper.

Alio ejusdem de iisdem Sermon. pag. 593. *col.* 2. Supplicate ut Angelos benignos habeat, precemini ut mitem, ac benevolum judicem inveniat..

Theodoret. *Serm.* 8. *de Martyribus. Vide suprà hocce* §. *litt.* (H)

In Religiosâ Hist. tom. 3. *p.* 764. *in Jacobo.* Illorum ergo invocandæ sunt preces, et incipienda narratio. *In singulis ferè historiis dogma illud de invocatione Sanctorum, tùm adhuc in terris degentium, tùm post mortem jam in cœlis beatitudine fruentium, inculcari probarique reperire est.*

Rufinus *Hist. Eccles. lib.* 11. *c.* 33... Præparatur ad bellum non tàm armorum telorumque, quàm jejuniorum, orationumque subsidiis: nec tàm excubiarum vigiliis, quàm obsecrationum pernoctatione munitus circuibat cum Sacerdotibus et populo omnia orationum loca, ante Martyrum et Apostolorum thecas jacebat, cilicio prostratus, et auxilia sibi fidâ Sanctorum intercessione poscebat (Theodosius.)

S. Paulin. *Poem.* 12. *de S. Felice natal. carm.* 1. *versu* 10.

O Pater, ô Domine, indignis licèt, annue servis;
Ut tandem, hanc fragili trahimus dum corpore vitam,
Sedibus optatis, et quà requiescis in aulâ,
Hunc liceat celebrare diem, pia reddere coràm
Vota, et gaudentes inter gaudere tumultus.

Poem. 13. *de S. Felice natal. carm.* 2. *vers.* 18. 19. 31.

Hunc, precor, æternâ pietate et pace serenum
Posce tuis, cujus magno stas nomine Felix.....
Sis bonus ô Felixque tuis, Dominumque potentem
Exores.

Poemate 23. *de S. Felice* 8. *vers.* 210.

Concurramus ad hunc spe conspirante Patronum
Suscipiet nostras placidâ pietate querelas,
Et dùm natalem ipsius celebramus ovantes,
Ille preces nostras meritis pius adseret altis,
Inque vicem flebit nobis, quia mente dicatâ
Nos lætamur ei. Non est cura hæc nova sanctis,
Exorare Deum pro peccatoribus ægris,
Vique boni meriti, meritum superare sinistrum.
Sic legimus Moysen, populo peccante, precatum
Exstinxisse graves æterni vindicis iras.
Et cùm Pentapolim perfunderet igneus imber,
Exiguam Segor Sodomis secernit iniquis
Lot fugiens, castàque potens prece liberat urbem....

esset longè plures proferre. Horum omnium una mens est, una sententia, mos unus. Hic Oriens cum Occidente planè consentit; nec in posterioribus solùm Ecclesiæ seculis,

> **Quid loquar Eliæ precibus clausum atque reclusum**
> **Cœlum et sancti-loquo sublimis in ore Prophetæ**
> **Terrarum mansisse famem, rediisse salutem?**
> **Ut quondam hos habuit vetus ætas, sic modò nostra,**
> **Felicem sortita salus, petat omne quod audet,**
> **Quòdque cupit, tali speret confisa Patrono.**

VICTOR Vitensis Episc. *Lib. 5. de persecut. Africanâ, edit. Divion. ann. 1664. n. 19. pag.* 89. Adestote Angeli Dei mei, qui nunquàm deestis, constituti in ministerio vestro, propter eos, qui hæreditatem capessuri sunt æternæ salutis.... Dicite Deo nostro susceptori ejus, habentes fiduciam supplicandi, quoniam tribulatur.

N. 20. Deprecamini sanctissimi Patriarchæ... orate sancti Prophetæ... Estote Apostoli suffragatores ejus, quam ut congregaretis universum orbem, ascendente in vobis Domino, ut equi velocissimi cursitastis. Præcipuè tu, beate Petre, quare siles pro ovibus et agnis à communi magno Domino magnâ tibi cautelâ et sollicitudine commendatis? Tu, sancte Paule, gentium magister.... cognosce quid Vandali faciunt et Ariani, et filii lui gemunt lugendo captivi. Tu Petri germane, et non in passione dispar, gloriose Andrea.... considera gemitum africani populi: et non displiceat tibi, sed interveni pro nobis ad Deum, universique ingemiscite sancti simul pro nobis Apostoli. Sed scimus quia indignum est vobis, pro nobis orare; quia ista, quæ evenerunt nobis, non ad probationem, quomodò sanctis, sed malis meritis supplicia debebantur. Sed et pro malis orate jam filiis, quia et Christus oravit etiam pro inimicis Judæis. Sufficiant castigationi quæ justè illata sunt nobis, et jamjamque delinquentibus venia postuletur: dicaturque Angelo percutienti: Sufficit, jam cohibe manum tuam... Sed prostrati rogamus, ut non spernatis vestros miseros peccatores, ut illum pro nobis deprecari dignemini, qui vos ad Apostolicum culmen provexit humiles piscatores.

In Historiâ Pers. Vandal. Homil. de S. Cypriano, n. 2. Beatus Cyprianus... adest sibi, nec nobis deest; pro peccatoribus apud justum Judicem justus patronus adsistit, apud pium Regem innocens advocatus exorat.

In Hist. Pers. Vandal. **HONORAT. ANTONINI** Constantiæ in Africâ Episc. *ad Arcadium Epist. n.* 3. Qualis eris, cùm Petrum et Paulum, quos rogare solebas ut patronos, habebis amicos?

S. LEO *Serm.* 34. *in Epiph.* 5. *c.* 4. Confirmate amicitias cum sanctis Angelis,... Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribusque sociamini... Morum divitias concupiscite, et per bonam æmulationem ipsorum ambite suffragia. Cum quibus enim nobis fuerit consortium devotionis, erit et communio dignitatis.

Serm. 8. *in Nat. Apost. Petri et Pauli, c.* 7. Sicut autem et nos experti sumus, et nostri probavere majores, credimus atque confidimus, inter omnes labores istius vitæ, ad obtinendam misericordiam Dei, semper nos specialium patronorum (Petri et Pauli) orationibus adjuvandos: ut quamvis propriis peccatis deprimimur, tantùm Apostolicis meritis erigamur.

Serm. 81. *in octavâ Apost. Petri et Pauli, c.* 2. Beatus Petrus et omnes Sancti, qui nobis in multis tribulationibus adfuerunt, obsecrationes nostras pro vobis apud misericordem Deum juvare dignentur.

Serm. 83. *De S. Laurentio, c.* 4. De felicissimo inclyti viri fine gloriemur in Domino, qui est mirabilis in Sanctis suis, in quibus nobis et præsidium constituit et exemplum... Cujus oratione et patrocinio adjuvari nos sine cessatione confidimus.

S. BERNARD. *Homil.* 2. *super* Missus est, *n.* 17. *Vide infrà Sect.* 4. *hujusce Partis, Cap.* 2. §. 3. *et* 4.

Acta SS. MART. SCILLITANOR. ann. cc. *apud* **THEODOR. RUINART**, *pag.* 78. Consummati sunt Christi Martyres mense Julio... Et intercedunt pro nobis ad Dominum Jesum Christum.

SERRARIUS *in Litanias SS. plurima eâ de re congerit SS. Patrum testimonia, quem adire potes.*

sed et in quinque prioribus, quæ vocantur à Protestantibus pura Ecclesiæ secula. Nec enim testes ex posterioribus ullos protulimus. Proh dolor! Non eos pudet Ecclesiam nunc accusare superstitionis, imò et idololatriæ propter sanctè servatum eum morem, quem negare non possunt purissimis Ecclesiæ seculis fuisse per totum orbem palàm et publicè usurpatum, non modò non contradicente, sed et maximè approbante Ecclesiâ in Conciliis œcumenicis, vel iis, quos et ipsi Protestantes venerari se et colere profitentur. (Z)

§. 4. De cultu Reliquiarum.

I. Quem exhibet Ecclesia cultum Sanctorum reliquiis, nonnè is primo Dei præcepto prohibetur?

R. Nullatenùs. Neque enim exhibet Ecclesia reliquiis cultum latriæ, qui soli Deo debetur, quod nefas esset et detestabile; sed cultum inferioris ordinis. Qui quidem est et rationi consentaneus, Scripturarumque et Apostolicæ traditionis auctoritate firmatus.

Primò quidem *cultus reliquiarum est rationi consentaneus.* Est enim rationi consentaneum, venerari reliquias eorum corporum, quæ et fuerunt templa Spiritûs sancti, et sunt olim donanda gloriosâ resurrectione. (A)

(Z) CONCIL. CHALCEDONENS. *Sess.* II. *ann.* 450. *et* 451. *Generale. IV. p.* 697. *Tom.* 4. Flavianus post mortem vivit: Martyr pro nobis oret.

CONCIL. GANGRENSE *circa ann.* 324. *p.* 423. *Tom.* 2. *c.* 20. Si quis per superbiam, tanquam perfectum se existimans, conventus, qui per loca et Basilicas sanctorum Martyrum fiunt, accusaverit; vel etiam oblationes, quæ ibidem celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque Sanctorum contemnendas putaverit, anathema sit.

GROTIUS *de Antichr. oper. Theolog. Tom.* 3. *pag.* 485. *col.* 2. (*Apoc.* XX. 4.) Martyrum animæ cum Christo regnant. Regnantibus debetur sui generis honos. Rogare autem Deum, ut eorum preces pro Ecclesiâ exaudiat, quid habet Deo contrarium? Credidere veteres magno consensu, etiam rerum magnarum quæ hic geruntur notitiam eos habere posse aut Dei dono aut Angelorum ministerio. Quis est qui id hactenus falsi potuerit convincere, aut quid in eo est idololatriæ? Judæi quo tempore ab idololatriâ fuerunt alienissimi, crediderunt Isaacum, si patri fuisset præmortuus, precatorem futurum fuisse pro patre apud Deum; crediderunt ab Elia pridem exempto rebus humanis missas ad Regem litteras: crediderunt Jeremiam orasse pro Machabæis. Et tamen ad hæc quoque Sanctorum suffragia imploranda nemo à Papâ compellitur..

(A) CONC. LATERAN. IV. *General.* XII. *c.* 62. *ann.* 1215.... Præsenti decreto statuimus, ut antiquæ reliquiæ amodò extrà capsam non ostendantur, nec exponantur venales. Inventas autem de novo nemo publicè venerari præsumat, nisi priùs auctoritate Romani Pontificis fuerint approbatæ. Prælati verò de cætero non permittant illos, qui ad eorum Ecclesias causâ venerationis accedunt, vanis figmentis, aut falsis decipi documentis, sicut et in plerisque locis occasione quæstûs fieri consuevit.

CONCIL. TRIDENT. *Sess.* 25. *de invocat. SS.* (*Statuit sancta Synodus*) Sanctorum quoque Martyrum et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viva membra fuerunt Christi, et templum Spiritûs sancti, ab ipso ad æternam vitam suscitanda et glorificanda, à fidelibus veneranda esse: per quæ multa beneficia à Deo hominibus præstantur; ità ut affirmantes Sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi, vel eas aliaque sacra monumenta à fidelibus inutiliter honorari, atque eorum opis impetrandæ causa Sanctorum memorias frustrà fre-

2. *Scripturarum auctoritate firmatur.* In Scripturis enim multa referuntur miracula, quibus constat hunc cultum valdè Deo probari. Cùm percussisset Eliseus aquas Jordanis pallio Eliæ, divisæ sunt hinc indè aquæ, et sicco pede transivit fluvium Eliseus. (B) Cùm projectum esset cadaver in sepulcrum Elisei, ubi tetigit ossa Prophetæ, statim revixit homo. (C) Cùm tetigisset mulier fimbriam vestimentorum Christi, illicò sanata est à fluxu sanguinis, quem ab annis duodecim patiebatur. (D) *Concurrebat multitudo vicinarum civitatum* in *Jerusalem* (*Act.* v. 15. 16.), *et in plateas ejiciebant infirmos et ponebant in lectulis, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis : qui curabantur omnes.* (XIX. 12.) *Super languidos* cùm *deferrentur à corpore* Pauli Apostoli *sudaria et semicinctia, recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur.*

3. Cultus Reliquiarum *Apostolicæ traditionis auctoritate firmatur.* Id constat ex Epistolâ illâ celeberrimâ Ecclesiæ Smyrnensis de Martyrio S. Polycarpi, quæ inter pretiosiora et certiora antiquitatis Ecclesiasticæ monumenta meritò recensetur, et integra legitur apud Eusebium in Historiâ Ecclesiasticâ. Exstant pro cultu et veneratione reliquiarum et alia monumenta non minùs certa, nec minoris ponderis apud eumdem Eusebium et apud Sanctos Gregorium Nyssenum, Cyrillum Hierosolymitanum, Basilium, Gregorium Nazianzenum, Chrysostomum. Ejusdem traditionis argumentum omni exceptione majus cruitur ex historiâ translationis reliquiarum Sancti Babylæ Epistolæ Episcopi Antiocheni et Martyris, facta temporibus Juliani Apostatæ, cujus translationis meminêre S. Chrysostomus, Rufinus, Sozomenus, Socrates, Theodoretus et alii. (E) Nec minùs

quentari, omninò damnandos esse, prout jam quidem eos damnavit, et nunc etiam damnat Ecclesia.

(B) *3. Reg.* II. 13. Et levavit pallium Eliæ, quod ceciderat ei, reversusque stetit super ripam Jordanis, 14. et pallio Eliæ, quod ceciderat ei, percussit aquas, et non sunt divisæ. Et dixit : Ubi est Deus Eliæ etiam nunc ? Percussitque aquas, et divisæ sunt huc atque illuc, et transiit Eliseus.

(C) *4. Reg.* XIII. 21. Quidam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, et projecerunt cadaver in sepulcro Elisei. Quod cùm tetigisset ossa Elisei, revixit homo, et stetit super pedes suos.

(D) Matth. IX. 20. Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retrò, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. 21. Dicebat enim intrà se : Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero. 22. At Jesus conversus, et videns eam, dixit : Confide filia, fides tua te salvam fecit.. Et salva facta est mulier ex illâ horâ.

(E) Euseb. *Lib. 4. Eccles. Hist. cap.* 15. *Vide suprà* 2. *præced. litt.* (H) *Lib.* 7. *cap.* 19. Sanè et Jacobi illius cathedram, qui primus Hierosolymorum Episcopus ab ipso Servatore et ab Apostolis est constitutus, et quem fratrem Domini cognominatum fuisse divina testantur volumina, ad nostra usque tempora conservatam, fratres illius Ecclesiæ jam indè à majoribus magnâ prosequuntur reverentiâ : satis perspicuè declarantes, qualiter tum antiquiores tum nostri temporis Christiani, viros Sanctos, ob ipsorum erga Deum amorem, debito semper honore venerati sunt, et hactenùs venerantur.

Ex EUSEB. *Lib. de Martyr. Palæst. apud* THEOD. RUINART, *in Act. Martyr. sinc. pag.* 349. S. Julianus Martyr, cùm Sanctorum cadavera, humi jacentia vidisset, gaudio diffusus singulos complexus honorificè salutavit.... Sacrosancta cadavera, jussu quidem impii Præsidis per quatuor continuos dies, totidemque noctes, additis militaribus excubiis, exposita sunt, ut à carnivoris bestiis laniarentur. Sed cùm præter omnium exspectationem nec fera, nec volucris ulla, nec canis ad ea accederet; tandem divinâ ordinante providentiâ, integra atque illæsa asportata sunt, omnique funebri cultu, ut par erat, ornata et curata, consuetæ tradita sunt sepulturæ.

S. GREGOR. NAZIAN. *Orat.* 2. *in Julian. pag.* 76. Quibus (*Martyribus*) præclari honores, et festa constituta sunt; à quibus dæmones propelluntur, et morbi curantur; quorum apparitiones et prædictiones; quorum vel sola corpora idem possunt quod animæ sanctæ, sive tangantur, sive honorentur; quorum vel solæ sanguinis guttæ, atque exigua passionis signa idem possunt quod corpora.

S. GREGOR. NYSS. *Orat. de S. Theodoro Mart. Tom.* 3. *pag.* 579. *mihi* 1011. Præsentem Sanctorum statum inspiciamus, quàm præclarus, magnificusque sit. Nam anima quidem ex quo sublimis abiit, in suo loco acquiescit, et corpore soluta, cum sui similibus unà vivit: corpus verò venerandum et immaculatum illius instrumentum, quod suis vitiis et affectibus illius inhabitantis incorruptibilem non læsit, cum multo honore et cultu compositum atque ornatum in augusto sacroque loco situm est: quod veluti res cara magnique æstimata atque recondita in tempus regenerationis reservatur, multis singularibus et eximiis rebus prædituum.... His igitur arte laboratis operis, quæ sensui exposita sunt, ubi oculos oblectavit, cupit deinceps etiam ipsi conditorio appropinquare, sanctificationem ac benedictionem, contrectationem ejus esse credens; quòd si quis etiam pulverem, quo conditorium, ubi Martyris corpus quiescit, obsitum est, auferre permittat, *pro* munere pulvis accipitur ac tanquam res magni pretii condenda terra colligitur. Nam ipsas attingere reliquias, si quando aliqua hujusmodi prospera fortuna contingat, ut id facere liceat, quàm id sit multùm desiderandum et optandum, et summarum precum donum, sciunt experti et ejus desiderii compotes facti. Quasi corpus enim per se vivens et florens, qui intuentur, amplectunctur, oculis, ori, auribus, omnibus sensuum instrumentis adhibentes, deindè officii et affectionis lacrymas Martyri, quasi integer esset et appareret, superfundentes, ut pro ipsis deprecator intercedat, supplices preces offerunt, tanquam satellitem Dei orantes, quasi accipientem dona cum velit, invocantes. Ex his omnibus, ô populæ pie, discite, quòd pretiosa ac honorata coram Deo sit mors Sanctorum ejus.... (*Corpus*) quod Martyrii affectione gratiosum effectum est, ita est amabile, jucundum et à multis desideratum et expetitum.

De S. GORDIANO Martyr. *Ex Tom.* 1. *Homil.* 19. *ad codd.* MSS. *Græc. ex Combefis recensione exacta, ann.* 300. *apud* THEODOR. RUINART, *pag.* 568. Igitur nostri tantùm causâ profectûs sat fuerit illorum celebrare memoriam. Non enim nostris indigent laudibus ornari, *sed* nos ipsorum vitæ historiâ et commemoratione, imitationis gratiâ indigemus.

S. BASIL. *Homil.* 5. *in Martyrem Julittam, Tom.* 1. *pag.* 367. *edit. Paris. in fol. ann.* 1618. (S. Julittæ) corpus honore præcipuo venerabile (ignis) asservavit, affinibus et cognatis incolume, nec ullâ sui parte læsum. Quod sanè in ornatissimo primarii templi urbis totius vestibulo conditum, loco quidem affert venerabilem sanctimoniam, nec minùs, qui eò loci conveniunt, efficit sanctiores: terra porrò istius beatæ adventu benedicta aquam emisit, quæ suapte naturâ nulli non nostrùm gratiosissima esse debeat, adeò ut Martyr hæc imaginem pientissimæ referat matris, dùm nutricis in morem totius incolas urbis, perindè ac lacte quopiam communes usus affatim scaturiente nutrit. Hæc aqua sanis tutela est, et temperatè deliciantibus suppeditatio voluptatis, et solatium ægris.

In Psal. CXV. *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus....* Mors si cuipiam irrogatur pro Christi nomine, pretiosæ censentur reliquiæ

Sanctorum ejus.... Martyris ossa si quis attigerit, ob gratiam corpori incidentem fit quadantenùs sanctificationis particeps. *Quare pretiosa est in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.*

Epist. 408. *Arcadio Episc.* Vehementer etiam lætatus sum quòd domum construxeris in gloriam nominis Christi.... quòd si Martyrum reliquias indagare potuerim, id in votis habeo, ut in partem tuæ curæ et industriæ accedam.

S. CYRIL. HIEROSOL. *Catech.* 18. *n.* 8. Prætereo Eliam, et filium viduæ ab illo excitatum, et Eliseum bis excitantem, et in vitâ, et post mortem. Vivens quidem effecit resurrectionem per animam suam. Ut autem non solùm anima Sanctorum honoretur, credaturque quòd etiam in corporibus mortuorum inest virtus, seu potentia: jacens in sepulcro Elisei mortuus, mortuumque corpus Prophetæ attingens vivificatus est, atque in mortuum corpus Prophetæ perficit opus animæ, et mortuum jacensque vitam, præbuit defuncto: exhibensque alteri vitam, ipsum nihilominùs mortuum permansit.... Ut demonstretur quòd, absente etiam animâ, inest virtus quædam ejusmodi corporibus Sanctorum, propter tot annorum inhabitatas in illis animas justas, quorum ministerio usæ sunt. Neque verò diffidamus, ut rerum ignari, fieri istud. Si enim sudaria et semicinctia, extra corpus existentia, contacta ab ægrotis, liberabant illos ab infirmitate, quantò magis corpus ipsum Prophetæ mortuum excitavit?

S. CHRYSOST. *ad populum Antioch. Homil.* 40. Post beatam autem cædem, quidam etiam cum salutis periculo, athletas illos optimos rapuerunt etiam ipsi vivi Martyres, ut illorum reliquias curarent decenter. Nam, quamvis non occidebantur, optabant tamen mori potiùs, quàm ut corpora illa relinquerint inhumata: ita ad veneralionem eorum festinabant. Dicunt qui tunc affuere, et quibus corpora illa recèns occisa videre datum fuit, quòd, jacentibus simul illis in sepulcro, talis quædam ex eorum oculis et vultu gratia resplenduerit, qualem in Stephano Judæis responsuro fuisse Lucas dicit. (*Act.* VI.) Neque ullus est, qui non pio quodam cum honore illis adstiterit, adeò aspectus ille afficiebat omnes.... Illos non indignum fuerit et columnas et scopulos, et turres, et luminaria, et tauros simul appellare. Nam Ecclesiam sicut columnæ sustinent; sicut turres muniunt; et sicut scopuli omnes undarum assultus repulerunt, multam iis, qui intùs sunt, afferentes tranquillitatem, sicut luminaria tenebras impietatis discusserunt; et sicut tauri animâ et corpore promptitudineque eâdem, suave Christi jugum traxere. Idcircò sæpè eos invisamus, capsulam attingamus, magnâque fide reliquias eorum complectamur, ut inde benedictionem aliquam assequamur.

Ex S. JOAN. CHRYSOST. *Tom.* 5. *homil.* 71. *Martyr. S. Drosidis Virg. apud* THEODOR. RUINART, *pag.* 601. O mirabilem rogum! qualem intùs thesaurum habebat, pulverem illum ac cinerem auro quovis pretiosiorem, et quibusvis unguentis fragrantiorem, gemmis quibusvis cariorem. Quod enim nec divitiæ, nec aurum præstare queunt, hoc reliquiæ Martyrum præstant. Siquidem aurum neque morbos unquàm depulit, neque mortem abegit: ossa verò Martyrum utrumque perfecerunt. Illud quidem nostrorum majorum ætate: hoc verò nostrâ etiam contingit.

In cap. 2. *Epist.* 2. *ad Corinth. homil.* 26. Et quid de ipso Christo loquor, cùm suis quoque discipulis ut post mortem celebres essent et clari, largitus sit?.... Servorum autem Christi splendida sunt sepulcra, quæ urbem maximè regiam occupaverunt: et dies perspicui sunt diem festum terrarum orbi facientes.... Quin sepulcra servorum crucifixi regiis aulis sunt splendidiora, non ædificiorum amplitudine ac splendore (hâc etenim parte excellunt) sed quod multò amplius est, convenientium studio. Nam et ipse ille purpurâ indutus, peregrè proficiscitur sepulcra illa complexurus, et fastu posito consistit sanctos rogans, ut sibi apud Deum patrocinentur, et tabernaculorum artificem ac piscatorem patronos etiam mortuos, precatur ipse diadema gestans. Audebisne igitur, dic quæso, horum Dominum dicere mortuum, cujus famuli etiam mortui hujus mundi Regum sunt patroni? Atque id cernat quis non Romæ tantum fieri, sed etiam Constantinopoli: nam et hic Constanti-

num illum magnum, magno se honore affecturum existimavit filius, si in vestibulis collocaret piscatoris. Et quod in regiis janitores sunt Regibus, ita in sepulcro Reges sunt piscatoribus.... Simul atque limina conscenderis, protinùs locus ipse mentem in cœlum transmittit, ad supernum Regem, ad Angelorum exercitum, ad thronum excelsum, ad gloriam illam inaccessam: atque hic in terrestri Domini principis potestati subjacet, ut subditorum quosdam solvat.... alios autem vinciat. At Sanctorum ossa non hanc habent potestatem miserabilem et abjectam, sed illam multò majorem. Dæmones enim sistunt ac torquent, et à vinculis illis acerbissimis vinctos liberant. Quid hoc tribunal terribilius? Cùm nullus videtur, nullus immineat dæmonis lateribus: clamores, dilacerationes, flagella, tormenta, dæmone non ferente admirandam illam virtutem. Et qui corpora gestarunt, incorporeas superant Potestates: pulvis, ossa denique cineres invisibiles illas affligunt naturas.

Eadem leges apud eumdem Chrysost. *homil.* 66. *ad populum Antioch. de cœlesti regno acquirendo.*

Homil. 41. *ad popul. Antioch. de* S. PELAGIA. Jacebat corpus illud non in lecto, sed in solo: nec propterèa tamen honoris expers erat, quia in solo ipso jacebat, sed solum ipsum ex eo fuit honoratum, quòd corpus illud tam gloriosum excepit: quinimò, quia in terrâ jacebat, eo ipso corpus illud erat honoratius. Hujusmodi enim sunt injuriæ, quæ propter Christum accipiuntur, ut honoris cumulum nobis afferant. Jacebat igitur in ipso solo et in angusto quodam loco; sed et Angeli Pelagiæ corpus circumdabant, et Archangeli omnes honorabant: Christus denique ipse præsens erat.

Homil. 47. *ad popul. Antioch. de S. Juliano, versùs med.* Atqui ut Martyris vulnera cœlo infixis astris splendidiora esse discatis, advertite. Ad illud quidem cœlum ac stellas, cùm homines respiciunt, tùm dæmones; sed ad hujus etiam vulnera homines quidem respiciunt fideles, dæmones autem oculos contrà non audent attollere: quin, etiamsi spectare conentur, continuò luminibus orbantur, nec possunt exsilientem indè fulgorem sustinere. Hoc ego, non ex iis tantùm, quæ olim acciderunt, sed ex iis etiam, quæ hodièque fiunt, comprobabo. Sume enim quempiam à dæmone correptum ac furentem, et ad sanctum illud sepulcrum deduc, quo reliquiæ Martyris continentur, tùm resilientem planè, atque fugientem videbis. Ut enim si per prunas incessurus esset, sic ab ipso vestibulo statim exsilit, et ne oculos quidem adversùs ipsam thecam audet attollere.... Accepit eum mare, non ut occideret, sed ut coronaret, et post coronam nobis sanctam istam arcam Martyris corpus reddidit: hanc in hunc usque diem retinemus, quæ sexcentorum bonorum est thesaurus. Etenim Martyres nobiscum Deus partitus est: cùm animas sibi ipse sumpsisset, corpora nobis quodammodo largitus est, ut perpetuæ virtutis monumentum sancta horum ossa teneamus. Nam si bellatoris arma cruentata quis cernens, clypeum, hastam, et loricam, licèt omnium sit ignavissimus, statim exsilit, exardescit, et ad bellum promptus emicat, atque à conspectu armorum sumit animum, ut easdem actiones aggrediatur: nos, qui non arma, sed corpus ipsum cernimus Sancti, quod dignum habitum est, ut ob Christi confessionem cruentaretur, licèt omnium simus timidissimi, qui possumus non ad summam promptitudinem animi exardescere, cùm hic aspectus, velut ignis quidam, in mentem nostram incidat, et ad idem nos certamen invitet? Propterèa nobis sanctorum corpora usque ad tempus resurrectionis commendavit Deus, ut maximæ philosophiæ materiam et occasionem haberemus.

Homil. 59. *ad popul. Antioch. de S. Babylâ.* Nam hominis quidem cujusvis rectè facta post mortem esse nequeunt, Martyris verò et multa et magna possunt.... Noli enim hoc spectare, nudum Martyris corpus animæ operatione destitutum esse propositum: sed illud considera, majorem ipsâ animâ illi quamdam assidere Spiritûs sancti virtutem, quæ, editis à se miraculis, omnibus spem certam resurrectionis ejus facit.... Hic igitur Imperator (*Julianus*) cùm Daphnem ascendisset, illic Apollinem precibus fatigabat, sollicitabat, supplicabat, ut sibi de rebus futuris quidpiam vaticinaretur. Quid igitur magnus ille Gentilium vates Deus? Mortui me impediunt, inquit, ne loquar. At tu capsulas effringe, ossa effodi,

mortuos transfer.... Piaculum enim, inquit, sunt mortui.... Ac movebatur quidem loco Martyr: dæmon autem ne sic quidem securitate fruebatur, sed confestim didicit ossa quidem Martyris loco moveri posse, manus autem Martyris evitari non posse. Nam simul ac loculus ad urbem protractus est, de cœlo fulmen in statuæ caput immissum cuncta combussit.... Ejusmodi sunt præclara Martyris post obitum ejus facinora.

Lib. contra Gentiles, *pag.* 755. Deus quâ est in humanum genus benignitate, inter alias, quas infinitas nobis salutis nostræ occasiones dedit, et hanc quoque viam nobis à se munitam esse voluit, idoneum ad virtutem capessendam stimulum, relictis scilicet interim apud nos Sanctorum reliquiis. Nam post sermonis facultatem, ipsa certè Sanctorum sepulcra proximum locum obtinent ad animas hominum in ipsos Sanctos intuentium ad virtutum earumdem æmulationem excitandas. Ac sicubi quis hujusmodi conditoriis adstat, suum statim sensum ab hâc, quam dico, vi correptum animadvertit: capsulæ enim aspectus in animam invadens, ipsam percellit, et exsuscitat, ac perindè afficit, quasi qui illic mortuus jacet, preces simul fundat, præsensque adesse cernatur: deindè fit, ut qui se sic affectum sentit, mirâ alacritate gestiens, aliusque prorsùs quodammodo effectus, ita ex eo loco decedat.... Quibus de causis ipsas nobis Sanctorum reliquias Deus reliquit.... Quòd idipsum emolumenti nostri gratiâ factum fuerit, abunde orationi nostræ fidem faciunt tum quæ quotidiana à Martyribus miracula eduntur, magnâ affatim ad illa hominum multitudine affluente, tum illis nihilo inferiora Babylæ præclara, post ipsius obitum, virtutis egregiæ specimina. Ubi enim, ita ut mandavit, sepultus fuit, et tàm longum temporis intervallum ab ejus sepulturâ intercessit, ut non nisi ossa, ac cinis in feretro superarent, placuit Imperatori uni ex iis, qui posteà imperarunt, Deo ipsius animum ad id impellente, capsulam in suburbium istud Daphnem abduci.. Et quidem Daphnes forma ac pulchritudo segniores ad se ipsa evocat: at Martyr quodam quasi in piscatu considens, et ad se introgressis insidias parans, eos retinet, ac veluti ad normam quamdam priùs compositos dimittit, et ita dimittit, ut amatâ in posterum pudicè, ac citra omnem incontinentiam sint usuri. Dùm enim ex hominibus alii socordiâ adducti, alii mundanis sollicitudinibus impediti, sanctorum Martyrum monimenta invisere negligunt, perfecit Deus, ut hocce irretirentur modo, et talem ipsi fructum curationis animæ caperent.... Atque in eum, quem dixi, modum, Babylas intemperantiæ tyrannidem subvertit. At quo idem modo et dæmonis potestatem exstinxit? Primùm quidem tum dæmonis inibi habitantis obsidionem, tùm fabulæ noxam iis ipsis, quas dixi rebus, inefficacem reddidit: deindè et dæmonem ipsum exegit.... Ea est enim Sanctorum potestas, ut illorum superstitum dæmones, ne umbras quidem aut vestes ferre possint, vitâ autem functorum et loculos quoque reformident. Itaque si quis his, quæ ab Apostolis facta fuisse prædicantur, fidem non habet, is tandem memoriæ hujus miracula inimitus ab impudentiâ suâ desistat. Nam qui de omnibus olim Gentilibus victoriam reportabat, à Martyre tanquam ab hero increpitus, suppressâ voce latrare desiit. Ac primùm quidem videbatur mutus esse, quòd sacrificiorum et aliorum id genus cultuum particeps minimè fieret.... Primùm igitur videbatur hic dæmon, hâc quam dixi ratione, obmutescere: post autem convictus fuit, violentâ necessitate præpeditus id facere. Metus enim, quo quasi indito in os fræno cogebatur, impedimento illi fuit, quominus solitâ contra homines impostura abuteretur.... Daphnem itaque idem hic (Julianus) Imperator gravitatem ore præferens conscendit, multis quidem cum donariis, ac sacrificiis, manante etiam sanguinis torrente, quem mactatarum pecudum cædes effecerat. Tùm à dæmone magnâ instantiâ oraculum poscit, postulans sibi ille iis de rebus responsum ut daret, quas animo agitabat. Ibi strenuus ille.... bellè admodùm cavit, ne in eum sermonem deveniret, ut apertè testaretur, per sanctum Babylam, ac vicinorum virtutem obstructum sibi esse os, ac propterea loqui nequaquàm posse: nimirùm veritus, ne cultoribus suis ridiculus fieret.... Daphnes, inquit, locus cadaveribus scatet, id quod oraculum arcet. Et quantò præstabat, pessime dæmon, Martyris virtutem non dissimulare, quàm titulum tam impudentem prætexere?

Et hæc quidem dæmon : Imperator autem mente alienatâ cùm esset, perindè ut in scena ludens, fabulamque agens, è vestigio ad beatum Babylam fertur.... Verùm omnium simul oculis Martyris virtus tenebras offudit, neque passa est illos ea intelligere, quæ fierent : quæ omnia fiebant quidem quasi contra Christianos, risus autem, non in eos, qui ea paterentur, sed in eos, qui ea facerent, totus vertebatur.... At malignus dæmon statim edoctus est frustrà sibi fraudis suæ artificia conficta, seque non jam certamen habere cum mortuo, sed cum eo, qui viveret, qui efficax esset, quique non se modò, sed omnes quoque dæmones fortitudine superaret. Is enim Deum precatus ignem in templum ut cœlitùs demitteret, totum illius tectum exussit, ipsoque idolo ad extremos usque pedes deleto, eodemque in cinerem ac pulverem redacto, ab omnibus parietibus, qui integri adhuc stant, abstinuit. Ac si quis nunc illò accesserit, nunquàm utique dixerit factum id, ignis opus esse.

RUFINUS *Histor. Eccles. Lib.* 10. *c.* 35. Dedit et aliud Julianus vecordiæ suæ ac levitatis indicium. Nam cùm Daphnis in suburbano Antiochiæ juxta fontem Castalium litaret Apollini, et nulla ex his, quæ quærebat, responsa susciperet, causasque silentii percontaretur à Sacerdotibus dæmonis, aiunt Babylæ Martyris sepulcrum propè assistere, et ideo responsa non reddi. Tùm ille venire Galilæos (hoc enim nomine nostros appellare solitus erat) (*i. e.* Christianos) et auferre sepulcrum Martyris jubet. Igitur Ecclesia universa conveniens, matres, et viri, virgines, juvenesque immensâ exsultatione succincti, trahebant longo agmine arcam Martyris psallentes summis clamoribus, et cum exsultatione dicentes : Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, et qui confidunt in simulacris suis. Hæc in auribus profani Principis per sex millia passuum tantâ exsultatione psallebat omnis Ecclesia, ut cœlum clamoribus resultaret. Unde ille in tantam iracundiæ rabiem deductus est, ut alterâ die comprehendi Christianos passim et trudi juberet in carcerem, ac pœnis et cruciatibus affici.

SOZOMENUS *Histor. Eccles. lib.* 5. *c.* 19. Gallus.... cùm esset Christianus, eosque, qui religionis causâ martyrium perierant, impensè veneraretur, cum (Daphne) locum superstitione Gentilium et intemperantium hominum, flagitiis purgare constituit. Id autem facilè se consecuturum arbitratus, si Ecclesiam illic ex adverso templi Apollinis construxisset : locum Babylæ Martyris, qui olim Ecclesiam Antiochenam summâ cum laude rexerat, et glorioso martyrio occubuerat, Daphnem transtulit. Ex eo tempore, aiunt, dæmonem more solito oraculo reddere desiisse. Et initio quidem credebatur ideò obmutuisse, quòd victimis et cultu illo careret, quo prius observabatur. Verùm ex iis, quæ secuta sunt, apparuit Martyrem, qui in proximo collocatus erat, obstitisse quominus responsa ederet. Etenim cùm Julianus orbem Romanum solus administraret, quamvis libamenta et nidor, et hostiarum copia dæmoni abundè suppeteret, nihilominus conticuit. Tandemque responso dato, causam prioris silentii ipsemet prodidit : nam cùm Imperator de quibus ipsi visum erat negotiis oraculum illic consulere decrevisset, templum ingressus, victimis ac donariis magnificis dæmonem veneratus est; oravitque ut de iis rebus, quas in animo habebat, responsum dare vellet. At dæmon, non quidem apertè significavit, oracula à se reddi non posse propter Babylam martyrem, cujus arca in proximo erat; sed locum cadaveribus refertum esse dixit, idque impedimento esse quominus oracula ederet. Porrò cùm multa essent Daphne sepulta cadavera, Imperator tamen conjiciens solum Martyrem oraculis obstare, arcam illius transferri jussit. Itaque Christiani eò convenientes, loculum martyris in urbem deportarunt per quadraginta circiter stadia, ad locum in quo nunc situs est, et qui ex illius appellatur nomine. Quo quidem tempore, aiunt, viros simul ac mulieres, senes, ac pueros qui loculum Martyris trahebant, sese invicem cohortantes, Psalmos per totum iter cecinisse : specie quidem ut laborem cantu sublevarent : reipsâ verò zelo quodam ac pietatis æstu succensos, eò quod princeps non idem cum ipsis ds Deo sentiret. Præcinebant autem cæteris ii, qui Psalmos apprimè callebant : multitudo deindè respondebat cum concentu; et hunc versiculum succinebat: Confusi sunt omnes, qui adorant sculptilia, qui gloriantur in simulacris.

certa et perspicua est ea de re traditio tam Occidentis Ecclesiæ, quam Orientalis. Constat id ex SS. Hieronymo, Augustino, Paulino Diacono S. Ambrosii discipulo et vitæ ejus Scriptore, Paulino Nolano. (F) Plures hujus traditionis

SOCRATES *Hist. Eccles. Lib.* 3. *c.* 18. Sed cùm in templo (Daphneo) habitans dæmon, vicinum veritus, Babylam videlicet martyrem, nihil responderet: erat enim in proximo loculus, quo Martyris corpus inclusum servabatur: comperta causâ, Imperator (Julianus) loculum confestim transferri jubet. Quod ubi Christianis, qui Antiochiæ erant, palàm factum est, simul omnes effusi cum mulieribus et parvulis, loculum ex Daphne in urbem comportant, tripudiantes gaudio et Psalmos concinentes.

THEODORET. *Eccles. Histor. lib.* 3. *c.* 10. Julianus.... Apollini Pythio, qui apud Daphnem colebatur, supplicavit ut futura sibi ostenderet. Respondit Apollo, cadavera mortuorum in proximo collocata obstare vaticiniis: ea priùs transferenda esse alium in locum; se deindè responsa daturum; nil enim se dicturum esse, templo minimè repurgato. Erant enim tunc temporis in eo loco depositæ invictissimi Martyris Babylæ, et adolescentum qui cum eo occisi fuerant, reliquiæ. Satisque apparebat, falsum vatem Martyris illius virtute, à consuetâ oraculorum vanitate prohiberi. Quod cùm ipse quoque Julianus probè nosset, ex pristinâ enim religione quam professus fuerat, perspectam habebat Martyrum potentiam: aliud quidem cadaver nullum indè transtulit; solas verò invictissimorum Martyrum reliquias, à Christianæ religionis cultoribus exportari jussit. Hi alacri animo ad locum venientes, arcam carpento, quod à bigis trahebatur, imposuerunt, eamque catervatim præcedentes, cum tripudio in urbem duxere, Davidicos hymnos canentes, et singulis versibus hanc clausulam addentes: Confundantur omnes qui adorant sculptilia. Martyris enim translationem, devictionem esse dæmonis existimabant.

Ex Encomiis S. Martyr. Phocæ, à B. ASTER. *Episc. Amaseæ, ex Tom.* 1. *Auctuar. Bibliothec. Patr. Græc. apud* THEODOR. RUINART, *pag.* 630. Multisque locis divisæ reliquiæ integram ubique ter beato viro nominis servant charitatem. Sic etiam in Regiâ civitate, Italiæ principe ac totius mundi reginâ, universi populi concursu honoratur Martyr ac celebratur, habetque insigni pulchritudine exstructam ædem. Non minùs autem Romani Phocam colunt, quam Petrum et Paulum. Quamobrem, ut ferunt, caput Martyris summo studio compararunt.

(F) S. AMBROS. *Epist.* 22. *n.* 2. Invenimus miræ magnitudinis viros duos, ut prisca ætas ferebat. Ossa omnia integra, sanguinis plurimum. Ingens concursus populi per totum illud biduum. Quid multa? Condivimus integra ad ordinem.... Sequente die transtulimus ea in Basilicam, quam appellant Ambrosianam. Dùm transferimus, cæcus sanatus est.

N. 9. Cognovistis, immò vidistis ipsi multos à dæmoniis purgatos, plurimos etiam, ubi vestem Sanctorum manibus contigerunt, iis quibus laborabant debilitatibus absolutos: reparata vetusti temporis miracula, quo se per adventum Domini Jesu gratia terris major infuderat; umbrâ quadam sanctorum corporum plerosque sanatos cernitis. Quanto oraria jactitantur? Quanta indumenta super reliquias sacratissimas et tactu ipso medicabilia reposcuntur? Gaudent omnes extremâ linea contingere; et qui contigerit, salvus erit.

N. 13. Succedant victimæ triumphales in locum, ubi Christus hostia est. Sed ille super altare, qui pro omnibus passus est; isti sub altari, qui illius redempti sunt passione... Condamus ergo reliquias sacrosanctas, et dignis ædibus invehamus, totumque diem fidâ devotione celebremus.

N. (*Ariani*) in tantum amentiæ prodeunt, ut negent Martyrum merita, quorum opera etiam dæmones confitentur. Sed hoc non mirum: siquidem tanta est incredulorum perfidia, ut tolerabilior sit diaboli plerumque confessio.

N. 16. Et nunc audistis clamantes dæmones, et confitentes Martyribus quod pœnas ferre non possint, et dicentes: Quid venistis, ut nos tam graviter torqueatis? Et Ariani dicunt: Non sunt isti Martyres, nec tor-

quæ re diabolum possunt, nec aliquem liberare; cùm tormenta dæmonum ipsorum voce probentur, et beneficia Martyrum remediis sanatorum, et absolutorum indiciis declarentur. Negant cæcum illuminatum, sed ille non negat se sanatum. Ille dicit: Video, qui non videbam. Ille dicit: Cæcus esse desivi; et probat facto. Isti beneficium negant, qui factum negare non possunt. Notus homo est, publicis cùm valeret mancipatus obsequiis, Severus nomine, Ianius ministerio. Deposuerat officium, postquam inciderat impedimentum. Vocat ad testimonium homines, quorum antè sustentabatur obsequiis: eos indices suæ visitationis arcessit, quos habebat testes et arbitros cæcitatis. Clamat quia ut contigit fimbriam de veste Martyrum, quâ sacræ reliquiæ vestiuntur, redditum sibi lumen sit.

N. 18. Nonne simile istud est, atque illud quod in Evangelio legimus? Unius enim potentiam laudamus auctoris: nec interest utrum opus sit, an munus; cùm et muneretur in opere, et operetur in munere. Quod enim aliis faciendum donaverit, hoc in aliorum opere nomen ejus operatur.

In Append. S. AMBROS. *Serm.* 55. *in natali SS. Martyr. Nazarii et Celsi*, *n.* 2. Exsultant felices singularum urbium populi, si unius saltem Martyris reliquiis muniantur: ecce nos populos Martyrum possidemus. Gaudeat terra nostra nutrix cœlestium militum, et tantarum parens fecunda virtutum. Rectè itaque et ex debito à filiis parentis Ecclesiæ horum beatorum Martyrum celebrantur insignia.

N. 10. Honoremus beatos Martyres, principes fidei, intercessores mundi, præcones regni, cohæredes Dei.

N. 11. Quod si dicas mihi: Quid honoras in carne jam resolutâ atque consumptâ, de quâ nulla jam Deo cura est? Et ubi est illud, carissimi, quod ipsa veritas loquitur per Prophetam: *Pretiosa*, inquit, (*Ps.* CXV. 15.) *in conspectu Domini mors Sanctorum ejus*? Et iterum: (*Ps.* CXXXVIII. 15.) *Mihi autem valdè honorificandi sunt amici tui, Deus*? Honorare debemus servos Dei, quantò magis amicos Dei; de quibus alio loco dicitur: *Dominus*, inquit, (*Ps.* XXXIII. 21.) *custodit omnia ossa eorum, et unum ex his non conteretur.* Honoro ergo in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices; honoro viventis memoriam perennitate virtutis; honoro per confessionem Domini sacratos cineres; honoro in cineribus semina aeternitatis: honoro corpus, quod mihi Dominum meum ostendit diligere, quod me propter Dominum mortem docuit non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles, quod reverentur et dæmones; quod et affixerunt in supplicio, sed glorificant in sepulcro? Honoro itaque corpus, quod Christus honoravit in gladio, quod cum Christo regnabit in cœlo.

S. HIERONYM. *Epist.* 53. *adversùs Vigilantium, etc. Vide super.* §. *litt.* (H) *Epist.* 44. *aliàs* 17. *Paulæ et Eustoch. ad Marcellam.* Martyrum ubique sepulcra veneramur; et sanctam favillam oculis apponentes, si liceat, etiam ore contingimus: et monumentum in quo Dominus conditus est, quidam æstimant negligendum? Si nobis non credimus, credamus saltem diabolo et angelis ejus: qui quotiescunque ante illud de obsessis corporibus expelluntur, quasi in conspectu tribunalis Christi stantes contremiscunt, rugiunt, et serò dolent crucifixisse, quem timeant... Liceat... Joannis Baptistæ, Elisei quoque et Abdiæ pariter cineres adorare.

Adversùs Vigilantium, initio. Dolet Martyrum reliquias pretioso operiri velamine: et non vel pannis, vel cilicio colligari, vel projici in sterquilinium; ut solus Vigilantius ebrius et dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus, quando Apostolorum Basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantius Imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ, et Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt, et inhabitatores Vigilantii illorum se sentire præsentiam confitentur? Sacrilegus dicendus est, et nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit in Thraciam? Omnes Episcopi non solùm sacrilegi, sed et fatui judicandi, qui rem vilissimam et cineres dissolutos in serico et vase aureo portaverunt? Stulti omnium Ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis: et tantâ lætitiâ, quasi præsentem, viventemque Prophetam cernerent, susceperunt: ut

de Palæstinâ usque Chalcedonem jungerentur populorum examina : et in Christi laudes unâ voce resonarent?

S. Aug. *Serm.* 317. *de S. Stephano Martyre, aliàs* 92. *de diversis, cap.* 1. *n.* 1. Exiguus pulvis tantum populum congregavit : cinis latet, beneficia patent. Cogitate, carissimi, quæ nobis Deus servet in regione vivórum, qui tanta præstat de pulvere mortuorum. Caro sancti Stephani per loca singula diffamatur : sed fidei ejus meritum commendatur. Sic exspectemus consequi temporalia beneficia, ut eum imitando accipere mereamur æterna.

Serm. 275. *in natal. Martyr. Vincent.* 2. *aliàs* 9. *inter editos à Parisiensibus, n.* 3. Providentia Creatoris cadaveribus Martyrum tam præclara miraculorum testimonia præstando : abundantiorem honorem exsanguibus reliquiis hominum circumponit, et quod vitâ emigrante, tanquam deforme jam remanet, ibi evidentiùs præsens vitæ dator apparet.

Lib. 9. *Confess. c.* 7. *n.* 16. (*Ambrosio*) Antistiti tuo per visum aperuisti, quo loco laterent Martyrum corpora Protasii et Gervasii, quæ per tot annos incorrupta in thesauro secreti tui recondideras, undè opportunè promeres non ad coërcendam rabiem femineam, sed regiam. Cùm enim propalata et effossa digno cum honore tranferrentur ad Ambrosianam Basilicam, non solùm quos immundi vexabant spiritus, confessis eisdem dæmonibus sanabantur, verùm etiam quidam plures annos cæcus civis, civitatique notissimus, cùm populi tumultuantis lætitiæ causam quæsisset atque audisset, exsilivit, eòque se ut duceret, suum ducem rogavit. Quò perductus, impetravit admitti, ut sudario tangeret ferctrum preciosæ in conspectu tuo mortis Sanctorum tuorum. Quod ubi fecit, atque admovit oculis, confestim aperti sunt. Indè fama discurrens, indè laudes tuæ ferventes, lucentes, indè illius (Justinæ) inimicæ animus, etsi ad credendi sanitatem non ampliatus, à persequendi tamen furore compressus est. Gratias tibi Deus meus.

Lib. 22. *de Civit. Dei, c.* 8. *n.* 2. Miraculum, quod Mediolani factum est, cùm illic essemus, quando illuminatus est cæcus, ad multorum notitiam potuit pervenire, quia et grandis est civitas, et ibi erat tunc Imperator, et immenso populo teste res gesta est; concurrente ad corpora Martyrum Protasii et Gervasii : quæ cùm laterent, et penitùs nescirentur, Episcopo Ambrosio per somnium revelata reperta sunt; ubi cæcus ille, depulsis veteribus tenebris, diem vidit.

N. 6. Vir Tribunitius Hesperius.... ubi cum afflictione animalium et servorum suorum domum suam spirituum malignorum vim noxiam perpeti comperisset, rogavit nostros, me absente, Presbyteros, ut aliquis eorum illò pergeret, cujus orationibus cederent. Perrexit unus, obtulit ibi sacrificium corporis Christi, orans quantùm potuit, ut cessaret illa vexatio : Deo protinùs miserante cessavit. Acceperat autem ab amico suo terram sanctam de Jerosolymis allatam, ubi sepultus Christus die tertio resurrexit, eamque suspenderat in cubiculo suo, ne quid mali etiam ipse pateretur. At ubi domus ejus ab illâ infestatione purgata est, quid de illâ terrâ fieret cogitabat; quam diutiùs in cubiculo suo reverentiæ causâ habere nolebat,.... cumque nobis omnia retulisset, etiam hoc petivit, ut infoderetur alicubi, atque ibi orationum locus fieret, ubi etiam possent Christiani ad celebranda quæ Dei sunt congregari. Non restitimus, factum est. Erat ibi juvenis paralyticus rusticanus : hoc audito, petivit à parentibus suis, ut illum ad eum locum sanctum non cunctanter afferrent. Quò cùm fuisset allatus, oravit, atque indè continuò pedibus suis salvus abscessit.

N. 10.... Episcopo afferente Præjecto reliquias gloriosissimi Stephani, ad ejus memoriam veniebat magnæ multitudinis concursus et occursus. Ibi cæca mulier, ut ad Episcopum portantem duceretur, oravit : flores, quos ferebat, dedit, recepit, oculis admovit, protinùs vidit, stupentibus qui aderant, præibat exsultans, viam carpens et viæ ducem ulteriùs non requirens.

N. 13. Martialis ævo jam gravis, et multùm à religione abhorrens Christianâ habebat sanè fidelem filiam, et generum eodem anno baptizatum. Qui cùm eum ægrotantem multis et magnis laboribus rogarent, ut Christianus fieret, prorsùs abstinuit, eosque à se turbida indi-

gnatione submovit. Visum est genero ejus, ut iret ad memoriam sancti Stephani, et illic pro eo, quantùm posset, oraret, ut Deus illi daret mentem bonam, quâ credere non differret in Christum. Fecit hoc ingenti gemitu et fletu et sinceriter ardente pietatis affectu: deindè abscedens aliquid de altari florum, quod occurrit, tulit, eique cùm jam nox esset ad caput posuit: tùm dormitum est. Et ecce ante diluculum clamat, ut ad episcopum curreretur.... Cùm ergo audiret eum absentem, venire Presbyteros postulavit. Venerunt, credere se dixit, admirantibus, atque gaudentibus omnibus, baptizatus est. Hoc quandiu vixit in ore habebat: Christe accipe spiritum meum: cùm hæc verba beatissimi Stephani (*Act.* VII. 58.), quando lapidatus est à Judæis, ultima fuisse nesciret; quæ huic quoque ultima fuerunt: nam non multò post etiam ipse defunctus est.

N. 15. Puerum quemdam parvulum, cùm in areâ luderet, exorbitantes boves, qui vehiculum trahebant, rotâ obtriverunt, et confestim palpitavit exspirans. Hunc mater arreptum ad (Stephani) memoriam posuit; et non solùm revixit, verùm etiam illæsus apparuit.

N. 16. Sanctimonialis.... cùm ægritudine laboraret, ac desperaretur; ad eamdem memoriam tunica ejus allata est: quæ antequam revocaretur, illa defuncta est. Hâc tamen tunicâ operuerunt cadaver ejus parentes, et recepto spiritu salva facta est.

N. 17. Apud Hipponem Bassus quidam Syrus ad memoriam ejusdem Martyris orabat pro ægrotante et periclitante filiâ, eòque secum vestem ejus attulerat: cùm ecce pueri de domo cucurrerunt, qui ei mortuam nuntiarent.... Qui cùm domum rediisset jam suorum ejulatibus personantem, et vestem filiæ, quam ferebat super eam projecisset, reddita est vitæ.

Multò plura ibidem refert miracula quæ consultò omittimus brevitatis causâ.

N. 18. Rursùs ibidem apud nos Irenæi cujusdam collectarii filius ægritudine exstinctus est. Cùmque corpus jaceret exanime, atque à lugentibus et lamentantibus exsequiæ pararentur, amicorum ejus quidam inter aliorum consolantium verba suggessit, ut ejusdem Martyris oleo corpus perungeretur. Factum est, et revixit.

N. 19. Itemque apud nos vir Tribunitius Eleusinus super memoriam Martyris, quæ in suburbano ejus est, ægritudine exanimatum posuit infantulum filium: et post orationem, quam cum multis lacrymis ibi fudit, vivente levavit.

N. 20. Si enim miracula sanitatum, ut alia taceam, ea tantummodò velim scribere, quæ per hunc Martyrem, id est, gloriosissimum Stephanum, facta sunt in coloniâ Calamensi, et in nostrâ, plurimi conficiendi sunt libri: nec tamen omnia colligi poterunt, sed tantùm de quibus libelli dati sunt, qui recitarentur in populis. Id namque fieri voluimus, cùm videremus antiquis similia divinarum signa virtutum etiam nostris temporibus frequentari; et ea non debere multorum notitiæ deperire. Nondum est autem biennium, ex quo apud Hipponem regium cœpit esse ista memoria, et multis, quod nobis certissimum est, non datis libellis, de iis quæ mirabiliter facta sunt, illi ipsi, qui dati sunt, ad septuaginta fermè numerum pervenerant, quando ista conscripsi. Calamæ verò, ubi et ipsa memoria priùs esse cœpit, et crebriùs dantur, incomparabili multitudine superant.

N. 21. Uzali etiam, quæ colonia Uticæ vicina est, multa præclara per eumdem Martyrem facta cognovimus.... cùm enim nuper illic essemus, Petroniam clarissimam feminam, quæ ibi mirabiliter ex magno atque diuturno, in quo medicorum adjutoria cuncta defecerant, languore sanata est.

N. 22. Unum est apud nos factum, non majus quàm illa quæ dixi, sed tam clarum atque illustre miraculum, ut nullum arbitrer esse Hipponensium, qui hoc non vel viderit, vel didicerit, nullum qui oblivisci nullâ ratione potuerit. Decem quidam fratres (quorum septem sunt mares, tres feminæ) de Cæsareâ Cappadociæ suorum civium non ignobiles, maledicto matris recenti, patris eorum obitu destitutæ, quæ injuriam sibi ab eis factam acerbissimè tulit, tali pœnâ sunt divinitus coer-

cili, ut horribiliter quaterentur omnes tremore membrorum : in quâ fœdissimâ specie oculos suorum civium non ferentes, quaquaversùm cuique ire visum est, toto penè vagabantur orbe Romano. Ex his etiam ad nos venerunt duo, frater et soror, Paulus et Palladia, multis aliis locis miserià diffamante jam cogniti. Venerunt autem ante Pascha fermè dies quin decim, Ecclesiam quotidie, et in eà memoriam gloriosissimi Stephani frequentabant, orantes, ut jam sibi placaretur Deus, et salutem pristinam redderet. Et illic, et quacunque ibant, convertebant in se civitatis aspectum. Nonnulli qui eos alibi viderant, causamque tremoris eorum noverant, aliis, ut cuique poterant, indicabant. Venit et pascha, atque ipse die Dominico manè, cùm jam frequens populus præsens esset, et loci sancti cancellos, ubi Martyrium erat, idem juvenis orans teneret, repentè prostratus est, et dormienti simillimus jacuit : non tamen tremens, sicut etiam per somnum solebat. Stupentibus qui aderant, atque aliis paventibus, aliis dolentibus, cum eum quidam vellent erigere, nonnulli prohibuerunt, et potiùs exitum exspectandum esse dixerunt. Et ecce surrexit, et non tremebat, quoniam sanatus erat, et stabat incolumis, intuens intuentes.... Nobiscum homo prandit, et diligenter nobis omnem suæ ac maternæ fraternæque calamitatis indicavit historiam. Sequenti itaque die post sermonem redditum, narrationis ejus libellum in crastinum populo recitandum promisi. Quod cùm ex Dominico Paschæ die tertio fieret in gradibus exedræ, in quâ de superiore loquebar loco, feci stare ambos fratres, cùm eorum legeretur libellus. Intuebatur populus universus sexûs utriusque, unum stantem sine deformi motu, alteram membris omnibus contrementem. Et qui ipsum non viderant, quid in eo divinæ misericordiæ factum esset, in ejus sorore cernebant. Videbant enim quid in eo gratulandum, quid pro illâ esset orandum. Inter hæc recitato eorum libello, de conspectu populi abire eos præcepi, et de totâ ipsâ causâ aliquantò diligentiùs cœperam disputare, cùm ecce me disputante, voces aliæ de memoriâ Martyris novæ gratulationis audiuntur. Conversi sunt eò qui me audiebant, cœperuntque concurrere. Illa enim ubi de gradibus descendit, in quibus steterat, ad sanctum Martyrem orare perrexerat. Quæ mox ut cancellos attigit, collapsa similiter velut in somnum, sana surrexit.

S. GAUDENTIUS Brixiens. Episc. *Serm.* 17. *de Dedicat. in fine.* Habemus ergo et hos quadraginta et prædictos decem Sanctos, ex diversis terrarum partibus congregatos; unde hanc ipsam Basilicam eorum meritis dedicatam, concilium Sanctorum nunc upari oportere decernimus. Dignum est enim, ut ad tantorum Martyrum venerandas reliquias processuri, ad concilium Sanctorum nos procedere fateamur. Tot igitur justorum patrocinio adjuvandi, totâ fide omnique desiderio supplices, secundùm eorum vestigia curramus, ut ipsis intercedentibus, universa, quæ poscimus, adipisci mereamur.

PAULINUS Diac. *in Vitâ Ambrosii*, *n.* 14. Sancti Martyres Protasius et Gervasius se Sacerdoti revelaverunt.... Sed ubi sanctorum Martyrum corpora sunt levata et in lecticis posita, multorum ibi Satanæ ægritudines perdocentur. Cæcus etiam Severus nomine, qui nunc usque in eâdem Basilicâ, quæ dicitur Ambrosiana, in quam Martyrum corpora sunt translata, religiosissimè servit; ubi vestem Martyrum attigit, statim lumen recepit. Obsessa etiam corpora à spiritibus immundis curata, summâ cum gratiâ, domum repetebant.

N. 32... Sancti Nazarii Martyris corpus levatum ad Basilicam Apostolorum quæ est in Romanâ, (*i. e.* Regione prope portam Romanam urbis Mediolani) transtulit. Vidimus autem in sepulcro, quo jacebat corpus... sanguinem Martyris ita recentem, quasi eodem die fuisset effusus. Caput etiam ipsius; quod ab impiis fuerat abscissum, ita integrum atque incorruptum cum capillis capitis atque barbâ, ut nobis videretur eodem tempore quo levabatur, locum atque compositum in sepulcro.... Etiam odore tanto repleti sumus, ut omnium aromatum vinceret suavitatem.

N. 33. Translato itaque corpore Martyris (Celsi) ad Basilicam Apostolorum, ubi pridem Apostolorum reliquiæ summâ omnium devotione depositæ fuerant, cùm tractaret Episcopus, quidam de populo repletus spiritu immundo, clamare cœpit torqueri ab Ambrosio. At ille conver-

eius ad eum ait : Obmutesce, diabole ; quia non te torquet Ambrosius, sed fides Sanctorum et invidia tua ; quoniam illuc vides ascendere homines, unde tu dejectus es ; nam Ambrosius nescit inflari. Quo dicto, ille qui clamabat, obmutuit, prostratusque in terram est, nec amplius vocem, quâ obstrepere posset, emisit.

S. PAULINUS *Epist.* 32. *aliàs* 12. *ad Severum*, *n.* 7. Sacros cineres de sanctis gloriosorum Apostolorum, aut Martyrum reliquiis adipiscamini... Dignum opere fidei vestræ et operis fideliter elaborati dedicatione proculdubiò celeberrimâ, sanctorumque reliquiis decens arbitramur, ut hoc etiam, quod de cruce misimus, pariter depositum sacratumque veneramini. Quod.... hi versiculi nuntiabunt.

Divinum veneranda tegunt altaria fœdus,
Compositis sacrâ cum cruce Martyribus.

N. 8. Si verò magis placeat vobis hanc de cruce benedictionem ad quotidianam tutelam atque medicinam in promptu habere, ne semel condita altario non semper ad manum, ut usus exigit, præstò sit, sufficit illa ad Basilicæ consecrationem gratia, scilicet Dominus cum Apostolis et Martyribus.

N. 11. Hic pietas, hîc alma fides, hîc gloria Christi,
Hic est Martyribus crux sociata suis.
Nam crucis è ligno magnum brevis astula pignus,
Totaque in exiguo segmine vis crucis est.

N. 17. Ecce sub accensis altaribus ossa piorum
Regia purpureo marmore crusta tegit.
Hic et Apostolicas præsentat gratia vires,
Magnis in parvo pulvere pignoribus.
Hic pater Andreas et Magno nomine Lucas
Martyr et illustris sanguine Nazarius ;
Quosque suo Deus Ambrosio post longa revelat
Secula, Protasium cum pare Gervasio.
Hic simul una pium complectitur arcula cœtum,
Et capit exigua nomina tanta sinu.

Poëmat. 24. *de S. Felice natal. carm.* 9.

Nam quasi conligiata sacris cœnacula tectis,
Spectant de superis altaria tota fenestris,
Sub quibus intùs habent Sanctorum corpora sedem.
Namque et Apostolici cineres sub cœlite mensa
Depositi, placitum Christo spirantis odorem
Pulveris inter sancta sacri libamina reddunt....
Quamvis Sancti omnes toto simul orbe per unum
Sint ubicunque Deum : quo præsentantur ubique,
Corporis ut sua membra Deo : sed debita Sanctis
Sunt loca corporibus : neque iantùm quâ jacet orâ
Totum corpus, ibi positorum gratia vivit :
Sed quacunque pii est pars corporis, et manus exstat,
Contestante Deo meriti documenta beati.
Magna et in exiguo Sanctorum pulvere virtus
Clamat Apostolici vim corporis, indice verbo.

Poëmat. 25. *de S. Felice natal. carm.* 10.

Ipse domum remeans, modicum, sed grande sati
De crucis æternæ sumptum mihi fragmine lignum
Promo, tenensque manu adversis procul ingero flammis,
Ut clypeum retinens pro pectore, quo tegerem me,
Arceremque hostem collato umbone relisum.
Credite, nec donate mihi, sed reddite Christo
Grates, et justas date laudes Omnipotenti :
Nostra salus etenim cruce Christi et nomine constat,
Inde fides nobis, et in hoc cruce nixa periclo
Profuit, et nostram cognovit flamma salutem.
Nec mea vox, aut dextra illum, sed vis crucis ignem
Terruit, inque loco de quo surrexerat ipso,
Ut circumseptam præscripto limite flammam.
Sidere, et exstingui fremitu moriente coegit :

Et cinere exortam cineri remeare procellam.
Quanta crucis virtus! Ut se natura relinquat,
Omnia ligna vorans ligno crucis uritur ignis.

Acta S. IGNAT. Martyris *apud* THEODOR. RUINART, *anno Christi* 107, *pag.* 14. Ut sit nulli fratrum gravis per collectionem reliquiarum; secundùm quod præoccupans in Epistolâ propriam concupiscit fieri fruitionem. Sola enim asperiora sanctorum ossium derelicta sunt: quæ in Antiochiam reportata sunt, et in capsâ reposita, sicut thesaurus inappretiabilis.

Acta alia. Ibid. p. 707. Solæ enim duriores sanctarum ejus reliquiarum partes relictæ sunt, quæ Antiochiam delatæ sunt, et in sudario depositæ, thesaurus sanè inæstimabilis ob Martyris gratiam Ecclesiæ relictus. *Pag.* 708. Tempore ejus Martyrii convenientes, athletæ et generoso Christi Martyri communicemus, qui diabolum conculcavit, et pii sui desiderii cursum perfecit in Christo Jesu Domino nostro.

Acta S. SYMPHOR. *ann.* CXX. *Ibid. pag.* 19. In quo spatio omnium Martyrum honorata sunt sancta corpora, et constructis tumulis condita cum omni diligentiâ, quorum nomina descripta sunt in libro vitæ. Natalis verò sanctorum Martyrum Christi beatæ Symphorosæ et septem filiorum ejus Crescentis, Juliani, Nemesii, Justini, Stractei et Eugenii, celebratur sub die XV. kalendas Augusti.

Acta S. SATURN. Episc. Tolos. *Ibid. pag.* 112. Mansit aliquandiù sub vili cespite, omnibus quidem inhonorum, sed honoratum à Deo Martyris corpus: donec sanctus Hilarius, post multum temporis in Tolosanâ urbe Episcopus ordinatus, de antecessoris sui obitu instructus et merito, effossâ usque ad ipsum sepulcrum ligneum terrâ, sanctas veritus commovere reliquias, transvolutionem desuper multo latere diligenter exstruxit, basiliculam etiam admodum parvulam vilibus lignis ad locum tantùm orationis adjecit.

Pag. 113. Cùm multorum ad basiliculam illam fideliter à seculo recedentium pro solatio propter corpus Martyris quiescentis deferrentur exsequiæ, et locus omnis tumulatorum corporum multitudine fuisset impletus; sanctus Silvius, Episcopatum supradictæ urbis indeptus, pulchram et speciosam Basilicam magnis sumptibus parans ad venerandi Martyris tranferendas illuc reliquias, ante consummationem cœpti operis recessit è seculo. Post cujus obitum sanctus Exsuperius in summum Sacerdotium cooptatus, vir absque ullius præcessorum injuriâ, absque ullius, qui id temporis Ecclesias regere videbantur, invidiâ, non solùm nulli secundus, verùm etiam ipsi beato Martyri virtutum meritis comparandus, Basilicam, quam decessor suus fideliter inchoaverat, instantissimè consummavit, et fideliter dedicavit. Qui cùm transferre illuc sancti Martyris reliquias, non pro suâ incredulitate, sed pro ipsius honore dubitaret: admonitus per quietem est, ne infideliter negligeret, quod fideliter credidisset; nullam fieri vel diminutione cinerum, vel commotione membrorum spiritibus injuriam: quia manifesta res esset hoc Martyribus proficere ad honorem, quod profuisset credentibus ad salutem... De quorum (Sanctorum) beatitudine dictum est; (*Ps.* XCI. 14.) *Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florebunt;* et iterùm; (*Ps.* CXV. 15.:) *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus;* et iterùm (*Ps.* CXLIX. 5.) *Exsultabunt Sancti in gloriâ, lætabuntur in cubilibus suis;* et iterùm (*Ibid.* 9.) *Gloria hæc est omnibus Sanctis ejus*, quibus non solùm credere in Christum, sed et pro Christo pati, ac statim post resolutionem corporum cum Christo esse donatum est: amicos Dei, ac dilectos Deo non negligamus ut mortuos, sed honoremus ut vivos; quia non dubiâ fide certum est, quòd si eorum fideliter suffragia postulemus, feliciter patrocinia sentiemus. Quia etiamsi illorum studia cessarent, ille optata præstaret, qui cogitationum non solùm præsentium inspector, verùm etiam cognitor futurorum, dùm rogatur in suis, se intelligit honorari.

Acta S. FRUCTUOSI, etc. *Ibid. pag.* 223. Supervenientes autem nocte ad amphitheatrum cum vino, festinanter pervenerunt quo semiusta corpora exstinguerent. Quo facto, eorumdem Martyrum cineres collectos, prout quisque potuit, sibi vindicavit.

testes proferre necesse non est : hi satis superque erunt cuilibet veritatem ex animo sectanti. Si fortè apud quemquam eò usque prævalebunt præconceptæ opiniones, ut ad eas deponendas suprà dicta testimonia non sufficiant, iis sanè nec plura sufficerent. Sed quid diutiùs immoramur in re minimè dubiâ : habemus hìc fatentes adversarios. Non diffitentur qui inter Protestantes eruditione præ cæteris eminent Grotius (G), Dallæus, aliique, quin vel purioribus, ut vocant, seculis cultus Sanctorum reliquiis exhibitus ab Ecclesiâ fuerit.

Fuit is cultus exhibitus primùm SS. Martyrum reliquiis : horum siquidem nec aliorum primis temporibus sanctitas

Acta Martyr. SS. APOLLONII *et Socior. Ex Lib.* RUFIN. *de Vit. Patr. cap.* 19. *ann.* 300. *Ibid. p.* 541. Quæque (SS. Corpora) ab his, qui obsequii causâ simul venerant, suscepta ac revocata sub uno sepulcri domicilio collocata sunt : à quibus usque ad præsens tempus virtutes multæ, et signa miranda omnibus consummantur. Sed et vota omnium atque orationes suscipiuntur ab eis, et cum fructu petitionis implentur.

Acta S. ROMAN. *ann.* 303. *Ibid. pag.* 381. Cùm incidisset (carnifex) ipsam linguam ; usus est ad tutelam sui : non enim projecit quam incidit, sed accipiens eam, ut medicamen ad sanitatem illius delicti quod admiserat abnegando, accipiens domi recondit, ut consuerunt infirmiores, fideles tamen, honorare, si quid à Martyribus sumpserint.

Acta Martyr. S. FERREOL. *ann.* 304. *Ibid. pag.* 511. Quem fidelis religiosorum civium devotio ad præsidium civitatis non longè à Rhodano cum summa veneratione tumulavit. Cujus beneficia per civitates, sicut expetuntur votis, ita beneficiis frequentibus approbantur, præstante Domino nostro Jesu Christo.

Acta S. VINCENT. Levit. *ann.* 304. *Ibid. pag.* 395. Videres circumstantium frequentiam Sancti vestigia certatim deosculando prolambere, vulnera totius laceri corporis piâ curiositate palpare, sanguinem linteis excipere, sacrâ veneratione posteris profuturum.

Pag. 397. Beatissimus Martyr ad sepulturæ honorificentiam inde levatus, dignâ cum reverentiâ deportatur, et sub sacro altari extra muros ejusdem civitatis Valentiæ ad quietem reponitur, ubi meritis ipsius divina multipliciter præstantur beneficia ad laudem et gloriam nominis Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus, per infinita secula seculorum.

Acta SS. Martyr. TARACHI, PROBI *et* ANDRONICI, *ann.* 304. *Ibid.* III. *Interrogat. pag.* 476. Putas quia mulierculæ aliquæ post mortem corpus tuum habent aromatibus vel unguentis condire, nequissime ? Nam et modò cogitabo ut reliquias tuas exterminem.

Pag. 478. Ut reliquias tuas mulierculæ in linteamine involvant, et cum unguentis et odoribus adornent : sed, male et sceleste, jubebo te comburi, et cinerem corporis tui in omnem ventum dispergam.

Pag. 487. Dentes autem ejus et blasphemam linguam tollite et comburite, et cinerem facite, et ubique spargite, ut nemo de consortibus ejus impiis, aut de mulierculis aliqua colligat, aut servet, quasi pretiosum aliquid, aut sanctum æstimet.

Ex Epist. S. VIGILII Episc. Trident. *ad Simplician. Episc. Mediolanen. de Martyr.* SS. SISINNII, MARTYRII *et* ALEXANDRI. *Ibid. pag.* 686. Et cum eodem Sanctos apud ipsos exorator accede, quatenùs possim de illâ fimbriam aut Sacerdotum aut Martyrum, jam omnibus sepositis, peccator attingere.

(G) GROTIUS *de Antichristo, Oper. Theol. tom.* 3. *pag.* 502. *col.* 2. Apud Martyrum memorias, si vera fiunt miracula, ut olim facta innumeris testibus constat, Deo sit honos, quòd pretiosum sibi ostendat sanctorum sanguinem : si finguntur, leges ac judicia adversùs falsarios, nec eos bonus Papa defendet.

fuit solemniter ab Ecclesiâ vindicata. Dei Sanctorum albo inseruit Ecclesia et eos, quos nunc Confessores dicimus : statimque reliquiis eorum cultus idem exhibitus ac reliquiis Martyrum. Et cultum hunc Deus certis miraculis approbavit. Constat id, ut cætera taceam, ex ingenti miraculorum numero, quibus nobilitavit Deus sepulcrum Sancti Martini Turonensis Episcopi ; qui fortè primus ex Confessoribus martyrio non exstinctis, inter Sanctos ab Ecclesia solemniter relatus est. Legi potest quod scripsit de miraculis ad hujus sepulcrum patratis Gregorius Turonensis, unus è Sancti Martini successoribus, qui et ipse ad Sancti Martini sepulcrum orans non semel, cùm gravi infirmitate detineretur, subitò et præter naturæ ordinem sanatus est. (H)

Nec prætereundum puto quod ad sepulcrum sanctæ virginis Genovefæ, vel ad solemnem ejus reliquiarum gestationem ex Basilicâ, in quâ corpus ejus servatur, ad Parisiensem Ecclesiam, in publicis calamitatibus sæpissimè experta est divinitùs civitas Parisiensis. Celebre imprimis illud est, quod contigit anno Domini millesimo centesimo

(H) S. Gregor. Turon. *Lib.* 2. *de mirac.* S. Martini, *c.* 1... Incurri dysenteriam cum febre validâ, et taliter agi cœpi, ut imminente morte, vivere omnimodis desperarem... Erat autem et dolor gravis totum alvum penetrans, et descendens ad ilia, non me minùs consumens torturâ suâ, quàm febris exegerat. Cùmque sic ageretur mecum, ut non remansisset spes vitæ, sed cuncta deputarentur in funere, nec valeret penitùs medici antidotum, quem mors mancipaverat ad perdendum, ... vocavi archiatrum et dico ei : Pulverem de sacratissimo domni Martini sepulcro exhibe, et exinde mihi facito potionem. Quòd si hoc non valuerit, amissa sunt omnia evadendi perfugia. Tunc misso diacono ad antedictum beati Præsulis tumulum, de sacrosancto pulvere exhibuit, dilutumque mihi porrigunt ad bibendum. Quo hausto, mox omni dolore sedato, sanitatem recepi de tumulo. In quo tam præsens fuit beneficium, ut cùm id actum fuerit horâ tertiâ, incolumis procederem ad convivium ipsâ die, horâ sextâ.

Lib. 4. *c.* 1. Nuperrimo autem tempore ventris dolorem incurri, et licet non usquaque dabat solutionem, tamen doloris malum in illis intrancorum flexuosis recessibus vagabatur. Adhibui, fateor, sæpiùs balneas, atque res calidas super ipsas alvi torturas ligari faciebam, sed nihil mederi poterant infirmitati. Sexta etenim dies illuxerat, quòd magis ac magis dolor invalescebat, cùm mihi venit in memoriam, ante paucos annos, sicut in *Lib.* 2. hujus operis continetur scriptum (*cap.* 1.) me ab hoc dolore Sancti virtute fuisse sanatum. Accessi temerarius ad locum sepulcri, projectusque solo orationem fudi, atque secretiùs à pendentibus velis unum sub vestimento injectum filum, crucis ab hoc signaculum in alvo depinxi, protinùs, dolore sedato, sanus abscessi.

Cap. 2. Quodam verò tempore lingua mihi graviter irriguerat, ita ut plerumque dùm loqui vellem, balbutire me faceret, quod non mihi sine improperio erat. Accessi autem ad tumulum Sancti, ac per lignum cancelli linguam impeditam traxi : protinùs tumore compresso convalui. Intumuerat enim valdè, et totum palati implevérat antrum. Deinde post diem tertium labium mihi exsilire graviter cœpit : accessi iterùm quærere sospitatem ad tumulum : tactoque labio à dependentibus velis, protinus stetit venæ pulsus. Et credo mihi hæc ex abundantiâ sanguinis evenisse, non tamen sanguinem minuere studui propter Sancti virtutem. Nullam tamen mihi ultrà molestiam fecit hæc causa.

De gloria Confessor. capp. 14. 21. 22. 23. 26. 49. 50. 54. 57. 70. 81. 82. 86. 97. 98. 100. 101 *et* 103. *Vide infrà* l. 21. *cap.* 2. *Sect.* 4. *hujusce Partis.*

trigesimo primo, regnante Ludovico sexto. Cùm enim Franciæ regnum depopularetur dira lues, sacrum ignem dixere, quo plurimi omnis ætatis et sexûs in pedibus, manibus, mamillis, genis ipsis exusti, citò consumebantur; delatum est solemni pompâ, jussu Stephani Episcopi, corpus B. virginis Genovefæ, publico præmisso jejunio, ad Cathedralem Ecclesiam, in quam ubi sacrum corpus advectum est, statim ægroti omnes tribus exceptis, sanitatem recuperarunt. Cujus miraculi veritatem cùm comperisset Innocentius Papa secundus, qui Parisios advenit anno sequenti, annuo festo illius memoriam Parisiis celebrari jussit. Sed et juxta majorem Basilicam in perenne rei monimentum ædificata est Ecclesia (quæ nunc parochialis est,) sub titulo Sanctæ Genovefæ de Miraculo Ardentium. (Hæc scribo Parisiis ipso die sexto Kalendas Decembris, quo celebratur annua illius tanti miraculi memoria; quod ideò minimè duxi prætereundum; cùm divinâ providentiâ factum sit, ut hâc ipsâ die agerem de debitâ Sanctorum reliquiis veneratione. (I)

§. 5. De Cultu Crucis et sacrarum Imaginum.

I. Quid his ultimis primi Præcepti verbis, *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, et quæ in terrâ deorsùm, nec eorum quæ sunt in aquis*

(I) R. P. MABILLONIUS *Liturgiæ Gallicanæ Lib. 1. cap. 9. n. 2.* Tribus in locis reliquias sacras conditas fuisse Gregorius est auctor. 1° In cryptis subterraneis, nempè subtùs altare: quod probat egregius Gregorii locus de corpore Sancti Petri in Vaticano sepulti in *Lib. 1. de Glorià Martyrum.* (*cap. 28.*) Atque alter in ejusdem Libri (*cap. 32.*) ubi de Ecclesiâ S. Petri apud Burdegalam.... Idem adstruit Paulinus in natali 9. de S. Felice, *quem lege supra litt.* (F) *hocce §.*

N. 3. 2° Reliquiæ locabantur in parietibus Ecclesiæ, ubi depingi solebant imagines sacræ. Gregorius in *Lib. 7. cap. 31.* factum narrat cujusdam Eufronis Syri, qui, allatis S. Sergii Martyris reliquiis, Ecclesiam in ejus honorem apud Burdegalam ædificaverat, ubi miracula increbuerunt. Hoc acceptо,.... *mummulus elevari ad parietem scalam jubet, erant enim in subtùs parietis contra altarium in capsulâ recondite.*

N. 4. 3° Quandoquè in Baptisterio collocabantur, testante Gregorio de se ipso in fine *Lib. X. Baptisterium ad ipsum Basilicam S. Perpetui ædificari præcepi, in quo S. Joannis cum Sergii Martyris reliquias posui: et in illo priore baptisterio S. Benigni Martyris pignora collocavi.* Nusquam super altare positæ sunt reliquiæ, nisi fortè ad breve tempus.... quanquam neque ad breve tempus reliquias super altare positas probavit S. Odo Abbas Cluniacensis, aut potiùs sancta Gualburgis, seu Walburgis: quæ cùm, referente Bernone Abbate, miracula in quâdam Ecclesiâ ipsi dicatâ patraret, *contigit, ut ejudem S. Gualburgis reliquiæ super altare per aliquot dies manerent: sed mox miracula cessaverunt. Tandem verò ipsa virgo cuidam ex infirmis apparens: Idcircò, inquit, non sanamini, quia reliquiæ meæ sunt super altare Domini, ubi majestas divini mysterii debet solummodò celebrari.* Ita S. Odo in *Lib. 2.* Collationum *c. 28.* Hæc narratio innuit, rarò per id tempus, id est, seculo 10. reliquias altari impositas fuisse. Tametsi id permittit Leo Papa IV. in homiliâ quâdam his verbis: *Super altare nihil ponatur, nisi capsæ et reliquiæ, aut fortè quatuor Evangelia et buxcida cum corpore Domini ad viaticum infirmis: cætera in nitido loco recondantur.* Quod totidem verbis repetit Ratherius Veronensis Episcopus in Synodicâ oratione ad Presbyteros suos.

sub terrâ : non adorabis ea , neque coles ; Quid inquam , his verbis prohibet Deus ?

R. His verbis prohibetur ne vel sculptili , vel similitudini rei cujuscunque debitus Deo cultus et suprema adoratio deferatur : Ne fiant Idola.

Idcircò autem prohibuit Deus expressè Judæis , ne sibi sculptilia seu idola efformarent : quia valdè propensus erat populus ille ad idololatriam , ut ex eorum historiâ constat. Voluit ergo Deus his verbis præcavere , ne ipsi sensim inciderent in superstitiones vicinarum gentium , quæ reipsâ adorabant sculptilia et simulacra Solis , Lunæ , Stellarum , quin et statuas seu imagines vel hominum vel belluarum , vel piscium. (A) Alioqui ubi nullum erat Idololatriæ periculum sculptas vel pictas imagines fieri minimè prohibuit Deus. Imò Moyses ipse jussu Dei posuit supra Propitiatorium sculptam imaginem duorum Cherubim , qui sese invicem respiciebant versis vultibus. (B) Idem jussu Dei erexit Serpentem æneum , qui in monimentum miraculi , per multa secula religiosè servatus est , donec tandem eum Ezechias confregit , quia pluribus erat occasio ruinæ. (C) Templi à Salomone ædificati parietes et ostia variis Cherubim et palmarum sculpturis decorata fuêre. (D) Quin et mare æreum bobus duodecim incumbebat ; et in basibus erant boum , leonum et Cherubim sculptæ imagines. (E) Erant in eo et aliæ picturæ variæ. Huic templo Deus solemniter benedixit. Non ergo prohibuit Deus absolutè picturæ vel sculpturæ usum ; sed id solùm prohibuit , ne quis pingeret vel sculperet quidquam ad idololatriam , et vetat etiamnum , ne quid vel sculptum vel pictum adoretur eo cultu , qui soli Deo debetur.

(A) Rom. 1. 23. Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei , in similitudinem imaginis corruptibilis hominis , et volucrum , et quadrupedum et serpentium.... 25. Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium : et coluerunt , et servierunt creaturæ potiùs quàm creatori.

(B) Exod. xxv. 18. Duos quoque Cherubim aureos et productiles facies, ex utràque parte oraculi.

(C) Numer. xxi. 8. Fac serpentem æneum , et pone eum pro signo : qui percussus aspexerit eum , vivet. 9. Fecit ergo Moyses serpentem æneum , et posuit eum pro signo : quem cùm percussi adspicerent , sanabantur.

4. Reg. xviii. 4. Ipse (*Ezechias*) dissipavit excelsa , et contrivit statuas , et succidit lucos , confregitque serpentem æneum , quem fecerat Moyses : siquidem usque ad illud tempus filii Israel adolebant ei incensum.

(D) 3. Reg. vi. 29. Et omnes parietes Templi per circuitum sculpsit variis cælaturis et torno : et fecit in eis Cherubim , et palmas , et picturas varias , quasi prominentes de pariete , et egredientes..... 32. Et duo ostia de lignis olivarum : et sculpsit in eis picturam Cherubim , et palmarum species et anaglypha valdè prominentia : et texit ea auro.

(E) 3. Regum vii. 23. Fecit quoque mare fusile... 25. Et stabat super duodecim boves , è quibus tres respiciebant ad Aquilonem , et tres ad Occidentem , et tres ad Meridiem , et tres ad Orientem , et mare super eos desuper erat.. 29. Et inter coronulas et plectas , leones et boves et Cherubim : et in junctures similiter desuper et subter leones et boves quasi lora ex ære dependentia.

I. Ergo non pugnat cum primo Dei præcepto usus, quem cernimus in Ecclesiis, sculptarum vel pictarum imaginum Chrisit cruci affixi et Sanctorum ?

R. Non pugnat ullatenùs : neque enim imagines illas supremo latriæ cultu veneramur. Deum unum adorat Ecclesia Catholica ; et lege Dei non prohibentur, ut diximus, imagines illæ, quæ neque idololatriæ causâ sculptæ vel pictæ sunt, neque inducunt ad idololatriam.

I. Fuitne prisco in more positum, ut servarentur in Ecclesiis cruces et sculptæ vel pictæ Christi Sanctorumve imagines ?

R. Fuit mos ille jam à primis Ecclesiæ seculis servatus : Testes habemus hujus rei locupletissimos Tertullianum, Eusebium Cæsariensem, quem et Historia Ecclesiastica et multa alia scripta opera commendant, sanctum Gregorium Nyssenum, S. Asterium Episcopum Amaseæ, S. Paulinum Nolanum Episcopum, S. Nilum Abbatem discipulum S. Joannis Chrysostomi, S. Gregorium Magnum (F), aliosque non

(F) Tertull. *De Pudicit. cap.* 10. Pastor quem in calice depingis.

Eusebius *Lib.* 3. *de vitâ Constantini, c.* 49. Vidisses igitur in foribus, qui sunt in medio foro, boni pastoris imagines, divinorum oraculorum peritis notissimas : Danielis item effigiem unà cum leonibus ære expressam, et auri bracteis refulgentem. Tantus porrò divini numinis amor Imperatoris animum occupaverat, ut in tolius palatii eminentissimo cubiculo, in maximâ tabulâ, quæ in medio lacunaris inaurati expansa est, signum dominicæ passionis ex auro pretiosisque lapidibus elaboratum infixerit. Atque hoc tanquam præsidium ac tutelam Imperii, piissimus Princeps statuisse mihi videtur.

S. Gregor. Nyss. *Orat. de S. Theodoro Mart. Tom.* 3. *Edit. Morell. ann.* 1638. *pag.* 579. *mihi* 1011. Quòd si (*quis*) venerit ad aliquem locum simile hunc, ubi hodiè noster conventus habetur, ubi memoria justi sanctæque reliquiæ sunt : primùm quidem earum rerum magnificentiâ, quas videt, oblectatur, dum ædem ut templum Dei et magnitudine structuræ et adjecti ornatus decore splendidè elaboratum intuetur : ubi et faber in animalium figuram lignum formavit, et latomus ad argenti levitatem crustas lapideas expolivit ; induxit etiam pictor flores artis in imagine depictos, fortia facta Martyris, repugnantias, cruciatus, efferatas et inmanes tyrannorum formas, impetus violentos, flammeum illum furnacem, beatissimam consummationem athletæ certaminum, præsidis Christi humanæ formæ effigiem, omnia nobis tanquam in libro quodam, qui linguarum interpretationes contineat, coloribus artificiose depingens, certamina atque labores Martyris nobis expressit, ac tanquam pratum amœnum et floridum templum exornavit : solet enim etiam pictura tacens in pariete loqui maximèque prodesse ; lapillorum item concinnator Historiæ par opus in pavimento, quod pedibus calcatur, effecit.

S. Asterius *in S. Euphemiam Martyrem, pag.* 207. *in Auctuario bibliothecæ Patrum, à Patre Combefis, fol. Paris. ann.* 1648.... In Dei templum olim oraturus me recepi. Vidi in unâ ex porticibus picturam quamdam, cujus me species omninò cepit... Sacra quædam femina, intemerata virgo suam Deo castitatem dicavit : Euphemiam appellant.... Cives pro quâ ea morte obiit, ceu fortitudinis ac sanctitatis gloriâ insignem admirationi habentes, haud procul templo sepulcrum ædificantes, ac posito loculo, honores ei publicos adhibent, annuum ejus certaminis diem communem ac totius populi lætam facientes celebritatem. Sed et pictor pietati et ipse studens, artis operâ, historiam totam in sindone, quam ferunt vivâ expressione designans, ibidem juxta sepulcrum, sacram ad spectaculum appendit tabellam. Sic autem habet artis hoc præclarum opus. Sedet Judex trono sublimis, acerbo ac truci vultu contuens Virginem... Porrò

adsunt magistratus satellites, ac milites non pauci... Adstat autem virgo pullà veste, ac pallio philosophiam professa, ... ipso quoque vultu lepida... Ducunt autem ad præsidem duo milites, alter quidem antè trahens, alter verò à tergo urgens. Porrò virginis habitus pudore, ac constantiâ mixtus enitet. Inclinat quidem, ac cervua oculos demittit, tanquam virorum erubescens obtutus; stat imò imperterrita, nihil in certamine timidum patiens.... Mirumque in modum opificem admiror, ut accuratiùs mores, quàm colores miscens, pudorem simul ac fortitudinem, affectiones utique per naturam contrarias præclarè temperavit. Ulteriùs autem præcedente imitatione, carnifices quidam in levibus nudi tunicis, operi jam insistebant: ac alter quidem apprehendens caput, ac retrò inflectens, alteri os virginis præbebat expeditum ad pœnam, alter autem adstans, dentes excutiebat. Porrò supplicii organa malleus videntur et terebra.... Sic enim perspicuè guttas sanguinis appinxit penicillus, ut verè dicas à labiis fluere, ac lamentans discedas. Iterum carcer; iterum casta virgo in pullis vestibus sedens sola manus ambas extendit in cœlum, Deumque in malis adjutorem invocat. Porrò oranti illi, apparet super ejus caput, signum illud quod Christiani adorare ac appingere solemne habent: putoque appetentis passionis symbolum. Mox ergo, ac post modicum ignem validum loco alio accendit pictor, hinc indè rutilanti rubricâ condensans flammam. Statuit verò virginem mediam, expansis quidem manibus in cœlum, nullam tamen vultu præferentem tristitiam, sed magis gaudentem, uti ad incorpoream ac beatam commigrantem vitam.

S. PAULIN. *Epist.* 32. *aliàs* 12. *ad Severum*, *n.* 2. Rectè enim in loco refectionis humanæ (*id est* baptisterii) Martinus pingitur, qui cœlestis hominis imaginem perfectâ Christi imitatione portavit; ut deponentibus in lavacro terrenæ imaginis vestutatem, imitanda cœlestis animæ occurrat effigies.

N. 7. et 8. Vide §. *super. litt.* (F)

Poëmat. 24. *de S. Felice natal. carm.* 9.

Nunc volo picturas fucatis agmine longo
Porticibus videas, paulumque supina fatiges
Colla, reclinato dum perlegis omnia vultu.
Qui videt hæc, vacuis agnoscens vera figuris,
Non vacuâ fidam sibi pascet imagine mentem.
Omnia namque tenet serie pictura fideli,
Quæ senior scripsit per quinque volumina Moses,
Quæ gessit Domini signatus nomine Jesus....
Fortè requiratur, quanam ratione gerendi
Sederit hæc nobis sententia, pingere sanctas
Raro more domos animantibus assimulatis.
Accipite, et paucis tentabo exponere causas.
Quos agat huc sancti Felicis gloria cœtus,
Obscurum nulli: sed turba frequentior his est
Rusticitas non cassa fide, neque docta legendi.
Hæc assueta diù sacris servire profanis,
Ventre Deo, tandem convertitur advena Christo:
Dùm Sanctorum opera in Christo miratur aperta.....
Propterea visum nobis opus utile, totis
Felicis domibus picturâ illudere sanctâ:
Si fortè attonitas hæc per spectacula mentes
Agrestum caperet fucata coloribus umbra,
Quæ super exprimitur titulis, ut littera monstret
Quod manus explicuit: dumque omnes picta vicissim
Ostendunt releguntque sibi.....
.... Castorum operum subrepit honestas
Exemplis inducta piis....

Poëmat. 25. *de S. Felice natal. carm.* 10.

Martyribus mediam pictis pia nomina signant,
Quos par in vario redimivit gloria sexu.
At geminas quæ sunt dextra lævaque patentes,
Binis historiis ornat pictura fidelis.

paucos quos brevitatis causâ prætermitto. (G) Id non negant ex Protestantibus doctiores : nec est apud eos quisquam, qui peccare se putet, si servet apud se pictas tabellas, quibus exprimantur ad vivum vel religionis mysteria, vel vita seu effigies Christi, seu Sanctorum.

Unam sanctorum complent sacra gesta virorum,
Jobus vulneribus tentatus, lumine Tobit.
Ast aliam sexus minor obtinet, inclyta Judith,
Quâ simul et Regina potens depingitur Esther.

S. NILUS. *Lib. 4. Epist.* 61. *ad Olympiodorum Eparchum...* Fixi verò atque virilis genii proprium est in sacrario versùs Orientem ædis sacratissimæ unam solamque crucem formare : unâ siquidem salutari cruce omne genus hominum servitute eximitur, et desperatis ubicunque gentium spes bona effulget ; narrationibus porrò ex veteri novoque fœdere quaquaversùm manu pictoris optimi ædem sacram completo ; ut litterarum rudes, et divinarum Scripturarum lectionis nescii, figuræ conspectu rerum optimè gestarum eorum, qui vero Deo legitimè deservierunt, teneant, et ad eorum res gloriosas, atque præclaras, per quas terram pro cœlo, et visibilibus invisibilia præferentes certatim properent. Sed in patenti omnibus æde in multas, diversasque cellulas partito, satis fuerit, si in unaquaque cellulâ unâ venerandâ cruce cohonestetur : Namque supervacanea negligenda esse judico.

S. GREG. MAGN. *Lib.* 9. *Epist. c.* 9. *Epist.* 9. *ad Serenum Episcopum Massiliensem.* Perlatum.. quod inconsideralo zelo succensus, Sanctorum imagines, sub hac quasi excusatione ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem quia eas adorari vetuisses, omninò laudavimus : fregisse vero reprehendimus.... Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturæ historiam quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus Scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus : quia in ipsâ etiam ignorantes vident quod sequi debeant, in ipsâ legunt qui Scripturas nesciunt. Unde et præcipuè gentibus pro lectione pictura est.... Frangi verò non debuit, quod non ad adorandum in Ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum... In locis venerabilibus Sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit... Ostendendum quia omne manufactum adorare non licet : quoniam scriptum est, *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies...* (*Luc.* IV. 8.) Subjungendum est : quia picturas imaginum, quæ ad ædificationem imperiti populi fuerant factæ, ut nescientes litteras, ipsam historiam attendentes, quid actum sit discerent... Si quis imagines facere voluerit, minimè prohibe : adorare verò imagines, omnibus modis devita. Sed hoc sollicitè fraternitas tua admoneat, ut ex visione rei gestæ ardorem compunctionis percipiant, et in adoratione solius omnipotentis sanctæ Trinitatis humiliter prosternantur.

(G) CONCIL. NIC. EX. II. *quod est Generale* VII. *actione* 4. *p.* 199. *Tom.* 7. *Concil. Labbæi. Lectis Scripturæ monumentis de Cherubim Tarasius dixit :* Si vetus Testamentum habebat Cherubim obumbrantia Propitiatorium, et nos iconas Domini nostri Jesu Christi et Sanctæ Dei genitricis, Sanctorumque ipsius habeamus, obumbrantes altare. *Deinde Patres, lectis variis SS. Ecclesiæ Doctorum circa cultum imaginum testimoniis, quæ in ipsis Concilii actis legere juvat, hanc suæ fidei definitionem edunt.*

Pag. 318. Credentes in unum Deum, in Trinitate laudandum, honorabiles imagines salutamus. Qui sic se non habent, anathema sint : qui ita non sentiunt, procul ab Ecclesiâ pellantur. Nos antiquam legislationem Ecclesiæ Catholicæ sequimur. Nos jura patrum conservamus... His, qui assumunt dicta sanctæ Scripturæ, quæ sunt contra idola, in venerabiles imagines, anathema. His, qui non salutant sanctas ac venerabiles iconas, anathema. His, qui dicunt, quod veluti ad Deos Christiani ita ad iconas accedant, anathema.

Pag. 322. Salutamus autem et Dominicas et Apostolicas et Prophéticas voces, per quas honorare et magnificare didicimus, primò quidem eam, quæ propriè ac veraciter est Dei genitrix, et superior cœlestibus cunctis virtutibus ; sanctasque et angelicas virtutes, atque beatos et laudabilis-

In fronte operum Lutheri cernitur ipse pictoris arte coram imagine Christi è cruce pendentis flexis genibus orans. Lutherani non secùs ac Anglicani sacrarum imaginum usum in templis ad erudiendam et movendam plebem religiosè servarunt.

I. Cur servantur in Ecclesiis cruces et Christi Sanctorumque imagines ?

simos Apostolos, Prophetasque et gloriosos Martyres, qui pro Christo certaverunt; atque sanctos et deiferos magistros, et omnes sanctos viros: et horum expetere intercessiones, ut valentes nos familiares reddere regi omnium Deo, custodientes videlicet mandata ejus, et in virtutibus vivere procurantes. Insuper salutamus et figuram pretiosæ ac vivificæ crucis, et sancta lipsana Sanctorum; et sanctas ac venerabiles iconas, recipimus et salutamus, atque amplectimur secundùm antiquam traditionem sanctæ Catholicæ Dei Ecclesiæ, id est, sanctorum Patrum nostrorum, qui et has susceperunt, et stabilierunt fore in cunctis Dei Ecclesiis, et in omni loco dominationis ejus. Porrò has pretiosas et venerabiles iconas, ut prædictum est, honoramus et salutamus, ac honoranter adoramus: hoc est, magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi humanationis imaginem, et intemeratæ dominæ nostræ sanctissimæ Dei genitricis, ex quâ ipse voluit incarnari, et salvare atque liberare nos ab omni impiâ idolorum vesaniâ; sanctorum etiam et incorporalium Angelorum; ut homines enim justis apparuerunt. Similiter autem et divinorum ac famosissimorum Apostolorum, deiloquorum etiam Prophetarum, et certatorum Martyrum, et sanctorum virorum figuras et effigies, utpotè per picturam suam in recordationem et memoriam adducere nos valentes, et ad principale attrahere, atque participes facere alicujus sanctificationis. Hæc ita sapere et didicimus et roborati sumus à sanctis Patribus nostris, et ab eorum divinitùs tradito magisterio.

Tandem sic concludunt, *Act.* VII. *Pag.* 555. Sequentesque divinitùs inspiratum sanctorum Patrum nostrorum magisterium, et Catholicæ traditionem Ecclesiæ; (nam Spiritùs sancti hanc esse novimus, qui nimirum in ipsâ inhabitat) definimus in omni certitudine ac diligentia, sicut figuram pretiosæ ac vivificæ crucis, ita venerabiles ac sanctas imagines proponendas, tam quæ de coloribus et tessellis, quam quæ ex aliâ materiâ congruenter in sanctis Dei Ecclesiis, et sacris vasis, et vestibus, et in parietibus ac tabulis, domibus et viis: tam videlicet imaginem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, quam intemeratæ Dominæ nostræ sanctæ Dei genitricis, honorabiliumque Angelorum, et omnium Sanctorum, simul et almorum virorum. Quantò enim frequentius per imaginalem formationem videntur, tantò qui has contemplantur, alacriùs eriguntur ad primitivorum earum memoriam et desiderium, et ad osculum, et ad honorariam his adorationem tribuendam. Non tamen ad veram latriam, quæ secundùm fidem est, quæque solam divinam naturam decet, impartiendam: ita ut istis, sicuti figuræ pretiosæ ac vivificæ crucis et sanctis evangeliis, et reliquis sacris monumentis, incensorum et luminum oblatio ad harum honorem efficiendum exhibeatur, quemadmodùm et antiquis piæ consuetudinis erat. Imaginis enim honor ad primitivum transit: et qui adorat imaginem, adorat in ea depicti subsistentiam.

PETAVIUS *Lib.* 15. *de Incarn. c.* 13. *n.* 4..... (Eusebius *Lib.* 7. *Histor. Eccles. c.* 18.) refert mulierem sanguinis profluvio laborantem et à Christo Domino sanatam.... æream statuam erexisse in honorem Salvatoris: quæ Cæsareæ Philippi, quam Paneadem vocabant adhuc Historici, illius ætate visebatur, cui et miraculum accessit herbæ cujusdam novæ insitalæque formæ: quæ ad pedes statuæ pullulans, ubi ad pallii, quod in statuâ effigiatum erat fimbriam excreverat, morborum genera omnia curabat. Quo ex miraculo liquet non esse damnandas, neque divinâ lege interdictas imagines, aut in idolorum censum numerumque redigendas.

R. 1. Ut sint, ex mente S. Gregorii Nysseni et S. Gregorii Magni, veluti libri rudium et idiotarum. (H)

2. Ut ponatur omnibus ob oculos idea personarum vel mysteriorum, quæ vel sculpta vel picta sunt; et per eas imagines excitetur animus ad pietatem, ad Christi et Sanctorum imitationem, ad grati erga Deum animi memoriam. (I)

(H) S. GREGORIUS NYSSENUS *Orat. de S. Theodoro, et* S. GREGORIUS MAGNUS *Lib.* 9. *Epist.* 9. *suprà litt.* (F) *hocce* §.

(I) CONCIL. TRIDENT. *Sess.* 25. *de Invocat. SS.* Imagines porrò Christi, Deiparæ Virginis, et aliorum Sanctorum in templis præsertim habendas, et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam, non quòd credatur inesse aliqua in eis divinitas, vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quòd eis sit aliquid petendum, vel quòd fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat à gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant; sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant: ita ut per imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus, et procumbimus, Christum adoremus, et Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, venceremur. Id quod Conciliorum, præsertim verò secundæ Nicænæ Synodi, decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum.

Illud verò diligenter doceant Episcopi, per historias mysteriorum nostræ redemptionis, picturis, vel aliis similitudinibus expressas, erudiri et confirmari populum in articulis fidei commemorandis, et assiduè recolendis: tum verò ex omnibus sacris imaginibus, magnum fructum percipi, non solùm quia admonetur populus beneficiorum et munerum, quæ à Christo sibi collata sunt; sed etiam quia Dei per sanctos miracula et salutaria exempla oculis fidelium subjiciuntur, ut pro iis Deo gratias agant, ad Sanctorumque imitationem vitam moresque suos componant, excitenturque ad adorandum ac diligendum Deum, et ad pietatem colendam. Si quis autem his decretis contraria docuerit aut senserit, anathema sit. In has autem sanctas et salutares observationes, si qui abusus irrepserint, eos prorsùs aboleri sancta Synodus vehementer cupit, ita ut nullæ falsi dogmatis imagines, et rudibus periculosi erroris occasionem præbentes statuantur. Quòd si aliquando historias et narrationes sacræ Scripturæ, cùm id indoctæ plebi expediet, exprimi et figurare contigerit, doceatur populus non propterea divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit. Omnis porro superstitio in Sanctorum invocatione, reliquiarum veneratione, et imaginum sacro usu tollatur; omnis turpis quæstus eliminetur, omnis denique lascivia vitetur: ita ut procaci venustate imagines non pingantur, nec ornentur, et Sanctorum celebratione, ac reliquiarum visitatione homines ad comessationes atque ebrietates non abutantur: quasi festi dies in honorem Sanctorum per luxum ac lasciviam agantur. Postremò tanta circa hæc diligentia et cura ab Episcopis adhibeantur, ut nihil inordinatum, aut præposterè, et tumultuariè accommodatum, nihil profanum, nihilque inhonestum appareat, cùm Domum Dei decet sanctitudo.

Hæc ut fideliùs observentur, statuit sancta Synodus, nemini licere ullo in loco vel Ecclesiâ, etiam quomodolibet exemptâ, ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab Episcopo approbata fuerit, nulla etiam admittenda esse nova miracula, nec novas reliquias recipiendas, nisi eodem recognoscente et approbante Episcopo: qui simul atque de iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in consilium Theologis, et aliis piis viris, ea faciat, quæ veritati et pietati consentanea judicaverit. Quod si aliquis dubius aut difficilis abusus sit exstirpandus, vel omninò aliqua de iis rebus gravior quæstio incidat, Episcopus, antequam controversiam dirimat, Metropolitani et comprovincialium Episcoporum in Concilio provinciali sententiam exspectet; ita tamen ut nihil, inconsulto Romano Pontifice, novum aut in Ecclesiâ hactenus insolitatum decernatur.

I. Cultus crucì et sanctis imaginibus ab Ecclesià exhibitus nonnè primo Decalogi præcepto prohibetur ?

R. Nullatenùs. 1. Neque enim supremo latriæ cultu prosequimur crucem vel imagines ; quem solum cultum suprà laudatis hujusce præcepti verbis prohiberi jam diximus.

2. Nullam putamus in imaginibus inesse virtutem aut divinitatem, propter quam sint colendæ.

3. Non petimus quidquam ab imaginibus, sed vel à Christo vel à Sanctis, qui nobis illis imaginibus exhibentur.

4. Non ponimus ullam in imaginibus fiduciam, veluti fiebat olim à gentibus, quæ spem suam in idolis collocabant. (K)

I. Cum tuâ hâc responsione pugnare videtur, saltem quam habet plebs Catholica, religionem erga nonnullas vel Virginis Deiparæ vel Sanctorum imagines, per quas signa et miracula fieri vel facta fuisse narrant. Negare quippè non potes, quin suam in illis imaginibus fiduciam plebs figat, existimetque in iis aliquid inesse virtutis supra naturam ?

R. Nullatenùs pugnat cum iis, quæ diximus, ea religio, si juxta mentem Ecclesiæ habeatur. Quod ut penitiùs intelligas rem explico.

Sunt reverà imagines quædam (neque id revocari potest in dubium,) per quas, id est, quarum occasione signa multa Deus edidit, et mirabilia multa præter naturæ ordinem operatus est. Sed.

1. Ut nulli detur fraudi vel errori locus, non patitur Ecclesia ullam ex illis imaginibus exponi venerationi fidelium, nisi de veritate miraculorum constet priùs per inquisitionem Episcopali auctoritate factam.

2. Nec propterea credit Ecclesia inesse in illis imaginibus ullam virtutem, quæ principium sit illorum miraculorum, quæ illarum occasione facta sunt. Illas tamen religiosè servat, ut monumenta bonitatis et omnipotentiæ Dei, quemadmodùm olim Israëlitæ piè et religiosè servabant Virgam Aaron et Serpentem æneum in memoriam signorum et miraculorum, quorum instrumenta fuerant. (L)

3. Confidit Ecclesia futurum ut admoneatur populus, visis his imaginibus, beneficiorum et munerum, quæ per hæc instrumenta collata sunt olim hominibus ; atque ita fides eorum excitetur ad fundendas preces ferventiores, quibus nova subindè per merita Christi, et Sanctorum intercessionem beneficia et munera impetrentur, ut fieri identidem experientia docet.

(K) Concil. Trident. *Sess.* 25. *tit. de Invocat. SS. Vide litt.* (I) *hocce* §.

(L) Numer. xvii. 10. Dixitque Dominus ad Moysen : Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii, ut servetur ibi in signum rebellium filiorum Israël.

xxi. 8. *et* 4. Reg. xviii. 4. *Vide suprà litt.* (C) *hocce* 2.

Hebr. ix. 4. In quâ (Arcâ fœderis) urna aurea habens Manna, et Virga Aaron quæ fronduerat, et Tabulæ Testamenti.

4. Non patitur Ecclesia quidquam ab illis imaginibus postulari, vel ullam in illis fiduciam collocari; Christum ipsum vel Sanctos invocamus, non eorum imagines, et in uno Deo spem ponimus.

5. Confidit Ecclesia futurum ut quæ olim in iis locis dedère Virgo Deipara et Sancti signa tutelæ et præsidii, eadem subindè piè orantibus exhibeant.

6. Si quid irrepat eâ in re abusionis vel per rusticæ plebis inscitiam, vel per aliquorum fraudem, id nec probat nec tolerat Ecclesia, sed jubet id quam primum Prælatorum auctoritate corrigi; et pastoribus omnibus omninò præcipit, ut commissam sibi plebem de supradictis omnibus sedulò instruant. (M)

S. Augustinus Epistolâ 78. *aliàs* 137. *n.* 3. ad Clerum et seniores Ecclesiæ suæ Hipponensis ait notum esse omnibus non eadem in omnibus Sanctorum memoriis (id est, Ecclesiis, in quibus eorum corpora vel reliquiæ servantur) miracula fieri. Ideòque misisse se duos è suis Clericis ad S. Felicis Nolani sepulcrum, ut hujus S. Martyris ope divinitùs propalaretur veritas rei valdè obscuræ, quæ affirmabatur ab uno ex illis Clericis, negabatur ab altero. Ait ibidem, id compertum esse omnibus solere miracula quædam ad memorias Martyrum Mediolani fieri, quæ nullatenùs in Africâ fierent, quamvis plena esset Africa corporibus Martyrum. Refertque unum ex his miraculis. Sic posteà concludit: *Sicut enim quod Apostolus* (1. *Cor.* XII. 30.) *dicit* (*Non omnes* (*Sancti*) *habent dona curationum, nec omnes adjudicationem spirituum*), *ita nec in omnibus memoriis Sanctorum ista* (miracula) *fieri voluit ille, qui dividit propria unicuique prout vult.* (N)

(M) *Lege suprà litt.* (I) *hocce* 2. CONCIL. TRIDENT. *Sess.* 25. *Titulo* de Invocat. Sanct. *Decretum* de Imaginibus.

(N) S. AUG. *Epist.* 78. *aliàs* 137. *populo Hippon. n.* 5. Ubique quidem Deus est, et nullo continetur vel includitur loco, qui condidit omnia, et eum à veris adoratoribus in spiritu et veritate oportet adorari, ut in occulto exaudiens, in occulto etiam justificet et coronet. Verumtamen ad ista, quæ hominibus visibiliter nota sunt, quis potest ejus consilium perscrutari, quare in aliis locis hæc miracula fiant, in aliis non fiant? Multis enim notissima est sanctitas loci, ubi beati Felicis Nolensis corpus conditum est, quò voluit ut pergerent; quia inde nobis faciliùs fideliùsque scribi potest quidquid in eorum aliquo divinitùs fuerit prolatum. Nam et nos novimus Mediolani apud memoriam Sanctorum, ubi mirabiliter et terribiliter confitentur, furem quemdam, qui ad eum locum venerat, ut falsò jurando deciperet, compulsum fuisse confiteri furtum, et quod abstulerat, reddere. Nunquid et non Africa sanctorum Martyrum corporibus plena est? Et tamen nusquàm hic scimus talia fieri. Sicut enim, etc. (*in ipsâ responsione.*)

Serm. 286. *alias de diversis* 39. *in natali SS. Protasii, etc. n.* 5. Non cessat Deus attestari: et novit quomodo ipsa miracula sua debeat commendare. Novit agere, ut magnificentur: novit agere, ne vilescant. Non omnibus donat per Martyres sanitatem: sed omnibus promittit imitatoribus Martyrum immortalitatem. Quòd non omnibus dat, non quærat cui non dat; nec murmuret adversùs eum quia non dat, ut det quod in fine promisit, (*scil.* vitam æternam.)

Ex hoc S. Augustini tam luculento testimonio manifestè colligitur, nihil esse superstitionis, si ad loca quædam, in quibus per Sanctorum vel reliquias vel imagines mirabilia Deus operatur, religionis causâ pia plebs concurrat, ibidem Sanctorum patrocinium imploratura.

I. Quis honor ille est, qui Crucibus et Sanctorum imaginibus exhibetur?

R. Non honor supremus, qui cultus latriæ dicitur: non honor qui ad cruces ipsas et imagines per se referatur; *sed honos, qui illis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant.* Verba sunt Concilii Tridentini *Sess. 25. Decret. de Imaginibus, titulo de Invocat. SS. vide sup. litt.* (I) (O)

(O) CONCIL. NICÆNUM II. *Act. 3. pag. 183. edit. Labbean.* Fontes salutares Dominus Christus Sanctorum nobis reliquias præbuit, multimodè beneficia infirmantibus rigantes, unguentum suavitatis manantes, et dæmones abigentes.... Martyrum ossa languores fugant, infirmos curant, cæcis videre donant, leprosos mundant, tentationes et mœrores dissolvunt, et hæc per Christum qui habitavit in illis. Et benè Psalmista cecinit (*Ps.* LXVII. 36.): *Mirabilis Deus in Sanctis suis;* et rursùs (*Ps.* XV. 3.): *Sanctis, qui sunt in terrâ ejus, mirificavit omnes voluntates ejus inter illos.* Cum his autem et sanctas et venerabiles imagines adorantes amplectimur, id est, Verbi Dei, Domini videlicet et Salvatoris nostri Jesu Christi:.... humanitatis ejus coloribus facientes iconam adoramus.... Adoramus Christi iconam, id est, personæ, quæ hominibus visa est, non divisæ ab hâc invisibili ejus divinitate... Honoramus autem et adoramus etiam intemeratæ ejus imaginem sanctæ Dei Genitricis et immaculatæ Dominæ nostræ, quæ illum ineffabiliter genuit. Honoramus quoque sanctorum Apostolorum, Prophetarum, bene vincentium Martyrum, Confessorum, et justorum, lanquam Dei amicorum imagines: non materiæ vel coloribus cultum afferentes, sed per hæc intelligibilibus visibus ad principalem adducti, honorem illi debitum impendimus: scientes secundùm Basilium magnum, quòd imaginis honor ad principalem transeat.

Actione 4. Vide suprà hocce §. litt. (G)

Actione 6. tom. 2. pag. 411. Itaque sanctas imagines Christiani neque deos nominarunt, neque ut diis deservierunt, neque spem salutis suæ in eis aliquando habuerunt, neque ab illis exspectant futurum judicium, nisi ad recordationem et monimen eas habentes, et amore circa illarum principalia flagrantes, has et amplexi sunt et honoranter adoraverunt: non tamen divinæ his servitutis, vel cultûs officium impenderunt (abesto calumnia) sed neque aliis quibuslibet rebus.

Pag. 413. Verùm cum divinis dogmatibus SS. Patrum etiam venerabiles imagines receperunt, et cultu quodam et honore Patres nostri dignas judicaverunt, et pictas erexerunt eas in venerabilibus templis, quæ ab eis ædificata sunt: sed et in omni congruo loco depinxerunt, et has amplexi sunt.... Omnes qui Catholicam sectantur Ecclesiam, recipiant Evangelicas picturas et Martyricorum certaminum formationes: et has amplectantur quemadmodùm antiquitùs sancta Dei Ecclesia suscepit.

Pag. 418. Nullus Christianorum hominum, qui sub cœlo sunt, imagini cultum servitutis exhibuit: pagana est enim ista fabulatio, et dæmonum adinventio, atque opus actionis satanicæ. Periit hoc Christi adventu. Servitus nunc in spiritu et veritate est: diversa autem, quæ Deo exhibentur, ad memoriam videlicet ejus et Sanctorum ipsius, habet Ecclesia reposita, ex quibus etiam imaginum est factura.

Tom. 3. pag. 431. Non est pictorum adinventio imaginum factura, sed Catholicæ Ecclesiæ approbabilis legislatio et traditio: atque antiquitati congruens reverentia.... Patres videntes has in venerabilibus templis libenter susceperunt, et ipsi venerabilia templa dedicantes, has pingere studuerunt.

Pag. 439. Christiani unum Emmanuel scientes Christum Dominum, ipsum depingunt secundùm quòd Verbum caro factum est; et multiplices garrulitates à se procul repellunt, simplici corde omnia, quæ tradita sunt in Ecclesiâ, suscipientes; et intuentes picturas, nihil aliud intelligunt, nisi quæ signantur in ipsis.

Pag. 442. Aliud est enim imago, et aliud principale: et proprietates principalis nullatenùs quis eorum, qui sanum sapiunt, in imagine quærit. In imagine quippe nihil aliud vera ratio novit, quàm secundùm nomen communicare illi, cujus est imago, et non secundùm substantiam.

Tom. 4. *pag.* 454.... Ipse typus vivificæ crucis absque oratione sacrâ effectus, penès nos colitur, et contenti sumus figurâ ejus ad suscipiendam sanctificationem: et per adorationem, quæ facta est à nobis in eum, et per notam in fronte expressam, atque per signaculum, quod in aere per digitum fit, abigere dæmones speramus. Similiter et in imagine per nominis annotationem ad primitivi honorem reducimus: et salutantes, ac honorabiliter adorantes percipimus sanctificationem.

Pag. 455. Diximus, ex SS. Patribus haurientes, quia imaginis honor ad principale transit.... Verè adoratores, qui in spiritu et veritate Deo serviunt, imaginales picturas in relationem et commemorationem tantùm habent, et has amplectuntur atque salutant.... Qui prudentiam serpentis habent et non versutiam, simplicitatemque columbæ, norunt et sermonibus et laudibus intemeratam et immaculatam verè ac propriè Dei Genitricem et Sanctos honorare, et horum virtutes per historicos libros ad memoriam reducere, et rursùs per imaginales titulationes nota facere certamina et fortitudines eorum, atque hos magnificare supremis honoribus, et scire illos secundùm Apostolum (*Philipp.* I. 23.) dissolutos cum Christo esse et intercedere pro nobis, et sinceram ac summam fidem et virtutem in spiritu et veritate soli Deo offerre, et non quibuscunque creaturis.

Pag. 466.. Christiani quippè adorationem, quæ in spiritu et veritate est, neque imaginibus, neque divinæ figuræ crucis impartiti sunt; sed neque invisibilis et incomprehensibilis naturæ imaginem unquam fecerunt, sed secundùm quòd Verbo caro factum est, et habitavit in nobis, ea, quæ humanæ dispensationis ejus sunt, et pingunt et imaginantur. Scientesque quia Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum in spiritu et veritate oportet adorare, adorationem et servitutem, quæ per fidem est, ipsi soli Deo, qui super omnes in Trinitate laudatur, offerunt. Nam divinum typum crucis et venerabiles imagines desiderio et affectu flagrantes secundum principalium relationem salutamus et honorabiliter adoramus.

Tom. 5. *pag.* 482. Divinas Scripturas recitantes, vitasque Sanctorum virorum relegentes, et imaginales picturas intuentes, gestorum secundùm Deum ipsorum operum recordamur. Quæ enim sermo per auditionem repræsentat, hæc pictura tacens per imitationem ostendit.

Pag. 483. Nequaquam conversi sumus, ut alicui creaturæ sub cœlo divinam adorationem tuam offeremus; sed tibi soli Redemptori nostro psallimus: Domine præter te alium nescimus.... Habemus autem in commemorationem omnis sensûs nostri, et in gloriam tuam, ut sublevemur ad magnitudinem tuam, figuram divinæ crucis, et Evangelicam narrationem, et imaginalem picturam, necnon et alia pura vasa sacrata: et hæc salutamus, eò quòd in nomine tuo fiant et statuantur.... Non enim ob carnalem amorem illos (Sanctos) laudamus, aut depingimus; sed ad imitationem volentes habere virtutem eorum, et in libris vitas ipsorum describimus, et in imaginali scripturâ illos depinginus.... ad utilitatem nostram.... hoc facimus. Non enim tantùm passiones Sanctorum nos ad salutem nostram erudiunt, sed ipsa conscriptio passionum ipsorum etiam per imaginalem picturam ostensa....

Pag. 491. Typum pretiosæ crucis, sive Evangelium, sive venerandas imagines, sive vasa sacra et salutamus et amplectimur ea, veluti spem habentes sanctificationis ab eis percipiendæ: et adorationem honorariam illis impendimus. *Adorate* enim, inquit (*Ps.* XCVIII. 5.), *scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est.*

Tom. 6. *pag.* 522. Nos imaginem Domini facientes, deificatam carnem

I. Nunquid saltem crux ipsa, in quâ Christus Salvator mundi pependit, supremo latriæ cultu adoratur?

R. Adoratio, quæ ipsi cruci defertur in quâ Christus affixus est, ad Christum unum refertur non ad lignum in se et separatim à Christo consideratum. Deus enim unus supremo latriæ cultu debet adorari, et lignum illud Deus non est. Adoratioque ad lignum illud referri sine idololatriâ non posset: nec debet vivificæ crucis virtus ab ipso Christo separari. (P)

Domini confitemur: et nihil imaginem aliud scimus, quàm imaginem indicantem principalis imitationem. Hinc et nomen ejus sortita est, et secundùm id tantùm ei communicat: et ideò venerabilis est et sancta.

Pag. 536. Sicut per ea, quæ in Scripturis de Sanctis indicantur, memores passionum eorum efficimur, et ad similem zelum erigimur: ita et per imaginalem descriptionem passiones horum videntes, in commemorationem virtutis eorum et Deo plenæ vitæ venimus.

Pag. 530. Itaque sentiamus bonum et optimum esse, venerabilium imaginum positionem in Ecclesiâ fieri, et spiritualiter reduci per has ad principalium suorum memoriam, atque istas propter earumdem honorificentiam et salutare et amplecti, ac debitam adorationem impendere, sive.... salutationem.

CONCIL. TRID. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (I) et S. AMBROS. *infrà litt.* (P) *hujusce* §.

Id ultrò fassi sunt ex adversariis nostris doctissimi. Unum hîc instar omnium adducere juvat.

GROTIUS *de Antichr. Oper. Theol. Tom.* 3. *pag.* 485. *col.* 2. At imagines sunt in locis Ecclesiarum, quibus Papa præsidet: sunt et in Græcorum et Protestantium quorumdam. Nempe secundum Decalogi præceptum cùm positivum sit, et ob temporum locorumque causas Hebræis datum, non magis novum Christi populum obstringit, quàm lex de sabbato, ut ad Decalogum ostendimus. Imagines memoriæ sunt adjutrices. Sicut autem, mentione factâ Regis alicujus, solemus signum aliquod exhibere reverentiæ, quamvis erga absentem; ita reductâ in animum per signa Martyris alicujus memoriâ, ostenditur itidem per signa reverentia et amor, quo tantorum virorum virtutes par est prosequi. Nullum autem esse corporis flexum honori unius Dei dicatum, sed talia etiam in populo Dei exhibita Regibus, Magistratibus, Prophetis itidem, multis ostendimus ad Decalogum, ubi etiam hoc patefecimus, aliam esse talium gestuum rationem, aliam sacrificii, libaminis, sublitûs; quanquam etiam in corporis flexibus gestibusque aliis piæ prudentiæ esse potest, apud plebem præsertim, pro honorum diversitate, honorum quoque signa distinguere. Ergo neque in hoc est idololatria: alioqui Judæorum maximè religiosi fuissent idololatræ. Et tamen Papa neminem cogit imaginibus uti. Quòd si alicubi circa Sanctos et imagines eorum modus excediturr, (neque enim id fieri posse, aut factum esse negandum est) id ubi corrigent Episcopi et Reges, facient quod sui officii erit: nec quisquam bonus Papa id impediet, quin, ut id fiat, hortatrix est ipsa Tridentina Synodus; nec minùs ad prohibendas sacrorum munerum actionumque sacrarum nundinas. Orandi ergo sunt Reges, orandi Episcopi, ut faciant hæc in re quod sui est muneris. Qui id facient, faventes habebunt canones et Paparum decreta in Gratiani Codicem relata et omnibus patentia.

(P) S. AMBROS. *Orat. de obitu Theodosii, n.* 46.... Invenit ergo (Helena) titulum, Regem adoravit, non lignum utique; quia hic gentilis est error, et vanitas impiorum. Sed adoravit illum, qui pependit in ligno, scriptus in titulo.... Avida mulier festinabat tangere remedium immortalitatis, metuebat calcare sacramentum salutis.... lignum refulgit, et gratia micuit.

N. 47. Quæsivit clavos, quibus crucifixus est Dominus, et invenit. De uno clavo frenos fieri præcepit, de altero diadema intexit: unum ad

3. Cur ergo feriâ sextâ majoris hebdomadæ canit Ecclesia, *Fuam crucem adoramus Domine*, et, *Ecce lignum crucis, in quo salus mundi pependit, venite Adoremus.*

R. Si per vocem adorationis supremus latriæ cultus intelligatur, non ad crucem sed ad Christum cruci affixum illa vox refertur; ut sensus sit *Venite adoremus et procidamus ante Christum cruci affixum.* Quemadmodum cùm ait Apostolus, *Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri Jesu Christi, in quo est salus, vita, et resurrectio nostra;* per se patet sensum Apostoli non eum esse ut in ligno crucis, sed in Christo pendente in ligno gloriemur. Licet tamen et in ipso ligno gloriari, quatenùs fuit nostræ salutis instrumentum. Licet quoque lignum ipsum venerari, quatenùs fuit instrumentum salutis. Sed sive gloriatio, sive, quod idem ferè est, veneratio, semper referuntur ad Christum.

Adde quòd vox illa *adorare, adoratio* non semper supremum latriæ cultum designant. Juxta nativam significationem nihil aliud sonat ea vox quàm corporis demissionem,

decorem, alterum ad devotionem vertit.... Misit itaque filio suo Constantino diadema gemmis insignitum, quas pretiosior ferro innexas crucis redemptionis divinæ gemma connecteret. Misit et frænum. Utroque usus est Constantinus, et fidem transmisit ad posteros Reges....

N. 48. Sapienter Helena, quæ crucem in capite Regum locavit, ut crux Christi in Regibus adoretur. Non insolentia ista, sed pietas est; cùm defertur sacræ redemptioni.

N. 49.... Ecce et clavus in honore est; et quem ad mortem impressimus, remedium salutis est, atque invisibili quâdam potestate dæmones torquet.... Ferro pedum ejus reges inclinantur.... Clavum crucis ejus diademati suo præferunt Imperatores.

CONCIL. TRIDENT. *Loco suprà allato litt.* (I) *et* CONCIL. NICÆN. *litt.* (O) *hocce 2.*

S. THOMAS *part.* 3. *quæst.* 25. *de adoratione Christi, artic.* 4. Sed contra est, quòd exhibemus latriæ cultum, in quo ponimus spem salutis. Sed in cruce Christi ponimus spem salutis: cantat enim Ecclesia, *O crux ave spes unica, hoc passionis tempore, auge piis justitiam, reisque dona veniam,* Ergo crux Christi est adoranda adoratione latriæ.

In corp. Honor seu reverentia non debetur nisi rationali naturæ; undè creaturæ insensibili non debetur honor vel reverentia, nisi ratione rationalis naturæ. Et hoc dupliciter. Uno modo, in quantum repræsentat rationalem naturam: alio modo, in quantum ei quocunque modo conjungitur. Primo modo consueverunt homines venerari Regis imaginem: secundo modo ejus vestimentum. Utrumque autem venerantur homines eâdem veneratione, quâ venerantur et Regem. Si ergo loquamur de ipsâ cruce in quâ Christus crucifixus est, utroque modo est à nobis veneranda: uno scilicet modo in quantum repræsentat nobis figuram Christi extensi in eâ: alio modo ex contactu ad membra Christi, et ex hoc quòd ejus sanguine est perfusa. Undè utroque modo adoratur eâdem adoratione cum Christo, scilicet adoratione latriæ: et propter hoc etiam crucem alloquimur, et deprecamur quasi ipsum crucifixum. Si verò loquamur de effigie crucis Christi in quâcunque aliâ materiâ (putà lapidis, vel ligni, argenti vel auri) sic veneramur crucem, tantùm ut imaginem Christi, quam veneramur adoratione latriæ.

Art. 5. *ad secund.* Honor imaginis refertur ad exemplar, quia ipsa imago, prout in se consideratur ut res quædam, nullo modo est veneranda.

Ad tertium. Crux non est capax venerationis, prout in se consideratur.

Consuli possunt Theologi qui D. Thomæ partem 3. commentati sunt.

admotâ ad os manu, ut fieri solet in salutando. Passim ea vox usurpatur tam in sacris quàm in profanis codicibus ad significandum aliud quàm supremum latriæ cultum. (Q) Cùm ergo vox ea reperitur in solemnibus Ecclesiæ precibus, non æstimanda est Ecclesiæ fides præcisè ex eâ voce, quæ varios sensus patitur; sed ibi accipiendus est hujus vocis sensus, ex definitione fidei quam Ecclesia edidit. (*Concil. Trident. Sess.* 25. *titulo de Invocat. SS.*) (R) Itaque cùm canit Ecclesia, *Venite adoremus Dominum*, certum est hîc adorationem sumi pro supremo latriæ cultu, quia de Deo quæstio est. Sed cùm legimus in Scripturis, *David Saûlem pronus adoravit*, certum est non ibi sermonem esse de latriæ cultu, sed de corporis et oris submissione. Cùm canit Ecclesia, *Ecce lignum crucis, venite adoremus*, certum est non alium esse sensum, nisi, Incurvemus nos ante crucem, ut Christum ex eâ pendentem adoremus supremo latriæ cultu. Semper enim Ecclesia definivit Deum unum esse supremo latriæ cultu adorandum, nec posse sine idololatriâ hoc cultu adorari quidquam aliud: non potest illi fides alia affingi sine manifestâ notâ calumniæ vel inscitiæ.

I. Dùm ergo imagines salutamus vel coram ipsis genua flectimus, quid agimus ex mente Ecclesiæ?

R. Ea Ecclesiæ mens est, *ut per imagines quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et Sanctos quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur.* Verba sunt Concilii Tridentini. (*Ibid.*)

I. Cur thuris honores tribuimus crucibus et imaginibus?

R. Non habet Ecclesia thuris honores pro signo cultûs supremi, qui soli Deo debetur; hos enim tribuit et Christi fidelibus cujuscunque statûs et sexûs. De Thuris ritu dicemus alibi. (*Part.* 3. *Sect.* 2. *Cap.* 6. §. 4.) Thus ille crucibus et imaginibus ad prototypa refertur.

I. Veneratio sanctæ crucis et sacrarum imaginum obtinuitne in Ecclesiâ jam à priscis temporibus?

R. Hanc ex Apostolorum traditione accepimus. Referunt Tertullianus, Minutius Felix et Cyrillus Alexandrinus Christianos ob id apud Ethnicos malè audiisse, quòd adoratores crucis esse crederentur. Hæc autem accusatio indè mana-

(Q) GENES. XXIII. 7. Surrexit Abraham, et adoravit populum terræ.

XXVII. 29. Et serviant tibi populi, et adorent te tribus: esto dominus fratrum tuorum, et incurventur ante te filii matris tuæ.

XXXVII. 7. Putabam nos ligare manipulos in agro, et quasi consurgere manipulum meum, et stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum.

XLIX. 8. Juda, te laudabunt fratres tui:.... adorabunt te filii patris tui.

2. REG. XVIII. 21. Adoravit Chusi Joab.... 28. Clamans autem Achimaas, dixit ad Regem: Salve Rex. Et adorans regem coram eo pronus in terram, ait: Benedictus Dominus Deus tuus, qui conclusit homines qui levaverunt manus suas contra dominum meum Regem.

3. REG. I. 16. Inclinavit se Bethsabee, et adoravit Regem. *Et plurimis in locis.*

(R) CONCILII TRIDENTINI *definitioni adstipulantur omnes Theologi tam veteres quàm recentiores, nec ullum qui aliter senserit objicere nobis possunt adversarii.*

vit, quòd Christiani crucem Christi venerarentur. Exstant et alia certa hujus traditionis argumenta apud S. Joannem Chrysostomum, S. Hieronymum, S. Leonem, Theodoretum, S. Gregorium Magnum, Venerabilem Bedam. Plures referre necesse non est. (S)

(S) TERTUL. *Apolog. c.* 16... Sed et qui crucis nos religiosos putat, conscraneus erit noster, cùm lignum aliquod propitiatur.

MINUTIUS FELIX. *Octavius, pag.* 30. *edit. Paris. in-quarto ann.* 1643. *et pag.* 89. Non adorandæ, sed subeundæ cruces... Cruces etiam nec colimus, nec optamus.

S. CYRIL. ALEXAND. *Lib.* 6. *in Julian. Tom.* 6. *pag.* 194. *Julianus.* Crucis lignum adoratis, ejusque signa in fronte formatis, et vestibulis ædium insculpitis? *R. S. Cyril.* (Christianis) nihil prius aut antiquius est quàm ut frontes ac domos omninò signo preliosæ crucis informent... Circa nos honorandæ crucis lignum boni omnis ac virtutis admonitionem facimus.

S. CHRYSOST. *Homil. in venerabilem crucem, tom.* 6. *pag.* 292. *Edit. Paris.* 1624... Et si nosse desideras virtutem crucis... Crux spes Christianorum, crux resurrectio mortuorum. Crux cæcorum dux, crux desperatorum spes, crux errantium via, crux injuriâ affectorum vindex, crux claudorum baculus, crux consolatio pauperum, crux divitum frenum, crux superborum depressio, crux malè vivendium pœnitentia, crux adversùs dæmones trophæum, crux diaboli clades, crux infantium pædagogus, crux inopum sustentatio, crux spes desperatorum, crux gubernator navigantium, crux tempestate jactatorum portus, crux obsessorum murus. Crux pater orphanorum, crux viduarum defensor, crux iniquorum judex, crux justorum columna, crux requies tribulatorum et afflictorum, crux infantium custos, crux vivorum caput, crux seniorum finis, crux lumen sedentium in tenebris, crux Regum magnificentia, crux scutum perpetuum, crux barbarorum humanitas, crux servorum libertas, crux Imperatorum sapientia, crux piorum lex, crux Prophetarum prædicatio, crux Apostolorum annuntiatio, crux martyrum gloriatio, crux Monachorum exercitatio, crux Virginum castitas, crux gaudium Sacerdotum, crux Ecclesiæ fundamentum, crux orbis terrarum securitas, crux templorum destructio, crux idolorum repulsio.... Crux scandalum Judæorum, crux interitus impiorum, crux infirmorum virtus, crux ægrotantium medicus, crux emundatio leprosorum, crux paralyticorum requies, corroboratio, crux esurientium panis, crux sitientium fons, crux nudorum amictus et protectio.

Homil. de adoratione preliosæ crucis, pag. 614. *tom.* 6.. Pro coronâ Christi crucem feramus... Ea, quæ ad religionem nostram pertinent, per eam perficiuntur omnia; sive renascendum est crux præstò est, sive mysticus ille cibus sumendus, sive in clerum aliqui coaptandi sunt, sive quidvis aliud faciendum est, ubique crucis signum nobis adest. Ob eamque causam et in ædibus, et in muris, et in fenestris, et in frontibus et in animo et mente eam studiosè depingimus et insculpimus. Salutis enim nostræ, communisque libertatis et bonitatis Domini nostri hoc signum est, et certissimum et clarissimum... Si quem populo præficiamus, eumque ad Sacerdotii dignitatem provehamus, posteaquàm innumerabilia precati sumus, ac Spiritûs sancti munus appropinquans evocavimus, hac obsignamus... Sic etiam in sacrificiis adhibetur... Hoc ergo in mente tua insculpe, animorumque nostrorum salutem amplectere. Hæc enim crux orbem terræ conservavit, errorem expulit, veritatem revocavit, terram cœlum fecit, homines fecit Angelos... Ut coronam sic Christi crucem feramus: etenim nostræ religionis omnia per illam perficiuntur; sive regeneratione et renovatione opus est, sive spiritualis ille ac tremendus cibus sumendus est, sive in ordinem Ecclesiasticum aliqui coaptandi, sive quidvis aliud faciendum est, ubique victoriæ nostræ signum adest. Ob eamque causam illam et in ædibus, et in muris, et in foribus, et in fronte, et in mente cum magno studio depingimus, et insculpimus. Nostræ enim salutis, communisque libertatis et bonitatis

Domini nostri hoc signum est.. Quando ergo consignaris tibi, in mentem veniat vis omnis, quam in se crux continet : ac tum denique iram omnesque à ratione eversos animi impetus exstinxeris. Quando consignaris, magnâ fiduciâ frontem imple... Hinc dæmones non jam horribiles sunt aut metuendi, sed contemnendi, neque mors est mors, sed somnus.... Cum magnâ fiduciâ profiteamur, crucem esse nostram gloriationem, summamque bonorum omnium, et fiduciam omnem atque coronam.

S. HIERON. *Epist.* 44. *Paulæ et Eustoch. ad Marcellam, alias* 17. *pag.* 548. *tom.* 4. Venerabantur quondam Judæi Sancta Sanctorum, quia ibi erant Cherubim, et Propitiatorium, et Arca testamenti, Manna, et Virga Aaron, et Altare aureum. Nonne tibi venerabilius videtur sepulcrum Domini ? Quod quotiescunque ingredimur, tolies jacere in sindone cernimus Salvatorem : et paululùm ibidem commemorantes, rursùm videmus Angelum sedere ad pedes ejus, et ad caput sudarium convolutum. Cujus sepulcri gloriam, multò antequam exideretur à Joseph, scimus Isaiæ vaticinio prophetatam, dicentis (XI. 10.) : * *Et erit requies ejus honor :* quòd scilicet sepulturæ Domini locus esset ab omnibus honorandus. *Et p.* 552. Liceat... crucis lignum lambere.

Epist. 27. *ad Eustochium. Vide suprà* §. 3. *hujusce Cap. litt.* (H)

S. LEO *Serm.* 57. *de Passione Domini* 8. *c.* 4. Christus supplicii sui jussus est esse gestator, ut impleretur quod Isaïas præviderat, dicens (IX. 6.) : * *Ecce natus est puer, et datus est nobis Filius, cujus imperium super humeros ejus.* Cùm ergo Dominus lignum portaret crucis, quod in sceptrum sibi converteret potestatis, erat quidem hoc apud impiorum oculos grande ludibrium, sed manifestabatur fidelibus grande mysterium : quia gloriossisimus diaboli victor, et inimicarum virtutum potentissimus debellator, pulchrâ specie triumphi sui portabat trophæum : et invictæ potentiæ humeris, signum salutis, adorandum regnis omnibus inferebat.

Cap. 5.. Extra castra crucifixus est (Dominus), ut veterum victimarum cessante mysterio, nova hostia novo imponeretur altari, et crux Christi, non templi esset ara, sed mundi.

Cap. 7... Crux tua omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum ; per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.

Serm. 53. *de Passione Domini* 4. *c.* 3. Crux ergo Christi sacramentum veri et prænuntiati habet altaris, ubi per hostiam salutarem naturæ humanæ celebraretur oblatio : ibi sanguis immaculati Agni antiquæ prævaricationis pacta delebat : ibi tota diabolicæ dominationis contrebatur adversitas, et de elatione superbiæ victrix humilitas triumphabat.

Serm. 54. *de Passione Domini* 5. *c.* 1. Christianæ igitur spei, dilectissimi, vera ratio, et principalis causa crux Christi est ; quæ licèt *Judæis scandalum, Gentibus autem stultitia ;* nobis tamen *Dei virtus est, Dei sapientia.* (1. *Cor.* I. 23. 24.)

Serm. 58. *de Passione Domini* 9. *c.* 2... Crux Christi eadem est et credentium gloria, et non credentium pœna.

Serm. 60. *de Passione Domini* 11. *c.* 5. Crux Domini sicut in Judæorum erat mente crudelis, ita est in crucifixi virtute mirabilis.

Serm. 68. *de Passione Domini* 19. *c.* 4... Cùm quispiam observantiæ Christianæ se limites sentit excedere, et in id cupiditates suas tendere, quod eum à recto itinere faciat deviare, recurrat ad crucem Domini, et ligno vitæ motus noxiæ voluntatis affigat.

Serm. 70. *de Resurrectione Domini* 2. *c.* 1. Crux Christi, quæ salvandis est impensa mortalibus, et sacramentum est, et exemplum. Sacramentum, quo virtus impletur divina : exemplum, quo devotio incitatur humana.

Cap. 4... Sive contra ambitionem seculi, sive contra concupiscentias carnis, sive contra Hæreticorum jacula dimicemus, Dominicâ cruce semper armemur.

THEODORET. *Serm.* 8. *de Martyrib. Vide suprà* §. 3. *hujusce Cap. litt.* (H)

S. GREG. MAGN. *Lib.* 7. *Epist.* 5. *ad Januar. Episc. Caralitanum.* Sublatâ eum eâ quâ dignum est veneratione, imagine et cruce.

Epist. 53. *ad Secundin. non longè à fine*..... Scio quidem quòd imaginem Salvatoris nostri non ideò petis, ut quasi Deum colas, sed ob recorda-

§. 6. De cæteris Peccatis primo Dei Præcepto prohibitis, nimirùm Sacrilegio et Superstitione.

I. Jam dixisti sacrilegium et superstitionem primo Præcepto prohiberi : itaque dic primùm, quæso, quid sit sacrilegium ?

R. Sacrilegium est profanatio rei sacræ, vel Deo consecratæ.

I. Quid intelligis per res sacras, vel Deo consecratas ?

R. 1. Personas Ecclesiasticas vel religiosas.

2. Loca sancta, verbi gratiâ, cœmeteria, monasteria.

3. Sacramenta, preces et cæremonias Ecclesiæ.

4. Ecclesiæ bona et redditus.

5. Quidquid cultui Dei destinatur, et speciali benedictione sanctificatum est, verbi gratiâ, olea sacra, imagines, cruces, altaria, pallæ et ornamenta, vasa sacra, etc.

I. Quid est superstitio ?

R. Superstitio est cultus vel indebitus, vel superfluus, seu observatio inutilis, vana, vel periculosa. (A)

tionem Filii Dei in ejus amore recalescas, cujus te imaginem videre desideras. Et nos quidem non quasi ante divinitatem, ante illam prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut passum, sed in throno sedentem recordamur. Et dùm nobis ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam Filium Dei reducit, animum nostrum aut de resurrectione lætificat, aut de passione demulcet. Ideoque direximus tibi surtarias duas imaginem Dei Salvatoris, et sanctæ Dei genitricis Mariæ, beatorumque Apostolorum Petri et Pauli continentes, ... et unam crucem, clavem etiam pro benedictione à sanctissimo corpore Petri Apostolorum Principis, ut per ipsum à maligno defensus permaneas, cujus signo te esse munitum credis.

Venerabilis Beda *Lib.* 1. *Histor. Anglor. c.* 25. (S. Augustinus cum suis) non dæmoniacà, sed divinà virtute præditi veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, et imaginem Domini Salvatoris in tabulâ depictam, Litaniasque canentes pro suâ simul et eorum propter quos et ad quos venerant æternâ salute, Domino supplicabant.... Fertur autem quòd appropinquantes civitati, more suo cum cruce sanctâ et imagine magni Regis Domini nostri Jesu Christi, hanc Litaniam consonâ voce modularentur : Deprecamur te Domine in omni misericordiâ tuâ, ut auferatur furor tuus et ira tua à civitate istâ, et de domo sanctâ tuâ, quoniam peccavimus. Alleluia.

Concil. in Trullo, *seu Quinisextum. ann.* 692. *Concil. Labb. tom.* 6. *pag.* 1176. *can.* 73. Cùm crux vivifica illud salutare nobis ostenderit, nos omne studium adhibere oportet, ut ei, per quam ab antiquo lapsu salvati sumus, cum, qui par est, honorem habeamus : undè et mente et sermone et sensu adorationem ei tribuentes, crucis figuras, quæ à nonnullis in solo ac pavimento fiunt, omninò deleri jubemus, ne incedentium conculcatione victoriæ nobis trophæum injuriâ afficiatur. Qui secus fecerit, excommunicari decernimus.

Concil. Tolosense *ann.* 1583. *c.* 11. *Vide infrà C. 4. §. 2. hujusce Sectionis. Plura invenies veterum Scriptorum eâ de re momenta in controversiis* **Bellarmini** *et* **DD. Valenburgens.** : *in Dissert.* 7. **Natalis Alexandri** *de Hæres.* 7. *secali*, *Dissert. unicâ de* Iconomachis ; *et in tom.* 5. *Dogmatum Theologicorum* R. P. **Petavii** *cap.* 6. *et seq. libri* 5. de Incarnatione. *Vide etiam auctoritates SS. Patrum, quas exscripsimus suprà Sect.* 2. *Cap.* 2. *n.* 7. *hujusce partis.*

(A) **S. Aug.** *Lib.* 2. *de Doctrinâ Christianâ*, *c.* 20. *n.* 30. Superstitiosum est, quidquid institutum est ab hominibus ad faciendas et colendas idola, pertinens vel ad colendam, sicut Deum, creaturam partemve ullam

creaturæ, vel ad consultationes et pacta quædam significationum cum dæmonibus placita, atque fœderata, qualia sunt molimina magicarum artium, quæ quidem commemorare potiùs quàm docere assolent Poetæ. Ex quo genere sunt, sed quasi licentiore vanitate, Aruspicum et Augurum libri. Ad hoc genus pertinent omnes etiam ligaturæ, atque remedia, quæ medicorum quoque disciplina condemnat, sive in præcantationibus, sive in quibusdam notis, quas characteres vocant, sive in quibusque rebus suspendendis, atque illigandis, vel etiam aptandis quodammodo, non ad temperationem corporum, sed ad quasdam significationes, aut occultas, aut etiam manifestas: quæ mitiore nomine Physica vocant, ut quasi non superstitione implicare, sed naturâ prodesse videantur.

V. 31. His adjunguntur millia inanissimarum observationum, si membrum aliquod saluerit, si junctim ambulantibus amicis lapis, aut canis, aut puer medius intervenerit. Atque illuc quòd lapidem calcant, tanquam diremptorem amicitiæ, minùs molestum est, quàm quòd innocentem puerum colapho percutiunt, si pariter ambulantibus intercurrit. Sed bellum est quòd aliquando pueri vindicantur à canibus: nam plerumque tam superstitiosi sunt quidam, ut etiam canem qui medius intervenerit, ferire audeant, non impunè; namque à vano remedio citò ille interdùm percussorem suum ad verum medicum mittit. Hinc sunt etiam illa, limen calcare cùm ante domum suam transit, redire ad lectum, si quis, dum se calceat, sternutaverit; redire domum, si procedens offenderit; cùm vestis à soricibus roditur, plùs tremere suspicione futuri mali, quàm præsens damnum dolere. Undè illud eleganter dictum est Catonis, qui cùm esset consultus à quodam, qui sibi à soricibus erosas caligas diceret, respondit non esse illud monstrum, sed verè monstrum habendum fuisse, si sorices à caligis roderentur.

Cap. 21. *n.* 32. Neque illi ab hoc genere perniciosæ superstitionis segregandi sunt, qui Genethliaci propter natalium dierum considerationes, nunc autem vulgò Mathematici vocantur. Nam et ipsi quamvis veram stellarum positionem, cùm quisque nascitur, consectentur, et aliquando etiam pervestigent; tamen quòd indè conantur, vel actiones nostras, vel actionum eventa prædicere, nimis errant, et vendunt imperitis hominis miserabilem servitutem...

Cap. 22. *n.* 33. Ex ea notatione velle nascentium mores, actus, eventa prædicere, magnus error et magna dementia est.

N. 84. Istæ quoque opiniones quibusdam rerum signis humanâ præsumptio institutis, ad eadem illa quasi quædam cum dæmonibus pacta et conventa referendæ sunt.

Cap. 23. *n.* 35. Hinc enim fit, ut occulto quodam judicio divino cupidi malarum rerum homines tradantur illudendi et decipiendi pro meritis voluntatum suarum, illudentibus eos atque decipientibus prævaricatoribus Angelis, quibus ista mundi pars infima secundùm pulcherrimum ordinem rerum divinæ providentiæ lege subjecta est. Quibus illusionibus et deceptionibus evenit, ut istis superstitiosis et perniciosis divinationum generibus multa præterita et futura dicantur, nec aliter accidant, quàm dicantur; multaque observantibus secundùm observationes suas eveniant, quibus implacati curiosiores fiant, et sese magis magisque inserant multiplicibus laqueis perniciosissimi erroris. Hoc genus fornicationis animæ salubriter divina Scriptura non tacuit, neque ab ea sic deterruit animam, ut propterea talia negaret esse sectanda, quia falsa dicantur à Professoribus eorum, sed etiam, * *Si dixerint vobis*, inquit (*Deut.* XIII. 2.), *et ita evenerit, ne* * *credatis eis.* Non enim quia imago Samuëlis mortui Saüli Regi vera prænuntiavit, propterea talia sacrilegia, quibus imago illa præsentata est, minùs exsecranda sunt: aut quia in Actibus Apostolorum ventriloqua femina verum testimonium perhibuit Apostolis Domini, idcircò Paulus Apostolus pepercit illi spiritui, ac non potiùs feminam illius dæmonii correptione atque exclusione mundavit.

V. 36. Omnes igitur artes hujusmodi vel nugatoriæ vel noxiæ superstitionis, ex quadam pestiferâ societate hominum et dæmonum, quasi pacta quædam infidelis et dolosæ amicitiæ constituta, penitùs sunt re-

I. Quot modis peccatur per superstitionem ?

R. Quatuor modis.

1. Quandò in cultu Dei observantur vana, superflua, prohibita à Deo, nec probata ab Ecclesiâ.

2. Quandò committitur idololatria exterior; id est, cùm defertur creaturæ supremus latriæ cultus soli Deo debitus.

3. Cùm spretâ prohibitione Dei vel Ecclesiæ usurpantur media, quæ nullam habent connexionem naturalem cum effectu, qui indè exspectatur.

4. Cùm vi alicujus pacti vel expressi, vel taciti initi cum dæmone, imò sine pacto futura vel abscondita curiosè investigantur. Quod Divinatio dicitur, mutasque habet species.

I. Quot sunt species Divinationis ?

R. 1. Magia diabolica. 2. Sortilegium. 3. Maleficium. 4. Ars cognoscendi futura cujuslibet rei inspectione; verbi gratiâ, apparitione mortuorum, quod Necromantia dicitur; inspectione manûs, quod Chiromantia dicitur; inspectione aquæ, quod Hydromantia dicitur; inspectione ligni, vel lapidis alteriusve hujusmodi rei, quod Geomantia dicitur; inspectione avium, quod Augurium sive Auspicium dicitur; inspectione intestinorum animalis occisi, præsertim dæmoniis immolati, quod Aruspicium dicitur, etc. 5. Astrologia judiciaria, quâ ex consideratione sitûs et motûs siderum futura contingentia prædicuntur. 6. Usus virgæ ligneæ vel ferreæ ad investiganda occulta; verbi gratiâ, auri argentique cæterorumve metallorum venas, aquæ fontes, thesauros absconditos, furta, homicidia, adulteria, fornicationes, cæteraque id genus. 7. Investigatio occultorum per aquam frigidam, vel calidam, vel per ignem, per sortes, etc.

Nec solùm ejusmodi superstitionum crimine tenentur, qui illas exercent, sed et qui exercentes consulunt, etiamsi nullam eorum responsionibus fidem adhibeant: vel qui aliorum superstitioni participant, adjuvando, consulendo, laudando, consentiendo, imò quandoque et tacendo. In rebus enim hujusmodi, qui tacet, consentire videtur, maximè si superstitionem impedire ex officio teneatur; vel si positus sit in ejusmodi circumstantiis, in quibus silentium pro tacitâ rerum approbatione sumendum esse videatur.

Quidquid hactenùs de superstitione diximus probatur, 1. Ex Scripturis. 2. Ex Conciliorum sanctionibus; verbi gratiâ, Ancyrani, Agathensis, Aurelianensis primi, quarti

pudianda et fugienda Christiano... *Nolo autem vos socios dæmoniorum fieri.* (1. *Cor.* x. 20.) Quod autem de idolis et de immolationibus, quæ honori eorum exhibentur, dixit Apostolus, hoc de omnibus imaginariis signis sentiendum est, quæ vel ad cultum idolorum, vel ad creaturam ejusque partes, tanquam Deum colendas trahunt, vel ad remediorum aliarumque observationum curam pertinent; quæ non sunt divinitùs ad dilectionem Dei et proximi tanquam publicè constituta, sed per privatas appetitiones rerum temporalium corda dissipant miserorum. In omnibus ergo istis doctrinis societas dæmonum formidanda atque vitanda est.

Toletani, Constantinopolitani in Trullo habiti, sexti Parisiensis, etc. 3. Ex SS. Patribus Tertulliano, S. Augustino, S. Basilio, S. Chrysostomo, Theodoreto, S. Thomâ, etc. 4. Denique ex omnibus Theologis, qui eâ de re post S. Thomam scripserunt. (B)

(B) Exod. xxii. 18. Maleficos non patieris vivere.

Levit. xix. 31. Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, ut polluamini per eos. Ego Dominus Deus vester.

xx. 6. Anima quæ declinaverit ad magos, et ariolos, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et interficiam illam de medio populi sui.

.... 27. Vir, sive mulier, in quibus pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur.

Deuteron. xviii. 10. Nec inveniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem : aut qui ariolos scisciletur, et observet somnia, atque auguria, nec sit maleficus, 11. nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quærat à mortuis veritatem. 12. Omnia enim hæc abominatur Dominus, et propter istiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo.

Isai. xliv. 24. Ego sum Dominus... 25. Irrita faciens signa divinorum, et ariolos in furorem vertens. Convertens sapientes retrorsùm : et scientiam eorum stultam faciens.

xlvii. 13. Defecisti in multitudine consiliorum tuorum : stent, et salvent te augures cœli, qui contemplabantur sidera, et supputabant menses, ut ex eis annuntiarent ventura tibi. 14. Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos : non liberabunt animam suam de manu flammæ.

Jerem. x. 2. Hæc dicit Dominus : Juxta vias gentium, nolite discere : et à signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes.

Michæ. v. 11. Auferam maleficia de manu tuâ, et divinationes non erunt in te.

Apocal. xxi. 8. Timidis autem, et incredulis, et exsecratis, et homicidis, et fornicatoribus, et veneficis, idololatris, et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure : quod est mors secunda.

Conc. Aurelianense *ann.* 511. *can.* 30. Si Clericus, Monachus, Secularis divinationem vel auguria crediderit observanda, vel sortes, quas mentiuntur esse Sanctorum, quibuscunque putaverint intimandas, cum his, qui eis crediderint, ab Ecclesiæ communione pellantur.

Conc. Ancyranum I. *ann.* 314. *can.* 23. Qui auguria vel auspicia, sive somnia, vel divinationes quaslibet secundùm morem Gentilium servant, aut in domos suas hujusmodi homines introducunt, in exquirendis aliquibus arte maleficâ, ut domos suas lustrent : confessi quinquiennio pœnitentiam agant secundùm regulas antiquitùs constitutas.

Conc. Agathense *ann.* 506. *canon* 42. Ac ne id fortasse videatur omissum quod maximè fidem Catholicæ religionis infestat, quòd aliquando Clerici, sive Laici, student auguriis, et sub nomine fictæ religionis, per eas, quas Sanctorum sortes vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt : hoc quicunque Clericus, vel Laicus detectus fuerit vel consulere, vel docere, ab Ecclesiâ habeatur extraneus.

Can. 68. Quoniam non oportet Ministros altaris, aut Clericos, magos et incantatores esse, aut facere quæ dicunt Phylacteria, quæ sunt magna obligamenta animarum. Hos autem, qui talibus utuntur, projici ab Ecclesiâ jussimus.

Conc. Toletanum IV. *ann.* 633. *can.* 29. Si Episcopus, aut Presbyter, sive Diaconus, aut quilibet ex ordine Clericorum, magos, aut ariolos, aut certè augures, vel sortilegos, et eos qui profitentur artem aliquam, aut aliquos eorum similia exercentes consulere fuerit deprehensus, ab honore dignitatis suæ depositus Monasterii pœnam excipiat, ibique perpetuæ pœnitentiæ deditus, scelus admissum sacrilegii luat.

Conc. Constantinop. III. *seu in Trullo, aut Quinisextum, ann.* 680. *can.*

61. Qui validus seipsos tradiderunt, vel (his) qui Hecatontarchæ, seu Centuriones dicuntur, vel aliis ejusmodi, ut ab iis discant, si quid sibi revelari velint, convenienter iis, quæ de ipsis à Patribus constituta sunt, sexennii Canoni subjiciantur. Ipsi autem eos quoque subjici oportet, qui ursas, vel ejusmodi animalia ad ludum et simpliciorum noxam circumferunt, et fortunam ac factum, et genealogiam, et quorumdam ejusmodi verborum multitudinem ex fallaciæ imposturæque nugis proferunt : eosque qui nubium expulsores, et incantatores, et amuletorum præbitores, et vates appellantur. Eos autem, qui in iis persistunt, et non ab ejusmodi perniciosis gentilibusque studiis avertuntur et aufugiunt, Ecclesia omninò exturbandos decernimus, sicut et sacri canones dicunt. * *Quæ enim est luci cum tenebris communicatio?* ut ait Apostolus (2. *Cor.* VI. 14. 15. *et* 16.) : *Vel quæ templo Dei cum idolis consensio? vel quæ fideli cum infideli pars est? Quæ autem Christo est cum Belial concordia ac conventio?*

CONC. PARIS. VI. *ann.* 829. *Lib.* 3. *c.* 2... Exstant et aliæ perniciosissimæ mala, quæ ex ritu Gentilium remansisse dubium non est, ut sunt magi, ariioli, sortilegi, venefici, divini, incantatores, somniorum conjectores, quos divina lex irretractabiliter puniri jubet : de quibus in lege dicitur (*Levit.* XX. 6.) *Anima quæ declinaverit ad magos et ariolos, et venefícos terræ, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et interficiam illam de medio populi sui...* Et alibi (*Exod.* XXII. 18.) *Magos et ariolos et maleficos terræ vivere ne patiamini.* Dubium etenim non est, sicut multis est notum, quòd à quibusdam præstigiis atque diabolicis illusionibus, ita mentes quorumdam inficiantur poculis amatoriis, cibis, phylacteriis, ut in insaniam versi à plerisque judicentur, dùm proprias non sentiunt contumelias. Ferunt enim suis maleficiis aëra posse conturbare, et grandines immittere, futura prædicere, fructus et lac auferre, aliisque dare, et innumera à talibus fieri dicuntur. Qui ut fuerint hujusmodi comperti viri seu feminæ, in tantum disciplinâ et vigore Principis acriùs corrigendi sunt, in quantum manifestiùs ausu nefando et temerario servire diabolo non metuunt. De his quoque in Concilio Ancyritano titulo XXIII. ita scriptum est ; Qui divinationes expetunt, et more Gentilium subsequuntur, aut in domos suas hujuscemodi homines introducunt exquirendi aliquid arte maleficâ, aut expiandi causâ, sub regula quinquennii jaceant, secundùm gradus pœnitentiæ definitos. Oportet enim hæc in omnibus, et maximè in his locis, ubi licitè et impunè multi se posse hoc perpetrare confidunt, ut studiosiùs et diligentiùs admoneantur et severiùs corrigantur.

TERTUL. *de Idololatriâ*, *c.* 9. Animadvertimus inter artes, etiam professiones quasdam obnoxias idololatriæ. De Astrologis ne loquendum quidem est.... Non allego quòd idola honoret, quorum nomina cœlo inscripsit, quibus omnem Dei potestatem addixit : quòd propterea homines non putant Deum requirendum, præsumentes stellarum nos immutabili arbitrio agi.... Urbs et Italia interdicitur Mathematicis, sicut cœlum et Angelis eorum. Eadem pœna est exilii discipulis et magistris..... Cùm magna pumilur, cujus est species Astrologia, utique et species in genere damnatur. Post Evangelium, nusquam invenias aut Sophistas, aut Chaldæos, aut incantatores, aut conjectores, aut magos, nisi planè punitos... Nihil scis, Mathematice, si nesciebas te futurum Christianum. Si sciebas, hoc quoque scire debueras, nihil tibi futurum cum istâ professione. Ipsa te de periculo suo instrueret, quæ aliorum climacterica præcanit. Non est tibi pars neque sors in istâ ratione. Non potest regna cœlorum sperare, cujus vigilus aut radius abutitur cœlo.

S. AUG. *Lib.* 4. *Confess. c.* 3. *n.* 4. Itaque illos planos, quos Mathematicos vocant, planè consulere non desistebam, quòd quasi nullum eis esset sacrificium, et nullæ preces ad aliquem spiritum ob divinationem dirigerentur... quod tamen Christiana et vera pietas consequenter repellit et damnat.

N. 5. (Vindicianus) vir sagax, medicæ artis peritissimus,.... ubi cognovit ex colloquio meo libris Genethliacorum esse me deditum, benignè ac paternè monuit, ut eos abjicerem, neque curam et operam rebus utilibus necessariam illi vanitati frustra impenderem.

Lib. 7. *cap.* 6. *n.* 8. Jam etiam Mathematicorum fallaces divinationes, et impia deliramenta rejeceram.

Lib. 2. *de Doctr. Christ. cap.* 20. *n.* 30. *etc. Vide suprà hocce §. litt.* (A)

Lib. de verâ Relig. cap. 4. *n.* 7. Nam tertio vitio curiositatis in percunctandis dæmonibus, quo isti maximè, cum quibus nunc agitur, Pagani à Christianâ salute revocantur, quia nimis puerile est, nescio utrum tales illi præpedirentur viri, (Plato, Socrates, etc.)

Lib. 2. *de Genesi ad litt. c.* 17. *n.* 55. De fatis autem siderum qualeslibet eorum argutias, et quasi de mathesi documentorum experimenta, quæ illi *apotele smata* vocant, omninò à nostræ fidei sanitate respuamus : talibus enim disputationibus etiam orandi causas nobis auferre conantur, et impiâ perversitate in malis factis, quæ rectissimè reprehenduntur, ingerunt accusandum potius Deum auctorem siderum, quàm hominem scelerum.

N. 36. Quid autem insulsius et hebetius, quam cùm istis rebus convincuntur, dicere ad solos homines sibi subjiciendos fatalem stellarum pertinere rationem ? In quibus tamen etiam ipsi de geminis convincuntur, quorum diversè viventium, diversè felicium vel infelicium, diversèque morientium, easdem plerumque constellationes accipiunt. Quia etsi interfuit aliquid cùm de utero funderentur, in nonnullis tamen tantum interest, quantum ab istis comprehendi computatione non possit. Manus sequentis Jacob, dum nascerentur, inventa est pedem fratris præcedentis tenens, usque adeò sic nati sunt quasi unus infans in duplum prolixior nasci videretur. Horum certè constellationes, quas appellant, nullo modo dispares esse potuerunt. Quid ergo vanius, quam ut illas constellationes intuens mathematicus, ad eumdem horoscopum, ad eamdem lunam diceret unum eorum (Jacob et Esaü) à matre dilectum, alterum non dilectum ?

N. 37. Ideoque fatendum est, quando ab istis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanæ mentes patiuntur. Quod cùm ad decipiendos homines fit, spirituum seductorum operatio est.... Aliquando autem iidem nefandi spiritus, etiam quæ ipsi facturi sunt, velut divinando prædicunt. Quapropter bono Christiano, sive Mathematici, sive quilibet impiè divinantium, maximè dicentes vera, cavendi sunt, ne consortio dæmoniorum animam deceptam, pacto quodam societatis irreliant.

Lib. Quæst. 83. *q.* 45. *n.* 2. Adversùs eos autem, qui nunc appellantur Mathematici, volentes actus nostros corporibus cœlestibus subdere, et nos vendere stellis, ipsumque pretium, quo vendimur, à nobis accipere, nihil verius et brevius dici potest, quàm eos non respondere, nisi acceptis constellationibus.... Undè ergo in geminis tanta diversitas actionum et eventuum et voluntatum, quos necesse est eamdem constellationem conceptionalem habere, et amborum unam constellationem dari Mathematico, tanquam unius hominis ?.... Cùm autem multa vera eos prædixisse dicatur, ideò fit, quia non tenent homines memoriâ falsitates, erroresque eorum ; sed non intenti nisi in eâ, quæ illorum responsis provenerint, ea, quæ non provenerint, obliviscuntur.

Lib. 5. *de Civit. Dei, c.* 1. Causa ergo magnitudinis Imperii Romani nec fortuita est, nec fatalis... Prorsùs divinâ providentiâ regna constituuntur humana. Quæ si propterea quisquam fato tribuit, quia ipsam Dei voluntatem, vel potestatem fati nomine appellat, sententiam teneat, linguam corrigat.... Qui sine Dei voluntate decernere opinantur sidera quid agamus, vel quid bonorum habeamus malorumve patiamur, ab auribus omnium repellendi sunt : non solùm eorum, qui veram religionem tenent, sed qui Deorum qualiumcunque, licèt falsorum, volunt esse cultores. Hæc enim opinio quid aliud agit, nisi ut nullus omninò colatur aut rogetur Deus ?

Cap. 7. *initio.* Jam illud quis ferat, quod in eligendis diebus nova quædam suis actibus facta moliuntur ? Non erat videlicet ille ita natus, ut haberet admirabilem filium : sed ita potiùs, ut contemptibilem gigneret : et ideò vir doctus elegit horam, quâ misceretur uxori. Fecit ergo fatum quod non habebat, et ex ipsius facto cœpit esse fatale, quod in ejus nativitate non fuerat. O stultitiam singularem ! Eligitur dies ut ducatur

uxor : credò, propterea quia potest in diem non bonum, nisi eligatur, incurri, et infeliciter duci. Ubi est ergo quod nascenti jam sidera decreverunt? An potest homo quod ei jam constitutum est, diei electione mutare, et quod ipse in eligendo die constituerit, non poterit ab aliâ potestate mutari? Deinde si soli homines, non autem omnia, quæ sub cœlo sunt, constellationibus subjacent, cur alios eligunt dies accommodates ponendis vitibus, vel arboribus, vel segetibus; alios dies pecoribus, vel domandis, vel admittendis maribus, quibus equarum vel boum fetentur armenta, et cætera hujusmodi.

Et in fine. Non immeritò creditur, cùm Astrologi mirabiliter multa vera respondent, occulto instinctu fieri spirituum non bonorum, quorum cura est has falsas et noxias opiniones de astralibus fatis inserere humanis mentibus atque firmare, non horoscopi notati et inspecti aliquâ arte, quæ nulla est.

S. Basil. *in c.* 2. *Isaï. pag.* 876. *tom.* 1. *edit. Paris. in fol. ann.* 1618. Videsne quantum mali importet auguratio? Qui huic incumbit, studiumque adhibet, Dei providentiâ, ac sollicitudine destituitur. Plerique autem Christianorum susque deque habent talibus commentis aures accommodare, et illinc aucupari famam, nec pudet isti ominosæ superstitioni ac signis attentos esse. Quid hoc innuit sermone? Nimirùm tale aliquid designat; me aliquis à tergo revocavit: hinc etiam id impedimenti incidit. Pes impegit egredientis, vestimentum discissum est. Tum quidam qui è cœlo præstolentur ac sibi promittant affore indicem de rebus compertissimis. In hæc tam noxia isti ad extremum nullo delectu evolvuntur. Sed enim auditu, quia abjectus est populus talia futiliter et curiosè operatus. Olim siquidem Mosaïcà lege, istiusmodi auguria, divinationes, ominationes, atque auspicia, infamiâ notabantur, tanquam inventa dæmonum. Ait enim Scriptura: (*Deut.* XVIII. 10.) Non ariolabimini, neque captabilis augurias... A morum probitate est alienum prorsùs eum, qui penes se habet consultationem de Dei justificationibus ad dirimendum de rebus agendis, sibi in consiliariis adhibere brutas animantes, imo ne his quidem uti, tanquam consiliariis, sed ut doctoribus et legum latoribus.

S. Chrysost. *Homil.* 21. *ad popul. Antiochen. non longè à fine.* Pompa Satanica sunt theatra, circenses et omne peccatum et dierum observatio et præsagia et omina. Et quid tandem sunt omina? Sæpè domum quis suam egressus vidit unoculum, vel claudicantem et ominatus est. Hæc est pompa satanica. Non enim hominis occursus malum facit esse diem, sed in peccatis vivere.

Theodoret. *q.* 15. *in Genesim.* Vanam illam de cujusque nativitate disceptationem, nec Pythagoras, nec Socrates, nec Plato, nec Stoïci receperunt. Quod si qui in fabulis educati sunt, hujus fabulæ impietatem exsecrantur, quis divinis sermonibus credens hæc non modo impia, sed valdè etiam fatua recipiat? Signa igitur vocat Scriptura divina, quibus cognoscamus tempus opportunum seminandi, plantandi, purgandi, et ligna cædendi ad navium et domuum constructionem idonea.... Sæpè etiam nos cometam aut barbatam stellam aut trabem videntes, incursus hostium novimus, aut locustæ irruptionem, aut jumentorum vel hominum cladem futuram.

S. Thomas 2. 2. *Quæst.* 92. *art.* 1. *in corpore.* Superstitio est vitium religioni oppositum secundùm excessum.... quia exhibet cultum divinum, vel cui non debet, vel eo modo, quo non debet.

Ad 3.... Religio.... potest habere.... excessum;.... prout scilicet in cultu divino fit aliquid, quod fieri non debet.

Articulo 2. *in corpore....* Potest divinus cultus exhiberi, vel cui exhibendus est, scilicet Deo vero, modo tamen indebito, et hæc est prima superstitionis species: vel ei, cui non debet exhiberi, scilicet cuicumque creaturæ; et hoc est aliud superstitionis genus, quod in multas species dividitur secundùm diversos fines divini cultûs. Ordinatur enim 1° divinus cultus ad reverentiam Deo exhibendam: et secundùm hoc, prima species hujus generis est idololatria, quæ divinam reverentiam indebitè exhibet creaturæ. 2° Ordinatur ad hoc, quod homo instruatur à Deo, quem colit: et ad hoc pertinet superstitio divinativa, quæ dæmones con-

sulit per aliqua pacta cum eis inita vel tacita vel expressa. 3° Ordinatur divinus cultus ad quamdam directionem humanorum actuum secundùm institula Dei, qui colitur : et ad hoc pertinet superstitio quarumdam observationum.

Quæst. 94. *art.* 1. *in corp.*...Ad superstitionem pertinet excedere debitum modum divini cultûs. Quod quidem præcipuè fit, quando divinus cultus exhibetur cui non debet exhiberi : debet autem exhiberi soli summo Deo increato,.... et ideò cuicunque creaturæ divinus cultus exhibeatur, superstitiosum est.

Ad 1.... Superstitio est quædam infidelitatis protestatio per exteriorem cultum.

Quæst. 95. *art.* 1. *in concl.* Divinatio peccatum est, quo quis sibi usurpat futurorum, ut futura sunt, notitiam, et prædictionem ad Deum propriè pertinentem.

In corpore. Tunc solùm divinare dicitur, quando sibi indebito modo usurpat prænuntiationem futurorum eventuum. Hoc autem constat esse peccatum.

Art. 2. *in corp.* Omnis autem divinatio ex operatione dæmonum provenit; vel quia expressè dæmones invocantur ad futura manifestanda, vel quia dæmones ingerunt se vanis inquisitionibus futurorum, ut mentes hominum implicent vanitate.... Manifestum est ergo quòd divinatio species superstitionis est.

Art. 3. *in corp.* Omnis divinatio utitur ad præcognitionem futuri eventûs aliquo dæmonum consilio vel auxilio : quod quidem vel expressè imploratur, vel præter intentionem hominis se occultè dæmon ingerit ad prænuntiandum futura quædam, quæ hominibus sunt ignota, eis autem cognita.... Dæmones autem expressè invocati, solent futura prænuntiare. Multipliciter quandoque quidem præstigiosis quibusdam apparitionibus se aspectui et auditui hominum ingerentes, ad prænuntiandum futura; et hæc species vocatur præstigium, ex eo quod oculi hominum perstringuntur. Quandoque autem per somnia; et hæc vocatur divinatio somniorum. Quandoque verò per mortuorum aliquorum apparitionem, vel locutionem : et hæc species vocatur Necromantia.... Quandoque verò futura prænuntiant per homines vivos; sicut in arreptitiis patet : et hæc est divinatio per Pythones.... Quandoque verò futura prænuntiant per aliquas figuras vel signa, quæ in rebus inanimatis apparent; quæ quidem si appareant in aliquo corpore terrestri, putà in ligno, vel ferro, vel lapide polito, vocatur Geomantia. Si autem in aqua, Hydromantia. Si autem in aëre, Aëromantia. Si autem in igne, Pyromantia. Si autem in visceribus animalium immolatorum in aris dæmonum, vocatur Aruspicium. Divinatio autem, quæ fit absque expressâ dæmonum invocatione, in duo genera dividitur. Quorum primum est, quando ad prænoscendum futura aliquid consideramus in dispositionibus aliquarum rerum : et si quidem aliquis conetur futura prænoscere ex consideratione situs et motûs siderum : hoc pertinet ad Astrologos; qui et Genethliaci dicuntur, propter natalium considerationem dierum. Si verò per motus vel voces avium, seu quorumcunque animalium, sive per sternutationes hominum, vel membrorum saltus, hoc pertinet generaliter ad Augurium, quod dicitur à garritu avium, sicut Auspicium ab inspectione avium. Quorum primum pertinet ad aures, secundùm ad oculos : in auribus enim hujusmodi præcipuè considerari solent. Si verò hujusmodi consideratio fiat circa verba hominum absque intentione dicta, quæ quis retorquet ad futurum, quod vult prænoscere; hoc vocatur Omen. Si autem considerentur aliquæ dispositiones figurarum in aliquibus corporibus, visui occurrentes; erit alia divinationis species. Nam ex lineamentis manûs consideratis divinatio sumpta, Chiromantia vocatur, quasi divinatio manûs. Chir enim Græcè dicitur manus. Divinatio verò ex quibusdam signis in spatulâ alicujus animalis apparentibus, Spatulamantia vocatur....

Ad secundum autem divinationis genus, quod est sine expressâ dæmonum invocatione, pertinet divinatio, quæ fit ex consideratione eorum, quæ eveniunt ex quibusdam, quæ ab hominibus seriò fiunt ad aliquid occultum inquirendum; sive per protractionem punctorum,

quod pertinet ad artem Geomantiæ : sive per considerationem figurarum, quæ proveniunt ex plumbo liquefacto in aquâ projecto ; sive ex quibusdam schedulis scriptis vel non scriptis in occulto repositis, dum consideratur quis quam accipiat ; vel etiam ex festucis inæqualibus propositis, quis majorem vel minorem accipiat ; vel taxillorum projectione, quis plura puncta projiciat ; vel etiam dum consideratur quid aperienti librum occurrat : quæ omnia sortium nomen habent. Sic ergo patet triplex esse divinationis genus ; quorum primum est per manifestam dæmonum invocationem, quod pertinet ad Necromanticos ; secundum autem est per solam considerationem dispositionis vel motûs alterius rei, quod pertinet ad Augures : tertium est, dum facimus aliquid ut nobis manifestetur aliquod occultum, quod pertinet ad Sortes.

Art. 5. *in corp.* Divinationi, quæ ex opinione falsâ vel vanâ procedit, ingerit se operatio Dæmonis, ut hominum animos implicet vanitati, aut falsitati.... Si quis ergo considerationе astrorum utatur ad præcognoscendos futuros casuales vel fortuitos eventus ; aut etiam ad cognoscendum per certitudinem futura opera hominum, procedit hoc ex falsâ et vanâ opinione : et sic operatio dæmonis se immiscet. Unde erit divinatio superstitiosa, et illicita....

Art. 6. *in corp.* Quandoque verò operatione dæmonum aliquæ phantasiæ dormientibus apparent, ex quibus quandoque aliqua futura revelant his, qui cum eis habent pacta illicita.... Si autem hujusmodi divinatio causetur ex revelatione dæmonum, cum quibus pacta habentur expressa (quia ad hoc invocantur) vel tacita : quia hujusmodi divinatio extenditur ad quod se non potest extendere, erit divinatio illicita et superstitiosa.

Art. 7. *Conclusio.* Divinare per auguria vel omina præter naturæ, aut providentiæ divinæ ordinem, superstitiosum et illicitum est.

In corp. Motus vel garritus avium, vel quæcunque dispositiones in hujusmodi rebus considerатæ, manifestum est quòd non sunt causa futurorum eventuum : unde ex eis futura cognosci non possunt, sicut ex causis.... Omnis hujusmodi divinatio, si extendatur ultra illud, ad quod potest pertingere secundùm ordinem naturæ, vel divinæ providentiæ, est superstitiosa et illicita.

Articulus 8. *in corp.* Sortes propriè dicuntur cùm aliquid fit ut ejus eventu considerato, aliquid occultum innotescat.... Necesse est quod sortialium actuum exspectetur eventus, vel ex fortunâ, vel ex aliquâ spirituali causâ dirigente. Et siquidem ex fortunâ, quod locum habere potest solùm in divisoriâ sorte, non videtur habere nisi fortè vilium vanitatis.... Si verò ex spirituali causâ exspectetur sortium judicium : quandoque quidem exspectatur ex dæmonibus, sicut legitur Ezechielis 21. quòd Rex Babylonis stetit in bivio, in capite duarum viarum, divinationem quærens, commiscens sagittas, interrogavit idola, et exta consuluit ; et tales sortes sunt illicitæ, et secundùm Canones prohibentur. Quandoque verò exspectatur à Deo, secundùm illud Proverb. 16. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur : et talis sors secundùm se non est malum, ut Augustin. dicit Enarrat. in Psal. 30. Sors non est aliquid mali, sed res in humanâ dubitatione divinam judicans voluntatem. Potest tamen in hoc quadrupliciter peccatum incidere. Primò quidem, si absque ullâ necessitate ad sortes recurratur. Hoc enim videtur ad Dei tentationem pertinere. Unde Ambrosius dicit super Lucam : Qui sorte eligitur, humano judicio non comprehenditur. Secundò, si quis, etiam in necessitate, absque reverentiâ Dei, sortibus utatur. Unde super Actus Apostolorum dicit Beda : Sed qui necessitate aliquâ compulsi, Deum putant sortibus, exemplo Apostolorum, esse consulendum, videant hoc ipsos Apostolos nonnisi collecto fratrum cœtu, et precibus ad Deum fusis, egisse. Tertiò, si divina oracula ad terrena negotia convertantur. Unde Augustinus dicit ad inquisitiones Januarii : His qui de paginis Evangelicis sortes legunt, etsi optandum sit, ut id potiùs faciant, quàm ut ad dæmonia consulenda concurrant ; tamen etiam ista mihi displicet consuetudo ad negotia secularia, et ad vitæ hujus vanitatem, divina oracula velle convertere. Quartò, si in electionibus Ecclesiasticis, quæ ex Spiritûs sancti inspiratione fieri

debent, aliqui sortibus utantur. Unde sicut Beda dicit super Actus Apostolorum, Mathias ante Pentecosten ordinatus, sorte quæritur: quia scilicet nondum erat plenitudo Spiritûs sancti in Ecclesiâ effusa. Septem autem Diaconi posteà non sorte, sed electione discipulorum sunt ordinati. Secùs autem est in temporalibus dignitatibus, quæ ad terrena disponenda ordinantur: in quarum electione plerumque homines sortibus utuntur, sicut et in temporalium rerum divisione. Si verò necessitas imminecat, licitum est cum debitâ reverentiâ sortibus divinum judicium implorare. Unde Augustinus dicit in Epistolâ ad Honoratum: Si inter Dei Ministros sit disceptatio, qui eorum persecutionis tempore maneant, ne fuga fiat omnium; et qui eorum fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia: hæc disceptatio aliter non potuerit terminari; quantum mihi videtur, qui maneant, et qui fugiant, sorte legendi sunt.

Ad tert.... Judicium ferri cadentis, vel aquæ ferventis ordinatur quidem ad alicujus peccati occulti inquisitionem per aliquid quod ab homine fit; et in hoc convenit cum sortibus: in quantum tamen exspectatur aliquis miraculosus effectus à Deo, excedit communem sortium rationem. Unde hujusmodi judicium illicitum redditur: tum quia ordinatur ad judicanda occulta, quæ divino judicio reservantur: tum etiam quia hujusmodi judicium non est auctoritate divinâ sanctitum.... Et eadem ratio videtur esse de lege duellorum.

Quæst. 96. *art.* 3. *conclusio.* Observationes, quibus quidam homines utuntur ad futurorum eventuum, sive bonorum, sive malorum notitiam, superstitiosæ et illicitæ sunt, cùm iis observationibus non ut causis, sed ut signis nullâ auctoritate divinâ introductis homines utantur.

In corp. Non observantur autem sicut signa à Deo tradita, cùm non introducta ex auctoritate divinâ, sed magis ex vanitate humanâ, cooperante dæmonum malitiâ, qui intuntur animos hominum hujusmodi vanitatibus implicare.

Art. 4. *ad. prim.* Ergo dicendum, quòd etiam præferre divina verba, aut invocare divinum nomen, si respectus habeatur solùm ac Dei reverentiam, à quo exspectatur effectus, licitum erit. Si verò habeatur respectus ad aliquid aliud vanè observatum, illicitum erit.

Concil. Mediolanen. I. *ann.* 1565. *Constit. part.* 1. *tit.* 10. *col.* 252. *et* 253. *tom.* 15. *concil.* Magos, et maleficos, qui se ligaturis, nodis, characteribus, verbis occultis mentes hominum perturbare, morbos inducere, vel expellere, corporum figuram, et constitutionem immutare, ventis, tempestati, aëri ac mari incantationibus imperare posse sibi persuadent, aut aliis pollicentur: cæterosque omnes, qui quovis artis magicæ, et veneficii genere pactiones et fœdera expressè, vel tacitè cum dæmonibus faciunt, Episcopi acriter puniant, et è societate fidelium exterminent. Deinde omnem divinationem ex aëre, aquâ, terrâ, igne, ex inanimatis, ex unguium et lineamentorum corporis inspectione, ex sortibus, somniis, mortuis, aliisque rebus, quibus per dæmonum significationem incerta pro certis affirmantur, futura prædicere, furta, thesauros absconditos commonstrare se posse profitentur, et hujus generis reliqua, per quæ curiosorum et imperitorum hominum mentes facilè decipiuntur, coerceant et ejiciant. In eos etiam, qui hujusmodi divinatores sortilegos, conjectores, ariolos, et cujusvis generis magnos de aliquâ re consuluerint, vel ut consulerentur, cuique auctores, adjutores, hortatoresque fuerint, vel eis fidem habuerint, severè animadvertant. Si quis etiam annulos, vel aliud ad magicos vel superstitiosos usus fecerit, aut vendiderit, gravi pœnâ afficiatur. Astrologi, qui ex solis, lunæ, et aliorum astrorum figurâ et aspectu, de hominum actionibus, quæ à libero voluntatis arbitrio proficiscuntur, certò aliquid eventurum affirmant, gravibus pœnis plectantur: quæ pœnæ etiam ad eos pertineant, qui ad illos de hujusmodi rebus detulerint. Denique pœnas sumant Episcopi de iis omnibus, qui in itineris susceptione dies, tempora, et momenta observantes, quadrupedum voces, avium garritum, aut volatum notantes, ex occursu etiam hominum, vel pecudum suscipiendi operis felicitatem augurantur.

Natalis Alexander è Dominicanorum familiâ *Theolog. moralis in* 8. *tom.* 9. *pag.* 548. Lethalis superstitionis rei sunt, qui adhibito certæ cujus

CAPUT TERTIUM.

De Secundo Præcepto Decalogi.

§. 1. Idea generalis hujus Præcepti.

I. QUODNAM est alterum Dei Præceptum ?

R. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum : nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Dei sui frustrà.

I. Jam dixisti quolibet Dei præcepto aliquid præcipi, aliquid prohiberi. Quid ergo Deus hoc præcepto præcipit, quid prohibet ?

R. Præcipit Sancti nominis sui sanctificationem. Prohibet ejusdem profanationem.

I. Quomodo vel sanctificatur vel polluitur nomen Dei ?

R. Sanctificatur 1. Oratione : 2. Sermonibus sanctis et ad ædificationem vergentibus : 3. Vitâ verè Christianâ : 4. Votis : 5. Juramentis justis et legitimis.

Polluitur 1. Juramentis futilibus et temerariis : 2. Perjurio : 3. Blasphemiâ.

(De oratione et de singulis ad orationem spectantibus agemus totâ Sectione secundâ tertiæ Partis hujus Operis.

Totâ hâc secundâ Parte agimus de iis, quæ pertinent ad vitam verè Christianam, adeoque ad sermones pios.

Paragraphis sequentibus agemus de voto, juramento, perjurio, et blasphemiâ.)

§. 2. De Voto.

I. Quid est votum ?

R. Votum est promissio deliberata Deo facto de meliori bono.

I. Cur ais votum esse *Promissionem ?*

R. Ut distinguatur votum a simplici proposito ; verbi gratiâ, mente propono captivos visitare, hoc propositum differt à promissione. Hæc enim obligationem importat, non illud. (A) Aliud esset si dicerem, Promitto, vel voveo me accessurum ad captivos.

dam arboris ramo, seu baculo certæ figuræ, certâ sub constellatione ex arbore abscisso vel avulso, certisve characteribus notato, thesauros absconditos scrutantur, et ubi sunt absconditi divinant. Lethalis pariter superstitionis rei sunt, qui hujusmodi hominum arte et operâ ad inveniendos et detegendos thesauros occultos utuntur.

De his omnibus legendus Tractatus Gallicus de Superstitionibus *multiplici eruditione refertus à Doctissimo viro* D. THIERS *editus anno* 1679. *et seq. et* R. P. LE BRUN *Congr. Orator. Sacerdotis Tractatus historicus* de Superstitionibus *elegantissimè scriptus Gallicè.*

(A) *Decret.* GREG. IX. *Lib.* 3. *tit.* 34. *c.* 3. Litteraturam tuam.... Cùm ex quadam minutione nimio fuisses mortis pavore perterritus ; hæc verba protulisti : Non diu hic morabor ; proponens in animo quòd religionis habitum esses aliquando suscepturus.... Tibi igitur respondemus.

I. Cur ais votum esse promissionem *de meliori bono ?*

R. De meliori bono, id est, de re, quam melius sit facere quàm omittere ; quæ proindè bona sit et Deo grata : alioqui obligatio voti nulla est, et tali voto non sanctificaretur, sed pollueretur nomen Dei ; verbi gratiâ, Impius esset qui diceret, Voveo me die crastinâ adfuturum ludis Theatralibus : voveo me sumpturum ultionem ab inimico, etc. Deo siquidem *displicet infidelis et stulta promissio* (*Eccle.* v. 3.) (B)

Debet ergo votum fieri de re bonâ et justâ ; sive illa jam lege præcepta sit, ut tempore Quadragesimæ jejunare, nunquam mentiri ; tuncque rei illius obligatio duplex, ea nimirum quæ ex præcepto oritur, et ea quæ ex voto. Sive res promissa consilium sit majoris perfectionis, non præceptum, verbi gratiâ, servare continentiam, quâlibet sextâ feriâ jejunare, etc.

I. Cur ais votum esse promissionem Deo factam ?

R. Quia proprie loquendo, soli Deo vota nuncupantur ?

I. Nunquid et Sanctis vota nuncupantur ?

R. Si juxta strictam verborum significationem loquamur, nulla Sanctis vota nuncupantur, sed Deo solùm vovemus aliquid in honorem Sanctorum faciendum. Hoc autem prisco ritu Sanctis vovere dicitur.

I. Estne mos ille antiquus, quo in Sanctorum honorem vota nuncupantur ?

R. Antiquissimus est, ut constat ex Theodoreto, Palladio, S. Paulino Nolano, qui quinto seculo vixêre ; S. Gregorio Turonensi, qui sexto seculo. Plures referre facile esset. (C)

quòd si plus non est in voto processum, transgressor judicari non poteris, si non impleas quod dixisti.

(B) DEUTER. XXIII. 18. Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, quidquid illud est quod voveris : quia abominatio est utrumque, apud Dominum Deum tuum.

(C) THEODORETUS *Lib.* 8. *ad Græcos. Vide suprà* 3. 3. *cap.* 2. *hujusce Partis litt.* (H)

PALLAD. *Hist. Lausiacæ cap.* 113. *in fine, pag.* 108. *Bibliothl. PP. Græc. edit. Paris. in fol. ann.* 1624. Is (Philoromus Presbyter) pedestri itinere venit Romam usque ad orandum in Martyrio Sanctorum Petri et Pauli. Pervenit autem etiam usque ad Alexandriam cùm vovisset, in Martyrium venerandi athletæ Marci. Dignus autem, inquit, sum habitus, qui voti gratiâ, bis propriis pedibus venirem Hierosolymam ad honoranda loca sancta, et ipse mihi suppeditavi impensas.

S. PAULINUS *Poëmate* 12. *de S. Felice* 1. *v.* 13. *Sec. quinto florebat.*

Hunc liceat celebrare diem, pia reddere coram
Vota.

Poëmat. 13. *de S. Felice.* 2. *v.* 9.

Coram vota tibi, coram mea corda dicavi....
Inter dura viæ, vitæque incerta vocavi.

Poëmat. 15. *aliàs* 19. *de S. Felice* 4. *v.* 1.

Annua vota mihi remaneant, simul annua linguæ
Debita.

S. GREGORIUS TURONENSIS *Histor. Francor. Lib.* 2. *c.* 37. Domino gratias agentes, et vota beato confessori (Martino) promittentes.

Lib. 3. *de mirac. S. Mart. c.* 56. Mulier infirma (B. Martini) basilicam expetivit, ibique fideliter orans, directis manibus sanata discessit ; votitque ut per singulos menses, unâ hebdomadâ ad sanctum templum veniens, debeat Deo et beato antistiti deservire.

I. Cur ais votum esse promissionem *deliberatam ?*

R. Id est promissionem factam ab eo, qui novit omnia quæ ad votum pertinent, illaque cum plenâ et liberâ voluntatis determinatione promittit.

Adeoque nulla sunt vota emissa ante plenum rationis usum : nulla sunt ea, quæ fiunt ex metu cadente in constantem virum : nulla sunt ea, quæ non sunt omninò liberè nuncupata : nulla sunt ea, quæ fiunt ab illis, qui non habent sui potestatem. Hæc omnia fusiùs explico.

Ante completum annum sextum decimum non potest quis emittere votum solemne religionis.

Non possunt impuberes, id est, pueri ante annum quartum decimum, et puellæ ante duodecimum, obstringere se voto simplici in perpetuum, sine consensu parentum vel tutorum.

Non potest uxor, repugnante marito, vovere ea quæ œconomiam familiæ turbarent, verbi gratiâ, peregrinationes voti causâ suscipere, nocte surgere ad orandum, etc. Sed potest ea vovere, inscio marito, quæ nihil impediunt cætera officia domestica, verbi gratiâ, Sacramentorum susceptionem, abstinentiam à ludo et à profanis spectaculis. Idem esto de servo, qui præter voluntatem domini voveret aliquid, quod stare non posset cum debito ministerio.

Tenentur tamen hi omnes lege voti, ubi accessit consensus vel expressus, vel tacitus illius personæ, sub cujus potestate sunt. (D) Si quid ea de re dubii occurrat, consulendi sunt periti et integri conscientiæ moderatores.

Quidquid hactenùs diximus fundamentum habet in jure naturali, divino, et canonico. (E)

(D) Numer. xxx. 3. Si quis virorum votum Domino voverit, aut se constrinxerit juramento : non faciet irritum verbum suum, sed omne, quod promisit, implebit. 4. Mulier si quidpiam voverit, et se constrinxerit juramento, quæ est in domo patris sui, et in ætate adhuc puellari : si cognoverit pater votum quod pollicita est, et juramentum quo obligavit animam suam, et tacuerit, voti rea erit. 5. Quidquid pollicita est et juravit, opere complebit. 6. Sin autem, statim ut audierit, contradixerit pater : et vota et juramenta ejus irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eò quòd contradixerit pater. 7. Si maritum habuerit, et voverit aliquid, et semel de ore ejus verbum egrediens animam ejus obligaverit juramento : 8. Quo die audierit vir, et non contradixerit, voti rea erit, reddetque quodcunque promiserat. 9. Sin autem audiens statim contradixerit, et irritas fecerit pollicitationes ejus, verbaque quibus obstrinxerat animam suam, propitius erit ei Dominus. 10 Vidua et repudiata quidquid voverint, reddent. 11. Uxor in domo viri cùm se voto constrinxerit et juramento, 12. si audierit vir, et tacuerit, nec contradixerit sponsioni, reddet quodcunque promiserat. 13. Sin autem extemplo contradixerit, non tenebitur promissionis rea ; quia maritus contradixerit, et Dominus ei propitius erit. 14. Si voverit, et juramento se constrinxerit, ut per jejunium vel cæterarum rerum abstinentiam affligat animam suam, in arbitrio viri erit, ut faciat, sive non faciat. 15. Quod si audiens vir tacuerit, et in alteram diem distulerit sententiam : quidquid voverat, atque promiserat, reddet : quia statim ut audivit, tacuit. 16. Sin autem contradixerit postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem ejus.

(E) S. Aug. *Epist.* 127. *alias* 45. *Armentario et Paulinæ n.* 9. Una sola

I. Quot sunt species votorum?

R. Plures numerantur. Est enim votum, 1. Vel absolutum vel conditionatum. 2. Vel personale, vel reale, vel mixtum. 3. Vel simplex, vel solemne.

Votum absolutum illud est, quod à nullâ conditione pendet.

Conditionatum illud est, quod pendet à conditione; verbi gratiâ, Voveo me daturum pauperibus centum aureos, si pater ægrotus convalescat. Non tenebor lege voti antequam pater convaluerit.

Votum personale illud est, quod solam personam votentem obligat: verbi gratiâ, Voveo jejunium, peregrinationem piam. Personaliter obligor: nec obligatio transit in hæredes, si votum impletum à me non sit.

Reale illud est, cujus obligatio realis est, non personalis; verbi gratiâ, Voveo me centum aureos erogaturum captivis: voti materia realis est, ejusque obligatio transit in hæredes, si nondum a me, dum viverem, impletum est votum.

Mixtum illud est, cujus obligatio realis est simul et personalis; verbi gratiâ, Voveo me peste laborantibus affuturum et personali ministerio et centum aureis. Hujus voti obligatio quâ personalis est, ad me solùm spectat; quâ realis, spectat et ad hæredes, nisi satisfecero.

Vota solemnia ea sunt, quæ in Religione ab Ecclesiâ approbata solemniter emittuntur, coram legitimo superiore, post completum saltem novitiatûs annum.

Vota simplicia ea sunt, quæ solemniter ab Ecclesiâ non recipiuntur.

I. Debetne quivis facilè vovere?

R. Votum nullum emittendum est, nisi præhabito gravi et maturo consilio: ut ait Scriptura, *Melius est non vovere, quàm post votum, promissa non reddere.* (*Eccle.* v. 4.)

I. Peccatne qui votum semel emissum non implet?

R. Peccat graviter. *Si quis votum Domino voverit ,.... non* esse causa posset, quâ te id quod vovisti, non solùm non hortaremur, verùm etiam prohiberemus implere, si fortè tua conjux hoc tecum susc̃ipere animi seu carnis infirmitate recusaret. Nam et vovenda talia non sunt à conjugatis, nisi ex consensu et voluntate communi; et si præproperè factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quàm persolvenda promissio. Neque enim Deus exigit, si quis ex alieno aliquid voverit, sed potiùs usurpare vetat alienum. Divina quippe de hac re per Apostolum est prolata sententia: *Uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier:* (1. *Cor.* VII. 4.)

Decretal. GREG. IX. *Lib.* 3. *titul.* 34. *c.* 2. Venientis ad nos R. narratione accepimus, quòd in puerili ætate constitutus Hierosolymam disposuit proficisci: Cuidam quoque, qui sepulcrum Dominicum proposuerat visitare, fidem dedit et suam recepit ab eo, quòd sibi invicem in viâ socii fideles existerent.... Nos autem ipsum à voto, quod in ÆTATE PUERILI, FACILITATE POTIUS, QUAM EX ARBITRIO DISCRETIONIS PROMISIT, absolvimus: ita tamen quòd idem votum eleemosynis redimat, et juxta consilium nostrum toto vitæ suæ tempore uni pauperum Christi (dummodò ad hoc suæ facultates sufficiant) debeat providere.

faciet irritum votum suum, sed omne, quod promisit, implebit. (*Num.* XXX. 3.) (F)

l. Si quis fortè implere prorsùs nequit quod vovit, quid tunc ei faciendum ?

(F) **Deut. xxiii.** 21. Cùm votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere : quia requiret eum Dominus Deus tuus, et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. 22. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. 23. Quod autem semel egressum est de labiis tuis, observabis, et facies sicut promisisti Domino Deo tuo ; et propriâ voluntate, et ore tuo locutus es.

Prov. xx. 25. Ruina est homini devorare sanctos, et post vota retractare.

Eccle. v. 3. Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere : displicet enim ei infidelis et stulta promissio : Sed quodcunque voveris, redde : 4. Multòque melius est non vovere, quàm post votum, promissa non reddere.

S. **Aug.** *In Psal.* **cxxxi.** *n.* 3.... Nemo præsumat viribus suis se reddere quod voverit. Qui te exhortatur ut voveas, ipse adjuvat ut reddas.

Enarr. in Psal. **cxxxii.** *n.* 2. *Vovete, et reddite Domino Deo vestro. Melius est autem non vovere, quàm vovere, et non reddere* (*Ps.* **lxxv.** 12. *Eccle.* **v.** 4.) Sed debet esse impiger animus, ut et voveat, et reddat, ne cùm se minùs idoneum putat ad reddendum, piger sit ad vovendum. Planè nunquam reddet, si de suo se putaverit redditurum.

Epist. 127. *aliàs* 45. *Armentario et Paulinæ*, *n.* 6. Reddite igitur quod vovistis, quia vos ipsi estis, et ei vos redditis à quo estis ; reddite, obsecro. Neque enim quod redditis, reddendo minuetur, sed potiùs servabitur et augebitur. Benignus enim exactor est, non egenus : et qui non crescat redditis, sed in se crescere faciat redditores. Huic ergo quod non redditur, perditur : quod autem redditur, reddenti additur : immò verò in eo, cui redditur, ipse reddens servatur. Idipsum quippe erit redditum et redditor, quia id ipsum erat debitum et debitor.

N. 8. Quia jam vovisti, jam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquàm esses voti reus, liberum fuit, quo esses inferior : quamvis non sit gratulanda libertas, quâ fit ut non debeatur, quod cum lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam justitiam invito, sed à magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris, si non feceris quod vovisti, qualis mansisses, si nihil tale vovisses. Minor enim tunc esses, non pejor. Modò autem tantò, quod absit, miserior, si fidem Deo fregeris, quantò beatior, si persolveris. Nec idcò te vovisse pœniteat, immò gaude jam tibi non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, et dicta imple factis : ipse adjuvabit, qui vota tua expetit. Felix est necessitas, quæ in meliora compellit.

Lib. de bono viduit. c. 11. *n.* 14. Quapropter non possum quidem dicere à proposito meliore lapsas, si nupserint, feminas, adulteria esse, non conjugia : sed planè non dubitaverim dicere, lapsus et ruinas à castitate sanctiore, quæ vovetur Domino, adulteriis esse pejores. Si enim, quod nullo modo dubitandum est, ad offensionem Christi pertinet, cùm membrum ejus fidem non servat marito ; quantò gravius offenditur, cùm illi ipsi non servatur fides, in eo quod exigit oblatum, qui non exegerat offerendum ? Cùm enim quisque non reddit, quod non imperio compulsus, sed consilio commonitus vovit ; tantò magis fraudati voti auget iniquitatem, quantò minùs habuit vovendi necessitatem.... Bonum ergo continentiæ vidualis luculentiùs decet, cùm pro illo vovendo et profitendo possunt contemnere feminæ quod et libet et licet. Sed post voti professionem perseveranter frenandum et vincendum est quod libet, quia jam non licet.

Serm. 260. *aliàs de diversis* 11. *in fine.* Quicunque continentiam vovistis, reddite quod vovistis : quia non exigeretur, si non vovisselis.

S. **Innocentius** Papa 1. *Epistola* 2. *ad Victricium Episcopum Rothomagensem, quam reperire est tom.* 2. *Concil. Labbæi*, *n.* 12. *col.* 1252. Quæ Christo spiritualiter nupserunt, et velari à Sacerdote meruerunt, si postèà vel publicè nupserint, vel se clanculò corruperint, non eas admittendas esse ad agendam pœnitentiam, nisi is, cui se junxerant, de se-

R. Tunc adeundus Antistes, vel qui Prælati officio fungitur, isque prout magis expedire judicaverit, vel votum commutat, vel ab ejus observatione dispensat.

I. Ergo potest obtineri quandoque dispensatio voti?

R. Potest. Rem sic explicat S. Thomas. *Qui vovet, quodammodo sibi statuit legem, obligans se ad aliquid quod est secundùm se, et ut in pluribus, bonum. Potest tamen contingere quod in aliquo casu sit vel simpliciter malum, vel inutile, vel majoris boni impeditivum; quod est contra rationem ejus, quod cadit sub voto. Et ideò necesse est quòd determinetur in tali casu votum non esse servandum. Et siquidem absolutè determinetur aliquod votum non esse servandum, dicitur esse dispensatio voti; si autem pro hoc, quod servandum erat, aliquid aliud imponatur, dicitur commutatio voti. Unde minùs est votum commutare, quàm in voto dispensare. Utrumque tamen in potestate Ecclesiæ consistit.* Quia nimirum ferre eâ de re judicium ad Ecclesiam pertinet, nec potest, qui vovit, ipse judex esse in propriâ causâ. (G)

I. Penes quos in Ecclesiâ potestas est vota commutare vel de illis dispensare?

culo recesserit. Si enim de omnibus hæc ratio custoditur, ut quæcunque, vivente viro, alteri nupserit, habeatur adultera, nec ei agendæ pœnitentiæ licentia concedatur, nisi unus ex eis fuerit defunctus: quantò et illa magis tenenda est, quæ ante immortali se sponso conjunxerat, et posteà ad humanas nuptias transmigravit?

N. 13. Hæ verò, quæ necdum sacro velamine tectæ, tamen in proposito virginali semper manere promiserant, licèt velatæ non sint, si forte nupserint, his agenda aliquanto tempore pœnitentia est, quia sponsio earum à Deo tenebatur. Nam si inter homines solet bonæ fidei contractus nullâ ratione dissolvi, quantò magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepegerit virgo, solvi sine vindictâ non debet? Nam si Apostolus Paulus quæ à proposito viduitatis discesserunt, dixit eas *habere condemnationem, quia primum fidem irritam fecerunt* (1. *Tim.* v. 12.), quantò magis virgines, quæ prioris promissionis fidem frangere sunt visæ?

Decretal. GREG. IX. *Lib.* 3. *tit.* 34. *c.* 6. *Innocent.* III. *Andreæ Duci.* Licèt universis liberum sit arbitrium in vovendo, usque adeo tamen solutio necessaria est post votum, ut sine proprio salutis dispendio alicui non liceat resilire. Accepimus siquidem, quòd cùm Rex Hungariæ pater tuus agens in extremis, votum, quod voverat Domino Hierosolymitanam Ecclesiam, in forti manu, humili corde visitare, sub interminatione maledictionis paternæ commiserit tuæ fidei exsequendum, et tu assumpto crucis signaculo, te id impleturum sine dilatione qualibet promisisti.... Mandamus qualenùs postpositis cæteris sollicitudinibus, usque ad festum exaltationis sanctæ crucis, debitum acceptæ crucis exsolvens, propositum iter arripias, et humiliter prosequaris. Ne si onus tibi à patre injunctum et à te sponte suspectum occasione qualibet detrectaveris:.... sciturus ex tunc anathematis te vinculo subjacere.

(G) S. THOM. 2. 2. *Quæst.* 88. *art.* 10. *in corp.* Minùs est votum commutare, quàm in voto dispensare; utrumque tamen in potestate Ecclesiæ consistit.

Ad 2. Dicendum quòd sicut ex jure naturali et præcepto divino tenetur homo implere votum; ita etiam tenetur ex iisdem obedire superiorum legi vel mandato. Auctoritate superioris dispensatio fit, ut hoc, quod continebatur sub voto, non contineatur, in quantum determinatur, in hoc non esse congruam materiam voti. Et ideò cùm Prælatus Ecclesiæ dispensat in voto, non dispensat in præcepto juris naturalis vel divini; sed determinat id quod cadebat sub obligatione deliberationis humanæ, quæ non potuit omnia circumspicere.

R. Penes eos, ad quos concessa à Domino est potestas ligandi et solvendi, servato tamen ordine Jurisdictionis ab Ecclesia constituto, et juxta limites unicuique præscriptos. Itaque hanc habet summus Pontifex potestatem in universâ Ecclesiâ; quia extendit se per totum orbem ejus jurisdictio. Possunt Episcopi in suâ quisque Diœcesi dispensare in votis, quorum dispensatio non reservatur ad summum Pontificem: horum dispensatio sic reservatur ad Episcopos, ut nulli Presbytero competat, nisi acceperit ad hoc facultatem specialem. (H)

I. Quandonam vel postulari, vel concedi debet dispensatio, vel commutatio voti?

R. Quando urget gravis necessitas vel utilitas: alioqui non tam dispensatio, quàm dissipatio et prævaricatio dici debet, inquit S. Bernardus. (*Lib. de præcepto et disp. c.* 5. *n.* 11.) (I)

(H) *Decret.* Gregorii IX. *Lib.* 3. *tit.* 34. *c.* 1. De peregrinationis votis an eleemosynis redimi possint, vel pro necessitate in aliud commutari, Respondemus quod ab ejus, qui præsidet, pendet arbitrio, ut consideret diligentiùs qualitatem personæ et causam commutationis; scilicet an ex infirmitate, seu affluentiâ divitiarum, an aliâ causâ probabili peregrinatio an recompensatio melior fuerit, et Deo magis accepta: et secundùm hoc debet exinde dispensare.

Cap. 5. Non est voti dicendus transgressor, quid quod vovit, auctoritate sedis Apostolicæ distulit adimplere.

Cap. 8. Ex multâ tuæ sollicitudinis providentiâ :.... ex consultatione, quam ad inquisitionem tuam super negotio cruce signatorum olim edidimus, viam invenisti ad alias quæstiones, et utrum quod in ea dicitur, jus constituat generale, ut passim Prælatis quibuslibet illos secundùm formam expressam absolvere liceat, qui eorum sunt jurisdictioni commissi, sollicitè requisisti. Ad hoc igitur respondemus, quòd in consultatione nostrâ jus editur: et licèt ad quales, ad quos tamen specialiter spectet ejus executio, nullatenus explicatur: illius autem solummodo jus hoc exsequendum incumbit, qui super hoc mandatum receperint à sede Apostolicâ speciale. Sic ergo illi est inquisitioni responsum, quâ consequenter tua fraternitas requisivit, de quibus religiosis intelligendum hoc esset, utrum scilicet ibi religiosi vocentur hi tantùm, qui Religionis habitum susceperunt, quorum plures idiotæ sunt et juris ignari, an Episcopi, qui sicut dignitate præcellunt, sic et Religione debent aliis præeminere, nam ad neutros illius exsecutio juris spectat, nisi per Apostolicam sedem eis specialiter delegetur.

Vide quæ dicemus infrà de casibus reservatis, *dum agemus* de Sacramento Pœnitentiæ, *Part.* 3. *Sect.* 1. *Cap.* 5. §. 23.

(I) S. Ambros. *Lib.* 3. *de Officiis, cap.* 12. *n.* 78. Neque unquam adducar, ut credam non incautè principem promisisse Jephte, ut immolaret Deo quidquid sibi revertenti intra limen domûs suæ occurreret, cùm et ipsum voti pœnituerit sui, postquam filia occurrit sibi. Denique concidit vestimenta sua, et dixit: " *Heu me, filia mea, impedisti mihi*, (*Judic.* xi. 35.) Qui licèt pio metu ac formidine acerbitatem duræ solutionis impleverit: tamen luctum annuum etiam posteris deplorandum statuit ac dereliquit. Dura promissio, acerbior solutio, quam necesse habuit lugere etiam ipse qui fecit.... Non possum accusare virum, qui necesse habuit implere quod voverat: sed tamen miserabilis necessitas, quæ solvitur parricidio.

N. 79. Melius est non vovere, quàm vovere id quod sibi, cui promittitur, nolit exsolvi. Denique in Isaac habemus exemplum, pro quo arietem Dominus statuit immolari sibi. Non semper igitur promissa solvenda omnia sunt.

§. 3. De Juramento et de Blasphemiâ.

I. Quid est juramentum ?

R. Jusjurandum est assumptio divini testimonii ad confirmandum aliquid, quod vel agimus, vel dicimus, vel promittimus. (A)

I. Cùm per creaturas juratur, verum est juramentum; tamen in hoc jurejurando non assumitur divinum testimonium : videtur ergo minùs recta definitio, quam affers.

R. Res omnes creatæ ad Deum earum creatorem pertinent, adeoque per Deum indirectè juratur, quoties juratur per creaturas, ut Christus ipse asseruit. (B)

N. 18. Quæ (Jephte filia) ingemiscenti patri dixit : (*Judic.* XI. 36.) Fac mihi, ut exivit de ore tuo.... Rediit ad patrem, quasi ad votum rediret, et voluntate propriâ cunctantem impulit, fecitque arbitratu spontaneo, ut quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis sacrificium.

S. Bernard. *De consideral. ad Eugen. PP. Lib.* 3. *cap.* 4. *n.* 18.... Prohibes dispensare ? Non, sed dissipare. Non sum tam rudis, ut ignorem positos vos dispensatores, sed in ædificationem, non in destructionem. Denique quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio est : ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est. Utilitas, dico, communis, non propria. Nam cùm nil horum est, non planè fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est.

De præcepto et dispensatione, cap. 5. *n.* 11. Nil me Prælatus prohibeat horum, quæ promisi, nec plus exigat, quàm promisi. Vota mea nec augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certâ necessitate : necessitas quippe non habet legem, et ob hoc excusat dispensationem. Alioquin et absque necessitate remissio voti, non dispensatio, sed prævaricatio est : et restrictio contra voluntatem, murmur est, non profectus. Ponant ergo Præpositi metam obedientiæ subjectorum ex votis labiorum ipsorum, non suorum desideriorum : monentes eos, non cogentes ad celsiora : condescendentes eis, cùm necesse fuerit, ad remissiora ; non cadentes cum eis.

S. Thomas. 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. *ad secundum.* Quidam dixerunt, quòd ideò Prælati possunt in votis pro libito dispensare, quia in quolibet voto includitur conditionaliter voluntas Prælati superioris.... Sed prædicta positio falsò innititur : quia cùm potestas Prælati spiritualis, qui non est dominus, sed dispensator, in ædificationem sit data, et non in destructionem, ut patet 2. ad Cor. X. sicut Prælatus non potest imperare ea, quæ secundùm se Deo displicent, scilicet, peccata : ita non potest prohibere ea, quæ secundùm se Deo placent, scilicet, virtutis opera : et ideò absolutè potest homo ea vovere. Ad Prælatum tamen pertinet dijudicare quid sit magis virtuosum et Deo magis acceptum : et ideò in manifestis dispensatio Prælati non excusaret à culpâ : putà si Prælatus dispensaret cum aliquo super voto de ingressu religionis, nullâ apparenti causâ obstante ; si autem esset causa apparens, per quam saltem in dubium verteretur, posset stare judicio Prælati dispensantis, vel commutantis : non tamen judicio proprio, quia ipse non gerit vicem Dei ; nisi fortè in casu in quo id, quod vovit, esset manifestè illicitum, et non posset opportunè ad superiorem recurrere.

(A) S. Aug. *Lib.* 1. *de Serm. Dom. in monte, cap.* 17. *n.* 51. Jurat qui adhibet testem Deum.

(B) Matth. V. 33. Dictum est antiquis : Non perjurabis ; reddes autem Domino juramenta tua. 34. Ego autem dico vobis, non jurare omninò, neque per cœlum, quia thronus Dei est ; 35. neque per terram, quia scabellum est pedum ejus : neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis : 36. neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. 37. Sit autem sermo vester, Est, est ; Non, non. Quod autem his abundantius est, à malo est.

I. Quandonam jurejurando sanctificamus nomen Dei?

R. Cùm juramus in veritate, in judicio, et in justitiâ. (C)

In veritate juratur, cùm jusjurandum adhibetur ad confirmandam veritatem.

In judicio, cùm ad jusjurandum habetur ratio necessitatis et opportunitatis.

In justitiâ, cùm ad confirmandam rem justam juratur.

Triplex hæc jurisjurandi conditio adest, cùm Reges et Principes fœdera pacis ineunt, adhibito juramento; cùm Magistratus interposito juramento promittunt se jus unicuique juxta legum placita dicturos; cùm privati à Judicibus postulati jurant ad confirmationem veritatis. Sæpiùs juravit Apostolus: quin et Deus ipse non semel; ut hoc suo juramento timorem incuteret, spem adderet, attentionem excitaret. (D)

JACOB. V. 12. Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque juramentum. Sit autem sermo vester: Est, est: Non, non: ut non sub judicio decidatis.

S. AUG. *Lib.* 1. *de Serm. Dom. in monte*, *c.* 17. *n.* 52. Itaque Dominus docet nihil esse tam vile in creaturis Dei, ut per hoc quisque pejerandum arbitretur: quando à summis usque ad ima divinâ providentiâ creata regantur, incipiens à throno Dei usque ad capillum album aut nigrum. Neque per cœlum, inquit, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum ejus est: id est, cùm juras per cœlum aut terram, non te arbitreris non debere Domino jusjurandum tuum; quia per eum jurare convinceris, cujus cœlum thronus est, et cujus scabellum terra est.... Domino jusjurandum debet qui per Jerosolymam jurat... Ergo Deo debet jusjurandum ineffabiliter tenenti omnia et ubique præsenti, quisquis etiam per caput suum jurare voluerit.

(C) DEUTER. VI. 13. Per nomen illius (*nempe* Dei) jurabis.

PSAL. LXII. 12.... Laudabuntur omnes, qui jurant in eo.

ISAI. XIX. 18. Jurantes per Dominum exercituum.

JEREM. IV. 2. Et jurabis: Vivit Dominus in veritate, et in judicio, et in justitia.

S. AUG. *Serm.* 180. *aliàs* 28. *de verbis Apost. c.* 3. *n.* 3. Ecce verum jura, non peccas: si verum juras, non peccas.

(D) GENES. XXII. 16. Per memetipsum juravi, dicit Dominus.

PSAL. XCIV. 11. Et isti non cognoverunt vias meas: ut juravi in irâ meâ: Si introibunt in requiem meam.

Hæc refert PAULUS *Hebr.* IV. 3. *iisdem verbis.*

PSAL. CIX. 4. Juravit Dominus, et non pœnitebit eum.

HEBR. VI. 13. Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem juraret, majorem, juravit per semetipsum.... 16. Homines enim per majorem sui jurant; et omnis controversiæ eorum finis, ad confirmationem, est juramentum. 17. In quo abundantiùs volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum.

ROM. I. 9. Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quòd sine intermissione memoriam vestri facio.

2. COR. I. 23. Ego autem testem Deum invoco in animam meam.

XI. 31. Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quòd non mentior.

GALAT. I. 29. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior.

PHILIPP. I. 8. Testis enim mihi est Deus: quomodo cupiam omnes vos in visceribus Christi.

S. AUG. *Lib. de Mendacio*, *cap.* 15. *n.* 28. *Ego autem dico vobis, Non jurare omnino.* (*Matth.* V. 34.) Juravit autem ipse Apostolus in Epistolis suis. Et sic ostendit quomodo accipiendum esset quod dictum est, *Dico*

vobis, *Non jurare omninò* : ne scilicet jurando, ad facilitatem jurandi veniatur, ex facilitate ad consuetudinem, atque ita ex consuetudine in perjurium decidatur. Et ideò non invenitur jurasse, nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam præcipitem. Et hoc utique à malo, sicut dictum est, *Quod autem amplius est, à malo est* (*Matth.* v. 37.), non tamen suo, sed eorum infirmitatis, quibus etiam sic fidem facere conabatur.... Omninò ad hoc positum est, ut quantùm in te est, non affectes, non ames, non quasi pro bono cum aliquâ delectatione appetas jusjurandum.

Lib. 1. *de serm. Dom. in monte*, *cap.* 17. *n.* 51. Justitia Pharisæorum est non pejerare : hanc confirmat qui vetat jurare.... Sicut enim falsum loqui non potest, qui non loquitur, sic pejerare non potest, qui non jurat.... Ita ergo intelligitur præcepisse Dominum ne juretur, ne quisquam sicut bonum appetat jusjurandum, et assiduitate jurandi ad perjurium per consuetudinem delabatur. Quapropter qui intelligit, non in bonis, sed in necessariis jurationem habendam, refrenet se quantùm potest, ut non eâ utatur, nisi necessitate, cùm videt pigros esse homines ad credendum, quod eis utile est credere, nisi juratione firmentur. Ad hoc itaque pertinet quod sic dicitur : (*Matth.* v. 37.) *Sit autem sermo vester*, *Est*, *est* : *Non*, *non* : hoc bonum est, et appetendum. *Quod autem amplius est*, *à malo est* : id est, si jurare cogeris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum, quibus aliquid suades : quæ infirmitas utique malum est.... Itaque non dixit : Quod autem amplius est, malum est ; tu enim non malum facis, qui benè uteris juratione, quæ etsi non bona, tamen necessaria est, ut alteri persuadeas quod utiliter suades : sed, *à malo est*, illius, cujus infirmitate jurare cogeris. Sed nemo novit, nisi qui expertus est, quàm sit difficile et consuetudinem jurandi extinguere, et nunquam temerè facere, quod nonnunquam facere necessitas cogit.

Serm. 180. *alias* 28. *de verbis Apost. c.* 2. *n.* 2. Invenimus jurasse Sanctos, jurasse primitùs ipsum Dominum, in quo non est omninò peccatum : *Juravit Dominus*, *et non pœnitebit eum* : *Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* (*Psal.* CIX. 4.) Æternitatem Sacerdotii Filio cum juratione promisit. Habes etiam, *Per memetipsum juro*, *dicit Dominus.* (*Genes.* XXII. 16.) Et illud juratio est, *Vivo ego*, *dicit Dominus.* (*Numer.* XIV. 28.) Quomodo homo per Deum, sic Deus per seipsum.

Cap. 4. *n.* 4. Si peccatum esset juratio, nec in veteri Lege diceretur : *Non perjurabis*, *reddes autem Domino jusjurandum tuum.* (*Lev.* XIX. 12.)

Cap. 5. *n.* 5. Ut noveritis verum jurare non esse peccatum, invenimus et Apostolum Paulum jurasse : *Quotidie morior*, *per vestram gloriam*, *fratres.* (1. *Cor.* XV. 31.)... per vestram gloriam, juratio est.... Est alio loco juratio prorsùs certa et expressa. (2. *Cor.* I. 23.) *Testem Deum invoco super animam meam*..... Et alio loco ad Galatas (I. 20.) *Quæ autem scribo vobis*, *ecce coram Deo*, *quia non mentior.*

Cap. 9. *n.* 10. Quantùm ad me pertinet, juro ; sed quantùm mihi videtur, magnâ necessitate compulsus. Cùm videro non mihi credi, nisi faciam.... cum magno timore dico : Coram Deo ; aut Testis est Deus ; aut Scit Christus sic esse in animo meo :.... et video quia amplius est quàm, Est, est ; Non, non. *Sed quod amplius est*, *à malo est* (*Matth.* v. 37.) et si non à malo jurantis, à malo est non credentis.... Sed tamen aliud habet humana pessima consuetudo, et cùm tibi creditur, juras ; et cùm nemo exigit, juras ; et horrentibus hominibus, juras : non taces jurando, vix es sanus non perjurando.... Noli dicere : Non juro, si fortè exigitur. A malo est enim quod facis, sed illius qui exigit. Nam tu, quomodo te purges, non habes ; quomodo satisfacias negotio, quod instat, non invenis. Sed aliud est, cùm exigitur juratio ; aliud, cùm offertur : ei hoc ipsum quod offertur, aliud cùm offertur non credenti ; aliud cùm ventilatur et credenti.

CONCIL. TOLET. *ann.* 653. *cap.* 2. Si attestante veritate, propter profanationem perjurii evitandam prohibetur omninò jurare, cùm dicitur : *Sit sermo vester*, *Est*, *est* ; *Non*, *non* : *quod autem plus his est*, *à malo est.* (*Matth.* v. 37.) quomodo impunitum erit, nomen tantæ gloriæ voluntariè profanasse, dum in eo taxata fides dignoscitur interiisse ? Vel quatenus pacis fœdera in gentium dissidia ilgabuntur, si non juramenti pacta

I. Quandonam jurejurando polluitur nomen Dei ?

R. Nomen Dei polluitur vel jurejurando temerario, vel perjurio, vel blasphemiâ.

I. Quid est jusjurandum temerarium ?

R. Temerarium est jusjurandum, cùm vel una ex conditionibus supra positis deest ; cùm non juratur in veritate et justitiâ.

Itaque si quis vel juret ad confirmandum mendacium, vel sine necessitate, vel ad rei iniquæ confirmationem : temerè juravit. (E)

sanctiori integritate serventur ? Etenim omne, quod in pacis fœdere venit, tunc solidiùs subsistit, cùm juramenti hoc interposito roborat. Sed et omne quod animos amicorum conciliat, tunc fixiùs durat, cùm eos sacramenti vincula ligant. Omne etiam quod testis adstipulat, tunc veriùs constat, cùm id adjectio juramenti affirmat. Quod si et testis deficiat, innocentis fidem sola jurisjurandi taxatio manifestat. Hinc et ut mentibus humanis divina voluntas panderet quod volebat, ne labens fragilitas pro incerto teneret, quod inviolatæ veritatis promissio exprimebat, per Isaïam loquitur, dicens (XLV. 22. 23.) : *Ego Dominus, et non alius, in me ipsum juravi.* Si ergo tantæ institutionis limite sunt votiva juramenta servanda, quis alienorum à veritate hæc astruat exsecrabiliter violanda ? Stabunt ergo sacræ veritatis vivida jussa, nec vanâ profanatione erunt aliquatenùs temeranda.

(E) S. HIERONYM. *in cap.* 4. *Jeremiæ, initio pag.* 546. *edit. BB.* Animadvertendum quod jusjurandum hos habeat comites, veritatem, judicium, atque justitiam ; si ista defuerint, nequaquam erit juramentum ; sed perjurium.

S. AUG. *Lib.* 19. *contra Faustum, cap.* 23. Quia pejerare grave peccatum est : non jurare autem, sicut verum jurare, nullum peccatum est. Sed longiùs remotus est à falsum jurando, qui nec jurare consuevit, quàm qui verum jurare proclivis est. Maluit et nos Dominus et non jurantes non recedere à vero, quàm verum jurantes propinquare perjurio. Itaque et Apostolus in sermonibus, quos habuisse narratur, nunquam juravit, ne jurandi consuetudine aliquando vel nescius in perjurium laberetur. In scriptis autem pluribus locis jurasse invenitur, ne quisquam putaret etiam verum jurando peccari, sed potiùs intelligeret, humanæ fragilitatis corda non jurando, tutiùs à perjurio conservari.

Cap. 25. Sicut in jurando, etiam qui verum jurat, propinquat perjurio, unde longè abest qui omninò non jurat, et quamvis non peccet, qui verum jurat, remotior tamen à peccato est, qui non jurat ; unde admonitio non jurandi, conservatio est à peccati perjurii....

Serm. 180. *alias* 28. *de verbis Apost. cap.* 3. *n.* 3. Vis ergo longè esse à perjurio ? Jurare noli. Qui enim jurat, aliquando verum jurare potest... Qui autem non jurat, mendacium jurare nunquam potest.... Ne ergo mendacium jures, noli jurare. Ipsa est angustia, perjurium præcipitium... Peccat et graviter qui falsum jurat : non peccat qui verum jurat : sed nec ille peccat, qui omninò non jurat. Sed qui non jurat et non peccat, longè est à peccato : qui autem verum jurat, non peccat, sed propè est ad peccatum....

Cap. 4. *n.* 4. Damno falsam jurationem. Falsa juratio exitiosa est ; vera juratio periculosa est ; nulla juratio secura est....

Cap. 7. *n.* 8. Jurare non est peccatum ; sed falsum jurare, peccatum est.

Cap. 8. *n.* 9. Jurare pejus est quàm furari ? Jurare pejus est quàm adulterare ? Jurare pejus est quàm hominem occidere ? Absit. Hominem occidere, adulterare, furari, peccatum est, jurare non est peccatum ; sed falsum jurare, peccatum est. Quare ergo, ait Jacobus (V. 12.), *Ante omnia nolite jurare.* Isto verbo, quo ait ante omnia, cautos fecit adversùs linguam nostram. *Ante omnia*, ait, ut attendatis præ cæteris, ut vigiletis, ne subrepat vobis consuetudo jurandi.... Levavit te super vetera, unde te attendas.... *Ante omnia*, ut te adversùs consuetudinem intentis-

I. Quid est perjurium ?

R. Perjurium vel est jusjurandum falsum, injustumve; vel violatio jurisjurandi legitimi. (F)

simum redderet, ut omnia tua inspiceres, omnes motus linguæ tuæ diligentissimè custodires, esses custos malæ consuetudinis tuæ ad eam constringendam.

Cap. 10. *n.* 11. Tene ergo linguam et consuetudinem, quantùm potes.. Ut ipse, qui exigit jurationem, multùm interest si nescit illum falsum juraturum, an scit. Si enim nescit, et ideò dicit, Jura mihi, ut fides ei fiat; non audeo dicere non esse peccatum, tamen humana tentatio est. Si autem scit eum fecisse, novit fecisse, vidit fecisse, et cogit jurare, homicida est. Ille enim suo perjurio se perimit: sed iste manum interficientis et expressit et pressit.... Christiano non licet jurare; quando ab illo exigitur jusjurandum non licet jurare, Christianus sum, non mihi licet.... Istam ergo consuetudinem quotidianam, crebram, sine causâ, nullo extorquente, nullo de tuis verbis dubitante, jurandi, avertite à vobis, amputate à linguis vestris, circumcidite ab ore vestro.

Cap. 11. *n.* 12. Tantum mali habet juratio, ut qui lapides colunt, timeant falsum jurare per lapides: tu non times Deum præsentem, Deum viventem, Deum scientem, Deum manentem, Deum in contemptorem vindicantem.

Cap. 12. *n.* 13.... Qui per lapidem falsum jurat, perjurus est. Unde hoc dico? Quia multi et in hoc falluntur, et putant quia nihil est per quod jurant, non se crimine teneri perjurii. Prorsùs perjurus es, quia per id quod sanctum putas, falsum juras. Sed ergo illud sanctum non puto. Sanctum putat cui juras. Non enim quando juras, tibi juras, aut lapidi juras; sed proximo juras. Homini juras ante lapidem; sed nunquid non ante Deum? Non te audit lapis loquentem: sed punit te Deus fallentem.

THEODORET. *Quæst.* 41. *in Exod.* Quidam prohiberi dicunt, ne qui res vanas, hoc est idola, nomine Dei vocet: alii ne quis jurando mentiatur. Ego autem puto divinam legem statuere, ne quis nomen Dei pronuntiet sine aliquâ ratione, aut orandi, aut necessariæ cujuspiam occasionis. Solent enim nonnulli etiam ludentes, et ridentes, ut inciderit, reverendum nomen Dei linguâ proferre. Hoc arbitror divinâ lege prohiberi. Si enim consueverunt multi pretiosiorem vestem diebus festis reservare, multò magis divinum nomen precibus atque docendi officio æquum est consecrare....

SALVIANUS *Lib.* 2. *de Gubernat. mundi, pag.* 79. *edit. Paris. in* 12. *ann.* 1617. Jussit Salvator noster, ut Christiani homines non jurarent. Plures invenias qui sæpiùs perjurent, quàm qui omninò non jurent....

Lib. 4. *pag.* 131. *mihi pag.* 148. Qui est omninò hominum secularium præter paucos, qui non ad hoc semper Christi nomen in ore habeat, ut pejeret? Unde etiam pervulgatum hoc ferè et apud nobiles, et apud ignobiles sacramentum est, per Christum; Per Christum, quia hoc facio; per Christum, quia hoc ago; per Christum, quia nihil aliud dicturus sum; per Christum, quia nihil aliud acturus sum: .... ut Christi nomen non videatur jam sacramentum esse, sed sermo. Nam in tantum apud plurimos nomen hoc parvipenditur, ut nunquam minùs cogitent quippiam facere, quam cùm se jurant per Christum esse facturos. Et cùm scriptum sit: (*Exod.* XX. 7.) *Nomen Domini tui non nominabis in vanum*, in id reverentia Christi decidit, ut inter cæteras seculi vanitates nihil penè jam inanius, quam Christi nomen esse videatur. Denique multi non otiosas tantummodò res et aniles, sed etiam scelera quæ̃dam se jurant per Christi nomen esse facturos. Hic enim loquendi usus est talibus: Per Christum, quia tollo illud; per Christum, quia cædo illum; per Christum, quia occido illum: ad hoc res cecidit, ut quod Christi nomine juraverint, putent se scelera etiam religiosè esse facturos.

(F) JOSUE. IX. 20. Sed hoc faciemus eis (Gabaonitis) . reserventur quidem ut vivant, ne contra nos ira Domini concitetur, si pejeraverimus.

PSAL. XIV. 5. Qui jurat proximo suo, et non decipit.

XXIII. 4.... Qui non accipit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo.

D. Basil. *Homil. in Psal.* xiv. *pag.* 71. *Qui jurat proximo suo, et non decipit.* Quid hoc tandem est ? Hic juramentum homini perfecto inter eas virtutes, quæ illum decent, concedi videtur ; in Evangelio verò prorsùs prohibetur.... Quid igitur dicemus ? Quòd ubique Dominus tam in veteri quam in novâ lege eamdem habet præceptionis considerationem. Cupit enim peccatorum effectibus occurrere, et à primis initiis malignitatem exscindere. Ut enim vetus lex ait : (*Exod.* xx. 14.) *Non mœchaberis ;* Dominus verò : Non concupisces.... Sic itaque in hoc loco contentus abit Propheta juramento quod justum sit ac rectum : Dominus verò vel occasionem ipsam resecat perjurii. Qui enim vel rectè jurat, forlè et is possit interdum falli : qui verò non jurat, periculum vitavit perjurii. Nominat item Propheta multis adeò locis juramentum immutabilem firmamque rei ac propositi cujuslibet confirmationem, ut est illud : *Juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ....* (*Psal.* cxviii. 106.) Sic et hic dictum esse potest illud : Qui jurat proximo et non decipit, hoc est, qui promissa affirmat proximo et non decipit, et cum Servatoris dicto conveniat : *Sit sermo vester : Est, est ; Non, non.* (*Matth.* v. 37.) De ejusmodi rebus, dum astruis et affirmas, annue : de his verò quæ non ita se habent, et si omnes homines adhortarentur et obsecrarent, nunquam ullo pacto inducaris, ut contra naturæ veritatem affirmes. Non facta est res : Negatio sequatur. Facta est : Consensu firmetur. Citra ullam verborum implicationem ad aliud respiciens, ipsam per se veritatem stude te exprimere simplici ac nudâ usus assensione. Qui verò sic affirmanti minimè crediderit, ipse viderit : damnum sentiet incredulitatis. Turpe enim et omninò stultum, sese ut fide indignum accusare, et ad juramenti securitatem confugere.

S. Aug. *Epist.* 125. *aliàs* 224. *ad Alipium, n.* 3. Si certa mors intentaretur, ut aliquid illicitum, ac nefarium servus Dei se juraret esse facturum, mori malle quàm jurare debuerat, ne jurationem scelere impleret.. Quis censeat propter incerta, non dico damna, et quaslibet injurias corporales, sed propter ipsam mortem cavendam, certum perjurium debere committi ?.... Et adhuc in libris divinis inquirendum putamus, utrum aliquandò licitè pejeremus, ubi nobis, ne jurandi facilitate in perjurium prolabamur, etiam præceptum est ne juremus.

N. 4. Illud sanè rectissimè dici non ambigo, non secundùm verba jurantis, sed secundùm exspectationem ejus cui juratur, quam novit ille qui jurat, fidem jurationis impleri. Nam verba difficillimè comprehendunt, maximè breviter, sententiam cujus à jurante fides exigitur. Unde perjuri sunt, qui servatis verbis, exspectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt ; et perjuri non sunt, qui etiam verbis non servatis, illud quod ab eis, cùm jurarent, exspectatum est, impleverunt.

Epist. 126. *alias* 225. *ad Albinam, n.* 11. Denegare autem jurationem qualibet fide præditas mentes, quantò magis fide Christianâ, non dico aliquid contrarium confirmare, sed omninò dubitare fas non est... Placetne tibi, ut etiam certâ morte imminente, quod tunc inaniter metuebatur, nomen Domini Dei sui in fallaciam Christianus assumat, Deum suum testem falsitati Christianus adhibeat ? Qui profectò si præter jurationem ad falsum testimonium morte imminente cogeretur, maculare vitam suam magis timere debuit quam finire. Hostiles inter se acies et armatæ, certè apertissimâ mortis intentatione confligunt ; et tamen cùm invicem jurant, laudamus fidem servantes, fallentes autem meritò detestamur. Ut autem jurarent, quid utræque ab alterutris, nisi occidi vel capi timuerunt ? Ac per hoc vel mortis, vel captivitatis metu extortæ jurationi nisi pareatur.... perjurii crimine detinentur, etiam tales homines, qui magis metuunt pejerare quam hominem occidere : et nos utrum implenda sit extorta juratio servorum Dei, munere sanctitatis præeminentium, Monachorum ad perfectionem mandatorum Christi, rerum etiam suarum distributione curreutium, quasi disceptaturi ponimus quæstionem ?

N. 13. Exspectationem eorum quibus juratur, quisquis deceperit, non potest esse non perjurus.

. *Contra Mendacium, ad Consentium, cap.* 18. *n.* 37. Quid, quòd vitæ hujus tales amatores, ut eam non dubitent præponere veritati, ne homo mo-

I. Si quis vel falsò, vel sine necessitate, vel iniquè juravit, teneturne rem sic juratam implere?

R. Si iniquum est, si malum quod adhibito jurejurando promisit, peccavit jurando, et gravius peccaret adimplendo. (G)

riatur, immò ut homo quandoque moriturus aliquantò seriùs moriatur, non tantùm mentiri, sed etiam pejerare nos volunt, ut videlicet, ne aliquantò citiùs transeat vana salus hominis, nomen Domini Dei nostri accipiamus in vanum? Et sunt in eis docti, qui etiam regulas figant finesque constituant, quando debeat, quando non debeat pejerari. O ubi estis fontes lacrymarum? Et quid faciemus? Quo ibimus? Ubi nos occultabimus ab irâ veritatis, si non solùm negligimus cavere mendacia, sed audemus insuper docere perjuria. Viderint enim assertores defensoresque mendacii.... qualia genera mentiendi eos justificare deleclet: saltem in Dei cultu concedant non esse mentiendum; saltem se à perjuriis blasphemiisque contineant: saltem ubi Dei nomen, ubi Deus testis, ubi Dei sacramentum interponitur, ubi de divinâ religione sermo promitur sive conseritur, nemo mentiatur, nemo laudet, nemo doceat, et præcipiat, nemo justum dicat esse mendacium.

Serm. 180. *aliàs* 28. *de verbis Apost. cap.* 1. *n.* 1. Perjurium peccatum esse et grande peccatum nemo dubitat.

Cap. 2. *n.* 2. Homines falsum jurant, vel cùm fallunt, vel cùm falluntur. Aut enim putat homo verum esse quod falsum est, et temerè jurat: aut scit, vel putat falsum esse, et tamen pro vero jurat, et nihilominùs cum scelere jurat. Distant autem ista perjuria, quæ duo commemoravi. Hac illum jurare, qui verum putat esse, pro quo jurat: verum putat esse, et tamen falsum est. Non ex animo iste perjurat, fallitur, hoc pro vero habet quod falsum est, non pro re falsâ sciens juralionem interponit. Da alium qui scit falsum esse, et dicit verum esse, et jurat tanquam verum sit, quod scit falsum esse. Videlis quàm ista detestanda sit bellua, et de rebus humanis exterminanda? Quis enim hoc fieri velit? Omnes homines talia detestantur. Fac alium, putat falsum esse, et jurat tanquam verum sit, et fortè verum est:.... perjurus est. Interest, quemadmodum verbum procedat ex animo. Ream linguam non facit, nisi mens rea. Quis est autem qui non fallatur, etsi noluit fallere? Quis est homo, cui non subrepat fallacia? Et tamen juratio ab ore non discedit, frequentatur: plura sunt plerumque juramenta, quàm verba. Si disculiat homo quotiens juret per totum diem, quotiens se vulneret, quotiens gladio linguæ se feriat et transfigat, quis in illo locus invenitur sanus? Quia ergo grave peccatum est pejerare, compendium tibi dedit Scriptura: Noli jurare.

Cap. 7. *n.* 8.... Nemo perjurus impunitus, prorsùs nemo, cum illo est pœna sua.... habet in secreto cordis sui tortorem conscientiæ suæ.

(G) S. Basil. *Epist.* 2. *canonica ad Amphilochium*, *can.* 29. Id quoque, quod est jurare Principes quòd subjectis malè facturi sint, magnâ medicinâ opus habet. Medela autem earum est duplex: una quidem ut ipsi doceantur non facilè jurare. Altera autem ne in malis judiciis persistant. Quare qui se alteri malefacturum jurare anticipavit, quòd ac jusjurandum nimiùm facilis fuerit, se pœnitere ostendat, non autem pietatis prætextu suam improbitatem confirmet. Neque enim Herodis jurare profuit, qui, ne pejeraret, Prophetam occidit. Semel enim jusjurandum est prohibitum: multò autem magis consentaneum est, id esse condemnatum, quod propter malum juratum est. Quare eum, qui juravit, pœnitere, non impietatem studere confirmare oportet. Ejus enim absurditatem fusiùs exquire. Si quis se fratris oculos effossurum juraverit, cine honestum est hoc ad effectum deducere? Si quis se interfecturum, si quis omninò juraverit mandatum aliquod transgressurum? *Juravi enim et statui*, non peccatum, *sed servare judicia justitiæ tuæ.* (*Psal.* CXVIII. 106.) Quemadmodum autem mandatum est immutabilibus judiciis confirmandum: ita peccatum omninò infirmare et delere oportet.

S. Ambros. *Lib.* 1. *de Officiis ministror. c.* 50. *n.* 264. Est etiam contra officium nonnunquam solvere promissum, sacramentum custodire: ut Herodes qui juravit, quoniam quidquid petitus esset, daret filiæ Herodiadis: et necem Joannis præstitit, ne promissum negaret.

Lib. 3. *c.* 22. *n.* 76. Purum igitur ac sincerum oportet esse affectum, ut unusquisque simplicem sermonem proferat, vas suum in sanctitate possideat, nec fratrem circumscriptione verborum inducat, nihil promittat inhonestum: ac si promiserit, tolerabilius est promissum non facere, quam facere quod turpe sit.

N. 77. Sæpè plerique constringunt seipsos jurisjurandi sacramento: et cùm ipsi cognoverint promittendum non fuisse, sacramenti tamen contemplatione faciunt quod sponderunt: sicut de Herode suprà scripsimus: qui saltatrici præmium turpiter promisit, crudeliter solvit. Turpe, quòd regnum pro saltatione promittitur: crudele, quòd mors Prophetæ pro jurisjurandi religione donatur. Quantò tolerabilius tali fuisset perjurium sacramento? Si tamen perjurium posset dici, quod ebrius inter vina juraverat, quod eviratus inter saltantium choros promiserat. Infertur disco Prophetæ caput; et hoc æstimatum est fidei esse, quod amentiæ fuit.

S. Aug. *Serm.* 308. *aliàs* 11. *ex additis à Parisiensibus. In decollat. Joan. Baptistæ* 2. *c.* 1. *n.* 1.... Temerè juravit ebrius lætitiâ, et delectatione saltantis, daturum se promisit (Herodes) quidquid illa puella, quæ saltando placuerat, poposcisset. At ubi poposcit rem crudelem et nefariam, contristatus est quidem; videbat enim tantum scelus fieri: sed positus inter jurationem suam et puellæ petitionem, ubi videbat cruentum facinus, ibi rursùs timebat reatum perjurii; ne Deum offenderet perjurando, Deum offendit saviendo....

Cap. 2. *n.* 1. Tollite de ore vestro temerarias jurationes, antequam veniatis ad istam consuetudinem malam.

N. 2. 1. Reg. xxv. Juravit sanctus David cum (Nabal) occisurum se esse. Erat enim armatus, et quod facilè fuerat, et justè facere irâ persuadente videbatur, incautè fudit jurationem, et cœpit ire, ut faceret quod juraverat. Occurrit Abigaïl uxor Nabal, et tulit ei necessaria quæ poposcerat, suppliciter cum rogavit, flexit, et à mariti sanguine revocavit. Juravit temerè, sed non implevit jurationem majore pietate...., Ecce sanctus David, non quidem iratus sanguinem hominis fudit: sed cum falsum jurasse, negare quis poterit? De duobus peccatis elegit minus: sed minus fuit illud in comparatione majoris.

Salvianus *Lib.* 4. *pag.* 149. Quis unquam crederet usque in hanc contumeliam Dei progressuram esse humanæ cupiditatis audaciam, ut id ipsum in quo injuriam Christo faciunt, dicant se ob Christi nomen facturos? O inestimabile facinus et prodigiosum. Quid non ausæ sint improbæ mentes? Armant se ad latrocinandum per Christi nomen, auctorem quodammodo suo sceleri Deum faciunt; ut cùm interdictor ac vindex malorum omnium Christus sit, dicant se scelus, quod agunt, agere pro Christo.

Isidorus *Lib. Sent.* 2. *c.* 31. Non est conservandum sacramentum quod male et incautè promittitur, velut si quispiam adulteræ perpetuam cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim sacramentum non implere, quam permanere in stupri flagitio.

Synonym. Lib. 2. In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, quod incautè vovisti non facies, impia est promissio: quæ scelere adimpletur...

Conc. Tolet. *ann.* 653. *capit* 2... Hostilitatis vastitas nos jurare coëgerat: .... tantam reperimus obligationis illic inesse censuram, ut maculârum suarum nodosilas, non tantùm videretur prohibitionem dedisse transgressionum, quantum conclusisse viscera pietatum. Aderat enim, quod in utroque pavor agebat, et ne sancti nominis profanatio fieret, et ne miserationis operatio interiret: quia ex Dei nominis profanatione non aberat, quod tenebat; et ex prohibitione pietatis aderat, quod tædebat... Actum est vi potius necessitatis exortæ, quàm deliberatione judicii, ut contra eosdem, eisdemque simillimos, cum omni fere populo acerrima juramenta daremus. Unde jurasse nos per attestationem divini nominis, condilio juramenti demonstrat, et ne resolvi queat, sacræ Scripturæ auctoritas instat: scribitur namque in Exodo (xx. 7.:) *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum: neque enim insontem habebit Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustrà.* Item in Levitico (xix. 12.)

Sin autem quis sine necessitate juravit ad confirmationem rei veræ, temerè juravit, adeòque peccavit jurando; sed tenetur servare juramentum.

Simili ratione, si quis non sine necessitate, nec pro re iniquâ juravit, sed tamen falsò juravit, quia jurejurando adhibito promisit aliquid cum proposito non adimplendi promissum; is gravissimo perjurii crimine se obstrinxit, et implere tenetur quod promisit.

I. Quænam perjuriorum genera aliis graviora sunt?

R. Illa cæteris graviora, quæ magis lædunt vel Deum, vel proximum, vel ipsum pejerantem, quæ adjunctam habent vel imprecationem seu maledictionem; cùm, verbi gratiâ, quis sese vel alios diris devovet; (II) vel blasphemiam.

I. Quid est blasphemia?

R. Blasphemia est verbum injurium et contumeliosum Deo vel Sanctis. (I)

Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Domini tui. Ego Dominus. At verò, quia illatâ pressurarum acerbitas resolvi possit ac debeat, tam vinculorum et lamentorum error insinuet, quàm ejusdem auctoritatis Dominicæ præcepta commendant. Etenim, juxta veterem translationem, ita quosdam per Isaïam gravi exprobratione Dominus increpat, dicens: *Væ filiis desertionis*, dicit Dominus: *Fecistis consilium non per me, et sponsionem non per spiritum meum, adjicere peccatum super peccatum...* Et quia juramenti custodia ultionem non temperat pavescendam, idcircò impietatis atrocitas mortem pariet exsecrandam? Absit: etenim in publicis sacramentorum gestis (quod Deus avertat) à quibuslibet illicita, vel non bona exstitisset conditio allegata, quæ aut jugulare animam patris, aut agere compelleret stuprum sacratissimæ virginis, nunquid non tolerabilius esset stultæ promissionis rejicere vota, quàm per inutilium promissionum custodiam, exhorrendam criminum implere mensuram..... Verùm ne juramenta, quæ data sunt, videantur in nos ita penitùs miserationum conclusisse præcordia, ut nullam de pietatis affectu animæ viscera concipiant indulgentiam paritura: sic stabilitis contractibus juramento, sinum misericordiæ aperimus, atque ita cunctis Deo placitâ devotione misereri censemus, ut nos nec juramenti teneat cautio reos, nec inhumanitas faciat exsecrandos... Dum perjurare compellimur, Creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodo maculamus: cum verò noxia promissa complemus, et Dei jussa superbè contemnimus, et proximis impiâ crudelitate nocemus, et nos ipsos crudeliori mortis gladio trucidamus...

(II) S. Aug. *Contra mendac. cap.* 10. *n.* 39. Mendacia nullo modo.... in tantum sunt permittenda conscendere, ut ad perjuria blasphemiasque perveniant: nec aliquam causam prorsus oportet obtendi, cur debeat pejerari, vel quod est exsecrabilius, cur Deus debeat blasphemari. Non enim quia per mendacium blasphematur, ideò non blasphematur. Potest quippe hoc modo dici, non pejerari, quia per mendacium pejeratur. Quis enim per veritatem possit esse perjurus? Sic etiam per veritatem nullus potest esse blasphemus. Sanè militis falsum jurat, qui falsum nescit esse, et verum putat esse, quod jurat: sicut et Saulus excusabiliùs blasphemavit, quia ignorans fecit. Ideò autem pejus est blasphemare, quàm pejerare, quoniam pejerando falsæ rei adhibetur testis Deus, blasphemando autem de ipso falsa dicuntur Deo. Tantò est autem quisque inexcusabilior, sive perjurus sive blasphemus, quantò magis ea, quæ pejerando vel blasphemando asserunt, falsa noverunt esse vel credunt. Quisquis itaque dicit pro periclitantis hominis salute temporali, vel vita esse mentiendum, nimis ipse abhinere exorbitat æternæ salutis et vitæ, si dicit in ea causa etiam jurandum per Deum, vel etiam blasphemandum Deum.

(I) S. Aug. *De morib. Manichæor. Lib.* 2, *c.* 11. *n.* 20. Est autem blas-

Verbum injurium Deo : id est, ut cum Theologis loquar, verbum quo vel tribuuntur Deo defectus aliqui, vel negantur ipsi perfectiones aliquæ : verbi gratiâ, blasphemus esset qui negaret Deum esse justum, esse omnipotentem, esse veracem : blasphemus esset qui diceret Deum esse auctorem peccati, esse mutationi obnoxium, etc.

Quin et verba Sanctis contumeliosa inter blasphemias deputantur : quia in Deum ipsum refunditur injuria Sanctis irrogata, quemadmodum et ad Deum refertur honos Sanctis exhibitus.

I. Estne blasphemia grave peccatum ?

R. Non est aliud ferè gravius. Id patet ex pœnis adversùs blasphemos quolibet tempore propositis. In lege Mosaïca blasphemi lapidibus obruebantur. (K) Centum viginti septem Syrorum millia Deus morti addixit in ultionem verbi blasphemi, quod dixerat Benadad Rex Syriæ. (L) Propter prolatam à Semnacherib Assyriorum rege blasphemiam perierunt unâ nocte ex ejus exercitu centum octoginta quinque millia ab Angelo exterminati. (M) Tradidit Apostolus Hymenæum et Alexandrum Satanæ, ut discerent non blasphemare. (N) Juxta veteres Francorum Regum sanctiones debent blasphemi exemplari traductione, quam Emendam honorariam vocant, infamari ; insuper et post linguam perforatam et labia discissa, exilio mulctari. (O) Juxta Ca-

phemia, cùm aliqua malè dicuntur de bonis. Itaque jam vulgò blasphemia non accipitur, nisi mala verba de Deo dicere.

(K) LEVIT. XIX. 12. Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui. Ego Dominus.

XXII. 32. Ne pollueris nomen meum sanctum, ut sanctificer in medio filiorum Israël. Ego Dominus, qui sanctifico vos.

XXIV. 10. Ecce autem egressus filius mulieris Israëlitidis..... jurgatus est in castris cum viro Israelita. 11. Cùmque blasphemasset nomen, et maledixisset ei, adductus est ad Moysen... 12. Miseruntque eum in carcerem, donec nossent quid juberet Dominus. 13. Qui locutus est ad Moysen, 14. dicens : Educ blasphemum extra castra, et ponant omnes, qui audierunt, manus suas super caput ejus, et lapidet eum populus universus. 15. Et ad filios Israel loqueris : Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum : 16. Et qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur ; lapidibus opprimet eum omnis multitudo, sive ille civis, sive peregrinus fuerit. Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur... 23. Locutusque est Moyses ad filios Israël : et eduxerunt eum, qui blasphemaverat, extra castra, ac lapidibus oppresserunt.

(L) 3. REG. XX. 28. Hæc dicit Dominus : Quia dixerunt Syri : Deus montium est Dominus, et non est Deus vallium : dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tuâ, et scietis, quia ego sum Dominus.... 29.... Percusseruntque filii Israel de Syris, centum millia peditum in die unâ.... 30.... et cecidit murus super viginti septem millia hominum, qui remanserant.

(M) 4. REG. XIX. 22. Cui exprobrasti, et quem blasphemasti ? Contra quem exaltasti vocem tuam, et elevasti in excelsum oculos tuos ? Contra sanctum Israel. 23. Per manum servorum tuorum exprobrasti Domino, 28. etc. *Vide suprà litt.* (Z) *Sect.* 1. *C.* 2. §. 1. *hujusce Partis.*

(N) 1. TIMOTH. I. 20. Hymenæus, et Alexander : quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare.

(O) CONFÉRENCE DE L'ORDONNANCE, *Liv.* 12. *titre* V. §. 57. *pag.* 343. *tom.* 2. *Paris. fol. an.* 1667. Et si aucuns desdits aventuriers se trouvent

nonem ultimi Concilii Narbonensis excommunicatione plectendi sunt. (P)

CAPUT QUARTUM.

De Tertio Dei Mandato.

§. 1. Quem diem sanctificari à Christianis oportet.

I. Quod est tertium Dei mandatum ?

R. *Memento ut diem Sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis et facies opera tua : septimo autem die Sabbatum Domini tui est : non facies omne opus in eo tu et filius tuus et filia tua, servus tuus et ancilla tua, et jumentum tuum, et advena qui est intra portas tuas.*

I. Cur Deus mandato huic præfixit hæc verba, *Memento* ?

R. Ut hinc Judæi intelligerent hoc præceptum, utpote non novum, sed ab initio mundi Dei jussu servatum, summâ religione observari oportere. (A)

qui aient usé desdites inhumanités et cruautés ou d'execrables blasphèmes. Nous voulons qu'ils soient punis par Justice de telle ou semblable peine qu'ils auront fait porter et souffrir aux autres, ou qu'ils soient punis d'autre griève et extraordinaire et rigoureuse peine exemplaire à la discretion de Justice ; et lesdits blasphemateurs exécrables avant souffrir mort aient la gorge ouverte avec un fer chaud, et la langue tirée et coupée par le dessous : et ce fait pendus et attachés au gibet ou potence et étranglés selon leurs démerites. Donné à Lion le 25 septembre 1523. et de notre règne le 9. (François I.)

Henry II. 1550. *art.* 38. §. 212. *pag.* 374. *tom.* 2. *Liv.* 12. *titre* V. *de la Conférence de l'Ordonnance.* Le soldat qui blasphemera le nom de Dieu en vain sera mis en place publique au carquant par *trois* divers jours, *trois* heures à chacune fois : et à la fin d'iceux la tête nue demandera pardon à Dieu.

Charles IX. *an.* 1563. *art.* 12. §. 21. *pag.* 468. *t.* 2. *Liv.* 12. *titre* 12. *de la Conférence de l'Ordonnance.* Item défend très-expressement ledit Seigneur à tous.... jurer ne blasphemer le nom de Dieu sur peine d'avoir la langue percée.

S. Ludovicus *Statuto ann.* 1254. *Vide infrà* §. 2. *C.* 8. *hujusce Sectionis.*

(P) Concil. Narbonense *ann.* 1609. *cap.* 8. Quâ pœnâ plecti debeant qui ore sacrilego sacrum Dei nomen et Salvatoris nostri Jesu Christi ac Deiparæ Virginis Mariæ, aut aliorum Sanctorum blasphemaverint, ex ipsius Dei verbis liquidò constat, cùm præcipit (*Levit.* xxiv. 14.) blasphemantem extra castra ejectum lapidari debere. Ideòque cùm liberiùs peccent permulti, eòque mitius cum eis actum fuerit : eorum effrenatam loquendi licentiam reprimere cupientes, statuimus quòd si quis ore impuro blasphemaverit : si clericus sit, excommunicetur, et arbitrio ordinarii puniatur, sin verò laïcus, et monitus pro primâ, secundâ et tertiâ vice, adhibitis duobus saltem testibus, non desiterit, à Catholicorum cœtu expulsus publicè excommunicatus per Parochum declaretur.

(A) Genes. II. 3. Benedixit (*Deus*) diei septimo ; et sanctificavit illum : quia in ipso cessaverat ab omni opere suo.

Exod. xvi. 23. Hoc est quod locutus est Dominus : Requies sabbati sanctificata est Domino cras.

Catechis. Concil. Trident. *Part.* 3. *Præcepto* 3. *n.* 14. Initio præcepti verbum illud, *Memento*, appositè additum est, quòd hujus diei cursus ad cærimonias pertineat.... Quâ de re populus admonendus esse

I. Quid Deus hoc mandato præcepit, quid prohibuit ?

R. Præcepit speciali ratione sanctificari Sabbatum, id est, diem requiei Domini ; diem, inquam, quo cessavit Dominus ab opere creationis. Is est dies septimus in unâquaque hebdomadâ. Sex enim diebus operatus est Dominus, et (*Gen.* II. 3.) *die septimo requievit ab universo opere, quod patraverat.* (B) Porrò dies ille sabbatum dicitur à voce Hebræa *Schabbath*, quæ requiem et cessationem significat.

I. Ergo dies septima sanctificanda est, non dies prima, quam Dominicam dicimus ?

R. In veteri lege dies septima sanctificabatur ; hujus loco Ecclesia à Christo edocta, Spiritûs sancti jussu diem primam, quam Dominicam dicimus, sanctificandam esse duxit.

I. Potuitne Ecclesia, pro arbitrio, constitutam à Deo ipso legem infringere et mutare ?

R. Non pro arbitrio, sed Spiritu sancti afflatu id Ecclesia et fecit et facere potuit.

I. Cur ais id Spiritûs sancti afflatu factum esse ?

R. Id certâ accepimus traditione, cujus vestigium exstat in Scripturâ sacrâ. Rem explico.

Innuit Apostolus (1. *Cor.* XVI. 2.) *per unam Sabbati*, id est primâ hebdomadæ die solere fieri conventus Christianorum. Joannes Apostolus ait (*Apoc.* I. 10.) *Dominicâ die* factam sibi fuisse revelationem quam Apocalypsim dicimus. Verùm hæc non probant observationem Sabbati, lege præceptam, mutatam fuisse in observationem diei Dominicæ. Id certò non novimus nisi per Traditionem, cujus argumenta certissima exstant in usu perpetuo nec unquam intermisso omnium Ecclesiarum. Quod quia minimè revocatur in dubium, nec ab ipsis Protestantibus, ideò necesse non est in hujus probatione diutiùs immorari.

I. Cur observationem Sabbati transtulit Ecclesia in diem Dominicam ?

R. Quia die Dominicâ Christus à mortuis resurrexit, et resurgendo quievit à laboribus suis, consummato salutis nostræ negotio. Eâdem die Spiritus sanctus in Apostolis et in Ecclesiam illapsus est. (C)

videbatur, cùm naturæ lex, etsi aliquo tempore Deum religionis ritu colendum esse doceat, hoc tamen, quo potissimùm die fieri deberet, non præscripsit.

N. 15. Sabbatum, Hebraïcum nomen, si latinè interpretaris, cessatio dicitur ; sabbatisare propterea cessare, et requiescere latino vocabulo appellatur. Quâ significatione factum est, ut sabbati nomine dies septimus diceretur, quoniam absolutâ perfectâque mundi universitate, Deus ab omni opere quod fecerat, requievit : ità hunc diem in Exodo Dominus vocat.

(B) Hebr. IV. 3.... Et quidem operibus ab institutione mundi perfectis. 4. Dicit enim in quodam loco de die septimâ sic : (*Genes.* II. 2.) Et requievit Deus die septimâ ab omnibus operibus suis.... 9. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei.

(C) S. Justinus *Apol.* 2. *pag.* 98. *edit. Paris in fol. ann.* 1615. *n.* 86. Solis qui dicitur die, omnium, qui vel in oppidis vel ruri degunt, in eumdem locum conventus fit : et commentaria Apostolorum aut scripta

§. 2. Qua ratione diem Dominicam sanctificari oporteat.

I. Quid facto opus, ut sanctificetur dies Dominica?

R. Abstinendum ab omni opere servili, et vacandum operibus religionis. (A)

Prophetarum, quoad tempus fert, leguntur. Deinde, Lectore quiescente, præsidens orationem quâ populum instruit, et ad imitationem tam pulchrarum rerum cohortatur, habet. Sub hæc consurgimus communiter omnes, et precationes profundimus: et sicuti retulimus, precibus peractis, panis offertur et vinum et aqua: et Præpositus itidem, quantùm pro viriil suâ potest, preces et gratiarum actiones fundit, et populus faustè acclamat dicens: *Amen*; et distributio, communicatioque fit eorum in quibus gratiæ sunt actæ, cuique præsenti: absentibus autem per Diaconum mittitur.

N. 89. Solis autem die communiter omnes conventum agimus. Quandoquidem is primus dies est quo Deus tenebris, et materiâ, quàm priùs creaverat, versâ mundum effecit, et Jesus Christus servator noster eo ipso die à mortuis resurrexit. Pridie enim Saturni diei ille in crucem actus est, et postridie ejusdem, qui, scilicet Solis dies est, Apostolis et Discipulis apparuit, atque ea docuit, quæ etiam apud vos ut inspiceretis, retulimus.

S. Leo. *Epist.* 11. *aliàs* 81. *ad Dioscorum Alexandrinum c.* 1. His qui consecrandi sunt, nunquam benedictiones nisi in die Resurrectionis Dominicæ tribuatur, cui à vesperâ Sabbati initium constat adscribi, et quæ tantis divinarum dispositionum mysteriis est consecrata, ut quidquid est à Domino insignius constitutum, in hujus diei dignitate sit gestum. In hac mundum sumpsit exordium. In hac per resurrectionem Christi, et mors interitum, et vita accepit initium. In hac Apostoli à Domino prædicandi omnibus gentibus Evangelii tubam sumunt, et inferendum universo mundo Sacramentum regenerationis accipiunt. In hac, sicut beatus Joannes Evangelista testatur, congregatis in unum Discipulis, januis clausis, cum ad eos Dominus introisset, insufflavit, et dixit: *Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum detinueritis, detenta erunt* (*Joan.* xx. 22. *et* 23.) In hac denique promissus à Domino Apostolis Spiritus sanctus advenit: ut cœlesti quàdam regulâ insinuatum et traditum noverimus, in illâ die celebranda nobis esse mysteria Sacerdotalium benedictionum, in quâ collata sunt omnia dona gratiarum.

(A) S. Aug. *ad Casulanum Epist.* 36. *aliàs* 86. *cap.* 3. *n.* 5. Vacatio tantùm homini à suis, vel à servilibus operibus imperatur.... Unde illud est, (*Num.* xv. 35.) quod lapidare Deus hominem jussit, qui sabbato ligna collegerat.

Epist. 55. *aliàs* 119. *seu Lib.* 2. *ad Inquisit. Januar. c.* 1. *n.* 2. Eo modo agimus Pascha, ut non solùm in memoriam, quod gestum est, revocemus, id est, quòd mortuus est Christus et resurrexit; sed etiam cætera, quæ circa ea attestantur, ad sacramenti significationem non omittamus. Quia enim, sicut dicit Apostolus (*Rom.* iv. 25.) *mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram*: transitus quidam de morte ad vitam in illâ passione Domini et resurrectione sacratus est.

Cap. 2. *n.* 3. Hic transitus à nobis modò agitur per fidem, quæ nobis est in remissionem peccatorum, in spem vitæ æternæ, diligentibus Deum et proximum.

Lib. 4. *de Genesi ad litt. c.* 11. *n.* 21. Scriptum est: (*Genes.* ii. 3.) in *septimo die* requievisse Deum ab operibus suis, quæ fecit.... et diei quidem probabile potest, observandum sabbatum Judæis fuisse præceptum, in umbra futuri, qui spiritalem requiem figuraret, quam Deus exemplo hujus quietis suæ fidelibus bona opera facientibus arcanâ significatione pollicebatur.

Cap. 13. *n.* 24. Et bona quidem ejus videmus opera, quietem verò ejus post bona opera nostra videbimus. Ob quam significandam mandavit populo Hebræo unum diem observandum: quod tam carnaliter agebant, ut eo die salutem nostram Dominum videntes operari crimina-

I. Operum servilium nomine quid intelligis ?

R. 1. Quidquid fit ad vitæ sustentationem, et intuitu mercedis temporalis.

2. Peccata omnia dici aliquatenùs possunt opera servilia, in quantum subdunt nos diabolo, ejusque servituti nos subjiciunt juxta Christi sententiam. (B)

rentur.... Jam verò tempore gratiæ revelatæ, observatio illa sabbati, quæ unius diei vacatione figurabatur, ablata est ab observatione fidelium. In eâ quippe gratiâ perpetuum sabbatum jam observat, qui spe futuræ quietis operatur quidquid boni operatur, nec in ipsis bonis operibus suis, quasi habens bonum quod non acceperit, gloriatur : ita enim tanquam diem sabbati, hoc est Dominicæ cessationis in sepulturâ, suscipiens atque intelligens baptismi sacramentum, quiescit à pristinis operibus suis, ut jam in novitate vitæ ambulans, Deum in se operari cognoscat.

S. JOAN. CHRYSOST. *Homil.* 5. *in Matth.* Nimia enim omninò indevotio et prorsùs extrema est, ut quinque et sex dies quidem in rebus carnalibus consumentes, unum spiritualibus diem, immò exiguam diei partem nolitis impendere.... Ne igitur ista contingant, legem hanc nobis scribamus immobilem, nec nobis modò, sed conjugibus etiam liberisque nostris, ut unum hunc totius hebdomadis diem, quo ad audiendum concurritur, totum in eorum, quæ dicuntur, meditatione ponamus.

S. GREG. MAGN. *Lib.* 11. *Epist.* 3. Dominico verò die à labore terreno cessandum est, atque omninò orationibus insistendum, ut si quid negligentiæ per sex dies agitur per diem Dominicæ resurrectionis precibus expietur.

CONC. AURELIAN. III. *ann.* 538. *can.* 28. Quia persuasum est populis dominico die agi cum caballis, aut bobus, et vehiculis, itinera non debere, neque ullam rem ad victum præparare, vel ad nitorem domûs vel hominis pertinentem ullatenùs exercere, (quæ ad Judaïcam magis quàm ad Christianam observantiam pertinere probatur.) Id statuimus, ut in die dominico, quod ante fieri licuit, liceat. De opere tamen rurali, id est aratro, vel vineâ, vel sectione, messione, excussione, exarlo, vel sepe, censuimus abstinendum ; quò faciliùs ad Ecclesiam convenientes orationis gratiæ vacent. Quod si inventus fuerit quis in operibus suprà scriptis, quæ interdicta sunt, se exercere, qualiter emendari debeat, non in laïci districtione, sed in sacerdotis castigatione consistat.

CONCIL. MATISCONENSE II. *ann.* 585. *can.* 1. Custodite diem dominicam, quæ nos denuò peperit, et à peccatis omnibus liberavit. Nullus vestrûm litium fomitibus vacet : nullus causarum actiones exerceat : nemo sibi talem necessitatem exhibeat, quæ jugum cervicibus juvencorum imponere cogat. Estote omnes in hymnis et laudibus Dei animo corporeque intenti. Si quis vestrûm proximam habet Ecclesiam, properet ad eamdem, et ibi dominico die semetipsum precibus lacrymisque afficiat. Sint oculi, manusque vestræ toto illo die ad Deum expansæ. Ipse est enim dies requietionis perpetuus : ipse nobis per septimæ diei umbram insinuatus noscitur in Lege et Prophetis. Justum igitur est, ut hanc diem unanimiter celebremus, per quam facti sumus, quod non fuimus : fuimus enim antè servi peccati, sed per eam facti sumus servi justitiæ.

CONCIL. ARELAT. VI. *ann.* 813. *can.* 16. Ne in dominicis diebus publica mercata, neque causationes, disceptationesque exerceantur, et penitùs à rurali et servili opere cesselur : his solummodò peractis, quæ ad Dei cultum et servitium pertinere noscuntur.

(B) JOAN. VIII. 34. Respondit eis Jesus : Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati.

S. AUG. *Tract.* 3. *in Joan. n.* 19. Observa diem sabbati, magis nobis præcipitur : quia spiritualiter observandum præcipitur. Judæi enim serviliter observant diem sabbati, ad luxuriam, ad ebrietatem. Quantò meliùs feminæ eorum lanam facerent, quàm illo die in mænianis saltarent. Absit, fratres, ut illos dicamus observare sabbatum. Spiritaliter observat sabbatum Christianus, abstinens se ab opere servili. Quid est enim,

I. Nullone in casu licet opera servilia exercere die Dominicâ?

R. Si quæstio sit de servilibus operibus secundi generis, nunquam licet: neque enim fas unquam esse potest peccare.

Si de servilibus operibus primi generis quæstio sit, licet ea exercere ubi urget vel gravis necessitas, vel magna utilitas publica; modò accedat Pastorum consensus, quando per necessitatem licet eos adire. (C)

ab opere servili? à peccato. Et undè probamus? Dominum interroga: *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* (*Joan.* VIII. 34.) Ergo et nobis præcipitur spiritaliter observatio sabbati.

Serm. 2. *in Psal.* XXXII. *n.* 6.... Observa diem sabbati, non carnaliter. non Judaïcis deliciis, qui olio abutuntur ad nequitiam. Melius enim utique totâ die foderent, quàm totâ die saltarent. Sed tu cogitans requiem in Deo tuo, et propter ipsam requiem omnia faciens, abstine ab opere servili. *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati.* (*Joan.* VIII. 34....)

Serm. 33. *aliàs* 18. *de diversis, c.* 3. *n.* 3.... Donum Dei, quod est Spiritus sanctus, promittit requiem sempiternam, quæ sabbato figuratur: undè nos sabbatum spiritaliter observamus, si non faciamus opera servilia: ab his enim etiam carnali intellectu Judæi sabbato prohibentur. Qui autem spiritalia vult intelligere opera servilia, audiat Dominum dicentem (*Joan.* VIII. 34.): *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.*

Cap. 4. Peccatum autem non solùm illud est, quod in turpi aut iniquo facto apparet hominibus; sed etiam si habeat speciem boni operis, et tamen propter mercedem temporalem fiat, non propter requiem sempiternam. Quodlibet enim quisque facit, si hoc animo facit, ut terrenum emolumentum consequatur, serviliter facit; et ideò sabbatum non observat. Gratis enim amandus est Deus: nec anima potest, nisi in eo quod diligit, requiescere. Æterna autem requies ei non datur, nisi in dilectione Dei, qui solus æternus est; et ipsa est perfecta sanctificatio, et spirituale sabbatum sabbatorum.

CONCIL. FOROJULIENS. *cap.* 13. Abstinendum festis diebus ab omni peccato et ab omni opere carnali etiam à propriis conjugibus, et ab omni opere terreno, et ad nihil aliud vacare debere, nisi ad orationem: concurrere ad Ecclesiam cum summâ mentis devotione.

(C) MATTH. XII. 1. In illo tempore abiit Jesus per sata sabbato: discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas, et manducare. 2. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet facere sabbatis. 3. At ille dixit eis: Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant: 4. Quomodò intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his, qui cum eo erant, nisi solis Sacerdotibus. 5. Aut non legistis in lege, quia sabbatis Sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt.... 7. Si autem sciretis quid est: (*Osee.* VI. 6.) Misericordiam volo, et non sacrificium: nunquam condemnassetis innocentes: 8. Dominus enim est Filius hominis etiam sabbati. 9. Et cùm indè transisset, venit in Synagogam eorum. 10. Et ecce homo manum habens aridam, et interrogabant eum, dicentes: Si licet sabbatis curare? ut accusarent eum. 11. Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, et si ceciderit hæc sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam? 12. Quantò magis melior est homo ove? Itaque licet sabbatis benefacere. 13. Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est sanitati sicut altera.

CONCIL. NARBONENSE *ann.* 589. *can.* 4. Ut omnis homo, tam ingenuus, quàm servus, Gothus, Romanus, Syrus, Græcus, vel Judæus, die Dominico nullam operam faciant, nec boves jungantur, EXCEPTO SI IN MUTANDO NECESSITAS INCUBUERIT.

S. THOM. 2. 2. *q.* 40. *a.* 4. *in corp.* Observatio festorum non impedit ea, quæ ordinantur ad hominis salutem, etiam corporalem. Undè Dominus arguit Judæos dicens (Joan. VII.): *Mihi indignamini, quia totum homi-*

I. Cur ais necessarium esse Pastorum consensum ?

R. Quia ipsorum est populos regere in spiritalibus (D) ; adeoque judicare, num revera iis in rebus dispensatione indigeant.

I. Cur addis, *Quando per necessitatem licet eos adire ?*

R. Quia in gravi et maximè urgente necessitate, ubi Pastor abest, nec potest ad eum facilè recurri, operari licet, non exspectato Pastoris consensu. Tunc enim consensus ille præsumitur fuisse concedendus, si potuisset pastor consuli. Sed cum magnà cautione utendum ejusmodi licentiâ præsumptâ, verendumque, ne sibi eà de re cupiditas sub obtentu necessitatis blandiatur. (E)

I. Cur Deus præcepit homines hâc die abstinere ab operibus servilibus ?

R. 1. Ut eâ cessatione revocarent sibi in memoriam requiem illam, in quam introivit Deus, perfectis operibus suis.

2. Ut liberi ab operibus quotidianis faciliùs vacarent operibus religionis, quæ hac die maximè præcipiuntur.

I. Quid hîc intelligis per opera religionis ?

R. Ea intelligo, quæ ad cultum et honorem Dei maximè pertinent. (F) Cum impediantur homines variis distenti curis et negotiis et operibus et officiis, seu publicis seu privatis, huic rei quotidie vacare, ut par esset ; æquum est et juri naturali consentaneum, ut una saltem quâlibet hebdomadâ dies, Dei servitio unicè destinetur. (G)

nem sabbati facit in sabbato ? Et indè est, quod Medici licitè possint medicari homines in die festo. Multò autem magis est conservanda salus Reipublicæ, per quam impediuntur occisiones plurimorum, et innumera mala et temporalia et spiritualia, quàm salus corporalis unius hominis. Et ideò pro tuitione Reipublicæ fidelium, licitum est justa bella exercere diebus festis : si tamen hoc necessitas exposcat. Hoc enim esset tentare Deum, si quis, imminente tali necessitate, vellet à bello abstinere. Sed necessitate cessante, non est licitum bellare in diebus festis : (idem dicendum de cæteris.)

(D) Actor. xx. 28. Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.

(E) S. Thom. 2. 2. *q.* 40. *a.* 4. *in corp. Vide suprà hocce* §. *litt.* (C)

(F) Concil. Turonense III. *ann.* 813. *can.* 40. Itemque interdicatur, ne mercata et placita usquam fiant die Dominicâ, quâ oportet omnes Christianos à servili opere in laude Dei et gratiarum actione usque ad vesperam perseverare.

Vide etiam auctoritates hocce 2. *relatas.*

(G) S. Thom. 2. 2. *q.* 122. *a.* 4. *in corp.*... Cultus exterior Deo exhibetur per aliquod sensibile signum ; et quia ad interiorem cultum, qui consistit in oratione et devotione, magis inducitur homo ex interiori Spiritûs sancti instinctu, præceptum legis dandum fuit de exteriori cultu, secundùm aliquod sensibile signum.... Ideò in tertio Præcepto Decalogi, præcipitur exterior Dei cultus sub signo communis beneficii, quod pertinet ad omnes : scilicet, ad repræsentandum opus creationis mundi.

Ad 1. Præceptum de sanctificatione sabbati.... est morale, quantùm ad hoc quòd homo deputet aliquod tempus vitæ suæ ad vacandum divinis.. Spirituali refectioni, quâ mens hominis in Deo reficitur, secundùm dictamen naturalis rationis aliquod tempus deputat homo. Et sic habere aliquod tempus deputatum ad vacandum divinis cadit sub præcepto mo-

I. Quid faciendum ergo die Dominicâ, ut vacetur operibus religionis ?

R. Audiendum sacrum : et nisi adsit impedimentum legitimum Missa Parochialis (H), Pastorum instructiones et sermones sacri, reliqua Ecclesiæ officia publica sedulò et piè frequentanda, reliquum diei insumendum est vel orationi, vel lectioni, vel aliis piis operibus. (I)

rali.... Et.... secundùm moralem significationem significat cessationem ab omni actu peccati, et quietem mentis in Deo.

Ad 3. In observantiâ sabbati duo sunt consideranda : quorum unum est sicut finis : et hoc est, ut homo vacet rebus divinis ; quod significatur in hoc quod dicit : (*Exod.* XX. 8.) *Memento ut diem sabbati sanctifices.* Illa enim dicuntur sanctificari in lege, quæ divino cultui applicantur. Aliud autem est cessatio operum ; quæ significatur cùm subditur (*Ibid.* 10.) *Septimâ die Domini Dei tui non facies omne opus.* Sed de quo opere intelligatur, apparet per id quod exponitur. (Levit. 23.) : *Omne opus servile non facietis in eo.* Opus autem servile dicitur à servitute : Est autem triplex servitus ; una quidem, quâ homo servit peccato, secundùm illud, Qui facit peccatum, servus est peccati : et secundùm hoc, omne opus peccati dicitur servile. Alia verò servitus est, quâ homo servit homini.... Tertia autem est servitus Dei : et secundùm hoc, opus servile posset dici opus latriæ, quod pertinet ad Dei servitium. Si autem sic intelligitur opus servile, non prohibetur in die sabbati : quia hoc esset contrarium fini observationis sabbati, ut vacet operibus ad Dei servitutem pertinentibus. Et indè est, quod.... nullius spiritualis actûs exercitium est contra observantiam sabbati, putà si quis doceat verbo, vel scripto.... Sed alia opera servilia, quæ dicuntur servilia primo vel secundo modo, contrariantur observantiæ sabbati, in quantum impediunt applicationem hominis ad divina. Et quia magis homo impeditur à rebus divinis per opus peccati, quàm per opus licitum, quamvis sit corporale : ideò magis contra hoc præceptum agit, qui peccat in die festo, quàm qui aliud corporale opus licitum facit.... Opus corporale pertinens ad conservandam salutem proprii corporis non violat sabbatum. Non enim est contra observantiam sabbati quòd aliquis comedat, et alia hujusmodi faciat, quibus salus corporis conservatur : et propter hoc Macchabæi non polluerunt sabbatum pugnantes ad sui defensionem die sabbati. (1. Macchab. 2...) Similiter etiam nec Elias fugiens à facie Jezabel in die sabbati : et propter hoc etiam Dominus (Matth. 12.) excusat Discipulos suos, qui colligebant spicas die sabbati, propter necessitatem, quam patiebantur. Similiter etiam opus corporale, quando ordinatur ad salutem corporalem alterius, non est contra observantiam sabbati, Unde dicitur Joan. (VII. 23.) *Mihi indignamini, quia totum hominem salvum feci in sabbato.* Similiter etiam opus corporale, quod ordinatur ad imminens damnum rei exterioris vitandum, non violat sabbatum. Undè dicit Dominus (Matth. XII. 11.) : *Quis erit ex vobis homo, qui habet unam ovem, et si ceciderit sabbato in foveam, nonne tenebit et levabit eam.*

(H) *Hæc fusiùs mox probabimus, dum secundùm Ecclesiæ præceptum interpretabimur, Sectione 4. hujusce Partis Cap.* 2. §. 1.

(I) NICOLAUS I. *Respons. ad consulta Bulgarorum, tom.* 22. *Conc. Luparæ, n.* 10. *pag.* 441. *in fine....* Dominico die à labore terreno cessandum est, atque omni modo orationibus insistendum ; ut quod negligenter per sex dies agitur, per diem resurrectionis Dominicæ precibus expietur.

N. 11. Sanè sciendum est, quoniam idcircò in diebus festis ab opere mundano cessandum est, ut liberius ad Ecclesiam ire, Psalmis et Hymnis et Canticis spiritualibus insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis Sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere, eloquiis divinis intendere, eleemosynas indigentibus ministrare valeat Christianus. Quæ omnia si quis negligens, orationi tantùm vacare voluerit, et ad cæteras mundi vanitates licitos labores converterit, melius ipsi fuerat ipso die beati Apostoli Pauli præceptis obaudiens laborare manibus suis, ut haberet undè tribueret necessitatem patientibus.

CONCIL. MEDIOLANENSE III. *ann.* 1573. *tit. De festorum dierum cultu, Part.* 1.... Cùm eæ sint morum corruptelæ, is depravatus usus, ab omni et divinâ et humanâ lege alienus, ut Deo dicati dies, sanctisque rerum officiis consecrati, ac Spiritûs sancti doctrinâ instituti, tum ad recolenda divina beneficia, tum ad honores debitos Sanctis tribuendos, ad eorumque vitæ imitationem excitandam, non modò ut oportet, sanctè non colantur; sed quod gravissimum est, nefariè violentur, operibus, officiis, rerumque actionibus ab eorum cultu, et pietatis Christianæ studio alienis... Edicimus ut ne quid servilis operis sacris iis diebus, qui sanctæ matris Ecclesiæ instituto, aut uniuscujusque loci consuetudine, votove publico coluntur, fiat: nec quidquam denique quod in illis agi, geri, fierive non liceat. Et quoniam in iis, quæ sequuntur, maximè peccatur, hæc nominatim vetamus. Ne iis diebus, nundinæ, emporia, mercatusve agantur: ne quidquam præterea fiat, exerceaturve quod ad earum nundinarum vel mercatûs apparatum pertineat, etiamsi in diem proximè sequentem illæ cadant. Ne contractus ulli, cujusvis generis sint, neve ullæ rerum exsecutiones fiant; nisi cùm jure nominatim permissum est. Ne collectæ, taleæve in oppidis, pagis, vicis, ut ex depravatâ consuetudine quibusdam locis factum est, festis diebus exigantur; præsertim quo tempore vel sacra fiunt, vel concio habetur, vel processiones, vel alia divina officia celebrantur, vel scholarum doctrinæ Christianæ exercitationes aguntur.... Ne quas res ad victum necessarias vendi licet, illæ propè Ecclesias, in earumve conspectu venales proponantur. Neque earum ipsarum rerum, præterquam panis à sole aut pluviâ defendendi causâ, in foro locisve publicis tentoria rastrave sint, quibus illæ exponantur. Neque earumdem rerum occasione, causâve officinæ apertæ ullo modo sint: sed earum ostiolum parvulum patens sit licet, reliquâ omni parte clausâ. Quo in genere præterea Episcopus, illarum rerum venditioni certam horam et modum præscribat, ne ex venditione aliquid existat scandali, offensionisve, aut occasionis, quâ distrahantur homines à divinis officiis. Tonsoribus præterea, Pistoribus, Sutoribus, Calceariis, aliisque ejusmodi, et reliquis item opificibus, quibus præscribi oportet, Episcopus certas regulas præscribat, ne deinceps dierum festorum cultum violent, in quo maximè peccare plerique solent. Quoniam autem usu jam hac in provinciâ nimis compertum est; depravatis his temporibus et moribus, ad choreas, tripudia, saltationes, et id genus alia, nunquam ferè conveniri sine multis, et iis quidem gravissimis Dei offensionibus, idque cùm ob turpes cogitationes, obscœnè dicta, inhonestas actiones, morum corruptelas, et perniciosas ad omnia opera carnis illecebras illis perpetuò conjunctas, tum propter cædes, rixas, dissidia, stupra, adulteria, aliaque mala plurima inde consequentia quam sæpissimè: his tot offensionum et peccatorum seminariis locum dari, iis præsertim diebus, qui dies propitiationis sunt: et iis ipsis diebus fideles plerosque nefariis istis Satanæ blanditiis illectos, à divinis officiis, religiosis supplicationibus, lectionibusque sacris abduci, avertique rudes à percipiendis fidei rudimentis; aliosque ab aliis Christianæ pietatis officiis, in quæ eo tempore religiosè incumbendum est, abstrahi, et amoveri; hoc certè gravissimum est in conspectu Dei, et Ecclesiæ: quare festis iis diebus, saltem horis, quibus divina celebrantur officia, interdicimus ne saltationes, tripudia, choreæ ducantur, aut fiant. Ne item comœdiæ, ludi scenici, vel theatrales, hastiludia, et alia cujusvis generis spectacula agantur. Ne circumforanei, circulatores, et id generis nebulones, præstigias suas, inaniaque ea spectacula agant; ne quidquam omninò vendant, ne medicamenti quidem prætextu... Festis diebus sacro-sancto Missæ sacrificio fideles omnes intersint... Ut verò ii dies omni pietate, et religiosiùs colantur; hæc crebrò populum Parochi, et Concionatores admoneant atque hortentur. Ut illorum dierum tempus, quod Deo ejusque cultui debetur, in his actionibus totum consumant, in quibus sanctè consumendum est. Ut concionem manè, et sacram lectionem à prandio, ubi explicari solet, audiant. Ut divinis, vesperarum præsertim officiis, præsentes pie religiosèque adsint. Ut in Christianæ doctrinæ rudimentis ac præceptis, vel percipiendis, vel recolendis versentur. Ut in operibus etiam officiisque pietatis se exerceant,

ægros homines visitando, morientes piè consolando, et alia hujusmodi præstando. Ut denique in illis actionibus, undè omnis peccandi materia, atque occasio existit feriati, in ea opera incumbant, ob quæ sunt illi sacri instituti dies.

CONC. AQUENSE *ann.* 1585. *De Festorum cultu.* Cùm festi dies potissimùm ad celebrandas Dei et Sanctorum laudes, salutariter fuerint instituti, curandum est diligenter, ut piè sanctèque ab omnibus observentur, et ne iis ipsis homines ad divinam offensionem et animarum suarum perniciem abutantur. Prohibemus igitur, ne diebus Dominicis atque aliis festis, qui vel Ecclesiæ præcepto, vel loci consuetudine colendi sunt, quid servilis operis fiat. Ne quid ematur, aut vendatur, nisi quod ægrotis, aut illius diei victui necessarium sit. Neve res ipsas necessarias ante fores Ecclesiæ, minùs autem in cœmeteriis vendi liceat. Ne ipsarum occasione officinæ apertæ ullomodo sint, præter illarum ostiolum parvum, quod apertum sit licet, ac ne illæ ipsæ res necessariæ ullo pacto ab horâ tertia usque ad peractum vesperarum officium vendi possint, præter ea quæ ad ægrotorum pertinent curationem. Qui secùs facere ausus fuerit, is arbitrio Episcopi, præter earum rerum, quæ expositæ erunt, aut quæ equis et mulis, plaustris aut aliter vehentur amissionem, aliis etiam pœnis usque ad interdictum inclusivè mulctabitur: tum etiam severiùs, si frequentius in id peccaverit, Episcopi arbitrio. Ne mercatus, emporia, nundinæve fiant uspiam, sed quæ festo die fieri consueverint, in antecedentem, vel sequentem diem, qui festus non sit, transferantur. Populorum processiones, quæ iis diebus ad aliquas Ecclesiæ devotionis causâ fieri consueverunt approbantes, præcipimus ipsarum Ecclesiarum Curatis, ut studeant paratum ibi habere Concionatorem, qui verbum Dei manè et à prandio prædicet, si fieri possit, quo populus in pietate magis contineatur. Comessationes verò, ebrietates, lusus improbos et inhonestos, choreas, turpes cantilenas, omnem denique luxum et lasciviam atque omnem festorum profanationem damnamus et reprobamus. Denuntiari autem volumus a Curatis, eo die quo conventus fiet, omnes ex hujus Synodi decreto excommunicandos; qui per contemptum festorum et Ecclesiæ, aut per contumaciam, prædictis rebus et non servitio divino vacaverint. Doceantur verò populi crebrò ab iis, ad quos pertinet, ut festos dies, qui Dei cultui dicati sunt, in divinis officiis concionibusque audiendis, necnon in orationibus maximisque ac continuis Dei erga nos beneficiis recolendis, sanctè ac piè transigant; præsertim ut præter missam, quæ sine gravissimi peccati culpâ prætermitti non potest, præter vesperas item, quibus fidelem quemque, nisi impeditum, interesse maximè convenit, in doctrinæ Christianæ rudimentis, omnes tam mares quàm feminæ, tam viri quàm pueri, vel perdiscendis, si illa ignorent, vel alios perdocendis versentur. Cessent in die sanctorum Innocentium ludibria omnia, et pueriles ac theatrales lusus, et celebretur Missa more solito, Episcopo ipso, si adesse poterit, præsente.

CONC. REMENSE *ann.* 1583. *De diebus festis*, *n.* 1. Etsi omnibus diebus preces Deo fundi debent, unum tamen sibi sanctificavit sabbatum, quo nos ab opere servili voluit abstinere, ut erectiore mente contemplaremur illum, atque precaremur. Porrò diem sabbati in Dominicum Ecclesia commutavit, aliosque festos dies addidit, quibus acceptam à Deo gratiam in memoriam revocaret, et ad Sanctorum imitationem fideles provocaret. Ne tamen populus multitudine dierum festorum gravetur, non alii quàm Episcopo dies festos liceat instituere: et quos instituerit, ab omnibus etiam regularibus et exemptis observentur.

N. 2. Diebus Dominicis et festis in suas parœcias populus conveniat, et Missæ et concioni, ac vesperis intersit.

N. 3. Iisdem diebus nemo lusibus, aut choreis det operam: maximè dum divinum celebratur officium, monebiturque ab Ordinario, vel Parœco, Magistratus, ut id nequaquam fieri permittat.

N. 4. Nemini à propriâ Parœciâ liceat abesse sanctissimis diebus Paschæ, Pentecostes, et Natalis Domini, nisi quem infirmitas, vel alia legitima causa, cum Parœci licentiâ excusabit.

N. 5. Venditiones quarumdam rerum, (his exceptis quæ ad divinum

cultum et victum necessarium pertinent) nundinæ publicæ, mercatus, et auctiones ne fiant diebus festis sub pœna excommunicationis à Parochis in pronao denuntiandâ.

N. 6. Ludos theatrales, etiam prætextu consuetudinis, exhiberi solitos, et puerilia, cæteraque ludicra, quibus Ecclesiæ inquinatur honestas et sanctitas, in Christi et Sanctorum festivitatibus omninò prohibemus: contrà nitentes autem pœnis coërceri volumus à Superioribus.

N. 7. Fraternitatum societates ne diebus Dominicis horâ Missæ Parœcialis: quæ competenti horâ celebretur, fiant: neve in iisdem panis et aqua benedicatur à Sacerdote sub pœnâ suspensionis: multoque minùs permittantur in hujusmodi conventibus crapulæ, comessationes, monopolia et alia divino cultui repugnantia. Quæ autem erogabitur pecunia, in capsulâ recondatur, et ad usum Ecclesiasticum, aut aliquod aliud pium opus referatur et applicetur.

N. 8. Nullæ deinceps fraternitates sine Episcopi licentiâ instituantur. Quæ autem sunt institutæ hactenùs, aut approbentur ab eo, aut aboleantur.

Conc. Burdigal. *Vide infrà Cap.* 3. *Sect.* 4. *hujusce Partis.*

Conc. Turonense *ann.* 1583. *n.* 11. Parœci, quibus animarum cura est commissa, gregem suum ad divina officia diebus singulis, si fieri potest, audiendo adhortentur, præsertim Dominicis et aliis festis. Quibus diebus cùm Dei laudes recitare omnes debeant, verbum Dei audire, et de innumeris beneficiis, quæ ab immensâ suâ bonitate indesinenter recipimus, gratias agere; ac sese operibus caritatis assuefacere, sciant aliis non licere vacare negotiis: ideò omnibus prohibemus publicas nundinas, et alios quoscunque mercatus, quacunque in contrarium consuetudine non-obstante, in diebus Dominicis potissimùm annualibus, et solemnibus festis indicere, et indictas frequentare, aliisque profanis negotiis etiam domesticis quæstuosis et manuum operibus intendere: currus et equos onera gestantes ducere, actus judiciarios et contractus celebrare; pignerari et rerum exsecutiones facere, nisi cùm jure nominatim permissum est. Si qui verò locorum domini jus nundinarum et mercatuum iis diebus se habere prætendant, illas in perendinum, aut alium diem non festum transferre in Domino hortamur: qui si parere distulerint, illos necnon eorum procuratores et judices, excommunicationis sententiam ipso facto incurrere præsenti decreto, declaramus. Cùm juxta divi Pauli præceptum, qui Christi sunt sobrietatem semper sectari debeant, diebus Dominicis præsertim et aliis festis, comessationes, convivia publica, tripudia, saltationes, strepitus, et choreas fieri, venatu et aucupatu tempus terere, in hospitiis, seu cauponis aliis quàm peregrinis cibaria et vinum ministrari: ludos palmarios et alios, maximè dum sacra conficiuntur, laudesque Deo decantantur aperiri, comœdias, ludos scenicos, vel theatrales, et alia ejus generis irreligiosa spectacula agi sub anathematis pœnâ prohibet hæc Synodus: præcipitque omnibus et singulis Parœcialium Rectoribus eos apud Episcopum deferre, qui huic decreto non paruerint, ut illius ordinatione nominatim excommunicati denuntientur et publicentur: valde etenim est absurdum fideles iis diebus, qui propitiando Deo sunt destinati, fallacibus istis Satanæ blanditiis illectos à divinis officiis religiosis, supplicationibusque sacris abduci. Cùm seditionum rabie et bellorum vi et injuriâ jam ab aliquot annis multæ Sanctorum reliquiæ combustæ, aliæ dejectæ fuerint, atque nonnulli ex his quasdam pietate et religione moti exceperint; nonnulli etiam avaritiâ, aut alio impio quæstu invitati, aliundè ossa desumpserint, quæ Sanctorum esse reliquias mentiuntur, hæc Synodus ad tollendam omnem idololatriæ speciem, et occasionem, ne quid reliquiarum nomine, nisi adhibitâ diligenti cognitione et consultatione juxta canonicas sanctiones populo noviter colendum exhibeatur, sub eadem anathematis pœnâ prohibet. Abusum præterea, qui circa eas in omnibus ferè Parœcialibus Ecclesiis invaluit, ut mulieres locis, quibus populo colendæ reliquiæ præponuntur, assideant, tollentes: Parœcialium Ecclesiarum Rectoribus mandamus, atque præcipimus, nullas in dictis locis, (qui solis viris potissimùm in sublimitate et honore constitutis destinati sunt,) sedere patiantur. Ne sanctæ cru-

cis signum, sanctorumve imagines in locis sordidis, aut ubi pedibus atteri et conculcari possint, neve quid in templis Scripturarum veritati, aut probatis Ecclesiasticis historiis contrarium sculpatur, aut pingatur, quàm distinctissime prohibemus, ne quod ab omnibus summo est habendum in honore, hoc modo vilescat: scire enim quisque debet imaginis corpus corporisve statum aut habitum ad sui prototypi dignitatem et sanctitatem esse accomodandum, ut ex imaginis inspectione excitetur pietas, non verò turpi cogitationi detur locus. Præterea sexto Concilio œcumenico Constantinopolitano et postremo generali inhærendo nullas imagines aut picturas mentis corruptrices et ad turpes voluptates incitatrices fieri sancimus, Ecclesiasticosque omnes necnon laïcos quoscumque monemus, ne ullas ab Episcopis non approbatas in suis Ecclesiis collocari, vel populo proponi prorsùs sustineant, et si quæ sunt dudum in templis propositæ, quæ risum potiùs quàm devotionem moveant, Episcoporum et Visitatorum diligentiâ deponantur. Optamus etiam atque jubemus nullas deinceps alias vel statuas, vel picturas (quocumque consuetudinis aut juris prætextu) altaribus apponi, quàm Sanctorum ab Ecclesiâ receptorum: quod si quæ vivorum vel mortuorum hominum exhibendæ sint, eo statuendas loco decernimus, ubi nullam incautæ plebeculæ idololatriæ causam præbere possint.

Conc. Bituricense *ann.* 1584. *titulo* 6. *de Invocatione Sanctorum et diebus festis.* Quoniam Ecclesia Apostolorum fide et doctrinâ fundata, Martyrum Sanctorumque omnium virtutibus et exemplis hæreses quovis seculo repulit; idcircò Christiani piè et religiosè Sanctos invocant, quos fidei suæ vindices et assertores habent, spiritu etiam prophetico edocti Deum laudandum esse in Sanctis suis.

Can. 1. Colantur sancti et dies festi Sanctorum piis orationibus, Psalmis et Hymnis et frequenti Missæ et solemni officii celebratione, et verbi Dei prædicatione.

Can. 2. Doceant Prædicatores verum cultum Sanctorum, tanquam servorum Dei, qui tamen jam æternâ beatitudine fruuntur, pro mortalibus orant, et precibus suis populi votis apud Deum favent.

Can. 3. Concionatores abhorreant aniles fabulas, et quæ potiùs profana, quàm Dei Sanctis convenientia, quæque infirmis offendiculo esse possint; nec quidquam pro historiâ Sanctorum proferant in medium, nisi quod ab Ecclesiâ Catholicâ receptum sit: scandala etiam, calumnias, et detractiones non effundant: si contrà fecerint, ab Episcopis extraordinariè puniantur.

Can. 4. Meminerint Christiani omnes septimum diem à Deo institutum et consecratum, nec tantùm Judaïco populo, sed ab omnibus, qui Deum colunt, receptum et celebratum, Christianos autem diem Dominicum pro sabbato recepisse. Dominico ergo die cessent secularia opera, sit sacrum institutum, cessent lictores, sileat præconis tuba, vecturæ, omnes negotiationes, contractus, notariorum instrumenta, (nisi quæ ex necessitate testamentorum, aut matrimoniorum causâ differri non possunt:) sit quies animi et corporis sancta, et ad Deum levata mens et à terrenis abstracta: satis sint Christiano opera charitatis, orationes piæ, Psalmi, Hymni et Cantica.

Can. 5. Præter Dominicum diem, dies festi solemnes, qui ad memoriam magnalium Dei instituti sunt, et beatæ Mariæ Virginis, Apostolorum, Martyrum, aliorumque Sanctorum ab Ecclesiâ recepti sunt, observentur religiosè.

Can. 6. Prohibetur populus profana sodalitia et comessationes, choreas, tripudia, larvas, et theatrales ludos, iisdem diebus festis exercere: pompa instrumentorum musicorum, in gestationibus imaginum per vias et compita exhibere, et si quid aliud olim Sanctorum invocationibus adversariis ansam maledicendi præbuit: à cauponis abstineant, et nihil, nisi quod pietatem redoleat, exerceant. Imitentur Christiani totis hisce diebus Sanctos illos, quorum memoriam colunt, per opera charitatis.

Can. 7. Curabunt Episcopi quoad fieri poterit, ut dies festi Sanctorum à populo non amplius variè, sed unâ et eâdem formâ celebrentur, discernaturque qui à Clero tantum, et qui à populo coli debeant.

I. Quid hoc præcepto prohibetur?

R. 1. Ne fiant opera servilia sive à nobis, sive nostro jussu vel consensu à nostris.

2. Ne omittantur supra dicta opera religionis. Itaque pec-

Conc. Narbonense *ann.* 1609. *cap.* 9. Sanctorum solemnitates celebrandas Patres censuerunt, ut vel eorum in animis nostris excitarent imitationem, vel ut eorumdem meritis consociati beatarum mentium precibus juvaremur. Nam, ut ait D. Augustinus, solemnitates Martyrum, exhortationes martyriorum sunt, ut eos imitari non pigeat, quos celebrare delectat. Quocircà doceant primò Parochi, cæterique Dei præcones, quo studio diebus festis Dei cultui dedicatis, divinis officiis, concionibus audiendis, doctrinæ Christianæ, aliisque id genus piis operibus vacandum sit: in quibus quisque integram missam sub peccati mortalis pœnâ, nisi justâ præpeditus causâ, audire debet. Ne Dominicis aut aliis festis diebus, ab Ecclesiâ præscriptis, servile aliquod opus fiat prohibemus: nihil emi, vendique possit, nisi quod illorum dierum victui necessarium sit, nulli fiant incantus, sive subhastationes, nec merces cujuscunque generis exponant mercatores: nec officinas suas, aut tabernas aperiant. Mercatus, emporia, et nundinæ, nuspiam fiant diebus festis, sed in antecedentem, vel subsequentem festivitatis diem transferantur. Abstineant omnes à quarumcunque rerum vehiculis et agrorum culturâ: tum à comessationibus, ebrietatibus, et impudicitiis; ne festi dies in luxu et lasciviâ agantur, et Deus conqueratur de illis, sicut olim fecit per Prophetam, dum ait: (*Isaï.* 1. 13. *et* 14.) Incensum abominationem esse, et ideò se neomenias et sabbata necnon calendas odisse; et projecturum super facies stercus solemnitatum talia agentium: sed cum omni cultu, reverentiâ et cordis munditiâ, sanctorum solemnitates celebrentur, et nominatim à Clericis, qui à choreis, tripudiis et ludis publicis, aut aliis, dictis diebus prohibitis maximè abstinere debent. Si aliqua urgeat necessitas, ratione cujus in diebus festivis servile aliquod opus fieri oporteat, consulatur Episcopus, vel ejus in spiritualibus Vicarius, qui re diligenter inspectâ, quæ congrua fuerint decernat. Quo tempore divina officia peraguntur, aut dum conciones habentur, otiosam et vagam turbam et tabernis, foro, et plateis abigant Parochi, rebusque sacris interesse compellant: non fiant theatrales ludi, spectacula, aut tragœdiæ, nec chorcæ privatim vel publicè ducantur. Contra præinserta statuta nostra de festorum observatione agentes, absque aliis litteris in forma, per Parochos ad Ordinarium vel ejus Officialem, ad quem cognitio pertinet, per solam schedulam continentem assignationem reo ad primam diem juridicam et signatum, ab ipsis deferantur: ut pœnis debitis secundùm delicti gravitatem puniantur. Cùm multas Sanctorum festivitates in nostrâ Provinciâ celebrare consuevissent homines, pro cujusque civilatis arbitrio: nobis visum est seligere quas ubique terrarum observat Ecclesia, præter eas, quæ cuique urbi sint propriæ, quasque Parochus quilibet in suâ Parochiâ habeat in tabellâ descriptas. In totâ nostrâ Provinciâ festos dies celebrari et inviolabiliter observari præcipimus juxta Calendarium reformationis felicis memoriæ Clementis VIII. In quolibet autem die Epiphaniæ, annis singulis Indictio Romana, epacta, numerus aureus, littera Dominicalis et festa mobilia ejusdem anni per Parochum intra Missarum solemnia è suggestis denuntientur. Et ultra festos dies cuique diœcesi proprios pro locorum consuetudine et populi devotione decernant et instituant Episcopi, quantùm ad Dei laudem conferre judicaverint. Neque propterea pias hominum voluntates, plures dies festos celebrantium contemnimus; sed talem, ut idem præstent, hortamur, scientes non inde sterilitatem, sed rerum omnium abundantiam venire, cùm non sit aliquid, qui plantat aut rigat, sed Deus est, qui incrementum dat: ideò Sanctorum alia festa ad arbitrium et devotionem populi celebranda remittimus. Festum Annuntiationis B. Mariæ Virginis secundùm Ecclesiæ universæ ritum, nunquam transferatur, etiam si in Sabbato sancto, vel alio die majoris hebdomadæ evenerit, licet officium transferre necesse sit.

cant contra hoc præceptum, 1° Qui die Dominicâ vacant operibus prohibitis.

2° Qui non adsunt sacro-sancto Missæ sacrificio, vel qui adsunt quidem corpore, non spiritu. (K) 3. Qui reliquum diei luxuriis, comessationibus, ludis, saltationibus, aliisque id genus profanis oblectationibus consumunt. (L)

Uno verbo, quicunque suprà dicta officia deserunt, vel deseri à suis, vel jubent, vel patiuntur.

(K) S. Cæsarius. *Serm.* 80. *in Append. tom.* 5. S. Aug. *edit. BB. serm.* 281. *n.* 2. Qui in Ecclesiâ se continent, si non dimiserint debita debitoribus, ad judicium magis quàm ad remedium orationem Dominicam proferunt ex ore, quam implere non probantur in opere : et sine causa dicunt, *Libera nos à malo ;* quando ipsi non desinunt reddere malum pro malo. Si ergo etiam illi pericliantur, qui intùs sunt, si implere noluerint quod promittunt ; quid de se cogitant illi, quos aut insatiabilis cupiditas, aut amor seculi istius ita detinet implicatos, ut eos unius horæ momento stare in Ecclesiâ non permittat ? Quibus non sufficit quòd per totam hebdomadam aut pro necessitate, aut forte, quod verius est, pro cupiditate jugiter occupantur : adhuc insuper post unius aut duarum horarum spatium, quo videntur magis corpore quàm corde ad Ecclesiam convenire, mittentes dorsa Sacrificiis vel Sacerdotibus Dei ; ad amplexandam voluptatem seculi hujus sine morâ aliquâ revertuntur.

Serm. 81. *in Appendic. tom.* 5. S. Aug. *edit. BB. Serm.* 282. *n.* 1. Si velletis agnoscere et diligenter attendere, fratres charissimi, quantus dolor et quanta amaritudo sit in animo meo, quando vos video Missas ad integrum perexspectare non velle : et in vobis et in me poteratis habere misericordiam. Qui enim intelligit quid in Ecclesiâ agitur, quando divina mysteria celebrantur, agnoscit quantum malum faciunt illi, qui de Ecclesiâ, non expletis Missis, sine aliquâ grandi necessitate discedunt. Et ideò si et me de tribulatione animæ liberare, et vos de peccato vultis absolvere, nolite me contemnere supplicantem.... Nam qui de Ecclesia non perexspectatis Missis, citò discedere non metuit nec erubescit ; dupliciter se peccare non dubitet, dum divina mysteria deserit, et Sacerdotem pro se sollicitum contristat, et despicit.

Serm. 82. *in Append. tom.* 5. S. Aug. *Serm.* 283. *n.* 1. Qui enim ad Ecclesiam veniens verbosari voluerit, melius illi fuerat non venisse : quia dum se infructuosis fabulis occupat, nec ipse psallit, nec alios psallere aut lectiones audire permittit. Qui talis est, etsi cum parvo peccato ad Ecclesiam venit, cum majori ad domum propriam redit : quia ibi se verbosando studuit vulnerare, ubi psallendo vel orando et sibi et aliis medicamenta potuit providere.

Catechismus Conc. Tridentini. *Part.* 3. *Præcepto* 3. *n.* 35. Neque verò Parochus illud prætermittere debet, ut diligenter doceat, quibus in operibus, atque actionibus Christiani homines diebus festis exercere se debeant. Illæ verò hujusmodi sunt, ut ad Dei templum accedamus, eoque loco sincerâ piâque animi attentione sacrosanctæ Missæ sacrificio intersimus.... Attentè prætereà, diligenterque sacra concio à fidelibus audienda est : nihil enim minùs ferendum est, neque tam profecto indignum, quàm Christi verba contemnere, aut negligenter audire. Exercitatio item, atque studium fidelium in precibus, divinisque laudibus frequens esse debet. Præcipuaque ejusdem cura, ut quæ ad christianæ vitæ institutionem pertinent, ea diligentissimè addiscat. Sedulòque se exerceat in iis officiis, quæ pietatem continent, pauperibus et egenis eleemosynam tribuendo, ægros homines visitando, mœrentes, quique dolore afflicti jacent, pie consolando ; nam ut est apud S. Jacobum (*c.* 27.) *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem, hæc est visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum.*

(L) S. Carol. Card. *Opusc. de Choreis et Spectac. in festis dieb. non exhib. cap.* 14. Qui die solemni, prætermisso Ecclesiæ conventu, ad spectacula vadit, excommunicetur. Qui quidem canon habetur in *Concilio Carthag.* 4. *num.* 88.... Quod.... Silvester ita accepit ut nimis etiam aus-

CAPUT QUINTUM.

De Quarto Dei Mandato.

§. 1. De officiis Inferiorum erga Superiores.

I. QUODNAM est quartum Dei Mandatum?

R. Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram; quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.

I. Quid hoc præcepto continetur?

R. Continentur hoc mandato officia inferiorum in superiores, et superiorum in inferiores.

I. Cur ergo de solis parentibus mentio fit?

R. Quia parentum nomine generali comprehenduntur omnes omnino, qui cæteris quacumque ratione præsunt, vel præeminent; quia debent hi subditos suos seu filios diligere. Et vicissim subditi præpositos suos debent honorare, revete-

terum Angelum judicarit, qui in eo officiorum tempore incluserit etiam vesperas et sacram concionem, et non excusaverit eos, qui per notabile spatium, putà per majorem diei partem, ejusmodi rebus vacant. Mihi verò tantùm abest, ut Angelus videatur hac in re austerus, ut etiam nimiùm ausum esse affirmem, eos canones ita limitando. Verùm hujusmodi Scriptores sua tantùm tempora consideraverunt. Dico autem ideò expressum esse in canone de divinis officiis, quia eodem die non videbatur et ipsis et ludis opera dari posse. Licet enim posterioribus temporibus, pietate frigescente, diebus festis parùm divinis officiis vacare Christiani cœperint; apud veteres tamen modicam diei partem à divinis vacuam fuisse, non videtur dubium, cùm Missæ solemnes frequentabantur, et sacris lectionibus, concionibusque in Ecclesiâ fideles occupabantur, ut ex Patrum lectione discitur, et innuit recitatus canon Matisconensis: *Sint oculi manusque vestræ toto illo die ad Deum expansæ*, et quod etiam hodie usu venire videmus, ubi divini cultûs restituendi studium viget. Nam missarum solemnia, conciones, horæ canonicæ, Doctrina Christiana à Concilio Tridentino præcepta, totum diem insumunt. Quòd si divina officia totum diem non occuparent, non ideo tamen ludos aut saltationes die festo permittere voluerunt. Una enim ratio est canonis, ut scilicet, dies secundùm legem divinam, suprà ex Exodo prolatam, sanctificetur: Atque id præstatur quidem per conventus Ecclesiasticos ritè et rectè. Sed et si tales conventus fortè ex aliquâ parte cessarent, deberent tamen fideles diem sanctificare. Eadem verò fuit ratio statuendi, ut ab humano opere abstineremus.

Epist. ANTONII Anaguiæ Episc. *ad Paulum V. PP. in fine ejusdem Operis.* In Concilio Carthaginensi legitur, ne in Dominico et in reliquis Sanctorum festis spectacula ullo modo peragantur: quia his diebus, ut etiam docet sexta Synodus, in Ecclesiis vacare fideles jugiter oportet, Psalmis et Hymnis et spiritalibus Canticis in Christo gaudentes, festumque celebrantes, et divinarum Scripturarum lectioni mentem adhibentes, et sanctis mysteriis jucundè et lautè fruentes. Sic enim cum Christo exaltabimur, et unà resurgemus. Nequaquam ergo prædictis diebus equorum cursus, vel aliquod publicum fiat spectaculum. Et in Concilio Toletano quoque habetur: *Irreligiosa consuetudo est, quam vulgus per Sanctorum solemnitates agere consuevit: populi, qui debent officia divina attendere, saltationibus, et turpibus invigilant cantibus, ne soli sibi nocentes, sed etiam religiosorum officiis perstrepentes.* Quæ cùm ab omnibus Provinciis depellantur, à sacro Concilio *Sacerdotum curæ Judicumque committitur.*

reri, observare ut patres. Antiquitùs Patres dicebantur omnes aliis præpositi, juxta vim sermonis Hebraïci. Vox enim *Ab* idem sonat quod pater, doctor, magister, herus, dominus, rex, avus, proavus. (A) Itaque in hoc præcepto sub hoc generali nomine Patris continentur Pastores Ecclesiæ, Reges et Principes, Magistratus, Domini, susceptores è sacro fonte Baptismatis, quos Patrinos et Matrinas vocant, Tutores et Curatores, Heri, Senes. Adeòque liberorum nomine comprehenduntur omnes omninò cæteris subditi.

I. Quænam sunt officia liberorum erga parentes?

R. Debent, 1. Eos honorare et revereri. 2. Eos amare. 3. Eos consulere in rebus alicujus momenti, ad quæ eorum cura et auctoritas se extendit. 4. Ipsis obsequi et subesse. 5. Impendere ipsis libenter et ex animo, quantùm fieri potest, quidquid ad sustentationem animæ et corporis, habità ratione conditionis, necesse est. 6. Eorum ferre infirmitates et vitia seu defectus. 7. Pro ipsis orare. 8. Eorum virtutes imitari. 9. Eorum funus et exsequias curare. 10. Eorum extrema placita sanctè et religiosè exsequi. (B)

(A) LEXICON Chaldaicum, Talmudicum, et Rabbinicum JOAN. BUXTORFII; *Basileæ, fol. an.* 1637. *pag.* 10. אב *Ab*..... emphaticè אבא *Aba*, Pater, quasi volens benè suis, aut benevolus. Latè sumitur, ut Hebraïcè undè et avum significat.... Sic pluraliter majores comprehendit.

Apud Talmudicos, Abba, Pater, etiam honoris nomen olim fuit:.... nomen est honoris sicut Rabbi.... Apud Talmudicos est etiam Principale, generale, alias species sub se comprehendens.

JOAN. BUXTORFII *Epitome Radicum Hebraïcarum et Chaldaïcarum; Basileæ*, 1607. *in*-12, *pag.* 3. *Ab* Pater à propensà voluntate erga liberos, quasi benevolus dictus, item auctor, inventor alicujus rei, Socer, Rex, Princeps, Herus, Dominus, Avus, Proavus, Majores.

LEXICON Hebraïcum JOAN. AVENARII; *Wittebergæ, fol. an.* 1639. *pag.* 2. *Ab* Pater à voluntate, et affectu paterno in suos liberos; item avus, proavus, atavus, et omnes majores, qui longo tempore nos antecesserunt: et est nomen honoris, atque de omnibus dignioribus usurpatur.

PAGNINI *Thesaurus linguæ sanctæ; Lugduni, fol. an.* 1677. *pag.* 11. *Ab* Pater, prior, antiquus, primus doctor, dominus, magister; denique est Pater naturà, ætate, honore, curà, auctoritate, fidei propagatione, doctrinà, officio, inventione, moribus: Principes. *Alia Dictionaria consule.*

(B) 3. REG. II. 19. Venit ergo Bethsabee ad regem Salomonem, ut loqueretur ei pro Adonia: et surrexit rex in occursum ejus, adoravitque eum, et sedit super thronum suum: positusque est thronus matri Regis: quæ sedit ad dexteram ejus.

TOBIÆ IV. 2. Audi, fili mi, verba oris mei, et ea in corde tuo, quasi fundamentum construe. 3. Cùm acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli: et honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ ejus, 4. Memor enim esse debes, quæ et quanta pericula passa sit propter te in utero suo. 5. Cùm autem et ipsa compleverit tempus vitæ suæ, sepelias eam circa me.

PROVERB. I. 8. Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ: 9. ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo.

ECCLI. III. 1. Filii sapientiæ, Ecclesia justorum: et natio illorum, obedientia et dilectio. 2. judicium patris audite, filii, et sic facite ut salvi sitis. 3. Deus enim honoravit patrem in filiis; et judicium matris exquirens, firmavit in filios.... 5. Et sicut qui thesaurizat, ita et qui honorificat matrem suam. 6. Qui honorat patrem suum, jucundabitur in filiis, et in die orationis suæ exaudietur. 7. Qui honorat patrem suum, vitâ

vivet longiore : et qui obedit patri, refrigerabit matrem. 8. Qui timet Dominum, honorat parentes, et quasi dominis serviet his, qui se genuerunt. 9. In opere et sermone, et omni patientiâ honora patrem tuum; 10. Ut superveniat tibi benedictio ab eo, et benedictio illius in novissimo maneat. 11. Benedictio patris firmat domos filiorum : maledictio autem matris eradicat fundamenta. 12. Ne glorieris in contumeliâ patris tui : non enim est tibi gloria, ejus confusio. 13. Gloria enim hominis ex honore patris sui, et dedecus filii pater sine honore. 14. Fili, suscipe senectam patris tui, et non contristes eum in vitâ illius : 15. Et si defecerit sensu, veniam da, et ne spernas eum in virtute tuâ : elemosyna enim patris non erit in oblivione.... 18. Quàm malæ famæ est, qui derelinquit patrem : et est maledictus à Deo, qui exasperat matrem.

VII. 25. Filii tibi sunt ? Erudi illos, et curva illos, à pueritiâ illorum. 26. Filiæ tibi sunt ? Serva corpus illarum, et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. 27. Trade filiam, et grande opus feceris, et homini sensato da illam.... 28.... In toto corde tuo. 29 honora patrem tuum, et gemitus matris tuæ ne obliviscaris. 30. Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses; et retribue illis, quomodo et illi tibi.

JEREM. XXXV. 5. Posui coram filiis domûs Rechabitarum scyphos plenos vino, et calices : et dixi ad eos : Bibite vinum. 6. Qui responderunt : Non bibemus vinum : quia Jonadab filius Rachab, pater noster, præcepit nobis, dicens : Non bibetis vinum vos, et filii vestri, usque in sempiternum. 7. Et domum non ædificabitis, et sementem non seretis, et vineas non plantabitis, nec habebitis : sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, ut vivatis diebus multis super faciem terræ, in quâ vos peregrinamini. 8. Obedivimus ergo voci Jonadab filii Rechab, patris nostri, in omnibus quæ præcepit nobis, ita ut non biberemus vinum cunctis diebus nostris nos, et mulieres nostræ, filii, et filiæ nostræ : 9. Et non ædificaremus domos ad habitandum : et vineam, et agrum, et sementem non habuimus : 10. Sed habitavimus in tabernaculis, et obedientes fuimus, juxta omnia, quæ præcepit nobis Jonadab pater noster.... 18. Domui autem Rechabitarum dixit Jeremias : Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël : Pro eo quòd obedistis præcepto Jonadab patris vestri, et custodistis omnia mandata ejus, et fecistis universa, quæ præcepit vobis. 19. Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum Deus Israel : Non deficiet vir de stirpe Jonadad filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus.

ISAÏ. LI. 1. Attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam laci, de quâ præcisi estis. 2. Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quæ peperit vos.

MATTH. XV. 3.... Deus dixit : (*Exod.* XX. 12.) 4. Honora patrem et matrem, et (*Exod.* XXI. 17.) : Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. 5. Vos autem dicitis : Quicunque dixerit patri vel matri, Munus quodcunque est ex me, tibi proderit : 6. Et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam : et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.

JOAN. VIII. 39..... Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.

EPHES. VI. 1. Filii, obedite parentibus vestris in Domino : hoc enim justum est. 2. Honora patrem tuum, et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione : 3. Ut bene sit tibi, et sis longævus super terram. 4. Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros : sed educate illos in disciplinâ, et correptione Domini.

COLOSS. III. 20. Filii, obedite parentibus per omnia : hoc enim placitum est in Domino. 21. Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant.

S. AMBROS. *Lib.* 5. *Hexamer. c.* 16. *n.* 55. (*Ciconiarum exemplo sic homines erudit.*) Quis nostrûm levare ægrum non fastidiat patrem ? Quis fessum senem suis humeris imponat, quod in ipsâ historia vix credibile habetur ? Quis ut pius sit, non hoc servulis mandet obsequium ? At verò avibus non est grave, quod pietatis est plenum : non est onerosum, quod solvitur naturæ debito. Non recusant aves pascere patrem, quod etiam, præscriptâ necessitate, sub terrore pœnarum plerique hominum recusarunt. Aves non scripta, sed mata lex stringit : aves ad hoc munus

nulla præcepta conveniunt, sed gratiæ naturalis officia. Aves non erubescunt reverendi senis membra portare: est enim vectura pietatis.

Lib. 2. *in Luc. n.* 65. *Et erat subditus illis* (*parentibus Jesus*). Quid enim Magister virtutis, nisi officium pietatis impleret? Et miramur si patri defert, qui subditur matri? Non utique infirmitatis, sed pietatis est ista subjectio.... Nunquid et humano egebat auxilio, ut materno serviret imperio? Deferebat homini, deferebat ancillæ,.... deferebat simulato patri: et miraris si Deo detulit? An homini deferre pietas est, Deo deferre infirmitas est.

N. 65. Disce potius tuæ utilitatis præcepta, et exempla pietatis agnosce. Disce quid parentibus tuis debeas, etc.

Lib. 8. *in Luc. n.* 74. *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Primus enim gradus iste pietatis est; namque hos auctores tibi esse voluit Deus. Honora obsequiis, ut abstineas à contumeliis; quia ne vultu quidem lædenda pietas est parentum. Sed parum est non lædere, quia lex prospexit ne patiantur injuriam (*Exod.* XXI. 17.): *Qui enim maledixerit patri, vel matri, morte morietur;* Tu honora, ut bonus sis. Aliud est legis beneficium, aliud pietatis officium. Honora tuos, quia suos Dei Filius honoravit. Legisti enim (*Luc.* II. 5.), *et erat subditus illis.* Si Deus servuit, quemadmodum tu parentibus? Honorabat igitur Joseph et Mariam Christus, non naturæ debito, sed pietatis officio. Honorabat et Patrem Deum, quemadmodum nemo potuit honorare, ut esset obediens usque ad mortem: honora ergo et tu parentes.

N. 75. Est autem honor non solùm honorificentiæ, sed etiam largitatis: *Viduas honora, quæ verè viduæ sunt.* (1. *Tim.* V. 5.) Honor enim est deferre pro meritis. Pasce patrem tuum, pasce matrem tuam, et si paveris matrem, adhuc non reddidisti dolores; non reddidisti cruciatus, quos pro te passa est: non reddidisti obsequia, quibus te illa gestavit: non reddidisti alimenta, quæ tribuit tenero pietatis affectu, immulgens labiis tuis ubera; non reddidisti famem, quam pro te illa toleravit, ne quid quod tibi noxium esset, ederet; ne quid quod lacti noceret, hauriret: Tibi illa jejunavit, tibi manducavit, tibi illa quem voluit cibum non accepit, tibi quem noluit cibum sumpsit, tibi vigilavit, tibi flevit; et tu illam egere pateris? ò fili, quantum tibi sumis judicium, si non pascas parentem? Illi debes quod habes, qui debes quod es. Quantum judicium, si pascat Ecclesia, quos tu nolis pascere.

N. 76. Ne commiseris, fili, ut parentes tuos aliorum fames pascat: ne commiseris, fili, ut jejunia pauperum parentibus tuis cibum quærant. Si non propter gratiam et salutem, propter verecundiam pasce vel tu fili, vel tu filia. Non pudet si te ingrediente in Ecclesiam, alienis manus suas anus mater extendat, et prætermissâ filiâ, de extraneis stipem poscat?... quid si in te sermonem suum vertat, reposcens naturæ debitum, nutrimentorum pretium, manûs tuæ quod genitrici debetur officium: quid respondebis?

N. 77. Dabisne aliis? Quid si tibi objiciant: Vade, priùs matrem tuam pasce. Nam et si pauperes sunt, impiam tamen non quærunt collationem.... Si non donare exteris grave est, quantò gravius excludere parentes? Sed dicis te, quod eras parentibus collaturus, Ecclesiæ malle conferre. Non quærit donum Deus de fame parentum.

N. 78. Cæterùm Dei traditio est, ut priùs pascas parentes. Nam si juxta divinum oraculum, contumelia parentis morte luitur, quantò magis fames, quæ morte gravior est.

S. AUGUST. *in Joan. Evang. cap.* 19. *Tract.* 119. *n.* 1. *Et ex illâ horâ accepit eam discipulus in sua.* Hæc nimirùm est illa hora, de quâ Jesus aquam conversurus in vinum, dixerat matri? *Quid mihi et tibi est, mulier? nondum venit hora mea.* (*Joan.* II. 4.) Hanc itaque horam prædixerat, quæ tunc nondum venerat, in quâ deberet agnoscere moriturus, de quâ fuerat mortaliter natus. Tunc ergo divina facturus, non divinitatis, sed infirmitatis matrem velut incognitam repellebat: nunc autem humana jam patiens, ex quâ fuerat factus homo, affectu commendabat humano. Tunc enim qui Mariam creaverat, innotescebat virtute: nunc verò quod Maria pepererat, pendebat in cruce

N. 2. Moralis igitur insinuatur locus. Facit quod faciendum admonet,

I. Si quod jubent parentes aliive præpositi contrarium est Dei mandatis : quid facto opus ?

R. (*Actor.* V. 29.) *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus :* debet major auctoritas præponderare minori. (G)

et exemplo suo suos instruxit Præceptor bonus, ut à filiis piis impendatur cura parentibus : tanquam lignum istud ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis. Ex hac sanâ doctrinâ didicerat Paulus Apostolus, quod docebat, quando dicebat : *Si quis autem suis, et maximè domesticis non providet, fidem negavit, et est infideli deterior.* (1. *Tim.* V. 8.) Quid autem tam cuique domesticum, quàm parentes filiis, aut parentibus filii ? Hujus itaque saluberrimi præcepti ipse magister Sanctorum de seipso constituebat exemplum, quando non ut famulæ Deus quam creaverat et regebat, sed ut matri homo, de quâ creatus fuerat et quam relinquebat, alterum pro se quodammodo filium providebat.

JOAN. GERSON. *Tract. de modo vivendi omnium fidelium. Consider.* 15. Regula filiorum ad parentes est, quòd parentes honorent, et eis in bonis obediant, nec eis sua furentur. Ante eos non respondeant, maledictionibus omninò sibi caveant. Cum parentibus aliquando ad Ecclesiam vadant libenter ; in negotiis parentum suorum fideliter laborent.

(C) DEUTERON. XXXIII. 9. Qui dixit patri suo, et matri suæ : Nescio vos ; et fratribus suis : Ignoro vos : et nescierunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, et pactum tuum servaverunt.

MATTH. X. 37. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus : et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.

LUC. XIV. 26. Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.

S. AMBROS. *Lib.* 8. *in Luc. n.* 79. *in fine.* Sed ut pascendos Scriptura dicit parentes ; ita propter Deum relinquendos parentes, si impediant devotæ mentis affectus.

S. HIERON. *in Epist. ad Titum, cap.* 3. Si bonum est quod præcipit Imperator et Præses, jubentis obsequere voluntati. Sin verò malum et contra Deum sapit : responde ei illud de actibus Apostolorum (*Act.* V. 29.) *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.* Hoc ipsum et de servis intelligamus apud dominos, et de uxoribus apud viros, et de filiis apud parentes, quod in illis tantùm debeant dominis, viris, parentibus esse subjecti, quæ contra Dei mandata non veniunt.

Epist. ad Heliodor. propè initium. Recordare tirocinii tui diem, quo Christo in baptismate consepultus, in sacramenti verba jurasti : pro nomine ejus, non te matri parciturum esse, non patri.... Licèt parvulus ex collo pendeat nepos ; licèt sparso crine et scissis vestibus, ubera, quibus te nutrierat, mater ostendat ; licèt in limine pater jaceat, per calcatum perge patrem, siccis ad vexillum crucis evola. Solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem.... Dicant : In te omnis domus inclinata recumbit : facilè rumpit hæc vincula amor Dei, et gehennæ timor. At contrà Scriptura præcipit parentibus obsequendum : Sed quicumque eos supra Christum amat, perdit animam suam. Gladium tenet hostis ut me perimat, et ego de matris lacrymis cogitabo ? Propter patrem militiam Christi deseram, cui sepulturam Christi causâ non debeo, quam etiam omnibus ejus causâ debeo ?

S. AUG. *Epist.* 243. *aliàs* 28. *ad Lætum, n.* 3.... In eo quod unusquisque renuntiat omnibus, quæ sunt ejus, etiam illud continetur, ut oderit patrem suum et matrem et uxorem et filios et fratres et sorores, adhuc et animam suam. Omnia enim hæc propria ejus sunt, quæ plerumque implicant et impediunt ad obtinenda, non ista propria temporaliter transitura, sed in æternum mansura communia.

N. 4. Potes hoc facillimè in ipsâ tuâ matre cognoscere. Nam unde te nunc irretitum involvit, et ab instituto cursu retardatum reflectit et curvat, nisi ex quo tua propria mater est ?.... Quod ergo tu illi etiam carnali necessitudine amnecteris, ad sortem valere debet familiaritas colloquendi, et apertiore januâ consulendi, ut hoc ipsum, quo te pre-

vatum diligit, interficiatur in eâ, ne quòd ex utero suo te genuit, plùs pendat quàm quòd ex utero Ecclesiæ genita est tecum. Quod autem de matre dixi, hoc de tali cæterâ propinquitate intelligendum est: hoc etiam quisque de animâ suâ cogitet, ut etiam in ipsâ privatum affectum oderit, qui procul dubio temporalis est.

N. 5. Nec succenscant parentes hoc præcipere Dominum, ut eos oderimus, quando nobis hoc de animâ nostrâ præcipitur. Nam sicut nunc de animâ jubetur, ut eam propter Christum cum parentibus oderimus: ita quod alio loco de animâ idem Dominus dicit, in parentes quoque potest congruentissimè convenire:.... Qui amat parentes suos, perdet eos. De animâ quippe hoc ibi dixit *oderit*, quod hic *perdet*. Sicut autem hoc præceptum, quo perdere jubemur animam nostram, non ad id valet, ut se quisque interimat, quod inexpiabile nefas est; et tamen valet, ut interimat in se carnalem animæ affectum.... Ita de parentibus rectissimè dicitur, ut qui eos amat, perdat eos, non more parricidarum interficiens, sed spiritali gladio verbi Dei carnalem affectum eorum, quo et seipsos, et eos, quos genuerunt, implicamentis hujus seculi obligare conantur, pie fidenterque percutiens et occidens, illud in eis vivere faciat, quo fratres sunt, quo cum filiis suis temporalibus, parentes æternos Deum Ecclesiamque cognoscunt.

N. 6.... Rapit militem Christi tuba cœlestis ad præmium, et retinet mater non planè talis, qualis Machabæorum fuit.... Nam mater, quæ te ad discendam vitam removeri à curis secularibus non permittit, satis ostendit quemadmodum te, si opus esset, ad obeundam mortem penitùs seculum repudiare permitteret.

N. 7. Sed quid dicit, aut quid allegat? Fortè decem illos menses, quibus viscera ejus onerasti, et dolores parturitionis, ac labores educationis. Hoc, hoc interfice verbo salutari, hoc perde matris, ut in vitam æternam invenias eam. Hoc memento, ut oderis in eâ, si diligis eam, si tiro Christi es, si turris fundamenta posuisti:.... carnalis enim affectus est iste, et adhuc veterem hominem sonat. Hunc carnalem affectum, et in nobis et in nostris, militia Christiana, ut perimamus, hortatur: nec tamen ita ut ingratus sit quisque parentibus, et eadem ipsâ beneficia, quibus in vitam hanc editus, susceptus atque nutritus est, enumerata deridcat. Servet potiùs ubique pietatem. Habent hæc locum, ubi majora non vocant.

N. 10. Hic habeant locum materna ipsa beneficia, quæ tibi ad enervationem cordis enumerantur: habeant prorsùs locum; noli esse ingratus, repende gratiam matri tuæ, repende spiritalia pro carnalibus, pro temporalibus sempiterna. Sed non vult sequi? Non impediat. Non vult converti in melius? Cave ne te in deterius pervertat et evertat.

N. 12. Si quid sanè pecuniæ res tua familiaris habet, cujus te implicari negotio nec oportet, nec decet, reverâ tribuendum est matri et domesticis tuis. Horum quippe indigentia, si pauperibus, ut sis perfectus, instituisti distribuere talia tua, primum apud te locum obtinere debet. *Si quis enim suis et maximè domesticis*, ait Apostolus, (1. *Tim.* v. 8.) *non providet, fidem negavit, et est infideli deterior.*

Serm. 62. *aliàs* 6. *de verbis Domini*, *c.* 8. *n.* 13.... *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo.... Qui autem resistit potestati, Dei ordinationi resistit*, (*Rom.* XIII. 1. 2.) Sed quid, si illud jubeat quod non debes facere? Hic sanè contemne potestatem, timendo potestatem; ipsos humanarum rerum gradus advertite: si aliquid jusserit curator, nonne faciendum est? Tamen si contra Proconsulem jubeat, non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire. Nec hinc debet minor irasci, si major prælatus est. Rursùm si aliquid ipse Proconsul jubeat, et aliud jubeat Imperator, nunquid dubitatur, isto contempto, illi esse serviendum? Ergo si aliud Imperator, et aliud Deus, quid judicatis? Solve tributum, esto mihi in obsequium. Recte, sed non in idolio. In idolio prohibet. Quis prohibet? Major potestas. Da veniam: tu carcerem, ille gehennam minatur.

Enarrat. in Ps. CXXIV. *n.* 7. Julianus exstitit infidelis Imperator, exstitit apostata, iniquus, idololatra: milites Christiani servierunt Imperatori infideli; ubi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum,

I. Quænam sunt officia specialia plebis Christianæ erga Pastores ?

R. Debent 1. eorum monita et documenta, seu privatim seu palam et publicè, reverenter excipere ; 2. Ab iis sacramenta suscipere ; 3. Eorum legibus et mandatis obsequi ; 4. Quæ ad victum et cultum eorum necessaria sunt libenter suppeditare. (D)

I. Quid debent populi Regibus et Dynastis supremis ?

R. Honorem, fidem, operam, amorem, subjectionem, tributa et vectigalia, reverentiam, preces sedulas pro eo-

quì in cœlo erat. Si quando volebat ut idola colerent, ut thurificarent : præponebant illi Deum.... Distinguebant Dominum æternum à domino temporali : et tamen subditi erant propter Dominum æternum, etiam domino temporali.

S. Bernard. *Serm.* 41. *de diversis, de virtute obedientiæ, n.* 3. Bona præcipit Deus ut faciamus ; à malis jubet ut abstineamus. Præcepti hujus sancta et incommutabilis auctoritas non valet quoquo modo refelli : quia illius est charactere consignata, quì dicit : *Ego Dominus, et non mutor.* (*Malach.* III. 6.) Si ergo homo ille, quem imposuit Deus super capita nostra, aliter sentire voluerit, ponens tenebras lucem, et lucem tenebras, ut præcipiat prædicta bona relinquere, vel malis præfatis adhærere, audacter refutandum est præcipientis imperium, et liberâ voce dicendum : *Obedire oportet magis Deo quàm hominibus.* (*Actor.* V. 29.) Hæc est specialis obedientia ad Deum, quæ nequaquam est hominis arbitrio temperanda, sed immutabili conservanda proposito. Certam igitur regulam tene, ut nec imperio Prælatorum prædicta bona relinquas, vel facias mala.

Tract. de Præcepto et dispensatione, c. 9. *n.* 19. Sive enim Deus, sive homo vicarius Dei, mandatum quodcunque tradiderit, pari profecto obsequendum est curâ, pari reverentiâ deferendum, ubi tamen Deo contraria non præcipit homo. Quod si contigerit, pergendum indubitanter consulo in Petri sententiam : *quia obedire oportet Deo magis quàm hominibus.* Aut enim hoc respondendum cum Apostolis, aut cum Pharisæis certè audiendum : *Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras ?* (*Matth.* XV. 3....) Ego igitur si me hoc angi articulo sentiam, ut aut Deum, aut hominem offendere necesse sit ; Deum potiùs libenter eligo non offendere, et quidem tutiùs justiùsque.

N. 21. *Obedientia quæ majoribus præbetur, Deo exhibetur.* (*Reg. S. Bened. cap.* 5.) Quamobrem quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo ; haud secùs omninò accipiendum est, quàm si præcipiat Deus. Quid enim interest utrum per se an per suos ministros, sive homines, sive Angelos hominibus innotescat suum placitum Deus ? Sed homines, inquis, facilè falli in Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, et in præcipienda fallere possunt. Sed enim quid hoc refert tua, qui conscius non es : præsertim cùm teneas de Scripturis quia *Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, et legem ex ore ejus requirunt : quia Angelus Domini exercituum est.* (*Malach.* II. 7....) A quo denique divina potiùs consilia requirentur quàm ab illo cui credita est dispensatio mysteriorum Dei. Ipsum proindè quem pro Deo habemus, tanquam Deum in his, quæ apertè non sunt contra Deum, audire debemus.

(D) Eccli. VII. 31. In totâ animâ tuâ time Dominum, et Sacerdotes illius sanctifica. 32. In omni virtute tuâ dilige eum, qui te fecit : et ministros ejus ne derelinquas. 33. Honora Deum ex totâ animâ tuâ, et honorifica Sacerdotes, et propurga te cum brachiis. 34. Da illis partem, sicut (*Deut.* XII. 18. *Levit.* II. 1. *etc.*) mandatum est tibi, primitiarum et purgationis.

Hæc fusius elucidabimus infra cum de sacramento Ordinis *sermonem habebimus, hujusce Operis Parte tertiâ Sect.* 1. *Cap.* 7. §. 14. *Vide testimonia SS. Patrum suprà laudata hocce* §. *litt.* (C) *etc.*

rum salute et pace, et pro regni tranquillitate et prosperitate, sive spirituali sive temporali. (E)

(E) JEREM. XXIX. 7. Et quærite pacem civitatis, ad quam transmigrare vos feci: et orate pro eâ ad Dominum: quia in pace illius erit pax vobis. BARUCH. I. 11. Orate pro vitâ Nabuchodonosor Regis Babylonis, et pro vitâ Baltassar filii ejus, ut sint dies eorum, sicut dies cœli super terram: 12. Et ut det Dominus virtutem nobis, et illuminet oculos nostros, ut vivamus sub umbrâ Nabuchodonosor Regis Babylonis, et sub umbrâ Baltassar filii ejus, et serviamus eis multis diebus, et inveniamus gratiam in conspectu eorum.

MATTH. XXII. 21. Tunc ait illis (Jesus): Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo.

ROM. XIII. 1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. 2. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. 3. Nam Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem, bonum fac; et habebis laudem ex illâ: 4. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causâ gladium portat. Dei enim minister est: vindex in iram ei, qui malum agit. 5. Ideò necessitate subditi estote, non solùm propter iram: sed etiam propter conscientiam. 6. Ideò enim et tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. 7. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

1. TIMOTH. II. 1. Obsecro igitur, primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus: 2. Pro Regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate, et castitate. 3. Hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo.

TIT. III. 1. Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire.

HEBR. XIII. 17. Obedite Præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes: hoc enim non expedit vobis.

1. PETR. II. 13. Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive regi, quasi præcellenti; 14. Sive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. 15. Quia sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. 16. Quasi liberi, et non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut servi Dei. 17. Omnes honorate: fraternitatem diligite: Deum timete: Regem honorificate.

TERTULL. *Apolog. c.* 30. Nos pro salute Imperatorum Deum invocamus æternum, Deum verum, Deum vivum.... Indè est Imperator, undè et homo antequam Imperator. Indè potestas illi, undè et spiritus... De pectore oramus pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, et quæcunque hominis et Cæsaris vota sunt. Hæc ab alio rogare non possum, quàm à quo scio me consecuturum; quoniam et ipse est, qui solus præstat.

Cap. 32. Nos judicium Dei suspicimus in Imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. Id in eis scimus esse quod Deus voluit, ideoque et salvum volumus esse quod Deus voluit.

S. AUG. *Lib.* 22. *Contra Faustum, c.* 74. Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, impacatus, atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, et si qua similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur; quæ plerumque ut etiam jure puniantur, adversùs violentiam resistentium, sive Deo, sive aliquo legitimo imperio jubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cùm in eo rerum humanarum ordine inveniuntur, ubi eos vel jubere tale aliquid, vel in talibus obedire justè ordo ipse constringit. Alioquin Joannes, cùm ad eum baptizandi milites venirent, dicentes, *Et nos quid faciemus?* respondereat eis, Arma abjicite, militiam istam deserite, neminem percutite, vulnerate, prosternite.

I. Quid debent populi Ducibus et Magistratibus ?

R. Honorem, reverentiam, subjectionem. (F)

I. Quid debent adolescentes senibus ?

R. Honorem, reverentiam, tolerantiam. (G)

I. Quid debent egeni divitibus ?

R. Si adsint ipsis divites suis opibus, habeant gratum erga eos animum, sint in eos, quantùm in se est, officiosi et pro ipsis assiduè et speciatim orent.

Si eos non juvant divites opibus, caveant pauperes, ne propterea ipsis mala precentur, imò honorem illis semper et reverentiam deferant, ut par est, nec graventur subjicere se omnibus, ut pauperes Divinâ providentiâ humiles et demissos decet. Orare debent pro opprimentibus et persequentibus, quantò magis pro non ferentibus opem, et præsidium. (H)

Sed quia sciebat eos, cùm hæc militando facerent, non esse homicidas, sed ministros legis, et non ultores injuriarum suarum, sed salutis publicæ defensores; respondit eis: *Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum.* (*Luc.* III. 14.) Jesum Christum audiant hoc stipendium jubentem reddi Cæsari, quod Joannes dicit debere sufficere militi. *Reddite*, inquit (*Matth.* XXII. 21.) *Cæsari, quæ Cæsaris sunt, et Deo, quæ Dei sunt:* Et ad hoc enim tributa præstantur, ut propter bella necessario militi stipendium præbeatur.

Cap. 75. Interest enim quibus causis, quibusque auctoribus homines gerenda bella suscipiant: ordo tamen ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penès Principem sit; exsequendi autem jussa bellica ministerium milites debeant paci salutique communi.... Non est enim potestas nisi à Deo sive jubente, sive sinente. Cùm ergo vir justus, si fortè sub Rege homine etiam sacrilego militet, rectè possit, illo jubente, bellare civicæ pacis ordinem servans; cui quod jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est; ita ut fortassè reum Regem faciat iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.

(F) ROM. XIII. 1. etc. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (E) *ut et*

1. PETR. II. 13. etc.

(G) LEVIT. XIX. 32. Coram cano capite consurge, et honora personam senis: et time Dominum Deum tuum. Ego sum Dominus. (*Supple* qui hæc præcipio tibi.)

4. REG. II. 23. Ascendit autem indè (Eliseus) in Bethel: cùmque ascenderet per viam, pueri parvi egressi sunt de civitate, et illudebant ei, dicentes: Ascende calve, ascende calve. 24. Qui cùm respexisset, vidit eos, et maledixit eis in nomine Domini: Egressique sunt duo ursi de saltu, et laceraverunt ex eis quadraginta duos pueros.

1. PETR. V. 5. Adolescentes subditi estote senioribus.

(H) PROV. XVII. 13. Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo ejus.

MATTH. V. 44. Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos: et orate pro persequentibus, et calumniantibus vos: 45. Ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est.... 46. Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt.... 48. Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est.

ROM. XII. 17. Nulli malum pro malo reddentes: providentes bona, non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. 18. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: 19. Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim, (*Deut.* XXXII. 35.) Mihi vindicta: ego retribuam, dicit Dominus. 20. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi,

I. Quid debent servi et famuli suis dominis et heris ?

R. Debent 1. obedire ipsis cum timore et tremore in simplicitate cordis, sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo. Cum bonâ voluntate servientes, sicut Domino et non hominibus.

2. Non fraudent eos, sed bona illorum conservent, et fidem in omnibus ostendant.

3. Omnem adversùs eos querelæ ansam sedulò præripiant. (l)

hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. 21. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

2. Cor. I. 11. Adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis : ut ex multorum personis, ejus quæ in nobis est donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.

1. Thessal. v. 15. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat : Sed semper quod bonum est sectamini in invicem, et in omnes.

1. Petr. III. 9. Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrario benedicentes : quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. 10. Qui enim vult vitam diligere, et dies videre bonos, coërceat linguam suam à malo, et labia ejus ne loquantur dolum. 11. Declinet à malo, et faciat bonum : inquirat pacem, et sequatur eam : 12. Quia oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum : vultus autem Domini super facientes mala. 13. Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis ? 14. Sed et si quid patimini propter justitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, et non conturbemini.

(l) Eccli. VII. 22. Non lædas servum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam suam. 23. Servus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua, non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum.

1. Cor. VII. 20. Unusquisque in quâ vocatione vocatus est, in eâ permaneat. 21. Servus vocatus es ? Non sit tibi curæ : sed et si potes fieri liber, magis utere. 22. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini : similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. 23. Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum. 24. Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum.

Ephes. VI. 5. Servi obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo : 6. Non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, 7. Cùm bonâ voluntate servientes, sicut Domino, et non hominibus : 8. Scientes quoniam unusquisque, quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, sive servus, sive liber. 9. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas : scientes, quia et illorum et vester Dominus est in cœlis : et personarum acceptio non est apud eum.

Coloss. III. 22. Servi obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum. 23. Quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus : 24. Scientes quod à Domino accipietis retributionem hæreditatis.

1. Timoth. VI. 1. Quicunque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini, et doctrina blasphemetur. 2. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt : sed magis serviant, quia fideles sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt.

Tit. II. 9. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, 10. non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes : ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus.

1. Petr. II. 13. etc. *Vide suprà hocce 2. litt.* (E)

S. Aug. *Enarrat. in Psal.* CXXIV. *n.* 2. Bonus Deus Israel. Sed quibus ?

I. Quid debent mercenarii et opifices iis, quorum utilitati serviunt ?

R. 1. Debent suam ipsis operam fideliter impendere : 2. Nihil de diurno et quotidiano labore fraudare : 3. Stare promissis, et statutis diebus opus absolutum reddere. (K)

Ps. 7. Qui salvos facit rectos corde ? Qui rectos corde ? Qui voluntatem suam ad voluntatem Dei dirigunt ; non voluntatem Dei ad voluntatem suam curvare conantur. Breve præceptum est, ut homo dirigat cor suum. Vis habere rectum cor ? Tu fac quod vult Deus : noli Deum velle facere quod vis tu... Fecit Deus pauperem, ut probet hominem ; et fecit Deus divitem, ut probet illum de paupere. Et omnia quæ fecit Deus, rectè fecit. Et si non possumus videre consilium ipsius, quare illud sic fecit et illud sic ; bonum est nobis ut subdamur sapientiæ ipsius, et credamus quia benè fecit : etsi nondum novimus quare fecit ; et habebimus cor rectum, ut præsumamus et confidamus in Domino.

N. 7. Modo quidem justi aliquantùm laborant, et modò aliquando injusti dominantur justis. Quibus modis ? Aliquando injusti perveniunt ad honores seculi : cùm pervenerint, et facti fuerint vel judices, vel Reges, quia hoc facit Deus propter disciplinam populi sui ; non potest fieri, nisi ut exhibeatur illis honor debitus potestati. Ordinavit enim sic Deus Ecclesiam suam, ut omnis potestas ordinata in seculo, habeat honorem, et aliquando à melioribus. Sed exempli gratiâ unam rem dico, hinc conjicite gradus omnium potestatum. Prima et quotidiana potestas hominis in hominem, domini est in servum. Propè omnes domus habent hujusmodi potestatem. Sunt domini, sunt et servi, ... et quid dicit Apostolus, (*Ephes.* VI. 5.) Servi obaudite dominis vestris secundùm carnem : quia est Dominus secundùm spiritum. Ille est verus Dominus et æternus, isti autem temporales secundùm tempus. Tu cùm ambulas in viâ, cùm vivis in hac vitâ, non vult te facere superbum Christus. Contigit tibi ut Christianus efficereris, et haberes dominum hominem : non ideò Christianus effectus es, ut dedigneris servire. Cùm enim, Christo jubente, servis homini, non illi servis, sed illi qui jussit, et hoc ait : (*) *Obaudite dominis vestris secundùm carnem cum timore et tremore in simplicitate cordis, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed quasi servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bonâ voluntate.* (*Ephes.* VI. 5. *et* 6.) Si Dominus cœli et terræ, per quem facta sunt omnia, servivit indignis, rogavit pro sævientibus et furentibus, et tanquam medicum se exhibuit adveniens : .... quantò magis non debet dedignari homo, ex toto animo, et ex totâ bonâ voluntate, cum totâ dilectione servire domino etiam malo.

N. 8... Quandiù servi boni serviunt malis dominis, ferant ad tempus... Ad tempus ferant justi iniquos dominantes : ... teneant ab iniquitate manus suas, et ferant iniquitatem, non faciant. Melius est enim injustitiam ferre, quàm facere.

JOAN. GERSONIUS *Tractatu de modo vivendi omnium fidelium. Consid.* 8. Regula pauperum ut divitibus libenter et fideliter serviant, nec divitibus propter divitias suas invideant, nec propter paupertatem, adulatione, vel detractione peccent, nec impatienter, sed gratanter paupertatem sustineant, nec injustè ditari cupiant, nec Ecclesias propter divites vitent, nihil furti à familiâ suorum vicinorum, nec ab aliis retineant.

Considerat. 18. Ne fraudem dominis suis in serviendo negligendo faciant, fideles sint in rebus suis custodiendis, nihil ab eis auferant occultè, nec alios facere permittant, nuntium malum non faciant uxori, vel filiis domini sui ; de malè respondendo caveant, malos rumores fugiant, undè in domum malum oriri possit, sed discordias etiam reportare vitent. Missi citò revertantur, mercedem suam in superbiâ vestium non expendant. Ita vivant in humilitate, ut labor eorum sit eis in remissionem peccatorum.

(K) GENES. XXIX. 15. Num quia frater meus es, gratis servies mihi ? dic, quid mercedis accipias..... 18. Serviam tibi pro Rachel filiâ tuâ minore, septem annis. 19. Respondit Laban : Melius est ut tibi eam dem quàm alteri viro, mane apud me. 20. Servivit ergo Jacob pro Rachel septem annis : ... 21. Dixitque ad Laban : Da mihi uxorem meam : quia

I. Quid debent uxores suis conjugibus ?

R. Amorem sincerum et minimè fictum, obsequium, reverentiam, subjectionem, fidem, tolerantiam, auxilium, consolationem. De his infra fusiùs agemus. (*Part.* 3. *Sect.* 1. *Cap.* 8. §. 7.)

§. 2. De officiis Superiorum erga Inferiores.

I. Quid debent generatim Superiores suis Inferioribus ?

R. Amorem, vigilantiam, sollicitudinem juxta illud Apostoli (*Rom.* XII. 8.), *qui præest in sollicitudine*, eruditionem et disciplinam, præsidium et tuitionem, auxilium, vitæ laudabilis exemplum, preces et supplicationes pro iis ad Dominum.

I. Quænam sunt specialiora officia Parentum in liberos ?

R. 1. Debent eos sincerè et christianà charitate diligere ; Christianà, inquam, quæ à Deo sit, et ad Deum referatur. 2. Suppeditare quidquid necesse est ad eorum victum, et cultum, et institutionem, et honestam, habità ratione conditionis, collocationem. 3. Item per se vel per alios eos erudire et instituere. 4. Sollicitè eorum saluti invigilare. 5. Peccantes arguere et corrigere, adhibità, prout fert necessitas, vel mansuetudine vel severitate, sed nunquam intermissà charitate. 6. Præesse ipsis vitæ exemplo. 7. Assiduas et enixas pro ipsis preces ad Deum fundere. 8. Maximè cavere eos expedit, ne in electione conditionis et statûs pro liberis aliquà cupiditate seu pravà affectione moveantur ; neve Dei ordinationi et vocationi obsistant.

jam tempus impletum est, ut ingrediar ad illam. 22. Qui vocatis multis amicorum turbis ad convivium, fecit nuptias. 23. Et vespere Liam filiam suam introduxit ad eum. 24... Ad quam cùm ex more Jacob fuisset ingressus, facto mane vidit Liam : 25. Et dixit ad socerum suum : Quid est quod facere voluisti ? nonne pro Rachel servivi tibi ? Quare imposuisti mihi ? 26. Respondit Laban : Non est in loco nostro consuetudinis, ut minores ante tradamus ad nuptias. 27. Imple hebdomadam dierum hujus copulæ : et hanc quoque dabo tibi pro opere, quo serviturus es mihi septem annis aliis. 28. Acquievit placito : et hebdomadà transactà, Rachel duxit uxorem... 30... serviens apud eum septem annis aliis.

XXX. 25. Nato autem Joseph, dixit Jacob socero suo : Dimitte me ut revertar in patriam, et ad terram meam. 26. Da mihi uxores, et liberos meos, pro quibus servivi tibi, ut abeam : tu nosti servitutem, quâ servivi tibi. 27. Ait illi Laban : Inveniam gratiam in conspectu tuo : experimento didici, quia benedixerit mihi Deus propter te : 28. Constitue mercedem tuam, quam dem tibi. 29. At ille respondit : Tu nosti quomodo servierim tibi..... 30... Justum est igitur ut aliquando provideam etiam domui meæ. 31. Dixitque Laban : Quid tibi dabo ? At ille ait : Nihil volo : sed si feceris quod postulo, iterùm pascam, et custodiam pecora tua. 32. Gyra omnes greges tuos, et separa cunctas oves varias et sparso vellere, et quodcunque furvum, et maculosum, variumque fuerit, tam in ovibus quàm in capris, erit merces mea. 33. Respondebitque mihi cras justitia mea, quando placiti tempus advenerit coram te ; et omnia quæ non fuerint varia et maculosa, et furva, tam in ovibus quàm in capris, furti me arguent. 34. Dixitque Laban : Gratum habeo quod petis... 43. Ditatusque est homo ultra modum, et habuit greges multos, ancillas et servos, camelos et asinos.

Hæc omnia, uti et ea quæ dicimus infrà sequenti §. fusiùs probata atque pertractata videre potes hujusce operis Parte 3. *Sect.* 1. *Cap.* 8. *in quo agimus de sacramento* Matrimonii, §. 7. *et* 8.

I. Quid ipsis agendum est, ut intelligant quænam sit Dei ordinatio erga liberos; quæ vocatio?

R. 1. Orent. 2. Consulant viros in illis rebus peritos, sapientes et expertos. 3. Caveant imprimis, ne temerè liberos ex pravâ affectione impellant ad statum Clericalem vel Religiosum. (A)

I. Quid debent Pastores animarum gregibus suis?

R. Pascere debent eos mente, pascere ore, pascere opere, pascere animi oratione, verbi exhortatione, exempli exhibitione. Verba sunt S. Bernardi. (*Sermon. 2. in tempore Resurrectionis, ad Abbates, n. 3.*) (B)

(A) *Superiora inferiùs probabimus Parte tertiâ hujusce Operis, dum sermo erit de sacramento* Matrimonii *Sect. 1. Cap. 8. §. 8.*

(B) EZECHIEL. XXXIII. 2. Cùm... tulerit populus terræ virum unum de novissimis suis, et constituerit eum super se speculatorem: 3. Et ille viderit gladium venientem super terram, et cecinerit buccinâ, et annuntiaverit populo: 4. Audiens autem, quisquis ille est, sonitum buccinæ, et non se observaverit, veneritque gladius, et tulerit eum: sanguis ipsius super caput ejus erit. 5. Sonum buccinæ audivit, et non se observavit, sanguis ejus in ipso erit: si autem se custodierit, animam suam salvabit. 6. Quòd si speculator viderit gladium venientem, et non insonuerit buccinâ, et populus se non custodierit, veneritque gladius, et tulerit de eis animam: ille quidem in iniquitate suâ captus est, sanguinem autem ejus de manu speculatoris requiram. 7. Et tu, fili hominis, speculatorem dedi te domui Israël: audiens ergo ex ore meo sermonem annuntiabis eis ex me. 8. Si me dicente ad impium: Impie, morte morieris: non fueris locutus, ut se custodiat impius à viâ suâ: ipse impius in iniquitate suâ morietur, sanguinem autem ejus de manu tuâ requiram. 9. Si autem annuntiante te ad impium, ut à viis suis convertatur, non fuerit conversus à via sua: ipse in iniquitate suâ morietur; porrò tu animam tuam liberasti.

XXXIV. 2. *etc. Vide suprà §. 19. Cap. 4. Sect. 1. Part. 1. litt.* (G)

ACTOR. I. 1. Cœpit Jesus facere, et docere.

VI. 4. Nos verò orationi, et ministerio verbi instantes erimus.

1. TIMOTH. IV. 12. Nemo adolescentiam tuam contemnat: sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. 13.... Attende lectioni, exhortationi, et doctrinæ. 16. Attende tibi et doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt.

TIT. II. 7. In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrinâ, in integritate, in gravitate, 8. verbum sanum, irreprehensibile, ut is, qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis.

S. AUG. *Serm. 46. alias 105. de temp. qui est de Past. c. 1. n. 2.* Non se pascunt pastores, sed oves.... Quod præpositi sumus, propter vos est. Sumus præpositi, undè rationem reddemus Deo de dispensatione nostrâ.... compatientes nobis, orctis pro nobis.... Cùm ergo præpositi ad hoc sint, ut his, qui subjecti sunt, consulant; non in eo quòd præsunt, omninò utilitatem suam attendant, sed eorum, quibus ministrant. Quisquis ita præpositus est, ut in eo, quod præpositus est, gaudeat, et honorem suum quærat, et commoda sua sola respiciat, se pascit, non oves.... Deus non deserit oves suas; et mali Pastores pœnas debitas luent, et oves promissa percipient.

Cap. 2. n. 4. Apostolus.... lactis percipiendi potestatem habere se dixit, et sic Dominum disposuisse, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant.

N. 5. Qui non possunt facere quod Paulus, ut manibus suis se transigant, accipiant de lacte ovium, sustentent suam necessitatem; sed non negligant ovium infirmitatem; non hoc sibi quærant, tanquam commodum suum, ut ex necessitate suæ penuriæ videantur annuntiare Evangelium; sed hominibus illuminandis præbeant lucem verbi veritatis.

I. Quænam sunt officia Principum et Magistratuum erga populos sibi subjectos ?

R. Debent 1. Publicam pacem et tranquillitatem vindicare, tueri, et conciliare. 2. Jus unicuique dicere. 3. Punire sontes. Præmia virtutibus et meritis reddere. 4. Inundantium vitiorum impetum frangere. Emergentibus perniciosis exemplis obsistere. 3. Divinas, Ecclesiasticas et Civiles leges tueri et vindicare. Si quæ de novo condendæ sunt, in iis habere rationem publicæ utilitatis. 6. Populi patres esse, studere eorum felicitati, curando ut adsit rerum omnium necessariarum copia et affluentia, cohibendo luxum, artes et scientias excolendo, etc. (C)

Sunt enim tanquam lucernæ, sicut dictum est (*Luc.* XII. 35. *Matth.* V. 15. 16.), *sint lumbi vestri accincti, et lucernæ ardentes : et nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt : sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est...* Undè ergo vivitur, necessitatis est accipere, charitatis est præbere : non tanquam venale sit Evangelium, ut illud sit pretium ejus, quod sumunt, qui annuntiant, undè vivant.... Accipiant sustentationem necessitatis à populo, mercedem dispensationis à Domino.... Non exspectent illi mercedem, nisi undè et isti salutem.

Cap. 3. *n.* 7. *vide suprà* §. 5. *Cap.* 4. *Sect.* 2. *hujusce Partis litt.* (A)

Lib. 4. *de Doctrinâ Christianâ*, *c.* 15. *n.* 32. Agit itaque noster iste eloquens, cùm et justa et sancta et bona dicit, neque enim alia debet dicere ; agit ergo, quantùm potest, cùm ista dicit, ut intelligenter, ut libenter, ut obedienter audiatur : et hæc se posse, si potuerit, et in quantum potuerit, pietate magis orationum quàm Oratorum facultate non dubitet, ut orando pro se ac pro illis, quos est allocuturus, sit orator, antequam dictor. Ipsà hora jam ut dicat accedens, priusquam exserat proferentem linguam, ad Deum levet animam sitientem, ut eructet quod biberit, vel quod impleverit, fundat. Cùm enim de unâquâque re, quæ secundùm fidem dilectionemque tractanda sunt, multa sint, quæ dicantur, et multi modi, quibus dicantur ab eis, qui hæc sciunt ; quis novit quid ad præsens tempus, vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, nisi qui corda omnium videt ? Et quis facit, ut quod oportet, et quemadmodum oportet, dicatur à nobis, nisi in cujus manu sunt, et nos et sermones nostri ? Ac per hoc discat quidem omnia, quæ docenda sunt, qui et nosse vult, et docere, facultatemque dicendi, ut decet virum Ecclesiasticum, comparet.

S. BERNARD. *Serm.* 3. *de Adventu Domini*, *n.* 6. Porrò si cui fortè prælatus es, huic sine dubio teneris debitor sollicitudinis amplioris. Exigit à te ipse custodiam et disciplinam. Custodiam quidem, ut possit cavere peccatum : disciplinam verò, ut quod minùs cavit, minimè maneat impunitum. Quòd et si nemini fratrum præesse videris, habes tamen sub te, cui custodiam hanc et disciplinam oporteat exhiberi. Dico autem corpus tuum, quod sine dubio regendum accepit spiritus tuus. Debes ei custodiam, ut non regnet in eo peccatum, nec membra tua arma fiant iniquitati. Debes et disciplinam, ut dignos faciat pœnitentiæ fructus, castigatum et subditum servituti. Longè tamen graviori et periculosiori debito tenentur adstricti, qui pro multis animabus reddituri sunt rationem.

Legendæ sunt eâ de re Divi PAULI *Epist. duæ* ad Timotheum, *et ejusdem Epistola* ad Titum ; *nec non* Pastoralis *Divi* GREG. *Pars* 2. *et tertia : nec laboris lectores pœnitebit.*

(C) DEUTERON. XVII. 16. (Rex) cùm fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos.... 17. non habebit sibi uxores plurimas, quæ alliciant animum ejus, neque argenti et auri immensa pondera. 18. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus, in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus. 19. Et habebit

secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba et cæremonias ejus, quæ in lege præcepta sunt. 20. Nec elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, et filii ejus.

JOB. XXIX. 11. Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi. 12. Eò quòd liberassem pauperem vociferantem, et pupillum, cui non esset adjutor. 13. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum. 14. Justitiâ indutus sum: et vestivi me sicut vestimento et diademate judicio meo. 15. Oculus fui cæco, et pes claudo. 16. Pater eram pauperum: et causam, quam nesciebam, diligentissimè investigabam. 17. Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam prædam.

PROV. XX. 2. Sicut rugitus leonis, ita et terror regis: qui provocat eum, peccat in animam suam.... 8. Rex, qui judicat in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo.... 26. Dissipat impios rex sapiens.... 28. Misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur clementiâ thronus ejus.

SAPIENT. VI. 2. Audite ergo reges, et intelligite, discite judices finium terræ. 3. Præbete aures vos, qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum. 4. Quoniam data est à Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur; 5. Quoniam, cùm essetis ministri regni illius, non rectè judicastis, nec custodistis legem justitiæ, neque secundùm voluntatem Dei ambulastis. 6. Horrendè et citò apparebit vobis: quoniam judicium durissimum, his, qui præsunt, fiet. 7. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. 8. Non enim subtrahet personam cujusquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujusquam: quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus. 9. Fortioribus autem fortior instat cruciatio. 10. Ad vos ergo reges sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, et non excidatis. 11. Qui enim custodierint justa, justè justificabuntur: et qui didicerint ista, invenient quid respondeant. 12. Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, et habebitis disciplinam.... 21. Concupiscentia.... sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. 22. Si ergo delectamini sedibus et sceptris, ò reges populi, diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis. 23. Diligite lumen sapientiæ omnes, qui præestis populis.... 26. Rex sapiens stabilimentum populi est.

ISAI. I. 10. Audite verbum Domini, principes.... 16.... Quiescite agere perverse. 17. Discite benefacere: quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam.... 23. Principes tui infideles, socii furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non judicant, et causa viduæ non ingreditur ad illos.

X. 1. Væ qui condunt leges iniquas: et scribentes, injustitiam scripserunt. 2. Ut opprimerent in judicio pauperes, et vim facerent causæ humilium populi mei: ut essent viduæ præda eorum et pupillos diriperent. 3. Quid facietis in die visitationis, et calamitatis de longè venientis? ad cujus confugietis auxilium? et ubi derelinquetis gloriam vestram?.... 12. Visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, et super gloriam altitudinis oculorum ejus. 13. Dixit enim: In fortitudine manûs meæ feci, et in sapientiâ meâ intellexi.... 16. Propter hoc mittet Dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem: et subtus gloriam ejus succensa ardebit, quasi combustio ignis.

S. AUG. *Epist.* 185. *aliàs* 50. *ad Bonifacium, seu Libro de correctione Donatistarum, ad Bonifacium. c.* 1. *n.* 1. Laudo, et gratulor, et admiror, fili dilectissime Bonifaci, quòd inter curas bellorum et armorum, vehementer desideras ea nosse, quæ Dei sunt. Verè hinc te apparet etiam de ipsa virtute militari, fidei servire, quam habes in Christo.

Cap. 2. *n.* 7. In istos (Donatistas) conversæ sunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt; nisi quòd propter misericordiam Christi, magis pro eis sunt istæ leges, quæ illis videntur adversæ: quoniam multi per illas correcti sunt, et quotidie corriguntur: et se esse correctos, atque ab illâ furiosâ pernicie liberatos gratias agunt. Et qui odie-

rant, diligunt, molestasque sibi fuisse saluberrimas leges, quantùm in insania detestabantur, tantùm receptâ sanitate gratulantur; et in residuos, cum quibus fuerant perituri, jam simili dilectione nobiscum, ut pariter instemus ne illi pereant, excitantur. Molestus est enim et medicus furenti frenetico, et pater indisciplinato filio; ille ligando, iste cædendo, sed ambo diligendo. Si autem illos negligant et perire permittant, ista potiùs mansuetudo falsa crudelis est.... Homo ab homine, et frater à fratre, ne in æternum pereat, non est deserendus, qui correctus intelligere potest, quantùm sibi præstabatur beneficium, quando se persecutionem perpeti querebatur.

N. 8. Sicut ergo Apostolus dicit, (*Galat.* VI. 10.) *infatigabiles, cùm tempus habemus, operemur bonum ad omnes.* Qui possunt catholicorum Prædicatorum sermonibus; qui possunt Catholicorum Principum legibus; partim per eos qui divinis admonitionibus, partim per eos qui jussis imperialibus parent, omnes ad salutem vocentur, omnes à pernicie revocentur. Quia et Imperatores, quando pro falsitate contra veritatem constituunt malas leges, probantur benè credentes, et coronantur perseverantes. Quando autem pro veritate contra falsitatem constituunt bonas leges, terrentur sævientes, et corriguntur intelligentes. Quicunque ergo legibus Imperatorum, quæ contra veritatem Dei feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande præmium. Quicunque autem legibus Imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium.

Lib. 3. *contra Cresconium Donatistam*, *c.* 51. *n.* 56. Reges cùm in errore sunt, pro ipso errore leges contra veritatem ferunt; cùm in veritate sunt, similiter contra errorem pro ipsâ veritate decernunt: ita et legibus malis probantur boni, et legibus bonis emendantur mali. Rex Nabuchodonosor perversus legem sævam dedit, ut simulacrum adoraretur: idem correctus severam, ne Deus verus blasphemaretur. In hoc enim Reges, sicut eis divinitùs præcipitur, Deo serviunt, in quantum Reges sunt, si in suo regno bona jubeant, mala prohibeant, non solùm quæ pertinent ad humanam societatem, verùm etiam quæ ad divinam religionem.

N. 57. In omnibus tenendus est modus aptus humanitati, congruus charitati, ut nec totum, quod potestatis est, exseratur, et in eo quod exseritur, dilectio non amittatur, in eo autem quod non exseritur, mansuetudo monstretur. Ubi verò nulla ex divinis humanisve legibus potestas conceditur, nihil improbè, atque imprudenter audeatur.

Lib. 5. *de Civit. Dei*, *cap.* 24. Neque enim nos Christianos quosdam Imperatores ideò felices dicimus, quia vel diutiùs imperarunt, vel Imperatores filios morte placidâ reliquerunt, vel hostes Reipublicæ domuerunt, vel inimicos cives adversùs se insurgentes et cavere et opprimere potuerunt. Hæc et alia vitæ ejus ærumnosæ, vel munera, vel solatia quidam etiam cultores dæmonum accipere meruerunt, qui non pertinent ad regnum Dei, quò pertinent isti: et hoc ipsius misericordiâ factum est, ne ab illo ista, qui in eum crederent, velut summa bona desiderarent. Sed felices eos dicimus, si justè imperant, si inter linguas sublimiter honorantium, et obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, sed se homines esse meminerunt; si suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, majestati ejus famulam faciunt; si Deum timent, diligunt, colunt; si plus amant illud regnum, ubi non timent habere consortes; si tardiùs vindicant, facilè ignoscunt; si eamdem vindictam pro necessitate regendæ tuendæque Reipublicæ, non pro saturandis inimicitiarum odiis exserunt; si eamdem veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indulgent; si quod asperè coguntur plerumque decernere, misericordiæ lenitate et beneficiorum largitate compensant; si luxuria tantò eis est castigatior, quantò posset esse liberior; si malunt cupiditatibus pravis, quàm quibuslibet gentibus imperare: et si hæc omnia faciunt, non propter ardorem inanis gloriæ, sed propter charitatem felicitatis æternæ: si pro suis peccatis, humilitatis et misericordiæ et orationis sacrificium Deo suo vero immolare non negligunt. Tales Christianos Imperatores dicimus esse felices interim spe, posteà reipsà futuros, cùm id, quod exspectamus, advenerit.

I. Quid debent heri famulis ?

R. 1. Pacta cum illis conventa servare. 2. Debitam illis mercedem, statuto tempore, persolvere, nec differre diutiùs. 3. Valentibus et morbo laborantibus opem ferre. 4. Peccantes corrigere : eorum salutem et disciplinam et morum honestatem sollicitè curare. 5. Eos, ut fratres in Christo, sincero charitatis affectu diligere. 6. Si sæpiùs admoniti de vitiis et peccatis non resipiscant, eos domo expellere. (D)

I. Quid debent Christiani mercenariis et artificibus, quos ad sua opera locant seu conducunt ?

R. 1. Pacta cum illis conventa servare. 2. Debitam mercedem sine morâ persolvere. 3. Si maneant opifices in domo illius, qui eos conduxit, debet is erga eos gerere se, quemadmodum erga cæteros famulos domesticos.

I. Quid debent viri conjugibus suis ?

R. Amorem sincerum et minimè fictum, fidem, eorum, quæ ad victum et cultum necessaria sunt, suppeditationem, tolerantiam, præsidium, auxilium, adjumentum, operam, consolationem. (E)

I. Quem sibi finem proponere debent in gubernando, qui cæteris præsunt ?

R. Gloriam Dei ; tum suam subditorumque salutem. (F) Ut ut agant, necesse est ut cæteris præsint in spiritu humilitatis et timoris Dei : meminerintque esse se homines, et rationem, quam reddent olim coram supremo judice de operibus suis, eo fore districtius exigendam, quò ipsi sublimiores et potentiores fuerint. (G) *Judicium* enim

(D) S. AMBR. *lib. de Tobia, cap.* 24. *n.* 91. Sanctus Tobias, mercenario quoque scivit solvendam esse mercedem, dimidium usque obtulit ; meritoque pro mercenario invenit Angelum.

N. 92. Redde ergo mercenario mercedem suam, nec eum laboris sui mercede defraudes ; quia et tu mercenarius Christi es, et te conduxit ad vineam suam, et tibi merces reposita est cœlestis. Non ergo lædas servum operantem in veritate, neque mercenarium dantem animam suam, non despicias inopem, qui vitam suam labore exercet suo. Hoc est enim interficere hominem, vitæ suæ ei debita subsidia denegare.

Hæc fusiùs pertractantur infrà Parte 3. *Sect.* 1. *Cap.* 8. §. 9.

(E) *De his prolixiùs agemus infrà Partis* 3. *Sect.* 1. *Cap.* 8. §. 7.

(F) S. AUG. *Lib.* 5. *de Civit. Dei, c.* 24. *hocce §. suprà litt.* (G)

In Psal. CII. *n.* 14. *et Enchiridio ad Laurentium, c.* 72. *n.* 19. *vide superiùs §.* 4. *Cap.* 4. *Sect.* 2. *hujusce Partis, litt.* (A)

Tract. 7. *in* 1. *Epist. Joan. n.* 11. *vide suprà §.* 5. *Cap.* 4. *Sect.* 2. *hujusce Partis, litt.* (A)

(G) S. AUG. *Epist.* 211. *aliàs* 109. *non longè à fine, n.* 15. Præpositæ, tanquam matri obediatur, honore servato, ne in illâ offendatur Deus : multò magis Presbytero, qui omnium vestrùm curam gerit. Ut ergo cuncta ista serventur, et si quid servatum non fuerit, non negligenter prætereatur ; sed emendandum corrigendumque curetur, ad Præpositam præcipuè pertinet, ita ut ad Presbyterum, qui vobis intendit, referat quod modum vel vires ejus excedit. Ipsa verò non se existimet potestate dominante, sed charitate serviente felicem. Honore coram hominibus prælata sit vobis, timore coram Deo substrata sit pedibus vestris. Circa omnes seipsam bonorum operum præbeat exemplum. Corripiat inquietas, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmas, patiens sit ad omnes, disciplinam libens habeat, metuens imponat. Et quamvis

durissimum iis, qui præsunt fiet, inquit Spiritus sanctus. (*Sap.* VI. 6.)

I. Quam mercedem retribuet Deus iis, qui quartum hoc mandatum servaverint?

R. Vitam æternam, cujus typus erat longæva illa vita, quæ Judæis promittebatur his verbis; *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram.* (*Exod.* XX. 1.) Quin et Christianis sæpissimè Deus temporales benedictiones largitur, ob servatum religiose quartum hoc præceptum. (H)

I. Quinam peccant contra hoc quartum præceptum?

R. Qui non servant exposita mox officia, quibus vel præpositi vel subditi tenentur, ut diximus.

I. Quænam pœna manet eos, qui supradictis officiis desunt?

R. Præter supplicium æternum, cujus reatu tenentur, plerumque accidit ut et temporaliter, Deo in antecessum ulciscente, puniantur. (I)

utrumque sit necessarium, tamen plus à vobis amari appetat quàm timeri, semper cogitans Deo se pro vobis reddituram esse rationem. Undè magis obediendo, non solùm vestri, verùm etiam ipsius miseremini; quia inter vos, quantò in loco superiore, tantò in periculo majore versatur.

(H) Eccli. III. 6. *etc. Vide suprà* 2. 1. *hujusce Cap. litt.* (B)

S. Ambros. *Lib. de Benedictione Patriarcharum, c.* 1. *n.* 1. Primum omnium quantam discimus parentibus referre reverentiam, cùm legimus, quoniam qui benedicebatur à patre, benedictus erat, et qui maledicebatur, maledictus erat. Ideò hanc parentibus gratiam donavit Deus, ut filiorum pietas provocetur. Prærogativa igitur parentum disciplina est filiorum. Honora ergo patrem, ut benedicat te. Honoret pius patrem propter gratiam, ingratus propter timorem. Et si pauper est pater, et non habet divitiarum copias, quas relinquat filiis; habet tamen ultimæ benedictionis hæreditatem, quâ sanctificationis opes successoribus largiatur. Et multò plus est beatum quàm divitem fieri.

(I) Genes. XI. 21. Bibensque vinum (Noe) inebriatus est, et nudatus in tabernaculo suo. 22. Quod cùm vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiavit duobus fratribus suis foràs. 23. At verò Sem et Japheth palliam imposuerunt humeris suis, et incedentes retrorsùm, operuerunt verenda patris sui: faciesque eorum aversæ erant, et patris virilia non viderunt. 24. Evigilans autem Noe ex vino, cùm dedicisset quæ fecerat ei filius suus minor, 25. ait: Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis. 26. Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus ejus. 27. Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus ejus.

2. Reg. XVIII. 5. Et præcepit Rex (David) Joab, et Abisaï, et Ethaï, dicens: Servate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat præcipientem Regem cunctis Principibus pro Absalom.... 9. Accidit autem ut occurreret Absalom servis David, sedens mulo: cùmque ingressus fuisset mulus subter condensam quercum et magnam, adhæsit caput ejus quercui; et illo suspenso inter cœlum et terram, mulus, cui inserderat, pertransivit. 10. Vidit autem hoc quispiam et nuntiavit Joab, dicens; Vidi Absalom pendere de quercu. 11. Et ait Joab viro, qui nuntiaverat ei: Si vidisti, quare non confodisti eum terrà, et ego dedissem tibi decem argenti siclos, et unum balteum? 12. Qui dixit ad Joab: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium Regis: audientibus enim nobis præcepit rex tibi, et Abisaï, et Ethaï, dicens: Custodite mihi puerum Absalom. 13. Sed et si fecissem contra animam meam audacter, nequaquam hoc

regem latere potuisset, et tu stare ex adverso? 14. Et ait Joab : Non sicut tu vis, sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo tres lanceas in manu suâ, et infixit eas in corde Absalom. 15. Cucurrerunt decem juvenes armigeri Joab, et percutientes interfecerunt eum.... 17. Et tulerunt Absalom, et projecerunt eum in saltu, in fovèam grandem, et comportaverunt super eum acervum lapidum magnum nimis.

PROV. XIX. 26. Qui affligit patrem, et fugat matrem, ignominiosus est et infelix.

XX. 20. Qui maledicit patri suo, et matri, exstinguetur lucerna ejus in mediis tenebris.

XXX. 17. Oculum, qui subsannat patrem, et qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant eum filii aquilæ.

S. AUGUST. *De Civitate Dei, lib.* 21. *cap.* 26. *n.* 4. Quicunque autem non dico uxorem, cujus etiam commixtione carnis ad carnalem utitur voluptatem, sed ipsa quæ ab hujusmodi delectationibus aliena sunt nomina pietatis, humano more carnaliter diligendo, Christo anteponit, non eum habet in fundamento; et ideò non per ignem salvus erit, sed salvus non erit, quia esse cum Salvatore non poterit, qui de hac re apertissimè loquens ait, (*Matth.* X. 17.) *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus : et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.*

Lib. 22. *c.* 8. *n.* 22. Decem quidam fratres.... maledictio matris recenti patris eorum obitu destitutæ, quæ injuriam sibi ab eis factam acerbissimè tulit, tali pœnâ sunt divinitùs coërciti, ut horribiliter quaterentur omnes tremore membrorum : in quâ fœdissimâ specie oculos suorum civium non ferentes, quaquaversum cuique ire visum est, toto penè vagabantur orbe Romano.

Serm. 322. *aliàs de diversis.* 31. Frater noster natu major gravibus atque intolerandis communem matrem affecit injuriis, in tantum ut ei etiam manus non dubitaret inferre. Quod nos omnes filii pariter congregati patienter tulimus, ut ne verbum quidem fratri nostro pro matre nostrâ, cur hoc faceret, dixerimus. Illa autem feminei doloris stimulis incitata, injuriosum filium maledicendo punire constituit. Cùmque.... memorato filio suo iram Dei imprecatura properaret, tunc ei, nescio quis in patrui nostri similitudine, ut intelligitur, dæmon occurrit, et ab ea prior, quò pergeret, requisivit. Cui illa, ad maledicendum filio suo ob intolerabilem contumeliam se ire respondit. Tunc autem ille inimicus, quoniam in mulieris corde insaniente locum facilè invenire potuit, ut omnibus malediceret persuasit. Illa autem vipereis inflammata consiliis,.... sparsis crinibus nudatisque uberibus, hoc à Deo potissimùm postulavit, ut extorres patriâ et circumeuntes alienas terras, omne hominum genus nostro terreremus exemplo. Mox maternas preces efficax vindicta prosequitur, eumdemque continuò fratrem nostrum ætate culpâque majorem tremor membrorum.... invasit.... Servato autem ordine, quo nati eramus, intra unum annum eadem nos pœna omnes corripuit. Videns autem mater maledictiones suas ad tantam efficaciam pervenisse, impietatis suæ conscientiam et opprobrium hominum diutiùs ferre non potuit : sed laqueo guttur adstringens, luctuosam vitam termino funestiore conclusit. Egressi ergo nos omnes, opprobrium nostrum non ferentes, et communem patriam relinquentes passim sumus per diversa dispersi.

Serm. 323. *aliàs* 32. *de diversis, c.* 1. *n.* 1. Discant filii obsequi, timeant parentes irasci. Scriptum est (*Eccli.* III. 11.), *Benedictio patris firmat domum filiorum : maledictio matris eradicat fundamenta....* Discite filii quod dicit Scriptura, reddere honorem parentibus debitum. Sed et vos parentes, quando offendimini, parentes vos esse recordamini. Oravit mater contra filios, exaudita est; quia Deus verè justus est, quia verè injuriam passa fuerat. Unus ipsorum et verba contumeliosa et manus injecerat : et cæteri matris injuriam patienter tulerunt.... Justus Dominus, qui audivit precantem, audivit dolentem. Sed quid illa misera? nonne undè citiùs exaudita, indè plus punita? Discite hoc petere à Deo, ubi non timeatis exaudiri.

CAPUT SEXTUM.

De Quinto Mandato Decalogi.

I. QUODNAM est quintum Decalogi mandatum?

R. Non occides.

I. Quid hoc præcepto prohibetur?

R. 1. Ne quis proximum occidat privatâ auctoritate. 2. Ne quis proximi personæ noceat. 3. Ne quis ipsi malum optet, aut precetur.

Dixi, *Ne quis occidat proximum.* Licet enim animalia in quotidianum usum occidere. (A)

Addidi, *Privatâ auctoritate.* Licet enim eum occidere auctoritate publicâ, ut fit in bello legitimo, vel cùm executioni mandantur mortis sententiæ in reos latæ. (B)

Qui cujuscunque statûs et conditionis munia officiave penitùs cognoscere cupit, legat librum cui titulus, Morale du saint Esprit: *Ethica Spiritûs sancti, in* 12. *Parisiis, apud Andr. Pralard, qui liber ipsissimis Scripturæ verbis contextus est. Adeat etiam Examen peccatorum, quæ in unoquoque statu et in quacunque conditione committuntur, à D. S. Germano editum, quod prostat Parisiis, apud Guill. Desprez, sub hoc titulo*, Examen des péchés qui se commettent dans chaque état et dans chaque condition, par M. DE S. GERMAIN.

(A) GENES. IX. 3. Et omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia.

(B) S. AUG. *Epist.* 153. *aliàs* 54. *ad Macedonium, c.* 6. *n.* 16. *vide suprà* 2. 6. *Cap.* 4. *Sect.* 2. *hujusce Partis, litt.* (F)

Epist. 138. *aliàs* 5. *ad Marcellinum, c.* 2. *n.* 14. *in fine.* Misericorditer enim, si fieri posset, etiam bella gererentur à bonis, ut, licentiosis cupiditatibus domitis, hæc vitia perderentur, quæ justo imperio, vel exstirpari, vel premi debuerunt.

N. 15. Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potiùs militibus consilium salutis petentibus, in Evangelio diceretur, ut abjicerent arma, seque omninò militiæ subtraherent. Dictum est autem eis (*Luc.* III. 14.), *Neminem concusseritis nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum.* Quibus proprium stipendium, sufficere debere præcepit, militare utique non prohibuit.

Epist. 189. *aliàs* 95. *ad Bonifacium, n.* 4. Noli existimare neminem Deo placere posse, qui in armis bellicis militat. In his erat sanctus David, cui Dominus tam magnum perhibuit testimonium. In his etiam plurimi illius temporis justi. In his erat et ille Centurio, de quo et Dominus, (*Matth.* VIII. 10.) *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israël.* In his erat et ille Cornelius, ad quem missus Angelus dixit, (*Act.* X. 3. 4.) *Corneli, acceptæ sunt elemosynæ tuæ, et exaudîtæ sunt orationes tuæ....* In his erant et illi, qui baptizandi cùm venissent ad Joannem sanctum Domini præcursorem et amicum sponsi,... et quæsissent ab eo quid facerent; respondit eis, (*Luc.* III. 14.) *Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis; sufficiat vobis stipendium vestrum.* Non eos utiquè sub armis militare prohibuit, quibus suum stipendium sufficere debere præcepit.

N. 5. *Unusquisque proprium donum habet à Deo: alius sic, alius autem sic.* (1. *Cor.* VII. 7.) Alii ergo pro vobis orando pugnant contra invisibiles inimicos, vos pro eis pugnando laboratis contra visibiles barbaros.

N. 6. Hoc ergo primum cogita, quando armaris ad pugnam, quia virtus tua etiam ipsa corporalis donum Dei est. Sic enim cogitabis de dono Dei non facere contra Deum. Fides enim quando promittitur, etiam hosti servanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico,

I. Licetne seipsum occidere?

R. Non licet. Id si liberè fiat, non secus atque occisio proximi, prohibetur hoc præcepto. (C)

pro quo pugnatur? Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas, ut liberet Deus à necessitate, et conservet in pace. Non enim pax quæritur ut bellum excitetur, sed bellum geritur ut pax acquiratur. Esto ergo etiam bellando pacificus, ut eos, quos expugnas, ad pacis utilitatem vincendo perducas.... Itaque hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas. Sicut rebellanti et resistenti violentia redditur, ita victo, vel capto misericordia jam debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur.

Quæst. 44. *in Numeros*, *l.* 4. Israël possedit civitates Amorrhæorum, quas bello superavit; quia non eas anathemavit: nam si eas anathemassel, possidere illi non liceret, nec inde ad usus suos aliquid prædæ usurparet. Notandum est sanè, quemadmodum justa bella gerebantur. Innoxius enim transitus negabatur, qui jure humanæ societatis æquissimo patere debebat.

Quæst. 10. *in Josue.* Quod Deus jubet loquens ad Jesum, ut constituat sibi retrorsùs insidias, id est, insidiantes bellatores ad insidiandum hostibus, hinc admonemur non injustè fieri ab his, qui justum bellum gerunt: ut nihil homo justus præcipuè cogitare debeat in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est: non enim omnibus fas est. Cùm autem justum bellum susceperit, utrum apertâ pugnâ, utrum insidiis vincat, nihil ad justitiam interest. Justa autem bella definiri solent, quæ ulciscuntur injurias, si qua gens vel civitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per injurias ablatum est. Sed etiam hoc genus belli sine dubitatione justum est, quod Deus imperat, apud quem non est iniquitas, et novit quid cuique fieri debeat. In quo bello auctor exercitûs vel ipse populus, non tam auctor belli, quàm minister judicandus est.

Lib. 22. *contra Faustum*, *c.* 74. *et* 75. *vide suprà* §. 1. *hujusce Sectionis*, *litt.* (E)

Lib. 1. *de Civit. Dei*, *c.* 21. Quasdam verò exceptiones, eadem ipsa divina fecit auctoritas, ut non liceat hominem occidi. Sed his exceptis, quos Deus occidi jubet, sive datâ lege, sive ad personam pro tempore expressâ jussione: (non autem ipse occidit, qui ministerium debet jubenti, sicut adminiculum gladius utenti. Et ideò nequaquàm contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum est, *Non occides*, qui, Deo auctore, bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis, secundùm ejus leges, hoc est, justissimæ rationis imperium, sceleratos morte punierunt. Et Abrahæ non solùm non est culpatus crudelitatis crimine, verùm etiam laudatus est nomine pietatis, quòd voluit filium, nequaquàm sceleratè, sed obedienter occidere. Et meritò quæritur utrum pro jussu Dei sit habendum, quòd Jephte filiam, quæ patri occurrit, occidit, cùm se immolaturum Deo id vovisset, quod ei redeunti de prælio victori primitùs occurrisset. Nec Samson aliter excusatur, quòd seipsum cum hostibus ruinâ domûs oppressit, nisi quia spiritus latenter hoc jusserat, qui per illum miracula faciebat.) His igitur exceptis, quos vel lex justa generaliter, vel ipse fons justitiæ Deus specialiter occidi jubet, quisquis hominem vel seipsum, vel quemlibet occiderit, homicidii crimine innectitur.

Cap. 26. Miles cùm obediens potestati, sub quâ legitimè constitutus est, hominem occidit, nullâ civitatis suæ lege reus est homicidii: immò nisi fecerit, reus est imperii deserti atque contempti. Quòd si suâ sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque undè punitur, si fecerit injussus, inde punietur, nisi fecerit jussus.

Lib. 4. *c.* 6. Inferre bella finitimis, et indè in cætera procedere, ac populos sibi non molestos solâ regni cupiditate conterere et subdere, quid aliud quàm grande latrocinium nominandum est?

(C) S. Aug. *Lib.* 1. *de Civit. Dei*, *c.* 20. Neque enim frustrà in sanctis canonicis libris nusquam nobis divinitùs præceptum permissumve repe-

riri potest, ut vel ipsius adipiscendæ immortalitatis, vel ullius carendi cavendive mali causâ, nobismetipsis necem inferamus. Nam et prohibitos nos esse intelligendum est, ubi lex ait, (*Exod.* XX. 13.) *Non occides.* Præsertim quia non addidit, proximum tuum.... Quantò magis intelligendum est, non licere homini seipsum occidere, cùm in eo quod scriptum est, *non occides*, nihilo deindè addito, nullus, nec ipse utique, cui præcipitur, intelligatur exceptus?.... Restat ut de homine intelligamus, quod dictum est: *non occides*, nec alterum ergo, nec te. Neque enim qui se occidit, aliud quàm hominem occidit.

Cap. 21. *Vide suprà hocce cap. litt.* (B)

Cap. 24. Porrò si fortissimi et præclarissimi viri terrenæ patriæ defensores, deorumque licèt falsorum.... cultores.... ab hostibus victi seipsos ferire noluerunt; et cùm mortem minimè formidarent, victores tamen dominos ferre, quàm eam sibi inferre maluerunt; quantò magis Christiani verum Deum colentes, et supernæ patriæ suspirantes, ab hoc facinore temperabunt, si eos divina dispositio vel probandos vel emendandos ad tempus hostibus subjugaverit.... Quis ergo tam malus error obrepit, ut homo se occidat, vel quia in eum peccavit, vel ne in eum peccet inimicus: cùm vel peccatorem vel peccaturum ipsum occidere non audeat inimicum.

Cap. 25. At enim timendum est et cavendum, ne libidini hostili subditum corpus illecebrosissimâ voluptate animum alliciat consentire peccato. Proindè, inquiunt, non jam propter alienum, sed propter suum peccatum, antequam hoc quisque committat, se debet occidere. Nullo modo quidem hoc faciet animus, ut consentiat libidini carnis suæ alienâ libidine concitatæ, qui Deo potiùs ejusque sapientiæ, quàm corporis concupiscentiæ subjectus est. Verumtamen si detestabile facinus et damnabile scelus est, etiam se ipsum hominem occidere, sicut veritas manifesta proclamat; quis ita desipiat, ut dicat: Jam nunc peccemus, ne posteà fortè peccemus; jam nunc perpetremus homicidium, ne fortè posteà incidamus in adulterium? Nonne si tantùm dominatur iniquitas, ut non innocentia, sed potiùs peccata eligantur, satius est incertum de futuro adulterium, quàm certum de præsenti homicidium? Nonne satius est flagitium committere, quod pœnitendo sanetur, quàm tale facinus ubi locus salubris pœnitentiæ non relinquitur?

Cap. 26. Sed quædam, inquiunt sanctæ feminæ tempore persecutionis, ut insectatores suæ pudicitiæ devitarent, in rapturum atque necaturum se fluvium projecerunt: eoque modo defunctæ sunt, eorumque martyria in catholicâ Ecclesiâ veneratione celeberrimâ frequentantur. De his nihil temerè audeo judicare. Utrum enim Ecclesiæ aliquibus fide dignis testificationibus, ut earum memoriam sic honoret, divina persuaserit auctoritas nescio: et fieri potest ut ita sit. Quid si enim hoc fecerunt, non humanitùs deceptæ, sed divinitùs jussæ; nec errantes, sed obedientes? Sicut de Samsone aliud nobis fas non est credere. Cùm autem Deus jubet, seque jubere sine ullis ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet? Quis obsequium pietatis accuset? Sed non ideò sine scelere facit, quisquis Deo immolare filium decreverit, quia hoc Abraham etiam laudabiliter fecit.... Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem spontaneam mortem sibi inferre debere, velut fugiendo molestias temporales, ne incidat in perpetuas: neminem propter aliena peccata, ne hoc ipse incipiat habere gravissimum proprium, quem non polluebat alienum: neminem propter sua peccata præterita, propter quæ magis hâc vitâ opus est, ut possint pœnitendo sanari: neminem velut desiderio vitæ melioris, quæ post mortem speratur; quia reos suæ mortis melior post mortem vita non suscipit.

Tract. 51. *in Joan. n.* 10. Sed vide ne tibi subrepat, ut teipsum velis interimere, sic intelligendo quod debes odisse in hoc mundo animam tuam.... Hoc Christus non docuit, immò etiam diabolo præcipitium suggerenti respondit: *Redi retrò satanas, scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum.* (*Matth.* IV. 7.) Petro autem dixit, significans quâ morte glorificaturus erat Deum, * *Cùm esses junior cingebas te, et ibas quò volebas: cùm autem senueris, alter te cinget, et feret quò tu non vis.* (*Joan.* XXI. 18.) Ubi satis expressit, non à seipso, sed ab alio debere

I. Quinam proximi personæ nocent ?

R. Id fit duplici ratione. 1. Si quis noceat proximi corpori. 2. Si quis noceat ejus animæ.

I. Quinam proximi corpori nocent ?

R. 1. Qui eum vel percutiunt, vel vulnere afficiunt, vel occidunt.

2. Qui in ipsum maledicta vel convicia conjiciunt.

3. Qui participes sunt eorum, qui talia operantur.

I. Qui sic nocuit proximo, quâ ratione potest accipere remissionem peccati sui ?

R. Necesse est omninò ut satisfaciat proximo, quantùm in se est : alioqui nunquam accepturus remissionem peccati sui. Sic statuunt omnes Divinæ simul et humanæ leges, nec quisquam id revocat in dubium. (D)

I. Quinam nocent animæ proximi ?

R. Qui pernicioso vitæ exemplo sunt cæteris offensioni : quod scandalum dicitur.

I. Quid est scandalum ?

R. Hâc voce in Scripturis sæpius usurpatâ intelligitur factum vel dictum, quod vel malum est, vel habet speciem mali ; quodque cùm venerit in cognitionem proximi potest idcircò causa esse offensionis, et peccati occasio. (E)

I. Potest ergo scandalo esse ea res, quæ mala ex se non sit ?

R. Si res mali speciem habeat, etiamsi per se mala non sit, est tamen causa offensionis propter mali speciem ; adeòque ab ea abstinendum ; fit enim reipsà mala, propter offensionem et scandalum. Sic docet Apostolus. (F)

occidi, qui vestigia sequitur Christi. Cum ergo causæ articulus venerit, ut hæc conditio proponatur, aut faciendum esse contra Dei præceptum, aut ex hac vitâ emigrandum, quorum duorum homo cogatur alterum eligere, comminante mortem persecutore : ibi eligat Deo dilecto emori, quàm offenso vivere : ibi oderit in hoc mundo animam suam, ut in vitam æternam custodiat eam.

S. Ambr. *de Virginib. lib.* 3. *cap.* 7. *n.* 32. Benè suggeris, soror sancta, quid de earum meritis existimandum sit, quæ se præcipitavere ex alto, vel in fluvium demerserunt, ne persecutorum inciderent manus ; cùm Scriptura divina vim sibi Christianum prohibeat inferre.

N. 33. Sancta Pelagia apud Antiochiam quondam fuit, annorum ferè quindecim, soror Virginum, et ipsa virgo. Hæc primo domi classico persecutionis inclusa, cùm se à prædonibus fidei vel pudoris circumsideri videret, absente matre et sororibus, vacua præsidio, sed Deo plenior : Quid agimus, inquit, nisi prospicias captiva virginitatis ? Et votum est, et metus est mori ; quia mors non excipitur, sed adsciscitur. Moriamur si licet, vel si nolunt licere, moriamur. Deus remedio non offenditur, et facinus fides ableval.

(D) *Momenta quibus id probamus reperies infrà* §. *h.* de Restitutione, *hujusce Sectionis Cap.* 8.

(E) Tertullian. *de velandis Virginib. c.* 3. Scandalum, nisi fallor, non bonæ rei, sed malæ exemplum est, ædificans ad delictum. Bonæ res neminem scandalizant, nisi malam mentem. Si bonum est modestia, verecundia, fastidium gloriæ, soli Deo captans placere, agnoscant malum suum, quæ de tali bono scandalizantur. Quid enim si et incontinentes dicant se à continentibus scandalizari, continentia revocanda est ?

(F) 1. Corinth. viii. 9. Videte autem ne fortè hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis.... 12. Sic autem peccantes in fratres, et percu-

I. Quid si proximus præ ignorantiâ vel malitiâ sumat offensionem ex eâ re, quæ bona sit, num propterea ab eâ abstinendum ?

R. Si res illa non solùm bona, sed et necessaria sit, vel maximè utilis ad gloriam Dei ; tunc offensio illa scandalum Pharisaïcum dicitur. Est autem illud scandalum contemnendum, exemplo Christi, qui contemnebat prorsùs, quàm capiebant Pharisæi, offensionem ex ipsius miraculis et documentis. (G)

Sin autem ea res bona quidem, sed non necessaria fuerit ; tunc agendum quod et gloriæ Dei et saluti proximi utilius fore videbitur. *Si esca scandalizat fratrem meum*, inquit Apostolus (1. *Cor.* VIII. 13.), *non manducabo carnem in æternum.* Licebat ipsi carnem manducare, poterat et ab ejus esu abstinere, salvâ glorià Dei et proximi salute. (H)

tientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. 13. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

1. THESSAL. V. 22. Ab omni specie malâ abstinete vos.

(G) MATTH. XV. 12. Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei : Scis quia Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt. 13. At ille respondens ait : Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur. 14. Sinite illos : cæci sunt, et duces cæcorum : cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.

TERTUL. *de velandis Virgin. c.* 3. *suprà litt.* (E)

(H) MATTH. XVII. 26. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum : et eum piscem qui primus ascenderit, tolle ; et aperto ore ejus invenies staterem : illum sumens, da eis pro me, et te.

ROM. XIV. 1. Infirmum autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum. 2. Alius enim credit se manducare omnia : qui autem infirmus est, olus manducet. 3. Is qui manducat, non manducantem non spernat ; et qui non manducat, manducantem non judicet : Deus enim illum assumpsit... 13. Non ergo ampliùs invicem judicemus : sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum... 15. Si enim propter cibum frater tuus contristatur : jam non secundùm charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est... 20. Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem sunt munda : sed malum est homini, qui per offendiculum manducat. 21. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

1. COR. VIII. 13. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (F)

S. BERNARD. *Lib. de præcepto et dispens. cap.* 9. *n.* 19. Cùm dicitur, (1. *Reg.* II. 25.) *Si peccaverit vir in virum*, subaudiendum est propter Deum : quòd nullatenus læsio cujuscunque proximi, nedum Prælati, excusetur à culpâ, si solus defuerit in causâ Deus. Alioquin Paulo contradicit, qui ait : (1. *Cor.* VIII. 12.) *Sic enim in fratrem peccantes, in Christum peccatis.* Nam de præpositis certum tenemus ipsius veritatis testimonium, sic loquentis ad ipsos : (*Luc.* X. 16.) *Qui vos spernit, me spernit.* Sed et de quolibet fratre : *Nolite*, ait, (*Matth.* XVIII. 10.) *contemnere unum ex his pusillis*, et (*Id.* 6.), *Qui scandalizaverit unum ex his pusillis.* Quod sequitur, averlat Deus à nobis.

N. 20. Sed non omnium scandala æquâ sunt lance pensanda. Aliter namque accipienda sunt scandala pusillorum, aliter Pharisæorum.... Illorum quippe scandalum de ignorantiâ, istorum de malitiâ descendit. Illi scandalizantur, quia veritatem nesciunt ; isti quia oderunt.

N. 21. Quòd si tantopere cavenda sunt scandala parvulorum, quantò ampliùs Prælatorum ? Quos sibi Deus æquare quodammodo in utraque parte dignatus, sibimet imputat illorum et reverentiam et contemptum, specialiter coniestans eis : (*Luc.* X. 16.) *Qui vos audit, me audit ; et qui vos spernit, me spernit.*

I. Qui proximo fuêre offensioni et scandalo, quid agere tenentur ?

R. Tenentur ad reparationem scandali. Hoc autem fit cùm à malo, quantùm fieri potest, avocantur per rectè facta, et vitæ laudabilis exemplum, qui pernicioso exemplo cæpevant offensionem. Id nisi fiat, exspectanda terribilis à Christo judice sententia. Sic enim loquitur Christus. (*Matth.* XVIII. 6.) *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit illi ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum. Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala ; verumtamen væ homini illi, per quem scandalum venit.* (I)

I. Quid est velle, vel optare malum proximo ?

R. Est moveri adversùs illum odio, irâ, invidiâ : velle ab eo sumere ultionem, velle ipsi nocere, vel optare ut mala ipsi adveniant. Hæc omnia prohibentur hoc quinto Dei mandato, etiamsi ad nullum damnum, nullam injuriam, ne ad verbum quidem ira prorumperet : quantò magis si ad contumelias et dicteria et ad facta veniatur. (K)

I. Quid Deus hoc mandato præcipit ?

R. 1. Ut proximum diligamus. 2. Ut ipsi vitæ exemplo laudabili præluceamus. 3. Ut optemus ipsi, et quantum in no-

(I) ROM. XII. 17. Nulli malum pro malo reddentes : providentes bona non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.

XIV. 19. Quæ pacis sunt, sectemur : et quæ ædificationis sunt, in invicem custodiamus.

XV. 2. Unusquisque vestrùm proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.

1, COR. X. 32. Sine offensione estote Judæis, et Gentibus, et Ecclesiæ Dei. 33. Sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis ; ut salvi fiant.

(K) MATTH. V. 21. Audistis quia dictum est antiquis : Non occides ; qui autem occiderit, reus erit judicio. 22. Ego autem dico vobis : quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, Raca : reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue : reus erit gehennæ ignis.

MATTH. XXVI. 51. Et ecce unus ex his, qui erant cum Jesu, extendens manum exemit gladium suum, et percutiens servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus. 52. Tunc ait illi Jesus : Converte gladium in locum suum. Omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt.

LUC. XXII. 49. Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei, Domine, si percutimus in gladio ? 50. Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, et amputavit auriculam ejus dexteram. 51. Respondens autem Jesus, ait : Sinite usque hùc. Et cùm tetigisset auriculam ejus, sanavit eum.

S. LEO. *Serm.* 50. *de Passione Domini* 1. *c.* 4. Beatus Petrus, qui animosiore constantiâ Domino cohærebat, et contra violentorum impetus fervore sanctæ charitatis exarserat, in servum principis sacerdotum usus est gladio, et aurem viri ferociùs instantis abscidit. Sed hunc zelantis Apostoli pium motum progredi Dominus ultrà non patitur, recondi gladium jubet, nec sinit se adversùs impios manu, ferroque defendi .... Aurem servi jam ipsâ sectione demortuam, et à compage viventis corporis alienam in sedem dehonestati capitis, revocat manus Christi. Reformat quod ipse formaverat, nec tardè caro consequitur ejus imperium, cujus erat ipsa figmentum.

bis est, faciamus, vel curemus ab aliis faciendum, quidquid ipsi bonum et utile fuerit. 4. Ut simus pacifici, patientes, semper ad ignoscendum parati.

De his omnibus jam, quantùm satis est, egimus. (*Hujusce Part. Sect.* 1. *Cap.* 4. §. 3. *et* 6.)

CAPUT SEPTIMUM.

De Sexto Dei Mandato.

I. **QUODNAM** est sextum Dei mandatum ?

R. Non mœchaberis.

I. Quid Deus hoc præcepto prohibuit?

R. Omne luxuriæ genus : fornicationem, adulterium, stuprum, sacrilegium, incestum, raptum, mollitiem, sodomiticum scelus, bestialitatem, et alia id genus infanda. Insuper et quidquid ad luxuriam provocat.

I. Quænam ad luxuriam provocant ?

R. Desidia, vita mollis et sensibus dedita, gula, choreæ, spectacula profana, cantilenæ amatoriæ, vanus et superfluus et inverecundus corporis et vestium cultus, fucus, pigmenta, cæteraque id genus ornamenta muliebria ad alliciendos viros maximè adinventa ; lectio Fabularum Equestrium, et omnium librorum, quibus amoris artes produntur ; nimia familiaritas cum personis alterius sexûs, etc. (*Videsis Sect.* 1. *Cap.* 2. §. 3. *hujusce Partis.*)

I. Quid Deus hoc mandato præcipit ?

R. Ut castè et sobriè vivamus ; et quidquid ad servandam castitatem necessarium est vel utile, sectemur.

I. Quid est castitas ?

R. Castitas est virtus, quâ avocamur ab amore illicito venereorum ; ut decet membra Christi et templa Spiritûs sancti. (A)

I. Quotuplex castitas ?

R. Triplex : nimirùm castitas virginum, castitas viduarum, et castitas conjugum.

Castitas virginum ea est, quam servant non nuptæ et virgines, quandiu in virginitate permanent. (B)

(A) Tob. iv. 13. Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione, et præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire.

1. Cor. vi. 15. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi ? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis ? Absit. 16. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur ? Erunt enim (inquit) duo in carne unâ. 17. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est. 18. Fugite fornicationem. Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est ; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. 19. An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritûs sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, et non estis vestri ? 20. Empti enim estis pretio magno. Glorificate et portate Deum in corpore vestro.

(B) S. Cypri. *de habitu Virgi. pag.* 68. Quæ se Christo dicaverint, et à carnali concupiscentiâ recedentes, tam carne quàm mente se Deo voverint, consumment opus suum magno præmio destinatum : nec ornari

jam aut placere cuiquam nisi Domino suo studeant, à quo et mercedem virginitatis exspectant, dicente ipso : Non omnes capiunt verbum, sed illi quibus datum est. Sunt enim spadones, qui ex utero matris sic nati sunt, et sunt spadones qui coacti sunt ab hominibus, et sunt spadones qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Denuò quoque per hanc Angeli vocem continentiæ munus ostenditur, et virginitas prædicatur : Hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinaverunt, virgines enim permanserunt : Hi sunt qui sequuntur agnum quocunque ierit. Neque enim tantùm masculis continentiæ gratiam Dominus repromittit, et feminas prætulit : sed quoniam femina viri portio est, et ex eo sumpta atque formata est, in Scripturis ferè omnibus protoplastum Deus loquitur : quia sunt duo in carne unâ, et in masculo simul significatur et femina.

S. Gregor. Nazianz. *Carmin. 3. Præcepta ad Virgines, initio.*

Motibus immodicis ne mens elata cruento
Vulnere te feriat, vigilanti prospice curâ.
Et paulò post.
Virgo sis oculis, sis ore, atque auribus ipsis
Virgo. Nam tribus his facile est discedere recto.
Egregiis tantùm pateant sermonibus aures :
Turpibus et stultis claudatur janua verbis.
Quin etiam velut in thalamo tua lumina claude
Involueris devincta suis ; nec motibus illa
Lascivis stimulent vesano pectus amore....
Sic os vincla ferat, validisque arctetur habenis,
Indicatque suis prolixa silentia labris....
A quibus (*pompis*), ô virgo, Christum sortita maritum,
Quam decor occultus decorat, quam tecta venustas,
Esto procul, turpemque ornatum à corpore pelle.
Lumina luminibus, verbis conjungito verba,
Pura tamen puris : non risus risibus autem....
A cunctis abscede viris....
Et multò post.
Ergo cave, ne vel labes tenuissima mentem
Inficiat, minimasque etiam procul abjice noxas....
Vinum virginibus probrum est obscœnius irâ :
Turpius ira malum, graviusque in virgine crimen,
Quàm furor in reliquis, etc.

Carm. iambic. 42. ad Virginem, pag. 182.

Sis parte ab omni, virgo, sed polissimùm
Oculis pudica, nec virorum quempiam
Admitte tecto, te ut juvet, sophum licèt.
Tu namque quamvis casta sis, livor tamen
Terret, malum ne dedecus conflet tibi,
Zelumque vitæ delcat, quam amplecteris.
Pereas velim, qui, castitatem dum colis
Communem habere vis domum cum virgine,
Quæ carne vacuis angelis adstat. Tibi
Flammâ quid opus est ? non times flammam ? Quid est ?
Fugiesne linguæ garrulæ fumum gravem ?
Elata es isthinc, virgo, sursùm et victitas.
Est offa curta, te grave et pondus premit ?
Hæc turpe propter, virgo, nil admiseris :
Sociumque vitæ neminem, et turpis probri,
Quæris patronum dum tibi, susceperis.

D. Basil. *ad Virgin. laps. Epist. pag.* 547. Non enim virginitatis seu castitatis gratia solùm à gignendis liberis abstinere : sed vita omnis, christianæ modestiæ accommodata virginitatem habere videtur. Nam et sermone lascivire, et oculo licentiore vagari, et auditu inhonesto labefactari, et corde per cogitationem pravam contaminari, et præter modum in cibo, potuque se invitare, à propriâ pudicitiâ et temperantiâ excidere fuerit. Qui enim sese in omnibus vitæ partibus incorruptum

continentemque custodierit, is verè perfectum virginitatis munus est adeptus.

S. Hieronym. *Lib. prim. adversùs Jovinianum*, *pag.* 157. Non omnis innupta, et virgo est. Quæ autem virgo utique et innupta est :... Nonnullæ quippe sunt virgines carne, non spiritu : quarum corpus integrum est, anima corrupta. Sed illa virginitas hostia Christi est, cujus nec mentem cogitatio, nec carnem libido maculavit.

S. Ambrosii *de Virginib. lib.* 1. *cap.* 6. *n.* 30. Vos verò beatæ virgines, quæ talia tormenta potiùs quàm ornamenta nescitis : quibus pudor sanctus verecunda suffusus ora, et bona castitas est decori : non humanis addictæ oculis alieno errore merita vestra pensatis. Habetis sane et vos vestræ militiam pulchritudinis, cui virtutis militat forma, non corporis : quam nulla exstinguit ætas, nulla eripere mors potest, nulla ægritudo corrumpere. Solus formæ arbiter petatur Deus, qui etiam in corpore minùs pulchro diligat animas pulchriores.

Lib. 2. *cap.* 2. *n.* 7. (Maria) virgo erat non solùm corpore, sed etiam mente, quæ nullo doli ambitu sincerum adulteraret affectum : corde humilis, verbis gravis, animi prudens, loquendi parcior, legendi studiosior, non in incerto divitiarum, sed in prece pauperum spem reponens : intenta operi, verecunda sermone, arbitrum mentis, solita non hominem, sed Deum quærere :.... eos solos solita cœtus virorum invisere, quos misericordia non erubesceret, neque præteriret verecundia :.... nihil torvum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum : non gestus fractio, non incessus solutior, non vox petulantior ; ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis.

Cap. 4. *n.* 24. Sed nec virginis nomen agnoscitur, ubi virginitatis auctor negatur. Nam quemadmodum virgo, si meretricem colas ? quemadmodum virgo, si adulteros diligas ? quemadmodum virgo, si amorem petas ? Tolerabilius est mentem virginem, quàm carnem habere. Utrumque bonum, si liceat : si non liceat, saltem non homini castæ, sed Deo simus.

Lib. 3. *cap.* 3. *n.* 13. Voce virginitas prima signetur ; claudat ora pudor, debilitatem excludat religio, instituat consuetudo naturam. Virginem mihi priùs gravitas sua nuntiet, pudore obvio, gradu sobrio, vultu modesto ; et prænuntia integritatis antecant signa virtutis. Non satis probabilis virgo est, quæ requiritur, cùm videtur.

De lapsu Virginis consecrat. cap. 4. *n.* 2. Reverà non potest caro corrumpi, nisi mens fuerit antè corrupta. Remanebit ergo in crimine anima, quæ carnem præcedit in voluptate.

S. Chrysost. *de Virginitate*, *n.* 7. Non in vestibus, aut colore, sed in animo atque corpore virginitas est.

N. 21. Quid virginitate dulcius ? quid melius ? Quid illustrius ? quæ fulgores ipsis etiam solis radiis lucidiores emittat, nosque ab omnibus seculi hujus negotiis abjunctos, in justitiæ solem puris oculis assiduè contuentes præstet.

N. 63.... Non gemmæ et aurum, non vestium luxus, non colorum flores varii atque sumptuosi, non alia id genus res caduca, animos comit, sed eorum loco jejunia, sanctæ pervigilationes, comitas, modestia, paupertas, fortitudo, submissio, tolerantia, omnium planè vitæ hujus despectus. Nam et oculus ei tam pulcher atque lepidus est, ut pro hominibus incorporeas virtutes, earumque Dominum habeat amatorem : tam purgatus ac perspicax, ut pro corporea incorpoream pulchritudinem cernat ; tam compositus ac serenus, ut nec adversum assiduè lacessentes ac molestos efferetur et insurgat, sed eos etiam blandè atque comiter inspectet. Jam verò ea est modestia, ut vel nequissimi quique, si in eam accuratè intueantur, pudefiant et erubescant, ac furorem suum remittant. Nam et oculus, et lingua, et habitus, et ingressus et omninò omnia ad intestinam disciplinam conformantur.... Virginis animi fragrantia sensus circumfluens, latentem intùs virtutem ostendit, et aures modestiæ frenis omnibus injectis, equos singulos in summâ contentione tractatur : neque aut linguam sinit absonum aliquid et incompositum effari, aut oculum vel impudenter, ac suspiciosè spectare, aut aures futile al-

quod carmen admittere. Quin et pedum et cura est, ne dissolutus atque mollis, sed simplex et inaffectatus sit ingressus : omnique vestium ornatu abjecto, vultum quoque assiduè monet, ne risu diffluat : immò ut nec leviter rideat, sed grave semper et austerum supercilium repræsentet, ad lacrymas perpetuò paratus, ad risum nunquam.

N. 64. Atque hic cùm lacrymas audis, nihil tetricum finge. Habent enim eæ lacrymæ tantam voluptatem, quantam nec hujus mundi risus.

N. 66. Quòd si quis dicat, eam à salutantium turba expeditam esse, ad singulos notos respectare ac pudefieri non coactam, valdè ignorare mihi videtur quæ muliebri naturæ pudorem et adimant et afferant ; siquidem non conspici aut latere, id efficit, sed illud, petulantia intùs animum possidens, hoc modestia atque verecundia. Itaque multæ eà custodiâ solutæ, ac per mediam turbam in foro grassantes, non solùm in se accusatores non concitarunt, sed multos etiam modestiæ admiratores habuerunt : quæ et habitu, et ingressu, et vestium neglectu, luculentum tanquam radium intestinæ probitatis dimittèrent : nec paucæ intùs desidentes sinistram sibi opinionem contraxerunt. Potest enim quæ conclusa sit, etiam magis quàm quæ prodeant, volentibus egregiè petulantem se ac protervam exhibere.

N. 68. At non virgo horum quidquam sustinet, (*quæ sustinent conjugatæ*) quin et domuncula turbis libera est, et clamor omnis profligatus : quasique in tranquillo quodam portu, omnia intùs silentium possidet, et vel silentio major animum serenitas : quippe nihil humanum tractantem, sed assiduè cum Deo colloquentem, atque in eum fixè contuentem. Et quis eam voluptatem metiatur ? quæ oratio mentis sic affectæ lætitiam repræsentet ? Equidem nulla, sed ii soli, qui in Deo delicias faciant, earum magnitudinem tenent, et quantò omnem comparationem vincant. At ingens auri vis undique conspicua, valdè oculos oblectat. Et quantò præclarius est in cœlum suspicere, atque inde majorem longè voluptatem capere ? Nam quantò aurum stanno et plumbo, tantò cœlum auro, argento, atque omni materiâ illustrius ac splendidius est : Quin contemplatio hæc secura est, illa admodum sollicita : quòd quidem vel maximè studia passim cohibet.

N. 77. Quid verò, inquit, si et virgo de multis laboret, atque humana curet ? Apage : qui virginem choro eam exemeris. Siquidem ad virginem præstandam haud sanè satis est non nupsisse, sed animi quoque castitate opus est. Castitatem autem intelligo, non fœdâ ac flagitiosâ solum libidine, ornatu, curiositate vacare, sed vitæ etiam curis solutam esse ac liberam. Quod ni sit, quorsum corporis castitatem ? Nam ut milite, qui, abjectis armis, in popinis occupetur, nihil turpius : ita nec virgine vitæ curis obstricta, quicquam inhonestius. Etenim quinque illæ et lucernas habebant, et virginitatem exercuerant : quorum nihil eis profuit, sed clausis foribus, exclusæ perierunt. Quippe ob id præstans est virginitas, quòd omnem supervacuæ curæ ansam protelet, otium omne atque studium divinis operibus consecrans. Quod ni habeat, matrimonio longè sit deterior, spinas in animo circumferens, et legitimum ac cœleste semen suffocans.

N. 80. Quippe erant iis (*Prophetis ac Virginibus sub veteri Testamento*) cuncta supervacua, non hæc solùm, quæ verè supervacua sunt deliciæ, opes, potentia, gloria, et reliqua somniorum istorum series, sed etiam quæ necessaria videntur, ædes, urbes, artificia. Hoc est honestas et decora assiduitas, hoc virginitatis virtus. Nam ingens quidem et multis coronis dignum est, libidinum insaniam frangere ac furentem naturam coërcere.... Ut enim si honestatem et decoram assiduitatem deripias, virginitatis nervos inciderís : ita si eam cum vitâ quàm optimâ conjungas, radicem ac fontem honorum tenes. Nam quemadmodum radix et terra pinguis ac fertilis, sic vita quam optima virginitatis fructus educere novit : immò et radix et fructus virginitatis, vita crucifixa est.

Homil. 41. in Genes. Multa mulierum est mollities et omne studium in cultu vestium, in aureis ornamentis et monilibus et externo ornatu, animæ verò nulla est cura.... Si vis ornari, vero te ornatu cole, qui decet mulieres pias. Bonis te operibus orna, hic animæ cultus est.... A cultu autem externo innumera fiunt mala. Et nondum dico animæ nocumenta,

Castitas viduarum ea est, quam vidui et viduæ servant, quandiu permanent in statu viduitatis.

Castitas conjugalis in eo posita est, ut sit inter conjuges (*Hebr.* XIII. 4.) *torus immaculatus :* (1. *Thess.* IV. 4. *et seq.*) *ut sciat unusquisque vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum.* (C)

arrogantiam, quæ inde nascitur, despectum proximi, fastum spiritûs, animæ corruptionem, voluptatum illicitarum fomitem, etc.

S. AUG. *de sanctâ Virginit. cap.* 12. *n.* 11. Nec nos hoc in virginibus prædicamus, quòd virgines sunt, sed quòd Deo dicatæ piâ continentiâ virgines.... Hoc genus virginum nulla corporalis fecunditas protulit : non est hæc proles carnis et sanguinis. Si harum quæritur mater, Ecclesia est. Non parit virgines sacras nisi Virgo sacra, illa, quæ desponsata est uni viro casta exhiberi Christo. Ex illa non tota corpore, sed tota virgine spiritu, nascuntur sanctæ virgines et corpore et spiritu.

S. FULGENTIUS. *Epist.* 3. *ad Probam, cap.* 9. *n.* 15. Verumtamen utriusque rei congruâ discretione momenta pensantes, tantùm dicimus à sanctis nuptiis, ubi nubunt qui se continere non possunt, sanctam virginitatem merito potiore distare, quantùm distant à bonis meliora, ab humilibus celsa, à terrenis cœlestia, à beatis beatiora, à sanctis sanctiora, à mundis mundiora, à mortali connubio immortale connubium, a carne spiritus, ab infirmitate virtus, à fetu transituræ prolis permansuri germinis fructus, à tribulatione securitas, à perturbatione tranquillitas, à bono quod est cum angustiâ momentaneum, melius, quod est cum lætitiâ sempiternum.

Cap. 11. *n.* 18. Quocirca quæ non est seculi virgo, sed Christi, sicut non debet monilibus, ita debet virtutibus adornari. Ornatus autem virginis est, virginitatis bonum non minùs mente quàm carne servare : ut scilicet seipsam tanto munere condignam semper exhibeat, et sic veritatis teneat viam.

Multi ex SS. Patribus de sanctâ Virginitate scripserunt, quorum opera exscribere operosum esset, at legere utile simul et jucundum. Lege etiam librum prætitulatum, Vita Virginum, Vie des Vierges.

(C) S. HIERON. *Lib. adv. Jovinian pag.* 192. *Edit. BB. tom.* 4. Adulter est in suam uxorem amator ardentior. In alienâ quippe uxore omnis amor turpis est, in suâ nimius. Sapiens vir judicio debet amare conjugem, non affectu, reget impetus voluptatis, nec præceps feretur in coïtum. Nihil est fœdius quàm uxorem amare quasi adulteram.... Postquam uxorum venter intumuerit, non perdant filios : nec amatores uxoribus se exhibeant, sed maritos.... Doctissimi viri vox est, pudicitiam imprimis esse retinendam : quâ amissâ, omnis virtus ruit. In hac muliebrium virtutum principatus est. Hæc pauperem commendat, divitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram : benè meretur de majoribus, quorum sanguinem furtivâ sobole non vitiat, benè de liberis, quibus nec de matre erubescendum, nec de patre dubitandum est.... Mulieris virtus propriè pudicitia est.

In cap. 18. *Ezechiel. Edit. BB. pag.* 821. Præcipitur ergo viris, ut non solùm in alienis mulieribus, sed in suis quoque quibus videntur lege conjungi.... certa concubitûs norint tempora, quando coëundum, quando ab uxoribus abstinendum sit : quod quidem et Apostolus et Ecclesiastes (III. 5.) sonant : *Tempus amplexandi, et tempus longè fieri à complexibus.* Caveat ergo et uxor, ne forte victa desiderio coeundi illiciat virum ; et maritus, ne vim faciat uxori, pulsus omni tempore subjectam sibi esse debere conjugii voluptatem. Unde et Paulus : (1. *Thess.* IV. 4.) *Ut noverit*, inquit, *unusquisque possidere vas suum in sanctitate et pudicitiâ.* Pulchrè in Xysti Pythagorici sententiolis dicitur : Adulter est uxoris propriæ amator ardentior.

S. AUG. *de bono conjugali, c.* 3. *n.* 3. Si servatur fides bonoris et obsequiorum invicem debitorum ab alterutro sexu, etiamsi languescentibus et propè cadaverinis utriusque membris, animorum tamen ritè conju-

gatorum tantò sincerior, quantò probatior, et tantò securior, quantò placidior castitas perseverat. Habent etiam id bonum conjugia, quod carnalis vel juvenilis incontinentia, etiam si vitiosa est, ad propagandæ prolis redigitur honestatem, ut ex malo libidinis aliquid boni faciat copulatio conjugalis.

Cap. 4. *n.* 4. Huc accedit, quia in eo ipso quod sibi invicem conjuges debitum solvunt, etiam si id aliquantò intemperantiùs et incontinentiùs expetant, fidem tamen sibi pariter debent. Cui fidei tantum tribuit Apostolus, ut eam potestatem appellaret dicens: (1. *Cor.* VII. 4.) *Mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter autem et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier.* Hujus autem fidei violatio dicitur adulterium, cùm vel propriæ libidinis instinctu, vel alienæ consensu, cum altero vel alterâ contra pactum conjugale concumbitur: atque ita frangitur fides, quæ etiam in rebus corporeis et abjectis magnum animi bonum est: et ideò eam saluti quoque corporali, quâ etiam vita nostra continetur, certum est debere præponi.

Cap. 6. *n.* 6. Debent ergo sibi conjugati non solùm ipsius sexûs sui commiscendi fidem, liberorum procreandorum causâ, quæ prima est humani generis in istâ mortalitate societas, verùm etiam infirmitatis invicem excipiendæ, ad illicitos concubitus evitandos, mutuam quodammodo servitutem; ut et si alteri eorum perpetuò continentia placeat, nisi ex alterius consensu non possit: et ad hoc enim uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir; similiter et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier: ut et quod non filiorum procreandorum, sed infirmitatis et incontinentiæ causâ expetit, vel ille de matrimonio, vel illa de marito, non sibi alterutrum negent: ne per hoc incidant in damnabiles corruptelas, tentante satanâ, propter incontinentiam, vel amborum, vel cujusquam eorum. Conjugalis enim concubitus generandi gratiâ non habet culpam; concupiscentiæ verò satiandæ, sed tamen cum conjuge, propter tori fidem, venialem habet culpam: adulterium verò sive fornicatio lethalem habet culpam. Ac per hoc melior est quidem ab omni concubitu continentia, quàm vel ipse matrimonialis concubitus, qui fit causâ gignendi.

Cap. 7. *n.* 6. Sed quia illa continentia meriti amplioris est, reddere verò debitum conjugale, nullius est criminis, exigere autem ultra generandi necessitatem, culpæ venialis, fornicari verò vel mœchari, puniendi criminis; cavere debet charitas conjugalis, ne dum sibi quærit unde ampliùs honoretur, conjugi faciat unde damnetur.

Cap. 8. *n.* 8. *Honorabiles ergo nuptiæ in omnibus, et torus immaculatus....* (*Hebr.* XIII. 4.) Duo bona sunt connubium et continentia, quorum alterum est melius.... Nuptiæ fidelium virginitati anteponuntur impiarum.... Ad hoc nubunt fideles, ut maritis pudicè copulentur.

Cap. 10. *n.* 11. Concubitus enim necessarius causâ generandi, inculpabilis et solus ipse nuptialis est. Ille autem, qui ultra istam necessitatem progreditur, jam non rationi, sed libidini obsequitur: et hunc tamen non exigere, sed reddere conjugi, ne fornicando damnabiliter peccet, ad personam pertinet conjugalem.

Cap. 11. *n.* 12. Nam cùm ille naturalis usus, quando prolabitur ultra pacta nuptialia, id est, ultra propagandi necessitatem, venialis sit in uxore, in meretrice damnabilis; iste, qui est contra naturam exsecrabiliter sit in meretrice, sed exsecrabilius in uxore. Tantum valet ordinatio creatoris et ordo creaturæ, ut in rebus ad utendum concessis, etiam cùm modus excreditur, longè sit tolerabilius, quam in eis quæ concessa non sunt, vel unus vel rarus excessus. Et ideò in re concessâ immoderatio conjugis, ne in rem non concessam libido prorumpat, toleranda est. Decus ergo conjugale est castitas procreandi, et reddendi carnalis debiti fides.

Cap. 16. *n.* 18. Quod enim est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis: et utrumque non est sine delectatione carnali: quæ tamen modificata, et temperantiâ refrenante, in usum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod est autem in sustentandâ vitâ illicitus cibus, hoc est in quærendâ prole fornicarius vel adulterinus

I. Ex hoc triplici genere castitatis quodnam potissimùm tenentur servare Christiani ?

R. Unusquisque tenetur hoc castitatis genus servare, quod sui statûs proprium est. Virgines et vidui et conjuges tenentur castè vivere : sed nullum præceptum est, quo vel virginitas, vel conjugium, vel viduitas servari præcipiantur. (1. *Cor.* VII. 7.) *Unusquisque proprium donum habet ; alius quidem sic, alius verò sic.* (D)

concubitus : et quod est in luxuriâ ventris et gutturis illicitus cibus, hoc est in libidine, nullam prolem quærente, illicitus concubitus : et quod est in cibo licito nonnullis immoderatior appetitus, hoc est in conjugibus venialis ille concubitus. Sicut ergo satius est emori fame, quàm idolothytis vesci : ita satius est defungi sine liberis, quàm ex illicito coïtu stirpem quærere.

Cap. 18. *n.* 21. In nostrarum quippe nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quàm fecunditas uteri.

Lege quæ dicuntur infrà in tractatu de Sacramento Matrimonii, *Part.* 3. *hujusce Operis Sect.* 1. *Cap.* 8. §. 7.

(D) 1. Cor. VII. 1... Bonum est homini mulierem non tangere. 2. Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat.... 6. Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium. 7. Volo enim omnes vos esse sicut meipsum : sed unusquisque proprium donum habet ex Deo : alius quidem sic, alius verò sic. 8. Dico autem non nuptis, et viduis : Bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego. 9. Quòd si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri.... 24. Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum. 25. De virginibus autem præceptum Domini non habeo : consilium autem do : tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis. 26. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. 27. Alligatus es uxori ? Noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore ? Noli quærere uxorem. 28. Si autem acceperis uxorem : non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccavit ; tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco.... 32. Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. 33. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est. 34. Et mulier innupta, et virgo, cogitat quæ Domini sunt ; ut sit sancta corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. 35. Porrò hoc ad utilitatem vestram dico : non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi. 36. Si quis autem turpem se videri existimat super virgine suâ, quòd sit superadulta, et ita oportet fieri : quod vult faciat : non peccat, si nubat. 37. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, benè facit. 38. Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, benè facit : et qui non jungit, melius facit. 39. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit. Quòd si dormierit vir ejus, liberata est : cui vult nubat : tantùm in Domino. 40. Beatior autem erit si sic permanserit, secundùm meum consilium : puto autem quòd et ego Spiritum Dei habeam.

S. Cyprianus, *de habitu virginum, initio*.... Considerantes pariter et scientes, quod templa Dei sint membra nostra, ab omni fæce contagionis antiquæ lavacri vitalis sanctificatione purgata ; nec violari ea aut pollui fas sit, quando qui violat, et ipse violetur. Eorum nos templorum cultores et antistites sumus : serviamus illi, cujus esse jam cœpimus.... Per omnia servitutis obsequia Redemptoris imperio pareamus : demusque operam, ne quid immundum aut profanum templo Dei inferatur, ne offensus sedem quàm inhabitat, derelinquat. Et quidem hoc tam viri quàm mulieres, tam pueri quàm puellæ, sexus omnis atque omnis ætas observet, et curet pro religione et fide, quàm Deo debet, ne quod sanc-

I. Ex hoc triplici statu virginitatis, viduitas, et conjugii, quisnam perfectior est ?

R. Status virginitatis majorem habet in se perfectionem, deinde status viduitatis. Sic Christus ipse, sic Paulus Christi interpres docuere. (E)

tum et parum de Domini dignatione percipitur, minùs sollicito timore teneatur, quia scriptum est : (*Matth.* x. 22.) *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit....*

In fine. Prima sententia crescere et generare præcepit : secunda continentiam suasit... Cùm jam refertus est orbis et mundus impletus, qui capere continentiam possunt, spadonum more viventes, castrantur ad regnum. Nec hoc jubet Dominus, sed hortatur : nec jugum necessitatis imponit, quando maneat voluntatis arbitrium liberum. Sed cùm habitationes multas apud patrem suum dicat, melioris habitaculi hospitia demonstrat : habitacula ista meliora vos petilis, carn's desideria castrantes, majoris gratiæ præmium in cœlestibus obtinetis.

S. Ameros. *Lib. de exhortat. Virginit. c.* 3. *n.* 17. Integritas corporis expetenda vobis est : quam ego pro consilio suadeo, non pro imperio præcipio. Sola est enim virginitas, quæ suaderi potest, imperari non potest. Res magis voti est, quàm præcepti. Quod enim gratiæ est, non jubetur, sed desideratur : electionisque magis est, quàm servitutis.

Vide Patres hocce §. *jam allatos.*

(E) Matth. xix. 11. (Jesus) dixit illis : Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. 12. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt : et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus : et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere capiat.

1. Cor. vii. 38. et 40. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (D)

S. Cyprianus, *de habitu virginum, paulò post initium.* Nunc nobis ad virgines sermo est, quarum quò sublimior gloria est, major et cura est. Hæ sunt Ecclesiastici germinis flores, decus atque ornamentum gratiæ spiritalis ; læta indoles, laudis et honoris opus integrum atque incorruptum ; Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas, atque in illis largiter floret Ecclesiæ matris gloriosa fecunditas : quantoque plus copiosa virginitas numero suo addit, tantò plus gaudium matris augescit.

S. Hieronym. *Lib.* 1. *contra Jovinianum, pag.* 145. *tom.* 4. Ita nuptias recipimus, ut virginitatem, quæ de nuptiis nascitur, præferamus.... Virginitati facit injuriam (*Jovinianus*), dum eam nuptiis comparat.... Tantum est igitur inter nuptias et virginitatem, quantum inter non peccare, et benè facere : imò ut levius dicam, quantum inter bonum et melius.... Nuptiæ terram replent, virginitas paradisum.

S. Aug. *de sanctâ Virginit. cap.* 13. *n.* 12. Habeant conjugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honestè, quia licitè, quia pudicè, quia socialiter procreant, et procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia tori fidem invicem servant, quia sacramentum connubii non violant. Hæc tamen omnia humani officii sunt munera : virginalis autem integritas, et per piam continentiam ab omni concubitu immunitas, angelica portio est, et in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ meditatio.

Cap. 21. *n.* 21. Nos secundùm Scripturarum sanctarum fidem sanamque doctrinam, nec peccatum esse dicimus nuptias, et earum tamen bonum, non solùm infra virginalem, verùm etiam infra vidualem continentiam constituimus.

De bono conjugali, cap. 6. *n.* 6. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (C)

Cap. 8. *n.* 8. Bonum Susannæ in conjugali castitate laudamus ; sed tamen ei bonum viduæ Annæ, ac multò magis Mariæ Virginis antetulimus.

Cap. 9. *n.* 9. Bonum est nubere, quia bonum est filios procreare, matremfamilias esse : sed melius est non nubere, quia melius est ad ipsum

I. Quâ ratione virgines et vidui et conjuges servare castitatem possunt ?

R. Castitas servabitur, si fugiantur incentiva libidinis, et occasiones peccatorum ; si secessus quæratur maximè ab humanam societatem hoc opere non egere.... Ut ampliore continentiæ bono potiùs utantur, admonendi sunt.

Cap. 10. *n.* 10. Sed novi qui murmurent : Quid si, inquiunt, omnes homines velint ab omni concubitu continere ; unde subsistet genus humanum ? Utinam omnes hoc vellent, duntaxat in charitate de corde puro et conscientia bona et fide non fictâ : multò citiùs Dei civitas compleretur, et acceleraretur terminus seculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolum (1. *Cor.* VII. 7.), ubi ait, cùm inde loqueretur, *vellem omnes esse sicut meipsum ?*

Cap. 23. *n.* 28. Nullomodo dubitandum est meliorem esse castitatem continentiæ, quàm castitatem nuptialem, cùm tamen utrumque sit bonum.

De bono Viduitatis, seu Epist. ad Julianam viduam, cap. 8. *n.* 11. Nuptiarum igitur bonum semper est quidem bonum : sed in populo Dei fuit aliquando legis obsequium ; nunc est infirmitatis remedium, in quibusdam verò humanitatis solatium. Filiorum quippe procreationi operam dare, non canino more, per usum promiscuum feminarum, sed honesto ordine conjugali, non est in homine improbandus affectus : etiam ipsum tamen laudabiliùs transcendit et vincit cœlestia cogitans animus Christianus.

Cap. 16. *n.* 20. Illud moneo ut quantumcunque tibi inesse sentis piæ continentiæ dilectionem, beneficio Dei tribuas, eique gratias agas, qui de Spiritu suo tibi tantum largitus est, ut ejus in corde tuo, charitate diffusâ, licitæ rei licentiam tibi amor melioris boni auferret. Donavit enim ne liberet nubere, cùm liceret.

Cap. 23. n. 28. Agite itaque cursum vestrum et perseveranter currite, ut comprehendatis ; et exemplo vitæ exhortationisque sermone rapite in eumdem cursum vestrum quascumque potueritis.

S. FULGENT. *Epist.* 3. *ad Probam, c.* 9. *n.* 14. Scimus ergo nuptias non esse peccatum, sed Dei opus, et Dei donum : Quas ipse Dominus connexit fidei vinculo, gratificavit benedictionis dono, multiplicavit propagationis augmento. Novimus *honorabile connubium in omnibus, et torum immaculatum* (*Hebr.* XIII. 4.) : novimus à Deo non conjugia, sed fornicationes et adulteria judicanda ; fornicatores enim et adulteros judicabit Dominus. Fatemur enim à Deo esse nuptiarum fidem, conjugum charitatem, naturæ fecunditatem ; sed quia *unusquisque proprium habet donum à Deo : alius quidem sic, alius autem sic* (1. *Cor.* VII. 7.), nos quoque sic utriusque doni gradum discernimus, ut utrumque donum à Deo tribui fidelibus non negemus. Non igitur inferius donum Dei devocamus in culpam, cùm potioris doni præterimus gratiam : nec cùm primum pudicitiæ donum præponimus, secundum, tertiumve damnamus, nec in eo quod integritatis virginalis agnoscimus culmen, pudicitiæ conjugalis adserimus crimen ; neque sic virginitatem frumentis adscribimus, ut conjugium inter zizania depulemus.

S. HIERONYM. *Lib.* 1. *adversùs Jovinianum, paulò post initium.* Bonum est homini mulierem non tangere : quasi et in tactu periculum sit, quasi qui illam tetigerit non evadat, quæ virorum pretiosas animas rapit, quæ facit adolescentium evolare corda. Alligabit quis in sinu ignem, et non comburetur ? aut ambulabit super carbones ignis, et non ardebit ? Quomodo igitur, qui ignem tetigerit, statim aduritur ; ita viri tactus et feminæ, sentit naturam suam et diversitatem sexûs intelligit.... Unde et noster Joseph, quia tangere volebat eum Ægyptia, fugit ex manibus ejus, et quasi ad morsum rabidissimæ canis, ne paulatim virus serperet, pallium, quod tetigerat, abjecit....

Et multò post.... Et si nupserit virgo non peccavit : non illa virgo, quæ semel Dei cultui dedicavit. Harum enim si qua nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit.... Virgines enim, quæ post consecrationem nupserint, non tam adulteræ sunt, quàm incestæ....

iis, qui in levitate ambulant; si servetur animus alienus ab omni curiositate superflua; si agatur vita dura, aspera, non otio sed labori continuo, carnis macerationibus, jejuniis, orationi dedita; si frequenter suscipiantur ex intimo pietatis sensu Sacramenta Ecclesiæ; si de morte sæpiùs cogitetur, et anni æterni in mente habeantur. (F)

(F) S. Cyprianus, *de habitu virginum, aliquantò post initium.* Continentia verò et pudicitia non in solâ carnis integritate consistit, sed etiam in cultûs et ornatûs honore pariter et pudore, ut secundùm Apostolum (1. *Cor.* vii. 34.), *quæ innupta est, sancta sit corpore et spiritu....* Virgo non esse tantùm, sed et intelligi debet, et credi, ut nemo cùm virginem videt, dubitet, an virgo sit. Parem se integritas in omnibus præstet, nec bonum corporis cultus infamet. Quid ornata, quid comta procedit, quasi maritum aut habeat, aut quærat? Timeat potiùs placere, si virgo est, nec periculum sui appetat, quæ ad meliora et divina se servat. Quæ virum non habent, cui placere se simulent, integræ et puræ non tantùm corpore sed etiam spiritu perseverent. Neque enim fas est virginem ad speciem formæ suæ comi, aut de carne et de ejus pulchritudine gloriari, cùm nulla sit illis magis quàm adversùs carnem colluctatio, et vincendi corporis ac domandi obstinata certatio.

Pap. 70. Locupletem te dicis et divitem, sed divitiis tuis Paulus occurrit, et ad cultum, atque ornatum tuum justo fine moderandum, suâ voce præscribit. *Sint*, inquit (1. *Tim.* ii. 2. *et* 10.), *mulieres cum verecundiâ et pudicitiâ componentes se, non in tortis crinibus, neque auro, neque margaritis, aut veste pretiosâ, sed ut decet mulieres, promittentes castitatem per bonam conversationem.* Item Petrus ad hæc eadem præcepta consentit, et dicit (1. *Petr.* iii. 3.): Sit in muliere non exterior ornamenti, aut auri, aut vestis cultus, sed cultus cordis. Quod si illi mulieres quoque admonent coërcendas et ad Ecclesiasticam disciplinam religiosâ observatione moderandas, quæ excusare cultus suos solcant per maritum: quantò id magis observare virginem fas est, cui nulla ornatûs sui competat venia; nec derivari in alterum possit mendacium culpæ, sed sola ipsa remaneat in crimine?.... Cæterùm si tu te sumptuosius comas, et per publicum notabiliter incedas, oculos in te juventutis illicias, suspiria adolescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, suspirandi fomenta succendas, ut etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas, et velut gladium te et venenum videntibus præbeas; excusari non potes, quasi mente casta sis et pudica. Redarguit te cultus improbus et impudicus ornatus, nec computari jam potes inter puellas et virgines Christi, quæ sic vivis, ut possis adamari.... Ornamentorum ac vestium insignia et lenocinia formarum non nisi prostitutis et impudicis feminis congruunt, et nullarum ferè pretiosior cultus est, quàm quarum pudor vilis est. Sic in Scripturis sanctis, quibus nos instrui Dominus voluit et moneri, describitur civitas meretrix comta pulchriùs et ornata, et cum ornamentis suis ac propter ipsa potiùs ornamenta peritura... Non virgines tantùm et viduas, sed et nuptas puto et omnes omninò feminas admonendas; quod opus Dei et factura ejus et plastica adulterari nullo modo debeat, adhibito flavo colore, vel nigro pulvere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta nativa corrumpente medicamine. Dicit Deus (*Genes.* i. 26.): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram;* et audet quisquam mutare et convertere quod Deus fecit? Manus Deo inferunt, quando id, quod ille formavit, reformare et transfigurare contendunt; nescientes quia opus Dei est omne quod nascitur; diaboli quodcunque mutatur.... Quod ornari putas, quod putas comi, impugnatio est ista divini operis, prævaricatio est veritatis. Non metuis, oro, quæ talis es, ne cùm resurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoscat, et ad sua præmia et promissa venientem removeat et excludat? Increpans vigore censoris et judicis dicat: Opus hoc meum non est, nec imago hæc nostra est; cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti, expuncta est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est, Deum

videre non poteris, quando oculi tibi non sunt, quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es; de inimico tuo comta, cum illo pariter et arsura.... Quasdam non pudet nubentibus interesse, et in illâ lasciviențium libertate sermonum colloquia incesta miscere, audire quod non decet, quod non licet dicere, observare: et esse præsentes inter verba turpia, et temulenta convivia, quibus libidinum fomes accenditur.... Quantùm à proposito suo virgo deficit, quando pudica, quæ venerat, impudica discedit? Corpore licèt virgo ac mente permaneat; oculis, auribus, linguâ, minuit illa quæ habebat.

S. BASIL. *ad virgin. lapsam Epist. pag.* 547. Superbia, mentis evagatio, aliena ab honestate locutio, in orando Deo oscitatio, somnusque ac vana desideria, in observandis mandatis negligentia, vestium ornatus exquisitior, oris splendor et cultus, sodalitates, denique gestus omnis præter officium et decorem, hæc omnia usque adeò cavenda sunt iis, qui Deo virginitatem, hoc est fidem, animam, vitam, sanctaque omnia sua dicarunt, ut unum ex iis neglectum, reliquorum gratiam sit aptum magnopere lædere. Omnia namque ex privatâ libidine ac cupiditate admissa, animæ puritate inquinant, et ad beatam vitam iter impediunt.

S. AUG. *de bono viduitatis ad Julian. cap.* 21. *n.* 26. Deliciæ igitur spirituales, deliciis carnalibus in sanctâ castitate succedant, lectio, oratio, Psalmus, bona cogitatio, bonorum operum frequentatio, spes futuri seculi, et cor sursùm: atque de his omnibus gratiarum actio Patri luminum, à quo sine ullâ dubitatione *omne datum optimum, et omne donum perfectum*, Scripturâ teste, *descendit* (*Jacob.* I. 17.).... Jejunia quoque ac vigiliæ in quantum valetudinem non perturbant, si orando, psallendo, legendo, et in lege Dei meditando insumantur, in deliciis spiritalibus, etiam ipsa, quæ videntur laboriosa, vertuntur. Nullo modo enim sunt onerosi labores amantium; sed etiam ipsi delectant, sicut venantium, aucupantium, piscantium, vindemiantium, negotiantium, ludo aliquo sese oblectantium. Interest ergo quid ametur. Nam in eo quod amatur, aut non laboratur, aut et labor amatur. Et vide quàm pudendum et dolendum sit, si delectat ut fera capiatur,.... ut pila jaciatur, et non delectat ut Deus acquiratur.

S. FULGENT. *Epist.* 3. *ad Probam, c.* 14. *n.* 22. Vestis quoque talis sit sacræ virginis, quæ testis existat intimæ castitatis: nihil nitoris in habitu exterioris hominis quæratur, ne interioris hominis habitus sordidetur. Virgo, quæ ornatum corporeæ vestis affectat, animam suam virtutum splendore despoliat: nec habet castitatem veram, quæ intuentibus parat illecebram: nec fidem servat Christo, quæ populo quærit magis placere, quàm sponso. Consequenter autem necesse est, ut quæ humano conspectui concupiscentiam seminat, in divino conspectu iracundiam metat.

Cap. 23. *n.* 36. Proinde ut in te sit vera humilitas, quæ virginitatis est interna virginitas, non ignoras quanta sacræ virgini debeat paupertas spiritûs inesse, ut regnum cœlorum mereatur accipere: quanta mansuetudo, ut illam possideat viventium terram, in qua se David bona Domini visurum plenâ credulitate confidit. Quantâ etiam cautione virgini luctuosa sit præsentis seculi lætitia fugienda, cui semper in hac vita præstolanti sponsi cœlestis adventum, magis sit ex desiderio spiritali lugendum, ut adipiscatur intimum, certumque solatium. Quantam quoque virgo Christi debeat esuriem, sitimque justitiæ perpeti, ut plenâ mereatur æternæ dulcedinis satietate lætari: qualibus etiam sit induenda visceribus misericordiæ, ut in conspectu Dei misericordiam valeat invenire, mundandique cordis, quantum debeat inesse sacræ virgini studium, ut illum videre mereatur felicibus oculis sponsum, *speciosum formâ præ filiis hominum* (*Ps.* XLIV. 3.) ad quem carnis virginitas non potest pervenire, nisi humili corde fulciatur virtute virginitatis internæ.

Id superius fusè probavimus laudatis quàm plurimis S. Scripturæ testimoniis, et SS. Patrum monumentis, Cap. 2. §. 3. *Sect.* 1. *hujusce Partis.*

CAPUT OCTAVUM.

De Septimo Dei Præcepto.

§. 1. Quot modis aliena rapiantur.

I. QUODNAM est septimum Dei præceptum ?

R. Non furaberis.

I. Quid Deus hoc præcepto prohibet ?

R. Ne aliena injustè vel rapiantur vel retineantur, neve alium proximi bonis præjudicium vel damnum fiat.

I. Quot modis aliena injustè rapi possunt ?

R. Aliena rapiuntur vel clam proximo inscio, vel per fraudem proximo decepto, vel proximo invito et vim patiente.

Peccatum hoc mirum quàm latè serpat. In qualibet conditione vix reperiuntur qui ab eo immunes sint. Et quod ingemdum magis, vix cuiquam religio est aliena rapere. Uxores, liberi, servi, mercatores, magistratus, cæterique munerum publicorum administri, litigatores, advocati, procuratores forenses, artifices, operarii, divites non secùs ac pauperes, hi omnes in furtum subindè incidunt vel inscii, vel non satis cauti, vel minùs quam par est religiosi.

I. Quà ratione uxores, liberi et servi in furtum solent incidere ?

R. Dum bona familiæ diripiunt inscio et invito patrefamilias. *Qui subtrahit aliquid a patre suo et à matre*, (quid si ab hero et domino ; *et dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est*, inquit sapiens in Proverbiis. (XXVIII. 24.)

I. Quandonam mercatores et negotiatores furti rei tenentur ?

R. 1. Quando falsis utuntur ponderibus et mensuris. (A)

2. Quando vel fucosas et fallaces vel vitiosas merces pro bonis et veris vendunt. (B)

(A) DEUTERON. XXV. 13. Non habebis in sæculo diversa pondera, majus et minus : 14. Nec erit in domo tuâ modius major et minor. 15. Pondus habebis justum et verum, et modius æqualis et verus erit tibi : ut multo vivas tempore super terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. 16. Abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hæc, et aversatur omnem injustitiam.

PROV. XI. 1. Statera dolosa, abominatio est apud Dominum : et pondus æquum, voluntas ejus.

XX. 10. Pondus et pondus, mensura et mensura : utrumque abominabile est apud Deum.... 23. Abominatio est apud Dominum, pondus et pondus : statera dolosa non est bona.

AMOS. VIII. 4. Audite hoc qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terræ, 5. dicentes : Quando transibit mensis, et venundabimus merces ; et sabbatum, et aperiemus frumentum : ut imminuamus mensuram, et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas, 6. ut possideamus in argento egenos et pauperes pro calceamentis, et quisquilias frumenti vendamus ?

(B) DEUTERON. XXV. 16. *Vide suprà hocce §. litt.* (A)

5. Quando abutuntur vel necessitate vel ignorantiâ proximi, ut cariùs vendant, vel emant viliùs quàm par est. (C)

4. Cùm exercent monopolia fraudulenta. (D)

Prov. xxi. 6. Qui congregat thesauros linguâ mendacii, vanus et excors est, et impingetur ad laqueos mortis. 7. Rapinæ impiorum deerahent eos, quia noluerunt facere judicium.

† **S. Ambros.** *Lib.* 3. *offic. c.* 10. *n.* 66. In omnibus igitur decora est fides, justitia grata, mensura æquitatis jucunda.... Ubiquè igitur honestatis præponderat consideratio, quæ dolum excludit, fraudem ejicit.... Non solùm itaque in contractibus,.... Sed etiam generaliter in omnibus dolus abesse debet: aperienda simplicitas, intimanda veritas est.

M. T. Cicero *de offic. lib.* 3. *n.* 13. Vendat ædeis vir bonus propter aliqua vitia, quæ ipse norit, cæteri ignorant: pestilentes sint, et habeantur salubres: ignoretur in omnibus cubilibus apparere serpenteis: malè materiatæ, ruinosæ: sed hoc præter dominum sciat nemo. Quæro, si hæc emptoris venditor non dixerit, ædeisque vendiderit pluris multò, quàm se venditurum putaret, num id injustè aut improbè fecerit? Ille verò, inquit Antipater. Quid est enim aliud, erranti viam non monstrare (quod Athenis exsecrationibus publicis sancitum est,) si hoc non est emptorem pati ruere, et per errorem in maximam fraudem incurrere? Plus etiam est, quàm viam non monstrare: nam est scientem, in errorem alterum inducere. Non igitur videtur.... hic ædium venditor celare emptores debuisse. Neque enim id est celare, quicquid reticeas: sed cùm quod tu scias, id ignorare emolumenti tui causâ velis eos, quorum intersit id scire. Hoc autem celandi genus quale sit et cujus hominis, quis non videt? certè non aperti, non simplicis, non ingenui, non justi, non viri boni: versuti potiùs, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri, hæc tot, et alia plura nonne inutile est vitiorum subire nomina? Quòd si viluperandi sunt qui reticuerunt, quid de iis existimandum est, qui orationis vanitatem adhibuerunt?

(C) 1. **Thessal. iv.** 6. Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum: quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, et testificati sumus.

M. T. Cicer. *de offic. l.* 3. *n.* 12. Si exempli gratiâ, vir bonus Alexandriâ Rhodum magnum frumenti numerum advexerit in Rhodiorum inopiâ et fame summâque annonæ caritate: si idem sciat, complureis mercatoreis ab Alexandriâ solvisse, naveisque in cursu frumento onustas petenteis Rhodum viderit: dicturusne sit id Rhodiis, an silentio suum quàm plurimo venditurus?.... Quid agis? tute cùm hominibus consulere debeas, et servire humanæ societati, eaque lege natus sis, ut ea habeas principia naturæ, quibus parere, et quæ sequi debeas, ut utilitas tua communis utilitas sit: vicissim, communis utilitas, tua sit: celabis homines, quid iis adsit commoditatis et copiæ?

N. 13. *Vide suprà hocce §. litt.* (B)

(D) *Lege* Jubemus, **Codicis** *lib. 4. titulo* 59. *De monopoliis.* Jubemus ne quis cujusdam vestis, vel piscis, vel pectinum, fortè aut echini, vel cujuslibet alterius ad victum, vel ad quemcumque usum pertinentis speciei, vel cujuslibet materiæ, pro suâ auctoritate vel sacro jam elicito, aut in posterum eliciendo rescripto, aut pragmaticâ sanctione, vel sacrâ nostræ pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere: neve quis illicitis habilis conventionibus conjuret aut paciscatur, ut species diversorum corporum negotiationis, non minoris quàm inter se statuerint, venundentur. Ædificiorum quoque artifices, vel ergolabi aliorumque diversorum operum professores, et balneatores penitùs arceantur pacta inter se componere: ut nc quis quod alteri commissum sit, opus impleat, aut injunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat: datâ licentia unicuique ab altero inchoatum et derelictum opus per alterum sine aliquo timore dispendii implere, omniaque hujusmodi facinora denuntiandi sine ullâ formidine, et sine judiciariis sumptibus. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis exspoliatus, perpetuitate damnetur exilii. Cæterarum propterea professionum primates, si in posterum aut super taxandis earum pretiis, aut super qui-

5. Cum vel in emptione vel in venditione quovis alio modo utuntur, malo dolo vel fraude. (E)

I. Quid hoc rei est Monopolium exercere fraudulentum ?

R. Monopolein * dicuntur ii, qui soli vendunt rem aliquam; unde derivatur græca vox *Monopolium*, quæ significat ejusmodi venditionem.

Porrò Monopolium vel est legitimum, vel fraudulentum : legitimum est, cùm auctoritate Principis ex speciali privilegio exercetur, sine fraude, sine damno et injuriâ proximi, adeò ut res non propterea cariùs vendantur quam par est, nec vendantur vitiatæ.

Monopolium fraudulentum duplici vel triplici ratione exercetur. 1. Cùm quis obtento a Principe privilegio, quo merces aliquas solus vendat, propterea res vendit cariùs quàm par est.

2. Cùm quis sine speciali privilegio merces omnes ejusdem speciei comparat, et vendit deinde cariùs quam par est : atque ita publicâ necessitate abutitur.

3. Cùm omnes ejusdem speciei mercium venditores ineunt inter se circa venditionem ejusmodi mercium pacta iniqua, et in damnum proximi vergentia, id quoque pertinet ad rationem monopolii fraudulenti : verbi gratiâ, si omnes

buslibet illicitis placitis, ausi fuerint convenientes hujusmodi sese pactis constringere : quadraginta librarum auri solutione percelli decernimus : officio tuæ sedis quinquaginta librarum auri condemnatione mulctando, si in prohibitis monopoliis et interdictis corporum actionibus commissis fortè (si hoc evenerit) saluberrimæ nostræ dispositionis condemnationes, venalitate interdum, aut dissimulatione, vel quolibet vitio minùs fuerit exsecutum.

1. THESSAL. IV. 6. *Vide suprà hocce c. litt.* (C)

(E) MARC. X. 19. Præcepta nosti : Ne adulteres, Ne occidas, NE FURERIS, Ne falsum testimonium dixeris, NE FRAUDEM FECERIS.

S. AMBROS. *l.* 3. *de officiis ministror. c.* 11. *n.* 72... (Ecclesia) generaliter condemnat omnem lucri turpis appetentiam, brevique sermonis compendio excludit levitatem ac versutiam.

N. 73... Leges publicæ eum, qui sciens falso utitur, tanquam reum facinoris adstringunt. Regula autem justitiæ manifesta est, quòd à vero declinare virum non deceat bonum, nec damno injusto afficere quemquam, nec doli aliquid adnectere fraudisve componere.

N. 74. Quid evidentius eò quòd Ananias, qui fraudavit de pretio agri sui, quem ipse vendiderat (*Act.* V. 1. *et seq.*), et positionem pretii, tanquam summæ totius numerum ante pedes posuit Apostolorum, sicut reus fraudis interiit ? Licuit utique illi nihil offerre, et hoc sine fraude fecisset : sed quia fraudem admiscuit, non liberalitatis gratiam reportavit, sed fallaciæ pœnam exsolvit.

N. 75. Et Dominus in Evangelio cum dolo accedentes repudiabat, dicens : *Vulpes foveas habent* (*Matth.* VIII. 20.) quoniam in simplicitate cordis, et innocentiâ nos jubet vivere...

M. T. CICERO *de offic. l.* 3. *n.* 14. Ex omni vitâ simulatio, dissimulatioque tollenda est. Ita nec ut emat meliùs, nec ut vendat, quicquam simulabit, aut dissimulabit vir bonus... Tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium... Ratio igitur hoc postulat, ne quid insidiosè, ne quid simulatè, ne quid fallaciter... Hoc quamquam video propter depravationem consuetudinis, neque more turpe haberi, neque aut lege sanciri, aut jure civili ; naturæ tamen lege sancitum est.

* Μονοπώλειν, μονοπώλιον.

ejusdem artis opifices inter se conveniant operas suas nemini locare, nisi certo quodam proposito pretio, quod nimium sit : si conveniant se nemini vendituros tales merces, nisi pretio cariori quàm par sit : si conveniant omnes omninò ejusdem speciei merces in damnum publicum adulterare et vitiare, ut cariùs, quàm par est, vendantur.

I. Quandonam Magistratus et Judices cæteriquc publicorum munerum administri, furti rei tenentur ut plurimum?

R. 1. Cùm eorum vel negligentiâ judicia jacent, vel nimiâ in judicando tarditate ad sumptus immodicos litigatores adiguntur. (F)

2. Cùm jurisdictionem venalem habent, et pretio jura omnia æquant ; accipiuntque munera à litigantibus ; quod quidem et naturali et divinâ et positivâ lege prohibetur. (G)

3. Cùm peculatum vel faciunt vel à suis fieri sinunt. (H)

4. Cùm favent aliorum avaritiæ, fraudibus, dolis, exactionibus, monopoliis, expilationibus, aliisque ejusmodi iniquis augendæ pecuniæ artibus. (I)

(F) LEVIT. XIX. 11. Non facietis furtum. Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum... 13... Non morabitur opus mercenarii tui apud te, usque mane.... 35. Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regulâ, in pondere, in mensurâ. 36. Statera justa, et æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius.

PSAL. XIV. 5. Qui jurat proximo suo, et non decipit ; qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit.

LXXI. 14. Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum.

(G) EXOD. XXIII. 8. Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, et subvertunt verba justorum.

LEVIT. XIX. 15. Non facies quod iniquum est, nec injustè judicabis. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Justè judica proximo tuo.

DEUTERON. XVI. 18. Judices, et magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas : ut judicent populum justo judicio, 19. Nec in alteram partem declinent. Non accipies personam, nec munera : quia munera excæcant oculos sapientum, et mutant verba justorum. 20. Justè, quod justum est, persequeris : ut vivas et possideas terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi.

XXVII. 19. Maledictus qui pervertit judicium advenæ, pupilli, et viduæ... 25. Maledictus qui accipit munera, ut perculiat animam sanguinis innocentis.

PSAL. XXV. 10. In quorum manibus iniquitates sunt : dextera eorum repleta muneribus.

PROV. XV. 27. Conturbat domum suam, qui sectatur avaritiam : qui autem odit munera, vivet.

XXIV. 23. Hæc quoque sapientibus : cognoscere personam in judicio non est bonum.

ECCLI. XX. 31. Xenia et dona excæcant oculos judicum, et quasi mutus, in ore avertit correptiones eorum.

ISA. 1. 23. Principes tui infideles, socii furum : omnes diligunt munera, sequuntur retributiones.

V. 23. Væ.... qui justificatis impium pro muneribus : et justitiam justi aufertis ab eo.

(H) LUC. III. 12. Venerunt autem et publicani (ad Joannem) ut baptizarentur, et dixerunt ad illum : Magister, quid faciemus? 13. At ille dixit ad eos : Nihil amplius, quàm quod constitutum est vobis, faciatis. 14. Interrogabant autem eum et milites, : Quid faciemus et nos? Et ait illis : Neminem concutiatis.... et contenti estote stipendiis vestris.

(I) PROV. XXIX. 24. Qui cum fure participat, odit animam suam.

I. Quid est Peculatus ?

R. Peculatus est pecuniæ publicæ furtum. Sumitur etiam pro crimine eorum, qui cùm ministeria publica exerceant, indebitam exigunt pecuniam ab iis, qui eorum indigent ministerio. (k)

Hæc autem exactio duplici ratione fieri potest. 1. Si expressè extorqueatur indebita pecunia. 2. Si indirectè adigantur privati ad solutionem indebitam, quamvis hæc solutio non postuletur expressè : verbi gratiâ, Judicis scriba, seu quivis alius publicorum officiorum administer, dedita operâ, moram producit non dantibus, dantes autem statim expedit, eorumque negotia sic conficit : sunt ejus mores, id nemo nescit. Peculator est, tenetur lege repetundarum. Nihil quidem palàm extorquet, sed neminem nisi dantem benè excipit. Id satis est. Novit id et tolerat superior : eodem crimine tenetur.

I. Quandonam litigatores furti rei sunt ?

R. Cùm lites injustas movent vel defendunt : cùm falsitatibus, mendaciis, calumniis, iniquis cavillationibus lites alunt : cùm malis et iniquis artibus causam injustam obtinent. (L)

S. August. *ad Macedonium Epist.* 153. *aliàs* 54. *n.* 20. Sed pro istis (*pro debitoribus*) magis apud eos qui repetunt, quàm apud eos qui judicant, intercedere convenit, ne ipse videatur auferre, qui cùm habeat potestatem, non cogit reddere : quamvis in cogendo ita debeat adhibere integritatem, ut ne amittat humanitatem.

N. 21. Illud verò fidentissimè dixerim, eum, qui pro homine ad hoc intervenit, ne male ablata restituat, et qui ad se confugientem, quantùm honestè potest, ad restituendum non compellit, socium esse fraudis et criminis. Nam misericordius opem nostram talibus subtrahimus, quàm impendimus. Non enim opem fert qui ad peccandum adjuvat, ac non potiùs subvertit atque opprimit.

S. August. *de Civit. Dei*, *l.* 19. *c.* 16. Sicut non est beneficentiæ adjuvando efficere, ut bonum, quod majus est, amittatur ; ita non est innocentiæ parcendo sinere, ut malum gravius incidatur. Pertinet ergo ad innocentis officium nemini malum inferre, verùm etiam cohibere à peccato, vel punire peccatum, ut aut ipse qui plectitur, corrigatur experimento, aut alii terreantur exemplo.

(K) Amos II. 6. *Vide* §. *seq. litt.* (A)

V. 11.... Pro eo quòd diripiebatis pauperem, et prædam electam tollebatis ab eo : domos quadro lapide ædificabitis, et non habitabitis in eis.

VIII. 4. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (A)

Mich. III. 1. Et dixi : Audite Principes Jacob, et Duces domûs Israël : numquid non vestrum est scire judicium ? 2. Qui odio habetis bonum, et diligitis malum : qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis, et carnem eorum desuper ossibus eorum ? 3. Qui comederunt carnem populi mei, et pellem eorum desuper excoriaverunt : et ossa eorum confregerunt, et conciderunt sicut in lebete, et quasi carnem in medio ollæ.... 9. audite hoc Principes domûs Jacob, et Judices domûs Israël : quia abominamini judicium, et omnia recta pervertitis. 10. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, et Jerusalem in iniquitate. 11. Principes ejus in muneribus judicabant, et sacerdotes ejus in mercede docebant, et prophetæ ejus in pecuniâ divinabant.

Luc. III. 12. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (H)

(L) Prov. XVI. 28. Homo perversus suscitat lites : et verbosus separat principes.

Eccle. V. 7. Si videris calumnias egenorum, et violenta judicia, et

I. Quandonam advocati, procurares forenses, cæterique judiciorum administri, furti crimine tenentur ?

R. 1. Cùm à clientibus suis indebitam pecuniam exigunt. (M) 2. Cùm eos impellunt ad sumptus superfluos. 3. Cùm pravis consiliis auctores sunt, ut lites iniquæ moveantur vel defendantur. 4. Cùm ipsi causas iniquas agunt. 5. Cùm malis artibus causam iniquam obtinent, et veritatem in injustitiâ detinent.

Non licet advocato causam agere, quæ sibi videatur iniqua, non licet ipsi stare pro mendacio, non licet veritatem opprimere, non licet contradicere veritati, mentiri non licet. (N) Si malis artibus, si mendaciis, si calumniis, si subverti justitiam in' provinciâ, non mireris super hoc negotio : quia excelso excelsior est alius, et super hos quoque eminentiores sunt alii, 8. et insuper universæ terræ rex imperat servienti.

JACOB. II. 6. Vos autem exhonorastis pauperem. Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et ipsi trahunt vos ad judicia ? 7. Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos ?

(M) LUC. III. 12. *Vide suprà hocce §. litt.* (H)

(N) S. THOM. 2. 2. *quæst.* 71. *art.* 3. *in corpore.* Illicitum est alicui cooperari ad malum faciendum, sive consulendo, sive adjuvando, sive qualitercunque consentiendo : quia consilians et coadjuvans quodammodo est faciens. At Apostolus dicit ad Rom. 1. quòd *digni sunt morte non solum qui faciunt peccatum, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Unde et suprà dictum est, quòd omnes tales ad restitutionem tenentur. Manifestum est autem, quod Advocatus et auxilium et consilium præstat ei, cujus causæ patrocinatur : Unde si scienter injustam causam defendit, absque dubio graviter peccat, et ad restitutionem tenetur ejus damni, quod contra justitiam per ejus auxilium altera pars incurrit. Si autem ignoranter injustam causam defendit, putans esse justam : excusatur secundùm modum, quo ignorantia excusari potest.

CODICIS *Lib.* 3. *tit.* 1. *de Judiciis, Lege*, Hodie jurant. 2. 1. Patroni autem causarum, qui utrique parti suum præstantes auxilium ingrediuntur, cùm lis fuerit contestata, post narrationem propositam, et contradictionem objectam, in qualicunque judicio majore vel minore, vel apud arbitros sive ex compromisso, sive aliter datos vel electos, Sacrosanctis Evangeliis tactis juramentum præstent, quòd, omni quidem virtute suâ omnique ope, quod verum et justum existimaverint, clientibus suis inferre procurabunt : nihil studii relinquentes, quod sibi possibile est : non autem credita, sibi causa cognita, quòd improba sit, vel penitùs desperata, et ex mendacibus allegationibus composita, ipsi scientes prudentesque malâ conscientiâ iiti patrocinabuntur : sed et si certamine procedente aliquid tale sibi cognitum fuerit, à causâ recedent, ab hujusmodi communione sese penitùs separantes.

Lege 14. COD. *de Judiciis.* Sancimus omnes Judices, sive majores, sive minores, qui in administrationibus positi sunt, vel in hac regiâ civitate, vel in orbe terrarum, qui nostris gubernaculis regitur, sive eos, quibus nos audientiam committimus, vel qui à majoribus Judicibus dantur, vel qui ex jurisdictione suâ judicandi habent facultatem, vel qui ex recepto, id est, compromisso (quod judicium imitatur) causas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitrium peragunt, vel ex auctoritate sententiarum et partium consensu electi sunt, et generaliter omnes omninò Judices Romani juris disceptatores, non aliter litium primordium accipere, nisi priùs ante sedem judicialem Sacrosanctæ deponantur Scripturæ, et hæ permaneant non solùm in principio litis, sed etiam in omnibus cognitionibus usque ad ipsum terminum, et definitivæ sententiæ recitationem. Sic enim attendentes ad Sacrosanctas Scripturas, et Dei præsentiâ consecrati, ex majore præsidio lites dirimeni, sciturі, quod non magis alios judicant, quàm ipsi judicantur : cùm etiam ipsis ma-

gis, quàm partibus, terribile judicium est. Siquidem litigatores sub hominibus, ipsi autem, Deo inspectore adhibito, causas proferunt trutinandas. Et hoc quidem jusjurandum judiciale omnibus notum sit, et Romanis legibus optimum à nobis accedat incrementum, et ab omnibus Judicibus observandum : et si prætereatur, contemploribus periculosum sit.

Code de LOUIS XIII, *Liv.* 9. *pag.* 395. *Titre* 47. *pris de l'Ordonnance d'Orléans art.* 58. Pour le soulagement de nos sujets, avons permis aux Avocats de faire l'une et l'autre charge d'Avocat ou Procureur, leur enjoignant conseiller fidèlement leurs parties ; et ne soutenir ou défendre mauvaise cause, à peine de tous dépens, dommage et intérêts desdites parties.

DOMAT, *Lois Civiles dans leur ordre naturel, Traité du droit public, Liv.* 2. *Titre* 6. *Sect.* 2. *n.* 4. S'il n'est pas permis aux Avocats de défendre la justice par aucune mauvaise voie, il leur est encore moins permis de soutenir ou défendre des causes injustes ; et ceux qui violent ce devoir, se rendent complices de l'injustice de leurs parties, et coupables d'un parjure contre leur serment ; car par ce serment, ils jurent de garder les Ordonnances, et elles leurs défendent de soutenir ou défendre de mauvaises causes ; et y ajoutent la peine de tous dépens, dommages, et intérêts des parties.

N. 5. L'honneur de la profession des Avocats ne les engage pas seulement à soutenir et défendre la justice et la vérité, et à n'user d'aucune mauvaise voie dans leur ministère ; mais cet honneur demande de plus qu'ils embrassent leurs fonctions par d'autres vues que celles du gain, et que non seulement ils s'abstiennent de toute prévarication, de traiter des droits de leurs parties, ou d'y entrer en part, de faire durer les procès, de conseiller les parties, de faire la fonction de Juges dans les causes où ils ont fait celle d'Avocats, et de toute autre malversation ; mais aussi de toute avarice, et de la sordidité de se rendre difficiles au paiement de leurs vacations, mais ils doivent se contenter d'une rétribution modérée selon leur travail, et à proportion de la qualité des affaires, et de celle des parties et de leurs biens, s'abstenant dans leurs écritures de discours inutiles et superflus ; et ils doivent même servir gratuitement les personnes pauvres, comme il leur est enjoint par les Ordonnances qui obligent même les Juges de donner des Avocats à ceux qui à cause de leur pauvreté, ou du crédit de leurs parties, n'en trouveraient point : et c'est dans ces occasions des causes des pauvres, des personnes faibles, des veuves, des orphelins, et de ceux qui souffrent quelque oppression par la violence de leurs parties, que les Avocats doivent signaler l'honneur de leur ministère par une défense généreuse de la vérité et de la Justice contre les personnes les plus puissantes.

Note. On peut remarquer ici sur tout ce qui a été dit dans ce Titre sur les devoirs des Avocats, qu'il y a trois sortes de causes qui les occupent : les unes sont évidemment injustes, d'autres sont évidemment justes, et il y en a enfin qui sont douteuses.

Pour les causes évidemment injustes, soit contre le droit naturel, soit contre le droit positif, il n'est jamais permis de les soutenir, de même qu'il n'est jamais permis de dérober, ni de soutenir une injustice. Que si les parties ne peuvent entreprendre ces sortes de causes sans abandonner les règles de leur conscience, et commettre un crime très-énorme et très-odieux aux hommes, et d'autant plus grand devant Dieu, qu'ils usent de son autorité pour s'en servir comme d'instrument à leur injustice ; les Avocats qui les défendent et qui les soutiennent sont d'autant plus coupables et plus criminels, qu'ils se rendent complices de la malice de leurs parties, et prévaricateurs de leur ministère et de leur devoir essentiel, qui est de détourner leurs parties d'entreprendre des causes injustes. Mais ceux qui les entreprennent contre les pauvres et les autres personnes faibles, se rendent encore complices d'un crime, dont on ne saurait assez exprimer l'énormité. L'Ecriture compare l'oblation de celui qui offre à Dieu en aumône ou en sacrifice le bien des pauvres, à l'oblation que ferait à un père celui qui immolerait son fils à ses yeux. *Qui offert sacrificium ex substantiâ pauperum, quasi qui victimat filium in*

eloquentiæ fuco causam iniquam obtinuit, quidquid parti læsæ intulit damni restituere tenetur, ex mente S. Augustini. (O)

conspectu patris sui. (*Eccli.* XXXIV. 24.) Par quelle expression pourrait elle marquer l'action de ceux qui se présentent au Tribunal, non de la miséricorde, mais de la Justice de Dieu; non pour lui offrir le bien d'autrui et s'en dépouiller, mais pour l'arracher de la possession des autres et se le rendre propre, et qui osent invoquer les Juges pour les rendre exécuteurs de cette injustice? Pour ce qui est des causes justes, la seule règle est de ne les défendre que par les voies justes sans mensonge et sans artifice; car si les actions justes par elles-mêmes deviennent injustes lorsqu'elles ne sont pas faites avec les circonstances de la justice, selon cette parole du Sage: *Qui enim custodierint justa justè, justificabuntur* (*Sap.* VI. 11.); à plus forte raison les actions de justice même doivent être accompagnées de la vérité et de la justice; et si tous les hommes se doivent entr'eux et dans toutes leurs actions la vérité et la sincérité de Dieu, selon l'expression de saint Paul, ils la doivent infiniment plus à Dieu même, et dans son Tribunal, qui est la justice. *Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis, et sinceritate Dei, et non in sapientiâ carnali.* (2. *Cor.* I. 12.) Pour les causes douteuses, la principale règle des Avocats est de ne pas prendre pour douteuses les causes qu'on peut rendre telles, en couvrant l'injustice des apparences de la justice, mais de prendre sincèrement pour douteuses toutes celles dont les décisions sont incertaines, soit par les circonstances des faits, soit par l'obscurité du droit, ou par d'autres considérations qui mettent la justice en balance. Dans ces sortes de causes, les Avocats doivent se déterminer par leur lumière et par leur conscience, et ils ne doivent ni les entreprendre, ni les défendre que de la même manière, et par les mêmes voies que les causes justes.

Toutes ces règles des devoirs des Avocats se réduisent à deux maximes, l'une de ne jamais soutenir une cause injuste; et l'autre de ne soutenir les causes justes que par les voies de la justice: et ces deux maximes sont si essentielles aux devoirs des Avocats, et si indispensables, qu'encore qu'elles paraissent plutôt des maximes de la Religion, elles sont cependant en propres termes exprimées dans les Lois du Code et du Digeste.

(O) S. AUG. *Ad Macedon. Epist.* 153. *aliàs* 54. *n.* 23. Sed non ideò debet Judex vendere justum judicium, aut testis verum testimonium, quia vendit Advocatus justum patrocinium, et Jurisperitus verum consilium. Illi enim inter utramque partem ad examen adhibentur: isti ex unâ parte consistunt. Cùm autem judicia et testimonia, quæ nec justa et vera vendenda sunt, iniqua et falsa venduntur, multò scelerâtiùs utique pecunia sumitur, quia scelerate etiam quamvis à volentibus datur.

N. 25. Verumtamen si justitia sincerius consulatur, justius dicitur Advocato, Redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati adfuisti, Judicem fefellisti, justam causam oppressisti, de falsitate vicisti. (quod vides multos honestissimos et disertissimos viros, non solùm impunè, verùm etiam gloriosè videri sibi committere,) quasi cuiquam in quolibet officio militanti.... Quis tandem Advocatus, aut ex Advocato ita vir optimus facilè reperitur, qui suscepto suo dicat: Recipe quod mihi, cùm tibi malè adessem, dedisti; et redde adversario tuo quod, me agente, iniquè abstulisti? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ rectissimè pœnitet, etiam hoc facere debet, ut si ille, qui iniquè litigavit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, ejus tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi forte restituendum est alienum, quod per furtum clanculò aufertur, et restituendum non est quod in ipso foro ubi peccata puniuntur, decepto Judice, et circumventis legibus obtinetur? Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges et Judices reddi jubent? an crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit divitis, quàm qui trucidat pauperem fenore? Hæc atque hujusmodi male utique possidentur, et vellem restituerentur; sed non est quo Judice repetantur.

I. Quandonam opifices et mercenarii furti lege tenentur?

R. 1. Quando mercedem nimiam exigunt. 2. Quando operas suas non impendunt fideliter, sed fraudant aliquid de diurno labore. 3. Cum malis artibus et dolo et fraudibus lucra quærunt immodica. 4. Cum res sibi creditas vel partem earum injustè detinent, vel vitiant et adulterant. (P)

Omnes illæ variæ alienа rapiendi rationes hâc una Evangelicâ sententiâ è jure naturali petitâ damnantur: *Alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis.* (Q)

§. 2. De Usurâ et Fœnore.

I. In quo divites furti plerumque crimine tenentur?

R. Eò quòd 1. Pauperes opprimunt. (V) 2. Cùm pecuniam suam, vel frumentum, vel oleum, vel res ejusmodi, quæ usu consumuntur, dant mutuo ad usuram. (B)

I. Quid hoc rei est dare mutuo ad usuram?

R. Est mutuum dare cum spe recipiendi aliquid vi mutui, ultra sortem præcipuam. (C)

I. Ergo usura prohibita est?

R. Prohibita est omni legum genere: lege naturali, lege divinâ, lege ecclesiasticâ, lege civili.

Lege Naturali ut probatur apud Platonem, Aristotelem, Plutarchum, Scriptores Ethnicos, quos pudendum est esse hac in re plurimis Christianis æquiores. (D) Tacco Theolo-

(P) **Tit. ii. 10.** Non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes.

(Q) **Tobiæ iv. 16.** Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquandò alteri facias.

Matth. vii. 12. Omnia ergo quæcunque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Hæc est enim Lex, et Prophetæ.

(A) **Amos. ii. 6.** Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Israël, et super quatuor non convertam eum: pro eo quòd vendiderit pro argento justum, et pauperem pro calceamentis. 7. Qui conterunt super pulverem terræ capita pauperum, et viam humilium declinant... 8. Et super vestimentis pignoratis accubuerunt juxta omne altare: et vinum damnatorum bibebant in domo Dei sui.

viii. 4. 5. *et* **6.** *Vide super.* 2. *litt.* (A)

Jacob. ii. 6. *et* **7.** *Vide suprà* §. 1. *hujusce Cap. litt.* (L)

(B) **Psal. lxxi. 14.** Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum.

(C) **S. August.** *Enarrat. in Psal.* **xxxvi.** *serm.* 3. *n.* 6. Si fœneraveris homini, id est, mutuam pecuniam tuam dederis, à quo aliquid plusquàm dedisti exspectes accipere; non pecuniam solam, sed aliquid plusquàm dedisti, sive illud triticum sit, sive vinum, sive oleum, sive quodlibet aliud; si plusquàm dedisti exspectas accipere, fœnerator es, et in hoc improbandus, non laudandus.

Decreti *secunda pars, caus.* **14.** *quæst.* 3. *cap.* 4. *ex* **Concilio Agathensi.** Usura est, ubi amplius requiritur, quàm datur. Verbi gratiâ, si dederis solidos decem, et amplius quæsieris: vel dederis frumenti modium unum, et super aliquid exegeris.

(D) **Plato.** *Lib.* 5. *de Legibus, pag.* 742. Neque mutuum dare ad fœnus licebo: ei, qui secùs facit, neque fœnus, neque sors redditor... Operæ pretium esse affirmamus, nec aurum neque argentum esse in civitate, neque rursùs multum quæstum ex sordidis artibus et usuris.

Aristoteles. *Lib.* 1. *de Republicâ c.* 10. Ea pecuniæ quærendæ ratio, naturæ consentanea omnibus est, quæ est à fructibus et animalibus.... Hæc autem, quæ in mutatione nummi consistit, merito vituperatur:

gos (E), et Jurisperitos (F) qui rem eamdem argumentis firmissimis demonstrarunt.

non enim naturæ consentanea est, et in eâ alter ab altero lucrum aucupatur. Optimâ ratione omnibus in odio est ratio fœneratrix, quod ab ipso nummo quæstus fiat, et non ad quam rem paratus est, usurpent. Permutationis enim gratiâ natus est : fœnus autem cum auget et multiplicat; unde etiam apud Græcos hoc nomen reperit ; *Tikos* enim à pariendo quod illi dicunt *Tiktein*, manavit : et apud Latinos fœnus à fœtu... In fœnore autem pecunia pecuniæ partus, ac fœtus est. Quapropter maximè omnium quærendæ pecuniæ rationum abhorret hæc à naturâ.

Ethicor. lib. 4. pag. 83. Sunt etiam alii in accipiendo nimis, qui passim et quidvis accipiunt : quales sunt ii, qui in sordidis artibus versantur, ut lenones, et omnes ejusmodi, ut fœneratores, et qui exigua dant, ut majora ferant. Omnes enim hi homines, à quibus et quantùm æquum non est, accipiunt : eorumque communis, turpis sordidusque quæstus videtur... Utrique igitur quoniam opes suas augent alienis, repugnante ratione, in sordido quæstu et arte versantur. Quamobrem omnes hæ rapinæ pecuniarum translationes illiberales sunt.

PLUTARCHUS. *De vitando ære alieno*, *n.* 2. Nonne evidens est eam legem ad rem pecuniariam pertinere, ne ab aliis mutuum sumant.

N. 3. Sacratissimam diem fœneratores atram et abominandam faciunt.

N. 4. Usuras persolvere non pudet ?

N. 6... Nos dum contentos esse nostris rebus pudet, dandis pignoribus, contractibusque subeundis in servitutem nosmet damus.

N. 8. Fuge hostem et tyrannum fœneratorem.

N. 11. Verberonum istorum et barbarorum debita pariunt antequam concipiant. Nam simul atque dederunt, reposcunt, ac ponendo tollunt et in fœnore collocant ipsum fœnus... Fœnus præcedit fœnus, superest quoque fœnus.

N. 12. Apud ipsos ex eo quod neque est, neque subsistit, nascitur fœnus... Ipsi contra leges fœnerando, sibi homines vectigales faciunt : aut potiùs inter fœnerandum defraudantes.

N. 13. Cujus mendacii causam habent, ... insatiabilem avaritiam.

N. 14. Ne sumito mutuum.

N. 15. Capram non possum portare, imponitis mihi bovem. Paupertatem sufferre non potes, et fœneratorem in cervices tuas imponis, onus cui ferendo difficulter etiam dives sufficiat.

N. 18. Nam si contenti voluissemus esse rebus ad vitam necessariis, non esset fœneratorum genus.

N. 19. In usuris solvendis debitores alia super alia contrahentes debita, magis magisque sensim gravantur.

(E) S. THOM. 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 1. Sed contrà, (Exod. 22.) Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes.

Conclusio. Cùm pecuniæ usus sit illius consumptio ac distractio, injustum et illicitum est pro ejus usu aliquid accipere.

Respondeo dicendum quòd accipere usuram pro pecuniâ mutuatâ, est secundùm se injustum : quia venditur id quod non est... Ad cujus evidentiam sciendum est, quòd quædam res sunt, quarum usus est ipsarum rerum consumptio, sicut vinum consumimus eo utendo ad potum, et triticum consumimus eo utendo ad cibum. Undè in talibus non debet seorsùm computari usus rei à re ipsâ, sed cuicunque conceditur usus ex hoc ipso conceditur res, et propter hoc in talibus per mutuum transfertur dominium. Si quis ergo seorsùm vellet vendere vinum, et vellet seorsùm vendere usum vini, venderet eamdem rem bis, vel venderet id quod non est. Undè manifestè per injustitiam peccaret. Et simili ratione injustitiam committit, qui mutuat vinum aut triticum, petens sibi duas recompensationes : unam quidem restitutionem æqualis rei, aliam verò pretium usûs, quod usura dicitur. Quædam verò sunt quorum usus non est ipsa rei consumptio, sicut usus domûs est inhabitatio, non autem dissipatio. Et ideò in talibus seorsùm potest utrumque concedi, putà cùm aliquis tradit alteri dominium domus, reservato sibi usu ad ali-

quod tempus : vel è converso cùm quis concedit alicui usum domûs, reservato sibi ejus dominio. Et propter hoc licitè potest accipere pretium pro usu domûs, et præter hoc repetere domum accommodatam, sicut patet in conductione et locatione domûs. Pecunia autem... principaliter est inventa ad commutationes faciendas : et ita proprius et principalis pecuniæ usus, est ipsius consumptio, sive distractio, secundùm quod in commutationes expenditur ; et propter hoc secundùm se est illicitum pro usu pecuniæ mutuatæ accipere pretium, quod dicitur usura. Et sicut alia injustè acquisita tenetur homo restituere ; ita restituere tenetur pecuniam, quam per usuram accepit.

MOLINA. *Lib. de Justitiâ et jure et de contract. Tract.* 2. *Disput.* 303. Usura,.... est lucrum ex mutuo. Consentiunt Augustinus, Hieronymus, et Ambrosius 14 q. 3. c. 1. et sequentibus. Nomine autem lucri hoc loco intelligitur pecunia vel quæcunque alia res temporalis pretio æstimabilis, ut tres illi Patres, et Concilium Agathense capitibus citatis Doctoresque communiter affirmant, sive obsequium, aut quodvis aliud onus pretio æstimabile, injunctum, sive aliquid aliud.

Usuram illicitam esse adeò est certum, ut contrarium cum Catholicâ fide, ut videbimus, apertissime pugnet. Quia verò ostendendum est usuram naturali, divino, et humano jure esse illicitam, à natura ipsa rei ordiendum esse duxi.

Ex naturâ rei est illicitum, et contra justitiam commutativam, in rei unius commutatione pro aliâ, plus exigere, aut accipere, quàm valeat res, quæ datur ; nisi aliquid aliud interveniat, ratione cujus illud amplius justè accipiatur : sed accipere aliquid ultra sortem pro mutuo, est pro commutatione rei mutuo datæ, accipere plus quàm valeat : nisi interveniat aliud ratione cujus illud justè accipiatur : ergo, vi solius mutui, nefas ex naturâ rei, et contra justitiam commutativam est, aliquid ultra sortem accipere, ac proinde usura illicita est contra commutativam justitiam, restitutionique obnoxia. *Deinde ex Scripturâ et Jure canonico usuram prohibitam esse docet. Hunc uti Magistrum sequitur* LESSIUS, *quem adire potes lib.* 2. *de Jure et justitiâ cap.* 20. *Dubit.* 4. *etc.*

(F) M. DOMAT. *Les lois civiles mises dans leur ordre naturel, liv.* 1. *tit.* 6. *sect.* 1. *n.* 7. Le créancier peut stipuler du débiteur moins qu'il n'a prêté, mais non pas davantage ; car il peut donner, mais non prendre trop. Et s'il paraissait qu'une obligation fût d'une plus grande somme que celle qui aurait été prêtée, elle serait nulle pour cet excédant, comme étant sans cause.

N. 8. Dans le prêt d'argent, le débiteur n'est obligé qu'à rendre la même somme : et s'il arrive après le prêt une augmentation de la valeur des espèces, il ne doit pas rendre la valeur présente des espèces qu'il avait reçues, mais autant qu'elles valaient quand il emprunta ; Et si au contraire la valeur des espèces est diminuée, le débiteur ne laisse pas de devoir la somme empruntée.

N. 9. Dans le prêt du blé, du vin, et des autres choses semblables, dont le prix augmente ou diminue, le débiteur doit la même quantité qu'il a empruntée, et ni plus ni moins, soit que le prix en soit augmenté ou diminué, si ce n'est que dans le cas de l'augmentation du prix, il parût par les circonstances que le créancier eût fait un prêt usuraire, comme font par exemple ceux qui au temps de la moisson prêtent leur blé qui est à vil prix, pour en avoir autant dans une autre saison où il sera plus cher.

Sect. 2. *n.* 2. Si celui qui prête n'est pas le maître de la chose prêtée, il n'en transfère pas la propriété à celui qui l'emprunte. Et si celui qui en est le maître la trouvant en nature la revendique et prouve son droit, celui qui avait emprunté aura son recours et ses dommages et intérêts contre celui qui lui avait prêté.

N. 3. Celui qui prête est engagé à donner la chose telle qu'elle soit propre à son usage ; car c'est pour cet usage qu'elle est empruntée. Ainsi il doit donner de l'argent, qui ne soit ni décrié, ni de bas aloi, et des grains ou liqueurs qui ne soient pas altérées et corrompues : et il est garant de ces sortes de défauts.

N. 4. Un autre engagement de celui qui prête est de ne rien exiger, soit en valeur ou en quantité, au-delà de ce qu'il a prêté.

Lege Divinâ. Id patet plurimis Scripturarum tam veteris quam novi Testamenti testimoniis (G), quibus maximum robur addit certissima traditio, quâ constat usuram omninò prohiberi, sive erga pauperes, sive erga divites exerceatur. Hujus traditionis testes sunt omnes ferè Patres Ecclesiæ, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, S. Cyprianus, Lactantius, S. Hilarius Pictaviensis, S. Basilius, S. Gregorius Nyssenus, S. Ambrosius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Leo, etc. Possem seculorum omnium traditionem facilè recensere. (H)

Sect. 3. *n.* 1. Le premier engagement de celui qui emprunte, est de rendre la même somme, ou la même quantité qu'il a empruntée, et de la rendre au terme qu'on est convenu.

N. 2. Quoique la chose prêtée soit périe par un cas fortuit, avant que celui qui l'a empruntée pût en user, il ne laisse pas d'être obligé d'en rendre autant; car il en a été fait maître par le prêt, et c'est sur lui qu'en doit tomber la perte.

N. 3. Si celui qui a emprunté de l'argent est en demeure de payer après le terme, il en devra les intérêts depuis la demande en Justice, pour dédommager le créancier du retardement.

N. 4. Si celui qui a emprunté d'autres choses que de l'argent, ne les rend pas au terme, ou ne les rend pas telles qu'il les doit, il en payera l'estimation.

N. 7. Si celui qui doit ces sortes de choses, ne les paye aux termes, ou la valeur, il en devra les intérêts sur le pied de leur estimation, à compter depuis la demande en Justice.

N. 8. Le débiteur à cause de prêt ne peut jamais devoir les intérêts des intérêts dont il est en demeure de faire le paiement.

(G) DEUTERON. XXIII. 19. Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem : 20. sed alieno. Fratri autem tuo absque usurâ, id quo indiget, commodabis : ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in terrâ, ad quam ingredieris possidendam.

PSAL. XIV. 1. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?.... 5.... Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.

EZECHIEL. XVIII. 5. Et vir si fuerit justus, et fecerit judicium et justitiam :.... 7. et hominem non contristaverit : pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit :.... 8. ad usuram non commodaverit, et ampliùs non acceperit : ab iniquitate averterit manum suam, et judicium verum fecerit, inter virum et virum : 9.... Et judicia mea custodierit ut faciat veritatem : hic justus est, vitâ vivet, ait Dominus Deus.

LUC VI. 34. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere : quæ gratia est vobis? nam et peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia.

(H) TERTULLIAN. *l. 4. contra Marcionem, c.* 17. *Et si fœneraveritis à quibus speratis vos recepturos, quæ gratia est vobis?* (*Luc.* VI. 34.)... Percurre sequentia Ezechielis de eodem viro justo : * *Pecuniam* inquit (XVIII. 8.) *suam fœnori non dedit; et quod non abundaverit non sumet.* Fœnoris scilicet redundantiam, quod est usura. Priùs igitur fuit, ut fructum fœnoris eradicaret, quo faciliùs assuefaceret hominem ipsi quoque fœnori, si fortè, perdendo, cujus fructum didicisset amittere... Et pignus, inquit, reddet; utique si non sit solvendo :.... multò manifestiùs in Deuteronomio. (XXIV. 12. *et* 13.) Non dormies super pignus ejus : Redditione reddes illi pallium circa solis occasum, et dormiet in pallio suo. Adhuc clariùs suprà. (XV. 2.) Dimittes omne debitum quod tibi proximus debet, et fratrem tuum non reposces : quoniam remissio Domini Dei tui invocata est. Porrò cùm debitum dimitti jubet, utique non exsoluturo, plus etiam est : et si exsoluturo, cùm reposci vetat, quid aliud docet, quàm non exsoluturo fœneremus; qui tantum detrimentum fœnori indixit.

S. Clemens Alexandrin. *Lib. 2. Stromatum, pag. 290. edit. Lugd. Batavor. ann. 1616. in fol. mihi 297.* Lex prohibet fratri fœnerari : fratrem nominans non eum solùm qui est ex iisdem natus parentibus, sed etiam qui fuerit ejusdem tribùs, ejusdemque sententiæ, et ejusdem verbi particeps ; non æquum censens ut ex pecuniis usuras legamus, sed, laxis manibus et animis, gratificemur egentibus. Deus enim est talis doni conditor. Jam verò qui libenter largitur, satis magnas accipit usuras, ea quæ sunt apud homines pretiosissima, nempe mansuetudinem, benignitatem, magnificentiam, bonam famam, laudemque et gloriam. An non hoc tibi videtur esse præceptum humanitatis, sicut illud : (*Deut.* XXIV. 15.) mercedem pauperis ipso die reddere ; docet oportere sine morâ exsolvere mercedem ministris.

S. Cyprian. *De lapsis, paulò post init. edit. Oxon. pag.* 89. Usuris multiplicantibus fœnus augere. Quid non perpeti tales pro peccatis ejusmodi mererentur ?

Lactant. *l. 6. Divinar. Institution. c. 18. initio.* Cultor Dei.... pecuniæ, si quam crediderit, non accipiat usuram, ut et beneficium incolume sit, quod succurrit necessitati, et abstineat se prorsùs alieno. In hoc enim genere officii debet suo esse contentus, quem oporteat aliàs ne proprio quidem parcere, ut bonum faciat ; plus autem accipere, quàm dederit, injustum est. Quod qui facit : insidiatur quodammodo, ut ex alterius necessitate prædetur. At justus nunquam prætermittet, quominus aliquid misericorditer faciat, nec inquinabit se hujusmodi quæstu : sed efficiet, ut sine ullo suo damno, idipsum quod commodat, inter bona opera numeretur. Munus non accipiet à paupere, ut si quid ipse præstiterit, eò bonum sit, quò fuerit gratuitum.

S. Hilarius, *Tract. in Psal.* XIV. *n.* 15. *mihi pag.* 668. *in fine.* Tendit usque ad consummationem perfectam admonitio cœlestis, nam cui vitium omne detersit, cupiditatem quoque ei, quæ nimiùm nos detinet, pecuniæ avertit dicens : *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* (*Ps.* XIV. 51.) Fallax hoc beneficium et humanitas fraudulenta, et damnosa hæc benevolentia docetur. Quid enim tàm intolerabile, quàm ut indigenti ita beneficium tribuas, ut magis egeat ; et miseriam inopis opem laturus accumules ? Si Christianus es, quid à Deo præmii exspectas, ipse ab hominibus non beneficia exspectando, sed damna ? Si Christianus es, quid otiosam pecuniam tuam in reditum componis, et fratris tui inopiam pro quo Christus mortuus est, thesaurum tuum efficis ? si Christianus es, non quæro ut largiaris, saltem debitum sic reposce, ne spolies ; et memento eum, à quo usuram repetis, esse inopem et pauperem, propter quem Christus inops voluit esse et pauper. Itaque sive injuriam sive beneficium cùm pauperi præstas, Christo præstare te nosce, quia propter eum cùm Deus esset, indigentiam ejus est dignatus et nomen.

D. Basil. *in Psal.* XIV. *pag.* 72. Ezechiel (XVIII. 8.) in maximis ponit malis fœnus, et plus quàm sortem accipere : et lex illud luculenter prohibet dicens ; (*Deut.* XXIII. 19.) *Non fœnerabis fratri tuo* et proximo tuo.... Enim verò inhumanitas est maxima, si is, qui egestate premitur, mutuum ad vitæ subsidium quærat, dans verò minime sorte contentus, ex miseri calamitate proventus, et opes sibi excogitet. Dominus enim palàm nobis præcepit (*Matth.* V. 42.) : Ne vultum avertas ab eo, qui abs te mutuum petit... Pecunias, dic mihi, et quæstum quæris ex inope ? et si ille ditiorem te reddere potuisset, quid apud tuas januas quæsivisset ? Ad auxilium cùm advenerit, reperit hostem : auxiliare antidotum cùm quæsierit diligenter, in exitiale venenum incidit. Officium tuum fuerat, hominis depressi egestatem consolari ac leniorem reddere. Tu contrà potiùs adauges.... Da argentum domi nullo tuo usu conditum, nullà ipsum gravando accessione, cujus unius gratiâ utrique benè consultum fuerit : tibi in primis securitas aderit custodiæ, accipienti verò ex usu lucrum. Si autem et accessorium quæris, iis, quæ à Domino tibi tradentur, contentus esto. Ipse enim pro pauperibus fœnoris abs te commodati auctarium reddet : ab eo qui vere in nos benignus est, benignitatem exspecta. Quod enim accipis ex paupere, omne superat odii in homines exemplum. Ex calamitatibus pauperum quæstum facis, ex lacrymis argentum tibi corradis, nudum strangulas, famelicum cædis, misericordia

nulla, nulla cogitatio subit mentem cognationis, quæ tibi intercedit, cum eo qui miserè affligitur, et quæ hinc accrescunt lucra, benignitatem vocas? Væ dicentibus amarum dulce, et inhumanitatem humanitatem appellantibus.... Iniqua prorsùs mutui datio utrique danti pariter et accipienti, huic quidem in pecuniis, illi verò in ipsam animam damnum pœnamque affereus.... Igitur (*Matth.* v. 42.) à volente accipere mutuo ne vultum avertas, (*Psalm.* xiv. 5.) nec pecuniam tuam dederis ad usuram, ut tam ex veteri, quàm novâ lege, quæ conducibilia sunt edoctus bona, cum spe ad Dominum hinc emigres bonorum factorum usuras recepturus, in Christo Jesu Domino....

S. Greg. Nyssenus *Orat. contra Usurarios, tom.* 2. *pag.* 225. *edit. Paris. in fol. ann.* 1638. Propheta, pestifera fœnoris germina, usuras inquam, succidit, et ex hominum consortio funditùs evellit pecuniæ ad usuram collocationem.... Tu, quisquis es, odio habeto mores cauponum, cùm homo sis. Ama homines, non pecuniam; obsiste tantisper peccato.... Valedic superfluæ rerum copiæ et usuris, pauperumque amorem in te excita; et illum, (*Matth.* v. 42.) qui mutuum petit, ne averseris; ob inopiam tibi fit supplex, foribusque tuis assidet; cùm egens sit, confugit ad tuas copias, ut ab eo egestatem depellas. At tu contrarium facis, opitulator verteris in hostem: non enim opem fers, ut ex illa, quâ premitur inopiâ, evadat, et ab usuris pendendis liberetur; sed seris afflicto mala, nudum exsuens, vulneratum denuò vulnerans, curas curis accumulans, doloresque doloribus addens. Nam qui pecuniam cum fœnore reddendam accipit, pignus et arrham paupertatis accipit, specie beneficii exitium domum reportans.... Qui egeno pecuniam sub fœnore commodat, necessitatem illius non sublevat, sed calamitatem potiùs auget. Ne vixeris igitur specie humanitatis vitam inhumanam et efferatam; neque esto medicus qui perimat; nomen quidem et formam præ te ferens quasi serves;.... voluntate autem tuâ et animo ad alterius, qui se tibi committit, perniciem abutens. Segnis et insatiabilis est vita usurarii.... Vult omnia sibi sine satu, et inarata progigni, cui quidem aratrum est, calamus: ager, charta: semen, atramentum; pluvia, tempus, quod illi pecuniæ fructus occultis incrementis adaugeat et educat. Falx illi est, repetitio: area, domus, in qua miserorum fortunas ventilat, et quæ omnium sunt, propria sui ipsius videt. Imprecatur hominibus calamitates, ut coacti ad illum confugiant: odit, quibus res suæ sufficiunt, et quos mutuum sub usura petere non conspicit, in hostium numero habet.... Exactores et procuratores suos semper sequitur.... Quotidie numerat lucrum, summamque cupiditatem minime explet. Dolet ob argentum domi repositum, quod otiosum est et infructuosum.... Omnia largitur petentibus, non humanitatis, sed cupiditatis gratiâ. Da sponsori immortali.... Ne exigas lucrum, sed impende beneficium sine spe quæstûs, videbisque Deum non sine additamento rependere gratiam... Desiste, ô homo, à periculosâ curâ: abjicite spem excruciantem, ne, fœnus quærens, amittas et sortem. A paupere exigis redditus ac augmenta tuarum divitiarum: similiter facis ac si quis ex agro calore ingenti exsiccato vellet frumenti acervum, aut uvarum multitudinem ex vineâ post immissam grandinem, vel liberorum proventum ex infecundo ventre, vel lactis nutrimentum à feminis qui non pepererunt.... Æris et auri rerum parere non solitarum ne quære fœtum, neque coge paupertatem, ea, quæ divitum sunt, præstare, neque usuras pendere illum qui sortem petit, aut nescieus quàm mutui exposcendi necessitas digna sit misericordiâ. Quapropter Divina quoque Scriptura, quæ nos ad omnem pietatem informat, ubique usuras prohibet. (*Exod.* xxii. 25.) *Si fratri tuo mutuam dederis pecuniam, non urgebis illum....* (*Luc.* iv. 34.) Non dabitis mutuum his à quibus speratis recipere vicem: et alibi (*Matth.* xviii. 27. *et seq.*) sub specie parabolæ, durum et immitem servum graviter punit, quòd conservi procidentis non fuerit misertus, neque remiserit centum denarios, exiguum videlicet debitum, qui decies mille talentorum condonationem fuerat consecutus... (*Matth.* vi. 12.) *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Hoc quomodo à Deo postulabis, ô fœnerator? Quâ conscientiâ voti tui à Deo particeps fieri cupis, qui omnia accipis, et nihil dare

nosti ? An nescis preces tuas nihil esse aliud quàm inhumanitatis tuæ repetitionem ? Quid remisisti, quòd remissionem petis ? Redde fratri tuo, à quo injustè surripuisti.... Si non esset tanta multitudo usurariorum, non esset tanta copia pauperum.... An non exactio usuræ est, quæ domos evertit, divitias dissipat, efficitque ut qui honesto et nobili loco nati sunt, deteriorem vitam vivant, quàm servi.... et qui fœnebrem pecuniam accipiunt, perbrevi temporis spatio abundant, posteà verò paternis sedibus excidunt.... Ecquid respondebis accusatus incorrupto judici ?.... Tunc serâ et infructuosâ pœnitentiâ duceris ; luclusque gravissimus te incesset, et pœnâ inevitabili punieris : nec tibi adjumento erit aurum nec opem feret argentum. Amarior felle erit fœneris acceptio..... Ego quidem dandum et donandum esse prædico et annuntio. Deindè ad mutuum quoque exhortor. Altera enim donationis species est mutuum ; sed addo hoc dandum esse sine fœnore et exactione usurariâ, eoque modo, quo divina oracula præcipiunt. Æque enim obnoxius est pœnæ, qui non dat mutuum, et qui dat sub condicione usuræ.

Homil. 4. in Ecclesiasten, pag. 410. tom. 1. Edit. Paris. in fol. ann. 1638. Improbum fœnoris inventum, qui aliud latrocinium et parricidium nominaverit, non procul ab eo quod decet, aberraverit. Quid enim refert an clanculum perfossis muris, prædonis more, aliena habeas, et prætereuntis cæde te eorum, quæ habeat, dominum constituas : an fœnoris necessitate acquiras ea, quæ ad te non pertinent ? O malum vocabulum, fœnus fit nomen latrocinii ! ò acerbas nuptias ! ò improbam conjunctionem, quam natura quidem non cognovit. Avarorum autem morbus inter inanima innovavit. O graves et molestos conceptus, ex quibus ejusmodi fœtus, nempe fœnus enascitur.... (*Psal.* VII. 15.) *Ecce parturiit injustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem.* Hic est ille partus, quem parturiit quidem avaritia, parit autem iniquitas, et obstetricatur inhumanitas.... Non enim (*avarus*) calamitati fœnore affert remedium, sed eam magis auget.... In calamitatibus eorum, qui premuntur angustiis, avarorum fœnora luxuriant.

S. AMBROS. *Lib. de Tobia. cap. 2. n. 7.* Quod igitur commendavit pecuniam, et non fœneravit, justi servavit officium. Malum est enim fœnus, quo quæruntur usuræ.... Illud fœnus est jure exsecrabile, dare in usuram pecuniam, quod lex prohibet. Sed Tobias hoc refugiebat, qui monebat filium ne præceptum Domini præteriret, ut ex substantiâ suâ eleemosynam faceret, non pecuniam fœneraret, non averteret faciem suam ab ullo paupere. Hæc qui monet, condemnat usuras fœnoris, ex quo multi quæstum fecerunt, et multis commodare pecunias negotiatio fuit. Et quidem eam prohibuerunt Sancti.

N. 8. Quò gravius malum fœnus est, eò laudabilior, qui illud refugit. Da pecuniam si habes, prosit alii quæ tibi otiosa est.

N. 11. Talia sunt vestra, divites, beneficia. Minus datis, et plus exigitis. Talis humanitas, ut spolietis etiam cum subvenitis. Fœcundus etiam vobis pauper est ad quæstum.... Usuras solvit, qui victu indiget ; an quidquam gravius ? Ille medicamentum quærit, vos offertis venenum. Panem implorat, gladium porrigitis. Libertatem obsecrat, servitutem irrogatis. Absolutionem precatur, in forma laquei nodum stringitis.

Cap. 4. n. 12. Hanc præcipuè injustitiam deplorat sanctus David, dicens (*Ps.* LIV. 10. 12.) : *Vidi iniquitatem et contradictionem in civitate, et non deserit de plateis ejus usura et dolus....* Mali fœneratores qui dederunt pecuniam ut interficerent auctorem salutis : mali et isti, qui dant ut interficiant innocentem.... Quod proscriptio tyrannorum, aut latronum manus operari solet, hoc sola fœneratoris nequitia consuevit inferre.

N. 13. Quid vobis iniquius, qui nec sic capitis solutione estis contenti ? Quid vobis iniquius, qui pecuniam datis, et vitam obligatis et patrimonium ? Accipitis aurum argentumque pro pignore, et adhuc illum debitorem dicitis, qui vobis plus credidit, quàm accepit à vobis ? vos creditores adscritis, qui amplius debetis : vos, inquam, dicitis creditores, qui non homini, sed pignori credidistis.

Cap. 6. n. 23. Nihil nequius fœneratoribus, qui aliena damna, lucra sua arbitrantur ; et dispendio suo deputant quidquid ab aliis possidetur.

Can. 7. n. 2. Ambos ergo videt Dominus, fœneratorem, et debitorem :

occurrentes sibi spectat ambos, testis alterius iniquitatis, alterius injuriæ : illius avaritiam condemnat, hujus stultitiam.

Cap. 8. *n.* 32. Simul illud adverte, quòd fœneratio prævaricationis materia judicata sit : quòd is facilè recedat à Domino, qui fœneratori se polluerit obligare. Fœnus enim radix mendacii, causa perfidiæ est. *Ego*, inquit, *vos non vendidi, sed peccatis vestris venditi estis.* Ergo qui se fœneratori obligat, ipse se vendit ; et quod pejus est, vendit se non ære, sed culpâ.

Cap. 12. *n.* 50. Quid enim tetrius eo, qui hodie fœnerat, et cras expetit ? Et odibilis, inquit, homo hujusmodi. Oblatio quidem blanda, sed immanis exactio. Verùm ipsa oblationis humanitas facit et exactionis sævitiam : protulit pecuniam, hypothecas exigit, et in suis apothecis recondit. Una pecunia fœneratoribus datur, et quàm multa à debitoribus exiguntur ?

Cap. 14. *n.* 46. Non novum nec perfunctorium hoc malum est, quod veteris atque divinæ præscripto legis inhibetur. Populus, qui despoliaverat Ægyptum, qui pede transierat mare, monetur à fœnoris pecuniâ cavere naufragia. Et cùm de aliis peccatis semel aut multùm iteratâ admonitione præscripserit, de fœnore sæpius intimavit. Habes in Exodo (XXII. 25.) : Quòd si pecuniam fœneraveris pupillo, orphano, pauperi, apud te non suffocabis eum, non impones illi usuram. Ostendit quid sit suffocare, id est, usuram imponere ; strangulat enim, et quod pejus est, animam laqueus creditoris : quo sermone et prædonis violentiam, et deformis nodum mortis expressit. * *Quòd si pignus acceperis vestimentum propinqui tui, ante solis occasum restitues illud ; est enim hoc coopertorium ejus tantum, hoc vestimentum turpitudinis ejus, in quo dormiet. Quòd si itaque proclamaverit ad me, exaudiam eum...* (*Ibid.* 26. 27.) Usuram petere, suffocare est... Quid est fœnerare ? hominem occidere.

N. 49. Plerique refugientes præcepta legis, cùm dederint pecuniam negotiatoribus, non in pecunia usuras exigunt, sed de mercibus eorum, tanquam usurarum emolumenta percipiunt ; ideò audiant quid lex dicat : * *Neque usuram escarum accipies, neque omnium rerum quascunque fœneraveris fratri tuo.* (*Deut.* XXIII. 19.) Fraus enim ista et circumscriptio legis est, non custodia. Et putas te piè facere, quia à negotiatore velut munus suscipis ? Inde ille fraudem facit in mercium pretio, unde tibi solvit usuram. Fraudis illius tu auctor, tu particeps, tibi proficit quidquid ille fraudaverit. Et esca usura est, et vestis usura est : quod velis ei nomen imponas, usura est. Si licitum est, cur vocabulum refugis, cur velamen obtexis ? Si illicitum est, cur incrementum requiris ?

Cap. 15. *n.* 51. Cui meritò nocere desideras, cui jure inferuntur arma, huic legitimè indicantur usuræ... Ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere Sine ferro dimicat, qui usuram flagitat : sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuerit usurarius exactor inimici. Ergo ubi jus belli, ibi etiam jus usuræ.

N. 52. Denique etiam in Levitico præscribit lex usuram à fratre non esse poscendam. Sic enim habet, * *Et vivet frater tuus tecum ; pecuniam tuam non dabis illi in usuram, et in amplius recipiendum non dabis illi escas tuas.* (*Levit.* XXV. 36. *et* 37.) Generaliter hæc sententia Dei omne sortis exclusit augmentum... Undè et David et benedictum existimavit, et dignum habitatione cœlesti, *qui pecuniam non dedit in usuram.* (*Psal.* XIV. 5.) Si ergo qui non dedit, benedictus ; sine dubio maledictus, qui ad usuram dedit.

Cap. 16. *n.* 54. Cæterùm Dominus in Evangelio talibus magis existimat fœnerandum, à quibus redhibitio non speretur. Sic enim ait : (*Luc.* VI. 34. *et* 35.) *Et si mutuum dederitis à quibus speratis recipere, quæ vobis est gratia ? nam peccatores peccatoribus fœnerant, ut recipiant : Verumtamen amate inimicos vestros, et benefacite eis, et mutuum date nihil sperantes ; et erit merces vestra multa in cœlo* ; advertitis quod nomen à Domino fœnerator acceperit, quod nomen etiam qui fœnori vestro fuerit obligatus. *Peccatores*, inquit, *peccatoribus fœnerant, ut recipiant :* uterque peccator, et fœnerator, et debitor.

S. CHRYSOST. *Hom.* 5. *in Matth. in fine.* Fœnerare undè possis non mortem fructificare, sed vitam. Istæ namque usuræ Regnum, illæ au-

tem acquirunt gehennam : illæ enim avaritiæ sunt, istæ verò Philosophiæ : illæ crudelitatis, istæ verò pietatis.... Nihil enim præsenti usurâ turpius, nihil crudelius. Siquidem hujusmodi fœnerator negotiatur aliena discrimina, et uberiores quæstus de alterius infelicitate consequitur.... Cùm profectò, prætextu miserendi, atque opem ferendi majorem, misero foveam crudelitatis effoderit, specie juvandi alterens inopem, ac manum porrigendo dejicions, quasi in portum ex tempestate suscipiens, sed improviso turbine in multo magis crudele naufragium, velut inter scopulos ac latentia saxa demergens.

Hom. 57. in Matth. circa finem.) Gravis, dilectissimi, morbus et magno studio indigens in Ecclesiam incidit. Nam cùm neque à justis quidem laboribus recondere pecuniam jubeamur, sed apertas pauperibus domos tenere, ex aliorum inopia opes nobis colligimus, excusabile avaritiæ ac rapinæ genus invenisse putantes.... puniemur, nisi desinamus pauperes conterere.... Ea enim de causa pecuniâ abundas, ut paupertate homines liberes, non ut in paupertatem cauponando intrudas.... Cur, omisso Deo, humano lucro sollicitaris.... Non audis quia, veteri etiam testamento prohibitur? Sed quænam est mullorum excusatio? Fœneratus sum, aiunt, sed pauperi obtuli. Bona verba, quæso, talia Deus sacrificia non accipit. Noli cavillare legem, multò melius est non dare pauperi, quàm hoc modo dare.... An non et vos usuras sortes appellatis? quòd si qui hæc faciunt, ita censent : cogita jam qualis Dei *de* hac re sententia sit. Quòd si exteriores legum conditores interrogare volueris, disces ab illis, quia extremæ impudentiæ signum fœnus semper judicatum est : quare nec amplissimos homines, quos Senatores appellant, hujusmodi emolumentis deturpari sinunt, sed lege prohibent, ne qui rem publicam gerunt, tali lucro maculentur. Quomodo igitur horrescere non oportet, si talentum regno cœlorum honorem non tribuis, quantum legislatores senatui? sed nimis tibi cœlum videtur quam terra.... nec te pudet talem in hac re excusationem excogitare. Quid enim irrationabilius inveniri potest, quàm ut sine agro et pluviâ et aratro seminare contendas? Has ob res omnes, qui hanc pestiferam agriculturam invenerunt, zizania metunt, quæ igni æterno tradentur.... cùm Deus nolit quod dederis, (*te*) accipere : Date namque illis, inquit, à quibus accipere non putatis : tu etiam plus quàm dederis, flagitas, et quod nunquam dedisti, illud quasi debitum exigis : et putas majorem hinc tibi, atque affatim bonorum copiam præparari, unde inexstinguibilem ardorem ignis tibi incendis.

Hom. 41. in Genesim (*paulò post initium*)... In his sensibilibus pecuniis prohibuit, ne quis usuram acciperet. Quare et ob quam causam? Quia uterque magno damno afficitur. Nam debitor quidem inopiâ atteritur, creditor autem augens divitias, et peccatorum accumulat sibi multitudinem. Proindè ab initio olim Judæis crassioribus tale dedit præceptum, dicens (*Deut.* XXIII. 19.) ; *Non fœnerabis fratri tuo et proximo tuo.* Quâ igitur excusatione digni erunt, qui Judæis sunt inhumaniores, et post gratiam et Unigenitum a Domino misericordiam inveniuntur his, qui sub lege fuerunt, inferiores, imò pejores.

S. HIERONYM. *Comm. in Ezechiel. c. 18. p. 823.* Duodecimum numerum tenet : et ad usuram non commodaverit, sive, ut 70. transtulerunt, pecuniam suam ad usuram non dederit. In Hebraico cunctarum specierum usura prohibetur : in 70. tantùm pecuniæ. Juxta quod et in quarto decimo Psalmo scriptum est : *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Et quomodo dicitur : (*Deut.* XXIII. 19. 20.) *Fratri tuo non fœnerabis, alieno autem fœnerabis.* Sed vide profectum : in principio legis à fratribus tantùm fœnus tollitur ; in Propheta ab omnibus usura prohibetur, dicente Ezechiele : (XVIII. 8.) *Pecuniam suam non dedit ad usuram.* Porrò in Evangelio virtutis augmentum est, præcipiente Domino : (*Luc.* VI. 34. *et* 35.) *Fœneramini his, à quibus non speratis recipere.* Sequitur in tertio decimo loco : Et amplius non acceperit. Putant quidam usuram tantùm esse in pecunia : quod prævidens Scriptura divina, omnis rei auferi superabundantiam, ut plus non recipias quàm dedisti. Solent in agris frumenti et milii, vini, et olei, cæterarumque specierum usuræ exigi ; sive, ut appellat sermo divinus, *abundantiæ* : verbi

gratiâ, ut hiemis tempore demus decem modios, et in messe recipiamus quindecim, hoc est, amplius partem mediam. Qui justissimum se putaverit, quartam plus accipiet portionem, et solent argumentari ac dicere : Dedi unum modium, qui satus, fecit decem modios. Nonne justum est, ut medium modium de meo plus accipiam, cùm ille meâ liberalitate, novem et semis de meo habeat ? *Nolite errare*, inquit Apostolus, (*Galat.* VI. 7.) *Deus non irridetur*..... Respondeat enim nobis breviter fœnerator misericors, utrum habenti dederit, an non habenti ? Si habenti, utique dare non debuerat ; sed dedit quasi non habenti. Ergo quare plus exigit, quasi ab habente ? Alii pro pecunia fœnerata solent munuscula accipere diversi generis, et non intelligunt usuram appellari et superabundantiam, quidquid illud est, si ab eo quod dederint, plus acceperint....

S. AUG. *In Ps.* XXXVI. *Serm.* 3. *n.* 6. Nolo sitis fœneratores, et ideò nolo, quia Deus non vult. Nam si ego volo, et Deus vult, agite : si autem Deus non vult, etiam si ego vellem, malo suo ageret qui ageret. Undè apparet Deum hoc nolle ? Dictum est alio loco, *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* (*Psal.* XIV. 5.) Et quàm detestabile sit, quàm odiosum, quàm exsecrandum, puto quia et ipsi fœneratores noverunt.... Si fœneraveris homini, id est, mutuam pecuniam tuam dederis, à quo aliquid plus, quàm dedisti, exspectes accipere, non pecuniam solam, sed aliquid plus quàm dedisti, sive illud triticum sit, sive vinum, sive oleum, sive quodlibet aliud : si plus, quàm dedisti, exspectas accipere, fœnerator es, et in hoc improbandus, non laudandus.

Enarrat. in Ps. CXXVIII. *n.* 6. Noli fœnerare : tu accusas Scripturam dicentem, (*Psal.* XIV. 5.) *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Non ego illud scripsi, non de ore meo primò exiit : Deum audi. Et ille, Clerici non fœnerent. Et fortè qui tibi loquitur, non fœnerat : sed si fœnerat.... Nunquid fœnerat qui per ipsum loquitur ? Si facit quod tibi dicit, et non tu facis ; tu in ignem, ille in Regnum. Si non facit quod tibi dicit, et pariter facit mala, quæ facis, et dicit bona, quæ non facit ; pariter in ignem.... Aut Moyses est qui tibi loquitur, id est, bonus et justus famulus Dei ; aut Pharisæus est cathedram Moysi sedens. Audisti et de ipsis : (*Matth.* XXIII. 1.) *Quæ dicunt facite ; quæ autem faciunt, facere nolite.* Non habes tu undè te excuses, quando sermo Dei tibi loquitur : quia non potes interficere sermonem Dei, criminari quæris eos, per quos loquitur tibi sermo Dei.... Audent etiam fœneratores dicere : Non habeo aliud undè vivam. Hoc et mihi latro diceret, deprehensus in fauce ; hoc et effractor diceret, deprehensus circa parietem alienum ; hoc mihi et leno diceret, emens puellas ad prostitutionem ; hoc et maleficus incantans mala, et vendens nequitiam suam : quidquid tale prohibere conaremur, responderent omnes, quia non haberent undè viverent, quia indè se pascerent : quasi non hoc ipsum in illis maximè puniendum est, quia artem nequitiæ delegerunt, undè vitam transigant, et indè se volunt pascere, undè offendant eum, à quo omnes pascuntur.

Ad Macedon. Epist. 153. *aliàs* 54. *n.* 25. *in fine in Decreto Grat. causa* 14 *quæst.* 14. Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges et judices reddi jubent ? An crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diviti, quàm qui trucidat pauperem fœnore ? Hæc, atque hujusmodi malè utique possidentur : et vellem restituerentur : sed non est quo judice repetantur. Jam si verò prudenter intueamur, quod scriptum est, (Fidelis hominis totus mundus divitiarum est, infidelis autem nec obolus :) nonne omnes, qui sibi videntur gaudere licitè conquisitis, eisque uti nesciunt, aliena possidere convincimus ? Hoc enim certè alienum non est, quod jure possidetur : hoc autem jure, quod justè ; et hoc justè, quod benè. Omne igitur, quod malè possidetur, alienum est : malè autem possidet, qui malè utitur.

S. LEO. *Serm.* 16. *de jejunio* 18. *mensis* 6. *c.* 2.... Qui pecunias amat, et multiplicare opes suas immodicis optat augmentis, hoc potiùs sanctum fœnus exerceat (*Eleemosynam*), et hac usurarum arte dilexeat, ut non hominum laborantium capiat necessitates, ne per dolosa officia laqueos incidat insolubilium debitorum, sed illius sit creditor, illius fœnerator

Lege Ecclesiasticâ. Id patet plurimis Conciliis, quæ et ipsa sunt firmissima Apostolicæ traditionis argumenta. Hæc enim Concilia non novum jus statuunt, sed usuram damnant absolutè, ut divinâ lege prohibitam. Concilium primum œcumenicum Nicææ habitum, Concilium Eliberitanum, Concilium Arelatense, Concilium Carthaginense primum, Carthaginense tertium, Carthaginense quartum, Concilium Lateranense secundum œcumenicum, Concilium Viennense œcumenicum, quod expressè definivit hæresim esse, si quis asserat usuram non esse peccatum. (l) Illas qui dicit : *Date, et dabitur vobis ; et quâ mensurâ mensi fueritis, eâdem remetietur vobis....* (*Luc.* VI. 38.) Sed injusta et impudens avaritia, quæ beneficium se dicit præstare, cùm decipit .... meritò in hoc frequenter incurrit, ut ei cupiditas injusti lucri, non injusti causa sit damni.

Cap. 3. Undè quilibet sequatur eventus, mala semper est ratio fœnerantis, cui pecuniam et minuisse, et auxisse peccatum est : ut aut miser sit amittendo quod dedit, aut miserior accipiendo quod non dedit. Fugienda prorsus est iniquitas fœnoris ; et lucrum, quod omni caret humanitate, vitandum est. Multiplicatur quidem facultas injustis et tristibus incrementis, sed mentis substantia contabescit : quoniam fœnus pecuniæ, funus est animæ :.... et à tabernaculo Dei ostenditur alienus, et à sancto monte ejus extraneus, qui dolosum quæstum de pecuniæ suæ captat usuris ; et dum per aliena cupit damna ditari, æternâ dignus est egestate puniri.

Epist. 3. *cap.* 3. *aliàs Epist.* 1. Nec hoc quoque prætereundum esse duximus, quosdam lucri turpis cupiditate captos usurariam exercere pecuniam, et fœnore velle ditescere. Quod nos, non dicam in eos, qui sunt in clericali officio constituti, sed in laïcos cadere, qui Christianos se dici cupiunt, condolemus. Quod vindicari acrius in iis, qui fuerint confutati, decernimus : ut omnis peccandi opportunitas adimatur.

Cap. 4. Illud etiam duximus præmonendum, ut sicut non suo, ita nec alieno nomine, aliquis clericorum exercere fœnus attentet : indecens enim est crimen suum commodis alienis impendere. Fœnus autem hoc solum aspicere et exercere debemus, ut quod hic misericorditer tribuimus, ab eo Domino, qui multipliciter et in perpetuum mansura retribuet, recipere valeamus.

(l) Conc. Nicænum, *Can.* 17. *c.* 31. *ann.* 325. *col.* 243. *T.* 2. Quoniam plerique Ecclesiastici avaritiam et turpem quæstum sectantes, obliviscuntur divinæ Scripturæ dicentis (*Psal.* XVI. 5.) : *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram :* et fœnerantes, centesimas exigunt : justum duxit sanctum et magnum Concilium, ut si quis comperiatur post hanc sanctionem usuras capere ex negotiatione, aut aliter rem consectari, aut sescuplas exposcere, aut aliud quidpiam excogitare turpis lucri causâ, de clero dejicietur, et alienus ab Ecclesiastico ordine erit.

Conc. Eliberitanum. *ann.* 305. *can.* 20. Si quis clericorum detectus fuerit usuras accipere, licuit eum degradari et abstineri. Si quis etiam laïcus accepisse probatur usuras, et promiserit, correctus jam, se cessaturum hæc ulteriùs exacturum, placuit, ei veniam tribui : si verò in ea iniquitate duraverit, ab Ecclesia esse projiciendum.

Conc. Arelatense I. *can.* 12. *ann.* 314. De ministris, qui fœnerant, placuit eos juxta formam divinitus datam à communione abstineri.

Conc. Carthaginense I. *can.* 13. *ann.* 348. *col.* 717. *T.* 2. *edit. Labb.* Abundantiùs Episcopus Adrumetinus dixit : In nostro Concilio statutum est, ut non liceat clericis fœnerari. Quod si et Sanctitati tuæ, et huic Concilio videatur, præsenti placito designetur. Gratus Episcopus dixit... De quibus apertissimè divina Scriptura sanxit, non differenda sententia est, sed potiùs exsequenda. Proindè quod in laïcis reprehenditur, id multò magis in clericis oportet prædamnari. Universi dixerunt : Nemo contra Prophetas, nemo contra Evangelia facit sine periculo.

Conc. Carthag. III. *can* 16. *ann.* 397. Ut nullius clericorum amplius

omnes Ecclesiæ definitiones, aliasque multas, quas brevitatis causâ consultò omittimus, legere licet in collectionibus juris canonici. (K)

recipiat, quàm cuiquam accommodaverit : si pecuniam accipiat, speciem eamdem, quantam dederit, accipiat : et quidquid aliud tantum, quantum dederit, accipiat.

Conc. Carthag. IV. *ann.* 398. *can.* 67. Seditionarios nunquam ordinandos clericos, sicut nec usurarios, nec injuriarum suarum ultores.

Conc. Lateranense II. Generale *ann.* 1159. *canon.* 13. *col.* 1005. *T.* 10. Porrò detestabilem et probrosam divinis et humanis legibus per Scripturam in veteri et in novo testamento abdicatam ; illam, inquam, insatiabilem fœneratorum rapacitatem damnamus, et ab omni Ecclesiastica consolatione sequestramus : præcipientes, ut nullus Archiepiscopus, nullus Episcopus, vel cujuslibet ordinis Abbas, seu quivis in ordine et clero, nisi cum summa cautela, usurarios recipere præsumat, sed in tota vita infames habeantur : et nisi resipuerint, Christianâ sepulturâ priventur.

Clementinar. *Lib.* 5. *Titul.* 5. *Clement. unic.* §. 3. Sanè si quis illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare præsumat exercere usuras non esse peccatum : decernimus velut hæreticum puniendum, locorum nihilominus ordinariis et hæreticæ pravitatis inquisitoribus districtiùs injungentes, ut contra eos, quos de errore hujusmodi diffamatos invenerint, aut suspectos, tanquam contra diffamatos, vel suspectos de hæresi procedere non omittant.

(K) *Decret.* Grat. *causa* 14. *Ex* Concil. Agathensi, *quæst.* 3. *cap.* 4. Usura est, ubi amplius requiritur, quàm datur : verbi gratiâ, si dederis solidos decem, et amplius quæsieris : vel dederis frumenti modium unum, et super aliquid exegeris.

Quæst. 4. *c.* 1. Clerici aut ab indignis quæstibus noverint abstinendum, et ab omni cujuslibet negotiationis ingenio, vel cupiditate cessandum, aut in quocunque gradu sint positi, si cessare noluerint, mox à clericalibus officiis abstinere cogantur.

Cap. 4. Si quis oblitus timorem Domini, et sanctam Scripturam, quæ dicit : (*Psal.* xiv. 5.) *Pecuniam suam non dedit ad usuram ;* post hanc cognitionem magni concilii fœneraverit, et centesimas exegerit, aut ex quolibet negotio turpe lucrum quæsierit, aut per diversas species vini, vel frugis vel cujuslibet rei emendo, vel vendendo, aliqua incrementa susceperit, de gradu suo dejectus, alienus habeatur à clero.

Cap. 5. Si quis clericus solidum in necessitate præstiterit, hoc de vino, vel frumento accipiat, quod mercandi causâ, tempore statuto decretum fuerit venundari. Cæterum si speciem non habuerit necessariam, ipsum, quod dedit, sine ullo augmento recipiat.

Cap. 6. Quicunque tempore messis, vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam, vel vinum, verbi gratiâ de duobus denariis comparat modium unum, et servat usque dum vendatur denariis quatuor, aut sex, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus.

Decret. Gregor. IX. *lib.* 5. *tit.* 19. *de usuris, cap.* 1. Plures clericorum : (et infrà) Generalis Concilii decrevit auctoritas, ut nullus constitutus in clero, vel hoc vel aliud genus usuræ exercere præsumat. Et si quis alicujus possessionem, datâ pecuniâ sub hac specie, (vel conditione,) in pignus acceperit, si sortem suam (deductis expensis) de fructibus jam percepit, absolutè possessionem restituat debitori. Si autem aliquid minus habet, eo recepto, possessio liberè ad dominum revertatur. Quòd si post hujusmodi constitutum in clero, quisquam exstiterit, qui detestandis usurarum lucris insistat, Ecclesiastici officii periculum patiatur : nisi fortè Ecclesiæ beneficium fuerit, quod redimendum ei hoc modo de manu laïci videatur.

Cap. 2. Quoniam non solùm viris Ecclesiasticis, sed etiam quibuslibet aliis periculosum est usurarum lucris intendere : auctoritate præsentium duximus injungendum, ut eos, qui de possessionibus, vel arboribus, quas tenere in pignore noscuntur, sortem (deductis expensis) receperunt : ad eadem pignora restituenda sine usurarum exactione, Ecclesiasticâ districtione compellas.

Cap. 3. Quia in omnibus ferè locis ita crimen usurarum invaluit, ut multi (aliis negotiis prætermissis) quasi licitè usuras exerceant, et qualiter utriusque testamenti paginâ condemnentur, nequaquam attendant. Ideoque constituimus, quòd usurarii manifesti nec ad communionem admittantur altaris, nec Christianam (si in hoc peccato decesserint) accipiant sepulturam, sed nec oblationes eorum quisquam accipiat. Qui autem acceperit, vel Christianæ tradiderit sepulturæ, et quæ acceperit, reddere compellatur; et donec ad arbitrium Episcopi sui satisfaciat, ab officii sui maneat exsecutione suspensus.

Cap. 4. Super eo verò, et infrà: Respondemus, quòd cùm usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus: quia cùm Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multò magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captivi, usurarum crimine involvatur.

Cap. 5. Cùm tu manifestos usurarios juxta decretum nostrum, quod nuper in Concilio promulgatum est, communione altaris, et Ecclesiasticâ præceperis sepulturâ privandos, donec reddant quod tàm pravè receperant: quidam eorum ad excusandas excusationes in peccatis, imprudenter affirmant illas duntaxat usuras restituendas, quæ sunt post interdictum nostrum receptæ... Quòd sive ante, sive post interdictum nostrum usuras extorserint, cogendi sunt per pœnam, quam statuimus in Concilio, eas his, à quibus extorserunt, vel eorum hæredibus restituere, vel, his non superstitibus, pauperibus erogare, dummodò in facultatibus habeant, undè ipsi possint eas restituere: cùm juxta verbum B. Augustini, *non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Illi autem, qui non habent in facultatibus undè usuras valeant restituere, non debent ullâ pœnâ mulctari, cùm eos nota paupertatis evidenter excuset. Possessiones verò, quæ de usuris comparatæ sunt, debent vendi, et ipsarum pretia his, à quibus usuræ sunt extortæ, restitui: ut sic non solùm à pœna, sed etiam à peccato possint, quod per usurarum extorsionem incurrerant, liberari.

Cap. 7. Prætereà parœcianis tuis usuras recipere interdicas, qui si parere contempserint, si clerici sint, eos ab officio beneficioque suspendas; si laïci, usque ad dignam satisfactionem ipsos vinculo excommunicationis astringas.

Cap. 7. Tua nos duxit fraternitas consulendos, quid sit de usurariorum filiis observandum, qui eis in crimine usurarum defunctis succedunt, aut extranei, ad quos bona usurariorum asseris devoluta? Tuæ igitur quæstioni litteris præsentibus respondemus, quòd filii ad restituendas usuras eà sunt districtione cogendi, quâ parentes sui si viverent, cogerentur. Id ipsum etiam contra hæredes extraneos credimus exercendum.

Cap. 10. Consuluit nos tua devotio, an ille in judicio animarum quasi usurarius debeat judicari, qui non aliàs mutuo traditurus, eo proposito mutuam pecuniam credit, ut licèt omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat. Et utrum eodem reatu criminis involvatur, qui (ut vulgò dicitur) non aliter parobolam juramenti concedit, donec, quamvis sine exactione, emolumentum aliquod indè percipiat. Et an negotiator pœnâ consimili debeat condemnari, qui merces suas longè majori pretio distrahit, si ad solutionem faciendam prolixioris temporis dilatio prorogetur, quàm si ei incontinenti pretium persolvatur. Verùm, quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evangelio Lucæ manifestè cognoscitur, in quo dicitur: (VI. 34.) Date mutuum, nihil indè sperantes: hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, (cùm omnis usura et superabundantia prohibeatur in lege) judicandi sunt malè agere, et ad ea, quæ taliter sunt accepta, restituenda, in animarum judicio efficaciter inducendi.

Cap. 13. Tuas dudum recepimus quæstiones, quòd quidam usurarii eos, quibus dant pecuniam ad usuram, præstare faciunt juramentum, quòd usuras non repetant, et super his, quas solverint, nullam moveant quæstionem. Nos igitur respondemus, ut usurarios ipsos per censuram Ecclesiasticam, appellatione remotâ, compellas ante usurarum solutionem ab earum exactione desistere, vel restituere ipsas, postquam fuerint persolutæ, ne de dolo et fraude contingat eos commodum reportare.

Lege Civili. Nobis sufficit hìc mentionem facere legum in nostro Galliarum regno latarum. Antiquiores continent libri Capitulares Galliæ Regum. (L) His addendæ Sanctiones Regum posteriorum S. Ludovici, Philippi IV., Philippi VI., Ludovici XII., Francisci I., Caroli IX., Henrici III., Comitiorum Blesensium, etc. (M) Has omnes

Sexti DECRETAL. *Lib.* 5. *tit.* 5. *cap.* 1. Usurarum voraginem (quæ animas devorat, et facultates exhaurit) compescere cupientes, constitutionem Lateranensis Concilii contra usurarios editam, sub divinæ maledictionis interminatione præcipimus inviolabiliter observari. Et quia, quò minor fœneratoribus aderit fœnerandi commoditas, eò magis adimetur fœnus exercendi libertas, hac generali constitutione sancimus, ut nec collegium, nec alia universitas, vel singularis persona cujuscunque sit dignitatis, conditionis aut statûs, alienigenas et alios non oriundos de terris ipsorum publicè fœnebrem pecuniam exercentes, aut exercere volentes, ad hoc domos in terris suis conducere, vel conductas habere, aut alias habitare permittant: sed hujusmodi usurarios manifestos omnes intra tres menses, de terris suis expellant, nunquam aliquos tales de cætero admissuri: nemo illis ad fœnus exercendum domos locet, vel sub alio titulo quocunque concedat. Qui verò contra fecerint, si personæ fuerint Ecclesiasticæ, Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, suspensionis; minores verò personæ singulares excommunicationis; si autem collegium, seu alia universitas, interdicti sententiam ipso facto se noverint incursuros. Quam si per mensem animo sustinuerint indurato, terræ ipsorum (quandiù in eis iidem usurarii commorantur) ex tunc Ecclesiastico subjaceant interdicto. Cæterùm si laïci fuerint, per suos ordinarios ab hujusmodi excessu (omni cessante privilegio) per censuram Ecclesiasticam compescantur.

Cap. 2. Quanquam usurarii manifesti de usuris, quas receperant, satisfieri expressâ quantitate vel indistinctè in ultima voluntate mandaverint: nihilominùs tamen eis Ecclesiastica sepultura denegetur, donec de usuris ipsis fuerit (prout patiuntur facultates eorum) plenariè satisfactum; vel illis quibus facienda est restitutio, si præstò sint ipsi, aut aliis qui eis possint acquirere, vel eis absentibus loci ordinario... Omnes autem Religiosos et alios, qui manifestos usurarios, contra præsentis sanctionis formam ad Ecclesiasticam ausi fuerint admittere sepulturam, pœnæ Lateranensis Concilii contra usurarios promulgatæ statuimus subjacere. Nullus manifestorum usurariorum testamentis intersit, aut eos ad confessionem admittat, sive ipsos absolvat: nisi de usuris satisfecerint, vel de satisfaciendo pro suarum viribus facultatum præstent (ut præmittitur) idoneam cautionem. Testamenta quoque manifestorum usurariorum aliter facta non valeant, sed sint irrita ipso jure.

(L) CAROLI MAGNI. *Capitul. L.* 1. *c.* 125. Usura est ubi amplius requiritur quàm datur. Verbi gratiâ, si dederis solidum, et amplius requisieris: vel si dederis modium vini frumenti, et iterùm super aliud exegeris. *Ex Concil. Agathens.*

Lib. 5. *c.* 36. Usuram non solùm clerici, sed nec laïci christiani exigere debent.

Lib. 6. *c.* 201. Quoniam venerandi canones, et divina prohibet auctoritas usuras accipere, ideò nullus hoc clericorum facere præsumat: et in quantum poterunt laïcis vetare studeant.

(M) *Statutum* S. LUDOVICI *ann.* 1254. Judæi cessent ab usuris.... et Judæi, qui hoc servare noluerint, compellantur, et transgressores legitimè puniantur, vivant omnes Judæi de laboribus manuum suarum et negotiationibus sine terminis vel usuris... De Christianis autem, sicut in eodem statuto continetur, prohibemus districtè quod nullas usuras habere faciant Barones, Seneschali nostri vel aliæ quæcunque personæ. Usuram intelligimus quidquid est ultra sortem.

PHILIPPUS IV. *Apud Montem Argivum*, 1311. *M. Januar.* Pro reformatione publica regni nostri, usuras à Deo prohibitas et à sanctis Patribus, nec non progenitoribus nostris damnatas, prohibemus omnibus et singu-

Ys, tam regnicolis nostris, quàm aliis in regno nostro quomodolibet conversare genus vel speciem quamlibet usurarum. Sed graviores usuras, substantias populi graviùs devorantes prosequimur attentiùs atque punimus. Pœnam enim corporis et bonorum ipso facto incurret regnicola, vel forensis, qui contra prohibitionem hujus præsumpserit usuras graves hujusmodi frequentare, seu per se, vel alium, se usuris ejusmodi exercendis conferre, recipiendo, vel exigendo ultra sortem unum denarium in septimana, quatuor denarios in mense, vel quatuor solidos in anno pro libra.

Ordonnance du 8. Décembre 1312. à Poissy. Comme nous ayons par paroles expresses défendues toutes manieres d'usures ja pour ce que nous plus asprement poursuivions et punissions les plus grieves usures, ainsi comme elles viennent de greigneur convoitise inique, et inhumanité, et qui plus grievement tourmentent le peuple et le commun des gens : nul homme de sain entendement ne devoit entendre que nous voulsissions souffrir ce que nous avons reprimé et défendu expressement. Mais à ce que ne se donne lieu de doute à aucuns simples ou malicieux : Nous declarons que Nous en l'ordonnance dessusdite avons réprouvé et défendu, et encore réprouvons et défendons toutes manières d'usures de quelque quantité qu'elles soient causées, comme elles sont de Dieu et des saints Pères défendues ; mais la peine de corps et d'avoir dessusdits nous ne mettons mie, fors contre ceux qui les plus grosses usures recevront, useront ou fréquenteront, selon qu'en l'ordonnance dessusdits se contient : mais pour ce que nous ne souffrons mie expressement usure de menue quantité, ainsi voulons être donnée simplement et de pleine barre défense à tous ceux à qui seront demandées, à la fin qu'ils ne les soient tenus de payer, et répétition à ceux qui les auront payées, de quelque manière ou quantité que soient icelles usures. Et voulons encore et commandons icelles usures de menue quantité, pour lesquelles nous n'avons pas mis la peine dessusdite, être corrigées et punies, et iceux qui les recevront, useront ou fréquenteront, être corriges et punis, ainsi comme selon Dieu et droiture, et profit public des sujets de notre Royaume sera à faire.

Philippe VI. *Au bois de Vincennes, 6. Août. 1349. art. 19.* Nous défendons toutes manières d'usures défendues de Dieu et de la sainte Eglise, et de nos prédécesseurs Rois de France.

Louis XII. *A Lyon, Juin 1510. art. 64.* Pour éviter à ce qu'aucunes usures se commettent en notre Royaume, enjoignons à tous nos Justiciers et Officiers que sans dissimulation et à toute diligence sur peine de suspension de leur Office, et d'amende arbitraire chacun en son detroit et jurisdiction s'enquièrent de ceux qui commettent usures manifestes, et par contrats feints et simulés, et procèdent contre les coupables, selon la disposition du droit, et l'exigence des cas.

Artic. 65. Défendons à tous Notaires de ne recevoir aucuns Contrats usuraires, sur peine d'être privés de leurs états, et d'amende arbitraire.

Art. 66. Afin que chacun soit plus enclin de dénoncer ceux qui commettent usures, ordonnons que ceux qui les dénonceront à justice, auront la tierce partie des amendes qui en viendront.

François I. *à Ys sur Thille, Octobre 1535. chap. 19. art. 12. repète mot-à-mot l'Ordonnance de Louis XII.*

A Fontaine-bleau, Mars 1567. Et pour du tout décharger et extirper les usures de nos Pays, Terres, et Seigneuries de notre obéissance : Nous en suivant plusieurs Edits et Ordonnances de nos Prédecesseurs Rois, avons icelles usures prohibées et défendues, prohibons et défendons sur peines de confiscation de tous les biens meubles et immeubles de ceux qui seront atteints et convaincus en avoir commis aucunes. Et lesquels biens nous dès-à-présent comme dès-lors, avons déclarés à nous acquis et confisqués : Et où lesdites personnes seraient continuans à commettre lesdites usures voulons et ordonnons iceux être bannis à perpetuité hors de notre Royaume, Pays, Terres et Seigneuries, sans que notre Cour ou autres Juges puissent aucunement modérer les mulctes et amendes ci-devant déclarées : sur peine d'en répondre en leurs propres et privés noms.

Arrêt de **la Cour** *du 25 Juillet 1565.* Il est défendu à toutes personnes

Sanctiones in unum collegerunt nostrates Jurisconsulti. (N)

Ex his legibus nulla discrimen statuit inter usuram à divitibus, et usuram à pauperibus acceptam; inter mutuum commercii causâ, ut vocant, et mutuum charitatis causâ datum, quam distinctionem excogitavit nuper scriptor,

de quelque qualité et condition qu'ils soient, marchands ou autres, tant hommes que femmes, d'exercer usures, par eux, ou par gens attirés et interposés, et de non prêter denier sous prétexte de commerce public à intérêt, soit sur gages, ou autrement, sur peine de confiscation de corps et de bien : et fut enjoint à tous ceux et celles qui en savent et connoissent aucuns d'en venir à révélation sur peine de cent livres parisis d'amende applicable au Roi, et de punition corporelle.

CHARLES IX. *à Paris, le* 20. *Janvier* 1567. Au Prévôt de Paris ou ses Lieutenans et Gens y tenans le Siège Présidial, commettons et enjoignons qu'appelé notre Procureur, auquel enjoignons y vacquer en toute diligence, informés bien et diligemment contre ceux qui ont usé et usent de pratiques illicites et réprouvées, et usures, en quelque sorte et maniere que ce soit, et autres choses qui vous seront par notre dit Procureur et autres nos commis baillez suivant nos Commissions, et procédés contre les coupables à leur faire et parfaire leur Procès ordinaire et extraordinaire jusqu'a Sentence définitive, et exécution d'icelle inclusivement, faisant restituer ce qui se trouvera mal acquis, nonobstant oppositions ou appellations quelconques, pour lesquelles ne voulons être différé.

HENRI III. *A Paris. Août* 1576. Disons, statuons et ordonnons que contre toutes personnes indifféremment de quelque qualité qu'elles soient, privilegiées ou autres, qui se trouveront et vérifieront avoir ci-devant exercé et exerceront ci apres les usures, il sera procédé par les peines portées par nos Ordonnances, et de nos Prédécesseurs sur ce faites, que nous entendons à cette fin être gardées de point en point en leur forme et teneur.

Le 6. *Octobre* 1576. Désirant de tout notre pouvoir extirper d'entre notre peuple un pernicieux et dommageable trafic, et faire venir en lumière la vérité du fait et entremise desdites usures : Vous mandons et commettons, voulons et nous plait, qu'incontinent et sans délai, vous ayez à faire défense de par Nous à son de trompe et cry public, par tous les lieux que verrez bon être, à toute personne, de quelque qualité et condition qu'elles soient, d'exercer usures par eux, ou par gens attirés et interposés, ni de prêter deniers ou Marchandises sous prétexte de commerce public à interêt, soit sur gages, par déguisement d'obligations et contracts, ou autrement s'entremettre du fait des usures, directement en quelque sorte et manière que ce soit, sur peine de punition corporelle ; avec injonction à toutes personnes qui en savent et connoissent aucuns, d'en venir à révélation à Justice dans six semaines après la publication sur peine de mille livres parisis d'amende, etc.

Aux Etats de Blois 1579. *art.* 202. Faisons inhibitions et défenses à toutes personnes de quelque état, sexe et condition qu'elles soient, d'exercer aucunes usures, ou prêter deniers à profit et intérêt.... et ce sur peine pour la première fois d'amende honorable, bannissement et condamnation de grosses amendes, dont le quart sera adjugé aux dénonciateurs ; et pour la seconde fois de confiscation de corps et de biens : ce que semblablement Nous voulons être observé contre les proxenestes médiateurs et entremeteurs de tels trafics et contrats illicites et réprouvés, sinon qu'ils vinssent volontairement à révélation, auquel cas seront exempts de ladite peine.

(N) *Videsis* La Conférence des Ordonnances, *seu Collationem Decretorum Regiorum à* D. LE GUENOIS, *typis impressam Paris.* 1678. *Tom.* 1. *Lib.* 4. *Tit.* 7. *Vide apud* FONTANONEM, *Tom.* 1. *Lib.* 3. *Tit.* 74. *Libri quem inscripsit :* les Edits et Ordonnances des Rois de France depuis Louis VI jusqu'à présent, *eadem Regum Franciæ Edicta à Ludovico VI ad annum* 1611. *quo hunc librum typis emisit Parisiis.*

nescio quis. Omnes usuram absolutè prohibent. Atque hæc quidem ratio est, cur Judices impendia rei mutuò datæ nunquam creditori adjudicent à die suscepti æris alieni, sed solùm à die postulatæ coram Judice rei creditæ. Tunc enim supponunt Judices solutionis dilationem vergere in damnum creditoris, illudque damnum esse impendiorum adjudicatione compensandum.

I. Nunquamne licet usuram mutuo datæ pecuniæ sumere?

R. Non licet, nisi quando ratione mutui lucrum cessat vel damnum emergit. (O) Illud autem quotidiè usu venit; apud negotiatores quidem frequenter, apud cæteros autem homines non admodùm raro. Res adductis in medium exemplis patebit. Annuum et perpetuum reditum, domum, agros, officium, merces, ex quibus certum mihi lucrum advenit, sum jam jam præsenti pecuniâ comparaturus. Hanc tu petis à me tibi mutuo dari pecuniam. Annuo postulanti: atque ita careo certo lucro et reditu hâc pecuniâ mihi comparando. Tui causâ careo, id nosti antequam mutuo accipias. Æquum est ut quod mihi detrimentum ex lucro cessante tui causâ contingit, id omne compenses. Ut autem fiat ea compensatio sine disceptatione, auctoritate Principis ad certam legem æquantur impendia, quæ ab omnibus omninò debitoribus in casibus ejusmodi persolvenda sunt.

Exemplum aliud. Annuam pensionem sum jam jam a creditore præscati pecunia redempturus. Hanc tu petis a me tibi mutuo dari pecuniam. Si dedero, non liberabor ære alieno, imò tenebor annuam usuram pendere creditori: emerget ergo mihi ex mutuo tibi dando damnum. Æquum est ut si tibi mutuo dem, tu damnum illud patiaris, solvasque annuatim usuram, quam ego tui causa solvere tenebor alteri. Sed necesse est ut, antequam mutuum à me sumas, hujus te damni moneam: ut admonitus videas num ab alio possis mutuum sine fœnore accipere, alioqui forte non mutuaturus. Cùm enim usura non debeatur ratione mutui,

(O) S. Thomas. 2. 2. *Quæst.* 78. *De usura*, *art.* 2. Ad primum ergo, dicendum, quòd ille, qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere cum eo qui mutuum accipit, recompensationem damni per quod subtrahitur sibi aliquid quod debet habere. Hoc enim non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare: et potest esse, quòd accipiens mutuum, majus damnum evitet, quàm dans incurrat: Undè accipiens mutuum, cum sua utilitate damnum alterius recompensat. Recompensationem verò damni quod consideratur in hoc quòd pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere: quia non debet vendere id quod nondum habet, et potest impediri multipliciter ab habendo.

Ad quintum, dicendum quòd ille qui mutuat pecuniam, transfert dominium pecuniæ in eum cui mutuat: undè ille cui pecunia mutuatur, sub suo periculo tenetur eam restituere integre. Unde non debet amplius exigere ille qui mutuavit. Sed ille qui commodat pecuniam suam vel mercatori vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus: ita quòd cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur; et ideò, sic licitè potest partem lucri indè provenientis expetere, tanquam de re sua.

non possum te in foro conscientiæ ad illam solvendam adigere, nisi tibi constiterit ante susceptionem pecuniæ, usuram mihi jure deberi.

Quod si creditor mentiatur, dum asserit ex danda mutuo pecunia fore ut sibi lucrum cesset, vel damnum emergat; si pecuniam aliam apud se sepositam habeat, ex quâ possit pensiones, domos, reditus, officia, merces acquirere, vel eximere se ære alieno; si non adsit præsens occasio lucri faciendi, si non sit moraliter certa, sed probabilis solùm spes lucri, si nullum reipsà damnum ex mutuo dando proveniat, tunc usuram ex mutuo sumere non licet omninò. Alia id genus exempla plurima proferri possunt.

I. Nonne licet saltem usuram ex mutuo sumere propter periculum sortis?

R. Id non licet, si periculum tale sit, ut à mutuo ipso separari nequeat, ita ut debitor teneatur semper totum solvere, etiam si res credita perierit. Secùs dicendum est, si suscipiat in se creditor sortis periculum. Rem enucleatiùs explico.

In præsenti materia duplex à Theologis distinguitur periculi genus. Alterum à mutuo separabile, quod extrinsecum dicitur, alterum quod nequit à contractu mutui separari, diciturque intrinsecum. Mutuo do pecuniam homini pauperi vel oppresso ære alieno, venio sanè in periculum sortis: si propter ejusmodi periculum liceret usuram exigere, ergo liceret semper fœnerari pauperibus; quod tamen grande nefas esse nemo non intelligit. Id genus periculi separari nequit à mutuo, diciturque idcircò intrinsecum; neque enim possum mutuo dare pecuniam, quin subeam plus minus periculum aliquod sortis, propter instabilem rerum humanarum fortunam: fieri enim potest ut vel ditissimus quisque subitò adigatur ad summam paupertatem, ut pluribus exemplis constat. Sed si pereat in ejusmodi casu mutuo data pecunia, tenebitur tamen debitor mutuum acceptum reddere creditori ex aliis bonis si suppetant vel obveniant: poteritque semper creditor actionem intendere debitori de solvendo mutuo. Dum ergo suam creditor conservat actionem in creditorem, licèt sors præcipua perierit, ob sortis periculum usuram sumere, peccatum est. (P)

Alterum periculi genus, quod extrinsecum mutuo dicitur, illud est quod creditor in se suscipit, ita ut si res mu-

(P) *Decret.* GREG. IX. *lib.* 5. *tit.* 19. *extra de usuris*, *c.* 19. Naviganti vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, eò quod susceperit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius non est censendus. Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensuræ reddantur: quæ licèt tunc plus valeant, utrum plus vel minus solutionis tempore fuerint valituræ verisimiliter dubitatur: non debet ex hoc usurarius reputari. Ratione hujus dubii etiam excusatur, qui pannos, granum, vinum, oleum et alias merces vendit, ut ampliùs, quàm tunc valeant, in certo termino recipiat pro eisdem: si tamen ea tempore contractûs non fuerat venditurus.

tuo data perierit, non debitori, sed creditori pereat, nullamque in hoc casu creditor conservet actionem in debitorem. Id genus periculi separari potest à contractu mutui, neque enim vi mutui creditor suscipit unquam in se sortis periculum, ita ut, si res mutuata perierit, nullam ipse in debitorem habeat actionem: si enim res mutuo data perierit, habet creditor, vi mutui, actionem in alia bona præsentia vel futura debitoris, nisi spoliaverit se creditor illâ actione per alium contractum distinctam à contractu mutui. Contractus autem ille alius, est pretio æstimabilis, adeòque dat creditori titulum legitimum accipiendi aliquid ultra sortem, non quidem vi mutui, quod usurarium esset, sed vi contractûs alterius pretio æstimabilis, quo suscipit in se creditor sortis periculum, spoliatque se actione in alia bona debitoris, si res mutuo data perierit.

Ut autem ratione hujus ultimi contractûs possit creditor tutâ conscientiâ aliquid sumere ultra sortem, necesse est omninò ut conditiones tres accedant huic ultimo contractui. Prima hæc est, ut existat revera periculum sortis, non generale illud periculum, quod in omni contractu mutui reperiri jam diximus propter instabilem rerum fortunam, sed periculum speciale, quale est, verbi gratiâ, si quis committat pecuniam suam homini navigaturo in regiones maximè dissitas, si quis pecuniam suam det homini transituro per medios hostes tempore belli, etc.

Altera conditio hæc est, nimirùm ut non plus sumatur ultra sortem quam si fieret contractus, ut vocant, assecurationis.

Tertia conditio hæc est, ut dum mutuo datur pecunia debitori, illius arbitrio relinquatur novum hunc contractum inire vel non inire: nec creditor hunc omninò fieri velit, alioqui non mutuaturus.

Si vel una è tribus illis conditionibus desit, usuræ crimine tenetur, qui mutuò dat pecuniam susceptûrus in se sortis periculum; ob idque postulat aliquid ultra sortem. (Q)

(Q) S. Antonin. *Summæ Theolog. part.* 2. *tit.* 1. *cap.* 6. *de usura*, §. 1. Ad aliam rationem, cùm scilicet dicit, quòd qui recipit mutuum ab eo, locupletatur eum damno suo, et de sua pecunia. Respondet, quòd locupletatur seu lucratur ille principaliter per industriam suam, quia pecunia ex se nihil lucratur, ut patet tenendo in capsa. Pecunia etiam illa non est mutuantis, sed ejus qui accepit mutuum, quia in eum translatum est dominium, et si periit, vel perdit in negotiando, vel aliud agendo, perit periculo suo, non mutuantis. Damnum autem non sustinet, nisi quia cessat ex hoc sibi lucrum. Sed idem damnum habuisset, si pecuniam in arca servasset, quia ibi non fructificat. Et si cum eà negotiatus fuisset, potuisset amittere, sicut et lucrari. Substabat enim tunc periculo, ubi in mutuo non substat. Verùm si ex carentia pecuniæ mutuatæ passus fuisset damnum, putà cùm oportuisset eum accipere ad usuram vel vendere res suas minus justo pretio, vel aliquo simili, tunc mutuum accipiens deberet ei satisfacere de damno ei secuto propter mutuum, etiam si non fecisset pactum de hoc, secundum conscientiam. Non autem de industria sua lucrum factum tenetur communicare, cessante damno.

§. 2. Campsores cambia faciunt, quæ vocantur cambia sicca, vel ad

libras grossorum, vel per venetos. Sed quia ibi est mutuum expressè quod est materia in contractu usurario, et intentio lucri principaliter quæ est forma, ideò indè resultat vera usura, etsi dicatur cambium. Nec excusat periculum quod ibi esse potest, et de usu. *c. naviganti.* Faciunt etiam alii securitatem pro aliis in mutuis cum certa scriptura, et pro hoc recipiunt duo pro centenario et hujusmodi, et hoc etiam usura videtur, si non est probabile periculum.

Part. 3. *tit.* 8. *cap.* 3. §. 1. Est aliud cambium, quod dicitur per litteram, quod sic celebratur. Dat quis campsori vel mercatori Florentiæ C. florenos restituendos sibi vel alteri pro eo Romæ, ubi illis indigebit; et hoc ut securiùs et aptiùs habeat, pro quo litteram campsor facit scribere alteri campsori Romæ, ut ad requisitionem portantis talem litteram, tali det C. florenos Florentiæ receptos, et sic Romæ C. floreni sibi assignantur secundùm litteram. Et indè campsor lucratur, sive propter varietatem valoris monetarum, quia C. floreni, quos Florentiæ recepit campsor, plus valent quàm valeant Romæ, sive quia etiam Romæ dabuntur C. sine aliquibus solidis, aut etiam è converso quando de Roma sibi faceret transmitti pecuniam, quam quis ibi habet, et per campsorem cum littera cambii, ex quo campsor lucratur. Et cùm hoc non sit mutuum nec vendilio pecuniæ, sed contractus innominatus, do ut des, deserviens utilitati hominum, rationabiliterque indè lucretur, ratione laboris et expensarum et periculorum de se licitum videtur, sequestratis fraudibus. Nemo enim cogitur de suo facere beneficium. 10. *q.* 2. *precariæ*, *et* 1. *Cor.* 9. Quis unquam suis stipendiis militat? Est tertium genus cambii quod dicitur siccum seu sine littera, seu ad libras grossorum. Et una libra grossorum sunt 10. ducati. Fit autem sic tale cambium. Accipit quis 10. libras grossorum Florentiæ, id est, 100. ducatos à campsore seu mercatore, quos sibi restituere debent hinc ad mensem Florentiæ et eo valore quo valebunt Venetiis 100. ducati indè ad 10. dies à die celebrati contractus, id est, acceptionis dictæ pecuniæ. Et si plus vult tenere dictam quantitatem 100. ducatorum, de mense in mensem renovatur contractus modo prædicto. Contingit autem quòd 100. ducati in decimo die à receptione pecuniæ valent Venetiis quantum tunc valebant Florentiæ quando illos recepit, et sic campsor nil lucratur; aliquando minus valent, et sic campsor vel mercator perdit, quia illud minus sibi redditur de centum valore quo minus valent; aliquando plus valent, et tunc campsor lucratur illud plus. Et communiter, ut in pluribus casibus, plus valent quando reddit quàm cùm accipit, quamvis aliquando, ut dictum est, valeant minus, undè in capite anni semper reperitur in lucro et magno. Istud communiter censetur usurarium, quia ibi est mutuum, et spes lucri in campsore, ex quibus duobus perficitur usura. 14. *q.* 3. *si fœneraveris.* Et hoc sentire videtur Laur. de Ridolphis in tract. de usuris. Nec excusat periculum vel dubium amittendi. 1. Quia minus possunt valere illa centum tempore redditionis, tum quia in mutuo aliquid sperare non licet. *Arg.*, *de usuris*, *c. naviganti*: tum quia rarò contingit quòd perdat.

FAGNAN. *in* 1. *part.* 5. *libri Decret. pag.* 297. *edit. Romanæ in fol. ann.* 1661. *n.* 19. *cap. Naviganti*, *de usuris.* Censetur creditor moveri ratione mutui, quando vult et paciscitur, ut sortis periculum omninò ad se pertineat, aliàs non mutuaturus; et sic ex mutuo vult consequi lucrum, non quidem immediatè, sed mediante susceptione periculi, quod usurarium est.

N. 20. Secundò, quando autem mutuans suscipit in se periculum pecuniæ mutuatæ, et simpliciter recipit aliquid ultra sortem, non exprimens, an id recipiat ratione periculi, an ratione mutui; canon vehementer præsumit eum recipere propter mutuum, et susceptionem periculi adhibitam esse ad palliandam usuram, ad quam quidem palliationem de medio tollendam sub colore periculi suscepti emanavit hæc Decretalis: secùs verò, si mutuans exprimat se emolumentum accipere propter periculum quod in se suscipit, quia tunc contractus non est usurarius.

Vide Cajetanum, Navarrum, Azor, Merbesium, Covarruviam, *et alios Theolog. tract.* de usura.

I. Quem tu nobis contractum assecurationis narras? Quid est contractus ejusmodi?

R. Assecurationis, ut vocant, contractus, ille est vi cujus aliquis periculum aliquod in se recipit, ita ut si res pereat, non domino, sed assecuratori peritura sit. Verbi gratiâ, Petrus iniit societatem cum Titio: uterque pecuniam periculo maris permisere negotiationis causâ. Veriti autem ne ob instans periculum sibi pereat et pecunia et lucrum, Paulum adeunt, qui, pacto cum iis inito, recipit in se hujus pecuniæ periculum; ita ut si fortè navis pereat vel diripiatur à prædonibus, totam pecuniam Paulus numerare teneatur Petro et Titio; si redeat feliciter ad portum, conventam propter initum pactum pecuniam habeat sibi. Hic contractus licitus est, modò pro assecuratione, ut vocant, non plus æquo sumatur à Paulo, habitâ ratione periculi, resque bonâ fide fiat, cum summa utrinque libertate, nec ad tegendum usuræ vitium velum hoc obtendatur fraudulenter.

I. Quem ad finem licet rem aliquam mutuo dare?

R. Ut exerceantur officia charitatis et amicitiæ. Si quis ideò mutuo det ut ditior indè fiat, usuræ crimine tenetur. Licet exigere quidquid mutuo datum est, et prætereà quidquid damni propter mutuum datum accidit. Licet damni loco habere expensas omnes ob mutuum factas, et lucra omnia, quæ præ mutuo vere perierunt: nihil ultra exigere licet. Fœnerator est quisquis, deductis his omnibus, plus postulavit quam dedit. Quocunque nomine tegatur ac velet usura prae oculis hominum, semper eò veniendum est: Nec falli Deus potest. (R)

(R) SIXTUS V. *Constitutione edit. ann.* 1586. Detestabilis avaritiæ ingluvies, et insatiabilis lucrandi cupiditas, malorum omnium radix, usque adeò excæcat mortalium mentes, ut multi nimis avidè lucro inhiantes, in laqueos et insidias diaboli miserè incidant. Irrepit enim versutè et callidè antiquus humani generis hostis per varios dolos et fallacias, et incautos homines quæstûs dulce vinc captos, ac dilinitos opprimit, atque eo perducit, ut seipsos in usurarum voraginem, Deo hominibusque odiosam, sacris canonibus damnatam, et Christianæ charitatis contrariam fœdè immergant, et dum vanas et terrenas divitias quærunt, veras ac cœlestes amittant.... Nam multi speciosum et honestum societatis nomen suis fœneratitiis contractibus prætexendo,.... greges, armenta, aut certa animalia agricolis, seu terrarum cultoribus, pastoribus aliisque rusticis, seu quibusvis personis dant in societatem,.... eâ conditione ut sors ipsa, seu caput, quod vulgò dicitur capitale, tam pecuniarum quam animalium et rerum, salvum semper et integrum existat pro eo qui non industriam, aut operas, sed pecunias, animalia, aut res hujusmodi in societatem confert: utque omne periculum, aut damnum ab altero socio recipiente sustineatur, contra æquitatem et societatis justitiam diversimode paciscuntur.

§. 1. Damnamus et reprobamus omnes et quoscunque contractus, conventiones et pactiones post hac ineundos seu ineundas, per quos seu quas cavebitur personis pecunias, animalia aut quaslibet alias res, societatis nomine, tradentibus, ut etiam si fortuito casu quamlibet jacturam, damnum aut amissionem sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit:... statuimusque hujusmodi contractus, conventiones, et pactiones usurarios, et illicitos post hac censeri debere:..., ac ne de cæ-

I. Cur licet usuram sumere mutuatæ pecuniæ ob damnum emergens, vel lucrum cessans ?

R. Quia æquum est, ut qui damnum infert, id resarciat : neque in detrimentum mutuantis cedat mutuum datum. (S)

I. Ergo licet propter periculum sortis intrinsecum usuram accipere, cedit enim in detrimentum mutuantis ejusmodi periculum ?

R. Non ita se res habet : neque enim periculum damni damnum est. Non licet exigere restitutionem illius, quod nondum tibi perierit. Si verum esset quod vis, liceret semper usuram mutui postulare ab egentibus. Qui enim ipsis mutuatur, venit semper in periculum sortis. Nemo tamen est, qui asserat licere pauperibus fœnerari. Id natura pariter et Religio vetant. (T)

§. 3. De injustâ detentione bonorum proximi, aliisque damni generibus illatis proximo, quantùm ad bona fortunæ. Item de participibus furum.

I. Quinam bona proximi injustè detinent ?

R. 1. Qui debita non solvunt. Eorumque peccatum longè gravius est, si debitam indigentibus famulis, et mercenariis mercedem non pendant : vel ditiùs protrahant solutionem. (A)

2. Qui sumptibus superfluis id efficiunt, ut jam non possint eximere se ære alieno ; vel qui malis artibus fraudant creditores debitâ pecuniâ. (B)

tero societates ineantur sub hujusmodi pactis et conditionibus, quæ usurariam pravitatem sapiunt, districtè interdicimus et prohibemus.

(S) S. THOMAS. 2. 2. *quæst.* 78. *a* 2. *ad primum. Vide suprà hocce* §. *litt.* (O)

(T) DEUTERON. XXIII. 19. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (G)

(A) LEVIT. XIX. 13. Non morabitur opus mercenarii tui apud te, usque manè.

DEUTERON. XXIV. 14. Non negabis mercedem indigentis, et pauperis fratris tui, sive advenæ, qui tecum moratur in terra, et intra portas tuas est : 15. Sed eâdem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, et ex eo sustentat animam suam : ne clamet contra te ad Dominum, et reputetur tibi in peccatum.

TOBIÆ IV. 15. Quicunque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, et merces mercenarii tui apud te omninò non remaneat.

MALACHIÆ III. 5. Et accedam ad vos in judicio, et ero testis velox maleficis, et adulteris, et perjuris, et qui calumniantur mercedem mercenarii, viduas, et pupillos, et opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum.

JACOB. V. 4. Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat : et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.

(B) PSAL. XXXVI. 21. Mutuabitur peccator, et non salvet : justus autem miseretur et tribuet.

S. AMBROS. *De Tobia*, *c.* 21. *n.* 80. Quàm deforme est, ut pro beneficio ei, qui te adjuvit, rependas molestiam ! Cùm istum fraudaveris cui debes, posteà in tempore necessitatis tuæ non invenies creditorem. Quàm indignum, ut cùm victum tuum sustentare non queas, cùm adhuc nihil debeas, putes quòd et victum tuum possis, et debitum sustinere ! Antè cogita undè dissolvas, et sic mutuum sume. Fructus, inquit, agrorum capio. Sed qui non abundant usui, quomodo abundabunt contracti fœneris incremento ?

3. Qui credita sibi deposita nolunt reddere. (C)

4. Qui non reddunt rectam et æquam rationem bonorum alterius, quorum vel usum vel administrationem habuêre, verbi gratiâ, villici, fundi conductores, procuratores, negotiorum gestores, quæstores, tutores, curatores, aliique ejusmodi, qui tenentur reddere rationem administrationis. (D)

Supradictos omnes iniquitatis et injustitiæ reos esse nemo inficiatur.

5. Qui cùm res perditas invenerint, non reddunt dominis; vel si dominus ignoretur, non inquirunt quis ille sit, ut suum ipsi restituatur. (E)

Cap. 21. *n.* 81. Paupertas non habet crimen, nulla indigentiæ infamia est: sed debere verecundum est, non reddere inverecundum. Postulabis dilationem, cùm cœperis conveniri in tempore præscriptæ solutionis; pro pecunia afferes tædia, causaberis de tempore, excusationes strues, et cùm totum promiseris, ne in universum fraudare videaris, vix dimidium restitues. De amico inimicum facies, pro honore referes contumeliam, pro benedictione maledictum. Quàm hæc opinionem lædant, considera: quàm à viro bono discrepent, recognosce.

N. 82. Ergo dum liber es à vinculis, ipse te revoca à jugo et onere servitutis. Dives es? Non sumas mutuum. Pauper es? Non sumas mutuum. Dives es? Nullam pateris petendi necessitatem. Pauper es? Considera solvendi difficultatem. Opulentia usuris minuitur. Paupertas usuris non levatur. Nunquam enim malum malo corrigitur, nec vulnus curatur vulnere, sed exasperatur ulcere.

(C) Levit. vi. 2. Anima quæ peccaverit, et contempto Domino, negaverit proximo suo depositum quod fidei ejus creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit. 3. Sive rem perditam invenerit, et inficians insuper pejeraverit, et quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus solent peccare homines, 4. convicta delicti, reddet 5. omnia quæ per fraudem voluit obtinere, integra, et quintam insuper partem domino, cui damnum intulerat....

Ezechiel. xviii. 7.... Pignus debitori reddiderit.... 9.... hic justus est, vitâ vivet, ait Dominus Deus. 10. Quod si genuerit filium latronem.... 12.... pignus non reddentem.... 13.... nunquid vivet? Non vivet. Cùm universa hæc detestanda fecerit.

(D) Psal. v. 6. Neque habitabit juxta te malignus: neque permanebunt injusti ante oculos tuos. 7. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem.

Deuteron. xxv. 16.... Dominus Deus tuus.... aversatur omnem injustitiam.

Jerem. xxii. 13. Væ qui ædificat domum suam in injustitia, et cœnacula sua non in judicio: amicum suum opprimet frustrà, et mercedem ejus non reddet ei....

(E) Levit. vi. 4. *Vide suprà litt.* (C) *hocce c.*

Deuteron. xxii. 1. Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, et præteribis: sed reduces fratri tuo. 2. Etiamsi non est propinquus frater tuus, nec nosti eum; duces in domum tuam, et erunt apud te, quandiù quærat ea frater tuus, et recipiat. 3. Similiter facies de asino, et de vestimento, et de omni re fratris tui, quæ perierit: si inveneris eam, ne negligas quasi alienam.

S. Aug. *Serm.* 178. *alias* 19. *de verbis Apostoli*, *c.* 6. *n.* 7. Beatum sancta Scriptura dicit, *qui post aurum non abiit; qui potuit transgredi, et non est transgressus; qui facere mala potuit, et non fecit.* (*Eccli.* xxxi. 8. *et* 10.) Tu autem dicis: Nunquam negavi rem alienam. Quia fortè nemo tibi commendavit, aut fortè commendavit, sed sub testibus commendavit, Dic mihi, reddidisti, quando à solo solus, ubi Deus inter vos fuerat, accepisti? Si tunc reddidisti, si mortuo qui commendavit, nescienti filio reddidisti, tunc te laudabo, quia post aurum non isti; quia potuisti trans-

6. Qui cùm bonis cesserint in gratiam creditorum, pactoque cum iis inito, res suas sic inter se composuerint, ut creditores, datâ de solido acceptilatione, solidum tamen non receperint; Qui, inquam, si posteà ad pinguiorem fortunam pervenerint, non solvunt solidum creditoribus. Ii enim ære alieno non liberantur, nisi reipsà solidum creditor receperit; nisi fortè volens, non coactus, aliquid cesserit sui juris. (F)

I. Quinam damni proximo illati crimine tenentur?

R. Triplex genus hominum.

1. Qui aliena vel rapiunt vel retinent uno ex modis, quos hactenùs exposuimus superioribus paragraphis.

2. Qui cùm ex officio aliena curent vel administrent, præ negligentia vel malitia perire ea, vel vitiari sinunt. (G)

gredi, et non es transgressus; quia potuisti mala facere, et non fecisti; si fortè alienum sacculum solidorum, ubi nemo te vidit, in via invenisti, et sine ulla mora cujus fuerat reddidisti. Eia fratres, redite ad vos, inspicite vos, interrogate vos, vera respondete vobis, et judicate vos non secundùm personam, sed justum judicium judicate.... Ecce hoc quod propono, in eo te examina, in eo te appende, in eo ascende mentis tuæ tribunal, et constitue te ante te, et judica te; et si pravum inveneris, corrige te. Propono ergo: Deus dicit in lege sua.... (*Deut.* XXII. 2.) inventionem tanquam alienum esse reddendam; si quisquam, verbi gratiâ, in via inveniat alienum sacculum solidorum, debere reddere. Sed nescit cui? Non se excusat ignorantia, si non dominetur avaritia.

Cap. 7. *n.* 8.... Pauperrimus homo.... sed planè christianus,.... invenit sacculum cum solidis fermè ducentis: memor legis proposuit pittacium, (id est, schedulam membraneam,) publicè: Qui solidos perdidit, veniat ad locum illum, et quærat hominem illum.) Ille qui plangens circumquaque vagabatur, invento et lecto pittacio, venit ad hominem. Et ne fortè quæreret alienum, quæsivit signa, interrogavit sacculi qualitatem, sigillum, solidorum etiam numerum: et cùm omnia ille fideliter repondisset, reddidit quod invenerat. Ille autem repletus gaudio, et quærens vicem rependere, tanquam decimas obtulit illi solidos viginti: qui noluit accipere. Obtulit vel decem: noluit accipere. Saltem rogavit vel quinque acciperet: noluit ille. Stomachabundus homo projecit sacculum: Nihil perdidi, ait, si non vis aliquid à me accipere.... Victus tandem ille quod offerebatur, accepit; continuò totum pauperibus erogavit, unum solidum in domo sua non dimisit.

N. 9.... Estote fideles inventores, et tunc iniquos vituperate raptores. Nam quod invenisti et non reddidisti, rapuisti.... Qui alienum negat, si possit, et tollit.

N. 10. *cap.* 9.... Deus enim cor interrogat, non manum.

(F) *Lib.* 7. CODIC. *titulo* 71. *lege* 1. Qui bonis cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati. In eo enim tantummodò hoc beneficium eis prodest, ne judicati detrahantur in carcerem.

(G) *C.* Si culpa. *Extra de injuriis et damno lato. Decret.* GREGOR. IX. *l.* 5. *titul.* 36. *c.* 9. Si culpâ tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem fortè tulisti, aut hæc imperitiâ tuâ, sive negligentiâ evenerunt: jure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam. Quòd si animalia tua nocuisse proponas, nihilominùs ad satisfactionem teneris, nisi, ea dando passis damnum, velis liberare teipsum: quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueverunt nocere, fuissent, et quam debueras non curasti diligentiam adhibere. Sanè licet qui occasionem damni dat, damnum videatur dedisse: secùs est tamen in illo dicendum, qui ut non accideret, de contingentibus nihil omisit.

7. Qui participes sunt vel furti, vel injustæ detentionis, vel damni proximo illati. (H)

DIGESTOR. *l.* 19. *titulo* 2. *lege* XXV. Si merces : §. 3. Conductor omnia secundùm legem conductionis facere debet, et ante omnia colonus curare debet, ut opera rustica suo quoque tempore fiat, ne intempestivâ culturâ deteriorem fundum faceret : Prætereà villarum curam agere debet, ut eas incorruptas habeat.

§. 4. Culpæ autem ipsius et illud annumeratur, si propter inimicitias ejus vicinus arbores exciderit.

§. 7. Qui columnam transportandam conduxit, si ea dum tollitur, aut portatur, aut reponitur, fracta sit, ita id periculum præstat, si quâ ipsius eorumque, quorum operâ uteretur, culpâ acciderit : culpa autem abest, si omnia facta sunt, quæ diligentissimus quisque observaturus fuisset. Idem scilicet intelligimus et si dolia, vel lignum transportandum aliquis conduxerit : idemque etiam ad cæteras res transferri potest.

§. 8. Si fullo, aut sarcinator vestimenta perdiderit, eoque nomine domino satisfecerit, necesse est domino vindicationem eorum, et condictionem cedere.

(H) S. THOMAS. 2. 2. *q.* 62. *art.* 7. *in c.* Ad restitutionem tenetur aliquis, non solùm ratione rei alienæ quam accepit, sed etiam ratione injuriosæ acceptionis. Et ideò quicunque est causa injustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter, directè scilicèt, et indirectè. Directè quidem, quando inducit aliquis alium ad accipiendum. Et hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo, movendo ad ipsam acceptionem : quod quidem fit præcipiendo, consulendo, consentiendo expressè, et laudando aliquem quasi strenuum de hoc quòd aliena accepit. Alio modo, ex parte ipsius accipientis, quia scilicet eum acceptat, vel qualitercunque ei auxilium ferl. Tertio modo, ex parte rei acceptæ : quia scilicet, particeps est furti, vel rapinæ, quasi socius maleficii. Indirectè verò, quando aliquis non impedit, cùm possit et debeat impedire : vel quia subtrahit præceptum, sive consilium impediens furtum, vel rapinam : vel quia subtrahit suum auxilium, quo posset obsistere : vel quia occultat post factum : quæ his versibus comprehenduntur :

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Sciendum tamen, quòd quinque præmissorum semper obligant ad restitutionem. Primò Jussio, quia scilicet ille qui jubet, est principaliter movens, undè ipse principaliter tenetur ad restituendum. Secundò, Consensus, in eo scilicet sine quo rapina fieri non potest. Tertiò, Recursus, quando scilicet aliquis est receptator latronum, et eis patrocinium præstat. Quartò, Participatio, quando scilicet aliquis participat in crimine latrocinii, et in præda. Quintò, tenetur ille qui non obstat, cùm obstare teneatur : sicut Principes, qui tenentur custodire justitiam in terra, si per eorum defectum latrones increscant, ad restitutionem tenentur : quia reditus quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc constituta, ut justitiam conservent in terra. In aliis autem casibus enumeratis, non semper obligatur aliquis ad restituendum. Non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi, est efficax causa rapinæ. Undè, tunc solùm tenetur consiliator, aut palpo, id est, adulator, ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta.

Ad 1. Dicendum quòd non solùm peccat ille, qui peccatum exsequitur, sed etiam qui quocunque modo peccati est causa, sive consiliando, sive præcipiendo, sive quovis alio modo.

Ad 2. Dicendum quòd principaliter tenetur restituere ille, qui est principalis in facto. Principaliter quidem præcipiens ; secundariò verò, exsequens : et consequenter alii per ordinem. Uno tamen restituente illi, qui passus est damnum, alius eidem restituere non tenetur : sed illi, qui sunt principales in facto, et ad quos res pervenit, tenentur ad restituere, qui restituerunt. Quomodo autem aliquis præcipit injus-

I. Quinam participes sunt damni proximo illati ?

R. Qui vel directè veniunt in partem damni illati, vel indirectè, illud nimirùm non impediendo cùm possint et debeant.

Hi autem solent his versibus comprehendi.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

1. *Jussio.* Qui jubent rem alienam rapi vel retineri.

2. *Consilium.* Qui id consulunt.

3. *Consensus.* Qui consentiunt expressè rapientibus vel injustè retinentibus.

4. *Palpo.* Qui laudant rapientes vel retinentes aliena, eaque laude animos addunt ad rapiendum.

5. *Recursus.* Qui recipiunt furtum, vel aliquo modo adjuvant rapientem seu aliena detinentem.

6. *Participans.* Qui socii sunt furum, partemque furti vel rapinæ sibi sumunt, parte alià sociis relictà. (1)

tam acceptionem, quæ non subsequitur, non est restitutio facienda : cùm restitutio principaliter ordinetur, ad reintegrandam rem ejus, qui injustè est damnificatus.

Ad 3. Dicendum quòd non semper ille, qui non manifestat latronem, tenetur ad restitutionem ; aut qui non obstat, vel qui non reprehendit ; sed solùm quando incumbit alicui ex officio, sicut principibus terræ, quibus ex hoc non multum imminet periculum. Propter hoc enim potestate publicà potiuntur, ut sint justitiæ custodes.

S. AUG. *Enarrat. in Psal.* 129. *n.* 4. *in fine...* Quando portas infirmitatem fratris tui, non te onerant peccata ipsius. Planè si consentias ; jam tua te premunt, non alterius. Quisquis enim consenserit peccatori, non alienis, sed suis gravatur : consensio enim ad peccatum alterius, tuum fit peccatum.... Vidisti furem, cucurristi cum eo. Quid est hoc ? pedibus ambulasti ad furtum : immò mente conjunxisti te furi. Quod ipsius solum erat, factum est tuum ; quia placuit tibi....

(1) S. CYPRIAN. *de lapsis, pag.* 90. Multis proprius interitus satis non fuit, hortamentis mutuis in exitum suum populus impulsus est : mors invicem lethali poculo propinata est.

Epistol. 30, *Pamel.* 31. *pag.* 210. Non est immunis à scelere, qui, ut fieret, imperavit ; nec est alienus à crimine, cujus consensu, licèt non à se admissum crimen, tamen publicè legitur.

S. AUGUST. *Enarrat. in Psal.* XLIX. *v.* 18. *n.* 25. *Si videbas furem, concurrebas ei, et cum adulteris portionem tuam ponebas.* Ne fortè diceres : Non feci furtum, non feci adulterium. Quid si placuit tibi, qui fecit ? Nonne ipso placito concurristi ? Nonne portionem tuam cum illo qui fecit, laudando posuisti ? Hoc est enim, fratres, concurrere cum fure ; et ponere cum adultero portionem tuam ; quia etsi non facis, et laudas quod fit, adstipulator es facti ; * *quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicetur.* (*Psal.* X. 3.) Non facis mala, laudas mala facientes. Hoc enim parvum malum est ? Cum adulteris portionem tuam ponebas.

N. 26. * *Os tuum abundavit malitiâ, et lingua tua amplexa est dolositatem.* (*Psal.* XLIX. 19.) Malevolentiam et dolositatem, fratres, quorumdam hominum dicit, qui per adulationem, quamvis sciant mala esse, quæ audiunt, ne offendant eos, à quibus audiunt, non solùm non reprehendendo, sed tacendo consentiunt. Parum est, quia non dicunt : Male fecisti : sed dicunt : Et benè fecisti : et norunt malum esse. Sed abundat os eorum malitiâ, et lingua eorum amplexatur dolositatem. Dolositas est fraus quædam in verbis, aliud promendi, aliud sentiendi. Non ait : Lingua tua admisit dolositatem, aut perpetravit dolositatem ; sed, ut ostenderet tibi quamdam delectationem in ipso malo facto, *am-*

Supra dicti omnes dicuntur directè participes esse damni proximo illati, vel injustæ detentionis. Qui sequuntur nonnisi indirectè participant.

1. *Mutus.* Is est qui, cùm ex officio teneatur possitque et debeat impedire damnum proximo vel illatum vel inferendum, tacet, furtumque vel rapinam, nec præcepto, nec consilio prohibet.

2. *Non obstans.* Qui cùm possit et teneatur ex officio ferre auxilium, ne res alienæ rapiantur vel retineantur, auxilium hujusmodi subtrahit.

3. *Non manifestans.* Qui cùm possit et teneatur ex officio, rapientes aliena vel retinentes prodere, ut ex eorum manibus eripiantur quæ injustè ablata sunt, non produnt; atque ita in causa sunt, cur res illæ non reddantur dominis.

Itaque rei sunt damni proximo illati, verbi gratiâ, Magistratus qui, quantum in se est, non obsistunt furibus, raptoribus, peculatoribus, monopolia injusta exercentibus. Item servi et famuli qui non obstant verbo vel facto quominùs bona herorum suorum rapiantur, vel qui non produnt rapientes, cùm impedire furtum vel damnum non potuerint. (K)

plexa est, dixit. Parum est quia facis, et delectaris : laudas in promptu, irrides apud te. Præcipitas hominem incautè vitia sua proferentem, et an sint vitia nescientem : tu, qui scis vitium esse, non dicis : quò irruis? Si illum videres ambulare incautum in tenebris, ubi tu puteum esse scires, et taceres, qualis esses? Et tamen si in puteum caderet, non animâ, sed corpore moreretur.

Enarrat. in Psalmum 134. *n.* 4. Insanit qui laudat quod non est bonum. Si laudes iniquum, eo ipso quo iniquus est, nonne et tu iniquus eris? Si laudes furem, eo ipso quo fur est, nonne et tu particeps eris?

Epist. 153. *aliàs* 54. *ad Macedon. cap.* 6. *n.* 21. Illud verò fidentissimè dixerim, eum, qui ad se confugientem, quantùm honestè potest, ad restituendum non compellit, socium esse fraudis et criminis. Nam misericordiùs opem nostram talibus subtrahimus, quàm impendimus. Non enim opem fert, qui ad peccatum adjuvat.

S. THOMAS. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 7. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (H)

(K) S. AMBROSIUS. *In Psal.* 118. *Serm.* 18. *n.* 3. Nonnulli Philosophi disputaverunt obesse improbis absolutionem, prodesse mortem : quòd in illa sit incentivum delinquendi, in morte autem finis delicti. Quod assumptum esse de nostris cui dubium, cùm in Proverbiis Salomonis sit : (XIII. 24.) *Qui parcit baculo, odit filium suum;* (*Ibid.* III. 12.) *Castigat autem Dominus quem diligit;* et infrà : (*Ibid.* XXVI. 3.) *flagellum equo et stimulus asino imperat, virga autem nationi imprudenti.* Pœna enim corrigit, emendat errantem. Si talis est, qui emendari non queat, auferatur è medio, ne graviora committat : mortuus enim jam nescit errare.

N. 5. Justus enim non semper irascitur; sicut enim ultor culpæ, ita moderator est pœnæ : sicut vindex peccatorum, ita remunerator est virtutum, optimorumque meritorum.

N. 7. Dominus justus in damnis, justus in ultionibus est, non solùm quia unusquisque justè culpæ suæ pretium luit; verùm etiam quia, dum unus punitur, plurimi corriguntur.

ORIGENES. *Hom.* 9. *in Jeremiam, pag.* 377. *edit. Parisiensis.* 1619. *in fol.* Habeat judex propositum, quietem civitati, et pacem genti, cui præsidet providere. Huic si offeratur latro honestâ formâ, ætate satis integer, ex alio latere mater, expansis crinibus, deprecetur ut senectutis suæ misereatur, et ex alio uxor ne virum suum interficiat, lacrymabili voce

deploret, circumstent et parvuli liberi cilò orbi futuri, quid faciet judex? Misereitur latronis, an non? Quid in commune expedit civitati? Si misertus fuerit, revertetur homicida ad pristinum scelus : sin verò in judiciaria severitate permanserit, unus homo interibit, et universo populo providebitur.

S. Gregor. Magn. *Pastor. parte* 2. *c.* 4. Sit rector discretus in silentio, utilis in verbo : ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat.... Indiscretum silentium hos, qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Sæpè namque Rectores improvidi humanam amittere gratiam formidantes, loqui liberè recta pertimescunt : et juxta veritatis vocem, nequaquam jam gregis custodiæ Pastorum studio, sed mercenariorum vice deserviunt : quia, veniente lupo, fugiunt, dum se sub silentio abscondunt. Hinc namque eos per Prophetam (*Isaï.* lvi. 10.) Dominus increpat, dicens : *Canes muti non valentes latrare.* Hinc rursum quæritur dicens : (*Ezech.* xiii. 5.) *Non ascendistis ex adverso, nec opposuistis murum pro domo Israël, ut staretis in prœlio in die Domini.* Ex adverso quippè ascendere, est pro defensione gregis liberà voce hujus mundi potestatibus contraïre. Et in die Domini in prœlio stare, est pravis decertantibus ex justitiæ amore resistere. Hinc rursùs delinquenti populo dicitur : (*Ezech.* xiii. 9. *et* 10.) Prophetæ tui viderunt tibi falsa et stulta, nec aperuerunt iniquitatem tuam, ut te ad pœnitentiam provocarent.... Dum corripere culpas metuunt, incassùm delinquentibus promissâ securitate blandiuntur : qui iniquitatem peccantium nequaquam aperiunt, quia ab increpationis voce conticescunt. Clavis quippè apertionis, est sermo correptionis : quia increpatio culpam detegit, quam sæpè nescit ipse etiam qui perpetravit.

S. Bernard. *In nativ. Joan. Bapt. serm. n.* 9. Ferveat etiam in nobis zelus iste, charissimi, ferveat amor justitiæ, odium iniquitatis. Nemo, fratres, vitia palpet, peccata dissimulet nemo. Nemo dicat : Nunquid custos fratris mei sum ego? Nemo, quod in se est, æquanimiter ferat, cùm viderit ordinem deperire, minui disciplinam. Est enim consentire, silere, cùm arguere possis : et scimus quia similis pœna facientes maneat et consentientes.

Julian. Pomerius, *apud* S. Prosper. *edit. antiq. l.* 1. *de vitâ contemplat. c.* 20. Quod dicit Apostolus, ut nos formam debeamus exhibere fidelibus, quid valebit, si is cui vel exhortandi bonos, vel castigandi malos cura commissa est, benè vivendo se imitandum bonis exhibeat, et malos tacendo non corrigat?.... Ad hoc est Ecclesiæ Dei præpositus, ut non solùm benè vivendo, alios exemplo suæ conversationis instituat, sed etiam fiducialiter prædicando, singulis ante oculos peccata sua constituat : quæ pœna maneat duros, quæ gloria obedientes ostendat, nullius salutem desperando contemnat, animas emendari nolentium plangat. Sciens quòd si quibuslibet divitibus, ac potentibus parcat, malè viventibus autem faveat, eos perdat simul et pereat. Et sanctè vivere debet propter exemplum, et docere propter administrationis officium : certus, quòd ei nihil sua justitia suffragetur, de cujus manu anima pereuntis exigitur. Quandoquidem.... cui dispensatio verbi commissa est, etiam si sanctè vivat, et tamen perditè viventes arguere, aut erubescat, aut metuat, cum omnibus, qui eo tacente perierunt, perit. Et quid ei proderit non puniri suo, qui puniendus est alieno peccato..... Hoc Dominus per Ezechielem Prophetam sub cujusdam terroris denuntiatione loquitur... (xxxiii. 8.) *Si me dicente ad impium : Impie, morte morieris; si non fueris locutus, ut custodiat se impius à viâ suâ, ipse impius in iniquitate suâ morietur, sanguinem autem ejus de manu tuâ requiram....* Hoc est dicere : Si ei peccata sua non annuntiaveris, si eum non argueris, ut ab impietate sua convertatur, et vivat : et te, qui non increpasti, et ipsum, qui, te tacente, peccavit, flammis perennibus perdam. Quis rogo tam saxei pectoris, quis tam ferreus erit, quem sententia ista non terreat? Quis tam alienus à fide, qui sententiæ isti non credat?

S. Isidorus Pelus. *l.* 5. *Epist.* 190... Rectè enim facis quòd quæ malè gesta sunt, rectè cures.

Epist. 138. *in fine.* Justè enim reprehendi convenit improbos.

§. 4. De Restitutione.

I. Qui damnum intulit proximo, ad quid tenetur?
R. Ad reparationem vel restitutionem. (A)

S. Isidorus Hispalensis. *Sentent. l. 3. c. 45. n. 5.* Qui docendi accepit officium, interdum ad tempus facta proximi taceat, quæ statim corrigere nequaquam existimat. Nam si corrigere potest, et dissimulat, verum est quòd consensum alieni erroris habeat.

Cap. 45. n. 1. Quibus docendi forma commissa est, multum subeunt periculi, si contradicentibus veritati resistere noluerint. Dum Prophetæ Doctorem Ecclesiæ instruat ad summum usque justitiæ pervenire, cùm dicit: (*Isai* XL. 9.) *Super montem excelsum ascende, qui evangelizas Sion...* Sequenter, ne fortè debeat à docendo timore restringi, audiat: *exalta in fortitudine vocem tuam, et noli timere.* Undè et Jeremiæ ita Dominus ait:.. (I. 17.) *Loquere ad eos. Ne formidès à facie eorum: nec enim timere te faciam vultum eorum.* Undè apparet, quia et non timere, donum Dei est.

N. 2. Qui personam potentis decipit, et veritatem loqui pavescit, gravi mulctatur culpæ sententiâ.... Multi præsules Ecclesiarum timentes ne amicitiam secularium perdant, et molestiam odiorum incurrant, peccantes non arguunt, et corripere pauperum oppressores verentur: nec pertimescunt de severitate reddendæ rationis, pro eo quòd conticescunt de plebibus sibi commissis.

N. 5. Dei Sacerdos super gregem Christi sollicitus esse debet, ne inimicus vastet, et persequitor infestet: ne potentioris cujusque cupiditas vitam pauperum inquietet.... Pravi Pastores fugiunt, quando potentioribus tacent, et malis resistere metuunt: de quibus si tacuerint, pro eorum iniquitate condemnabuntur.

Cap. 46. Sacerdotes pro populorum iniquitate damnantur, si eos, aut ignorantes non erudiant, aut peccantes non arguant.... Sacerdotes studio corrigendi facta persecutari debent subjectorum, ut emendatos lucrifacere possint.... Sacerdotes curam debent habere de his qui pereunt, ut eorum redargutione, aut corrigantur à peccatis, aut si incorrigibiles existunt, ab Ecclesia separentur. Atrociter arguuntur, qui decipiendo peccantes, non solùm non arguunt pro peccato, sed etiam adulanter decipiunt, dicente propheta: (*Isai.* IX. 16.) *Et erunt qui beatificant populum istum seducentes: et qui beatificantur, præcipitati.*

(A) Levit. VI. 4. Reddet 5. omnia quæ per fraudem voluit obtinere, integra, et quintam insuper partem domino cui damnum intulerat.

Exod. XXI. 18. Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno; et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo: 19. Si surrexerit, et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit qui percusserit; ita tamen, ut operas ejus et impensas in medicos restituat.... 22. Si rixati fuerint viri, et percusserit quis mulierem prægnantem, et abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit: subjacebit damno quantum maritus mulieris expetierit, et arbitri judicaverint. 23. Sin autem mors ejus fuerit subsecuta, reddet animam pro anima, 24. Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, (*Levit.* XXIV. 20. *Deut* XIX. 21. *Matth.* V. 38.) 25. Adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore. 26. Si percusserit quispiam oculum servi sui aut ancillæ, et luscos eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo quem eruit. 27. Dentem quoque si excusserit servo vel ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos... 33. Si quis aperuerit cisternam, et foderit, et non operuerit eam, ceciderit que bos, aut asinus in eam, 34. reddet dominus cisternæ pretium jumentorum: quod autem mortuum est, ipsius erit. 35. Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit: vendent bovem vivum, et dividentpretium, cadaver autem mortui inter se dispertient. 36. Sin autem sciebat, quòd bos cornupeta esset ab heri, et nudiustertiùs, et non custodivit eum dominus suus: reddet bovem pro bove et cadaver integrum accipiet.

XXII. 1. Si quis furatus fuerit bovem, aut ovem, et occiderit, vel vendiderit: quinque boves pro uno bove restituet, et quatuor oves pro una ove.... 3... Si non habuerit quod pro furto reddat, ipse venundabitur. 4.

I. Quid debet vel reparari vel restitui ?

R. Quidquid vel raptum est, vel injustè detentum, et quidquid damni illatum est directè vel indirectè. (B)

I. Debetne restitui res ipsa, quæ rapta est ?

R. Debet res ipsa restitui si habeatur : alioqui justum ejus pretium. (C)

Si inventum fuerit apud eum quod furatus est, vivens, sive bos, sive asinus, sive ovis : duplum restituet. 5. Si læserit quispiam agrum, vel vineam, et dimiserit jumentum suum ut depascatur aliena : quiquid optimum habuerit in agro suo, vel in vinea, pro damni æstimatione restituet. 6. Si egressus ignis invenerit spinas, et comprehenderit acervos frugum, sive stantes segetes in agris, reddet damnum qui ignem succenderit. 7. Si quis commendaverit amico pecuniam, aut vas in custodiam, et ab eo qui susceperat furto ablata fuerint : si invenitur fur, duplum reddet. 8. Si latet fur, dominus domûs applicabitur ad Deos, (*id est*, Judices) et jurabit quòd non extenderit manum in rem proximi sui, 9. ad perpetrandam fraudem, tam in bove, quàm in asino, et ove ac vestimento, et quidquid damnum inferre potest : ad Deos utriusque causa perveniet : et si illi judicaverint, duplum restituet proximo suo. 10. Si quis commendaverit proximo suo asinum, bovem, ovem et omne jumentum ad custodiam, et mortuum fuerit aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque hoc viderit, 11. jusjurandum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi sui : suscipietque dominus juramentum, et ille reddere non cogetur. 12. Quòd si furto ablatum fuerit, restituet damnum domino. 13. Si comestum à bestia, deferat ad eum quod occisum est, et non restituet. 14. Qui à proximo suo quidquam horum multo postulaverit, et debilitatum aut mortuum fuerit, domino non præsente, reddere compelletur. 15. Quòd si impræsentiarum dominus fuerint, non restituet, maximè si conductum venerat pro mercede operis sui.

S. Aug. *Epist.* 153. *aliàs* 54. *ad Macedonium*, *c.* 6. *n.* 20. *Vide infrà hocce* §. *litt.* (E)

(B) *Decret.* Greg. *Lib.* 2. *titulo* 13. *de restitutione spoliatorum*, *c.* 11. Gravis ad nos querela : et infrà mandamus quatenùs si vobis constiterit de præmissis : prædictum Archidiaconum ablata prænominati monasterii fratribus cum integritate restituere, damna plenariè resarcire, et de illatis injuriis competenter satisfacere compellatis, provisuri ut non tantùm fructus à novo et violento possessore perceptos, sed quos (si eis possidere fuisset licitum) possessores veteres percepissent, reddi faciatis eisdem.

S. Thomas. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 4. *in c.*... Homo tenetur ad restitutionem ejus in quo aliquem damnificavit. Sed aliquis damnificatur dupliciter. Uno modo, quia aufertur ei, id quod actu habebat : et tale damnum est semper restituendum secundùm recompensationem æqualis ; putà si aliquis damnificet aliquem diruens domum ejus, tenetur ad tantum, quantum valet domus. Alio modo, si damnificet aliquem impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi : et tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid in virtute, quàm habere actu : qui autem est in via adipiscendi aliquid, habet illud solum secundùm virtutem, vel potestatem, et ideò si redderetur ei, ut haberet hoc in actu, restitueretur ei quod est ablatum, non simplum, sed multiplicatum : quod non est de necessitate restitutionis.... Tenetur tamen aliquam recompensationem facere, secundùm conditionem personarum et negotiorum.

(C) S. Thomas. 2. 2. *Quæst.* 62. *art.* 2. Sed contra quod Aug. dicit in Epist. ad Macedonium 153. Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit, et non redditur ; pœnitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur : non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si restitui potest.

Conclusio. Id restituere quod injustè ablatum est, est de necessitate salutis.

I. Sufficitne si restituatur, quod raptum est, vel injustè detentum ?

R. Debet præterea restitui quidquid ex rapina vel injusta detentione damni contigit, vel lucri cessavit. (D)

I. Quid si non possit fur totum restituere ?

R. Restituat quod potest.

I. Si nihil habet ?

R. Habeat saltem propositum restituendi totum, si per facultates liceat unquam. (E)

I. Qui participes fuerunt damni proximo illati, tenenturne ad restitutionem ?

R. Quicumque vel directè vel indirectè particeps fuit damni proximo illati, tenetur in solidum restituere, licèt ipse nihil habuerit rei alienæ. (F)

I. Quid hoc rei est, *tenetur in solidum restituere* ?

R. Id est, tenetur ipse totum restituere non secùs ac si ipse rapuisset : nisi raptores restituant.

I. Cui danda restitutio est ?

R. Rei domino, si vivit ; alioquin, ejus hæredibus. (G)

In c.... Restitutio.... est actus justitiæ commutativæ, quæ in quâdam æqualitate consistit. Et ideò restituere importat redditionem illius rei quæ injustè ablata est : sic enim, per iteratam ejus exhibitionem, æqualitas reparatur.... Cùm ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis ; consequens est quòd, restituere id quod injustè ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.

Ad 1.... Quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio qualis possibilis est : putà cùm aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo bonore, consideratâ conditione utriusque personæ, secundùm arbitrium boni viri.

(D) Exod. xxi. *et* xxii. *Vide suprà litt.* (A) *hocce. 2.*

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 4. *in conclusione et in corp. Vide suprà hocce §. litt.* (B)

(E) S. Aug. *Epist.* 153. *aliàs* 54. *ad Macedonium, c.* 6. *n.* 20. Si enim res aliena, propter quam peccatum est, cùm reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur : si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum ; sed, ut dixi, cùm restitui potest.

N. 24. Qui verò contra jus societatis humanæ, furtis, rapinis, calumniis, oppressionibus, invasionibus abstulerit, reddenda potiùs quàm donanda censemus, Zachæi publicani Evangelico exemplo, qui cùm hospitio Dominum suscepisset in vitam sanctam repentè mutatus, *Dimidium*, inquit, (*Luc.* xix. 8.) *rerum mearum do pauperibus, et si cui aliquid abstuli, quadruplum reddo. Cætera vide hujusce Cap.* §. 1.

(F) S. Thom. 2. 2. *Quæst.* 65. *art.* 7. *Vide suprà* §. *litt.* (H)

Digestor. *Lib.* 47. *tit.* 2. *de Furtis, lege* 21. *vulgaris* §. 9. Si duo, pluresve unum tignum furati sunt, quòd singuli tollere non potuerint : dicendum est omnes eos furti in solidum teneri : quamvis id contrectare, nec tollere solus posset : et ita utimur. Neque enim potest dicere, pro parte furtum fecisse singulos, sed totius rei universos : sic fiet, singulos furti teneri.

(G) S. Thom. 2. 2. *Quæst.* 62. *art.* 5. *conclusio.* Et semper facienda est restitutio, à quo acceptum est, modò quod quis accepit, sit illius.

In corp. Necesse est, ut ei fiat restitutio, à quo acceptum est.

Ad 1. Ergo dicendum quòd quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est, vel alteri ; non ei debet tunc restitui : quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus cui restituitur. Omnia

I. Si plures sunt restitutiones faciendæ, quis prior eligendus est, cui ante alios restitutio fiat?

R. Servandus est in ordine restitutionis faciendæ, quem Judices servant ordinem in bonorum distributione facienda inter multos creditores: ita ut qui prior habet hypothecam, priùs recipiat quod suum est; et in cæteris hypothecam non habentibus, qui priùs damnum passus est, prior restitutionem accipiat. Leges enim illæ quantùm ad hoc, fundamentum habent in jure naturali. Adde quòd Leges civiles obligant in conscientia in iis quæ pertinent ad distributionem et possessionem bonorum temporalium. (H)

I. Si dominus rei restituendæ vel ejus hæredes ignorentur, vel non reperiantur; quid facto opus est?

R. Tunc facienda pauperibus distributio est, et instituendæ orationes in gratiam domini illius rei. Maximè tamen expedit consulere ea de re Episcopum, et multis in Diœcesibus id fieri præcipitur. (I)

enim quæ possidentur, sub ratione utilis cadunt: nec tamen debet ille, qui detinet rem alienam, sibi appropriare, sed vel reservare, ut congruo tempore restituat; vel etiam alii tradere tutiùs conservandam.

Ad 3. Si ille, cui debet fieri restitutio, sit omninò ignotus, debet homo restituere secundùm quod potest: scilicet dando eleemosynas pro salute ipsius, sive sit mortuus, sive sit vivus: præmissa tamen diligenti inquisitione de persona ejus, cui est restitutio facienda. Si verò sit mortuus ille, cui est restitutio facienda; debet restitui hæredi ejus, qui computatur quasi una persona cum ipso. Si verò ille sit multùm distans, debet sibi transmitti quod ei debetur, et præcipuè si sit res magni valoris, et possit commodè transmitti: alioquin debet in aliquo loco tuto deponi, ut pro eo conservetur, et domino significari.

(H) Rom. XIII. 5. Idcò necessitate subditi estote, non solùm propter iram: sed etiam propter conscientiam.

S. Aug. *In Joan. Evang. Cap.* 1. *Tractat.* 6. *n.* 25. Ecce sunt villæ: quo jure defendis villas? divino an humano? Respondeant: Divinum jus in Scripturis habemus, humanum jus in legibus Regum. Undè quisque possidet quod possidet? Nonne jure humano? Nam jure divino, Domini est terra et plenitudo ejus: pauperes et divites. Deus de uno limo fecit, et pauperes et divites una terra supportat. Jure tamen humano dicit, Hæc villa mea est, hæc domus mea, hic servus meus est. Jure ergo humano, jure Imperatorum. Quare? Quia ipsa jura humana per Imperatores et Reges seculi Deus distribuit generi humano.

N. 26. Apostolus voluit serviri Regibus, voluit honorari Reges, et dixit: Regem reveremini. (1. *Petr.* II. 17.) Noli dicere, Quid mihi et Regi? Quid tibi ergo et possessioni? Per jura Regum possidentur possessiones.

(I) *C.* Sicut dignum. *Extra de homicid.* Eos insuper qui dicuntur illius sancti viri et suorum post mortem ejus spolia occupasse, si nihil aliud in tanto facinore commiserunt, à pœna mortis ejus arbitramur esse immunes; sed quæ occuparant eis, quorum fuerunt, teneantur in integrum restituere, si habent in facultatibus, undè possunt ea reddere: et ipsis ex hoc moderata est pœnitentia injungenda: quia licèt quædam ex his, quæ occupaverunt, fateantur se pauperibus erogasse, non tamen aliena, cùm ipsa potuissent eis quorum fuerint restituere, debuerunt pauperibus erogare.

C. Cùm tu. *Extra de usuris. Vide suprà litt.* (H) 2. 2. *hajusce Cap.*

S. Thom. 2. 2. *Quæst.* 62. *art.* 5. *Vide suprà hocce §. litt.* (G)

Bochel. *Decretor. Eccles. Gallicanæ Lib.* 21. *titulo* 7. *c.* 126. *pag.* 231. *Edit. Paris. ann.* 1621. *in-fol. Ex* Synodalib. *Ecclesiæ* Tregensis. Fures, raptores, usurarii, fraudatores, non absolvantur nisi promittant restituere bona fide, citiùs quàm poterunt alienum: quia non remittitur pecca-

I. Quandonam facienda restitutio est?

R. Quàm primùm fieri potest. Alioqui novum in dies damnum proximo infertur injustâ detentione rei alienæ. (K)

I. Si quis morte præoccupatus non restituerit quod debebat, transitne ad illius hæredes obligatio restitutionis?

R. Ad restitutionem bona illius omnia obligantur: adeoque transit ad hæredes obligatio restitutionis. Legibus enim omnibus cautum est, ne quid hæredes faciant suum de hæreditate, priusquam debita omnia persolverint. (L)

tum, nisi restituatur ablatum. Et hoc debet sæpè peccatoribus per Presbyteros intimari: nam res aliena domino debet restitui, si inveniatur, alioquin ipsius successori. Si verò aliquis ipsorum nequeat inveniri, nec spes est aliqua quòd ulteriùs inveniatur: utpote quia certissimè constat ipsos ab hoc seculo migrasse, et de hujusmodi bonis nihil ordinasse: tunc de consilio provida Confessoris, si res illa sit parvi valoris, est in eleemosynas expendenda. Si autem sit magni valoris, tunc Episcopus, vel suam potestatem habens consulatur: quia circa restitutiones faciendas pericula multa latent. Si autem Confessor consulat Episcopum, non nominet aliquem qui ad restitutionem teneatur: et si spes habeatur quòd ille, cui est restitutio facienda, aliquo tempore valeat inveniri, tunc non sunt distrahendæ, sed restituendæ: et deponantur in aliquo tuto loco ubi fideliter custodiantur, cùm inventus fuerit, vel ejus certo mandato, integrè restituantur.

Cap. 127. *Ex* SYNODO SENONENS. 1524. Fures, raptores, usurarii, fraudatores, non absolvantur, nisi promittant restituere bonâ fide, quàm citissimè poterunt, alienum: quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Et hoc debet sæpè peccatoribus per Presbyteros intimari. Nam res aliena debet domino restitui, si inveniatur; alioquin ejus successori. Si verò aliqui eorum nequeant inveniri, nec spes est aliqua quòd ulteriùs inveniantur, utpote quia certissimè constet eos ab hoc seculo migrasse, et de hujusmodi bonis nihil ordinasse: tunc de consilio providi Confessoris, si res ipsa sit parvi valoris, scilicet infrà summam sexaginta solidorum Turonensium, in pios usus exponatur: in cæteris verò ad nos aut Vicarios nostros, seu Pœnitentiarios remittantur.

(K) S. THOM. 2. 2. *Quæst.* 62. *art.* 8. Sed contra. Neque in restitutionibus faciendis potest fieri dilatio: sed statim restituere oportet.

Conclus. Statim fieri restitutio debet ab eo, qui accepit, si potest, vel dilatio peti debet ab eo, qui usum rei concedere potest.

In corp. Sicut accipere rem alienam est peccatum contra justitiam, ita etiam detinere eam: quia per hoc quòd aliquis detinet rem alienam invito domino, impedit eum ab usu rei suæ; et sic ei facit injuriam. Manifestum est autem, quòd nec per modicum tempus licet in peccato morari; sed quilibet tenetur peccatum statim deserere, secundùm illud (Eccli. XXI. 2.) *Quasi à facie colubri fuge peccatum*: et ideò quilibet tenetur statim restituere, si potest, vel petere dilationem ab eo qui potest usum rei concedere.

Ad 2. Dicendum quòd quando aliquis non potest statim restituere, ipsa impotentia absolvit eum ab instanti restitutione faciendæ: sicut etiam totaliter à restitutione absolvitur, si omninò sit impotens. Debet tamen remissionem, vel dilationem petere ab eo cui debet, aut per se, aut per alium.

Ad. 3.... Per dilationem restitutionis, committitur peccatum injustæ detentionis, quod justitiæ opponitur: ideò necesse est tempus esse determinatum, ut statim restitutio fiat.

(L) *Cap.* Tua nos. *Extra de usuris*, *c.* 9. *Decret.* GREG. *Lib.* 5. *tit.* 19. Tua nos duxit fraternitas consulendos, quid sit de usurariorum filiis observandum, qui eis in crimine usurarum defunctis succedunt, aut extraneis, ad quos bona usurariorum asseris devoluta? Tuæ igitur quæstioni litteris præsentibus respondemus, quòd filii ad restituendas usuras eà sunt districtione cogendi, quâ parentes sui, si viverent, cogerentur. Idipsum etiam contra hæredes extraneos credimus exercendum.

I. Quid hoc septimo mandato præcepit Deus ?

R. Ut faciamus proximo, quod nobis fieri velimus ; ipsiusque sublevemus inopiam. De charitate erga proximum et de eleemosyna jam superiùs egimus. (*Sect.* 2. *Cap.* 4. §. 3. *et* 4. *hujusce Part.*)

CAPUT NONUM.

De Octavo Dei Mandato.

§. 1. De falso Testimonio et de Mendacio.

I. QUODNAM est octavum Dei mandatum ?

R. Non loqueris contra proximum tuum, falsum testimonium.

I. Quid hoc mandato prohibetur ?

R. Ne quis proximo noceat vel verbo, vel cogitatione.

I. Quot modis per verba potest fieri injuria proximo ?

R. Quinque modis : 1. Falso Testimonio. 2. Mendacio. 3. Detractione. 4. Adulatione. 5. Temerè judicando vel suspicando.

I. Quid est falsum Testimonium ?

R. Falsi Testimonii nomine generatim intelligitur quidquid contra veritatem de proximo asseritur, sive in judicio, sive extra judicium. Strictiùs autem sumitur pro depositione iniqua et falsa coram Judice facta ; quod quidem gravissimum scelus est. Hujus autem sceleris reatu tenentur non solùm falsi testes, sed etiam accusatores, rei,

Cap. In litteris. *Extra de raptoribus*, *c.* 5. *tit.* XVII. *Lib.* 5. *Decret.* GREG. IX. In litteris tuis continebatur : quòd cum H. multis fuisset criminibus irretitus, qui Ecclesiarum incendium diabolo instigante commiserat, tandem in ægritudine constitutus, acceptâ pœnitentiâ de commissis, per manum Capellani sui fuit à sententia anathematis absolutus : sed moriens Ecclesiasticam sepulturam habere nequivit. Quapropter, si ita res se habet, mandamus, ut corpus ejusdem, appellatione cessante, facias in Cœmeterio sepeliri, et hæredes ejus moneas et compellas, ut his, quibus ille incendium, vel alio modo damna contra justitiam irrogaverat, juxta facultates suas condignè satisfaciant, ut sic a peccato valeat liberari.

Lege Hæres in omne. *ff. de acquirenda hæreditat.* DIGEST. *Leg.* 37. *titul.* 2. *Lib.* 29. Hæres in omne jus mortui, non tantùm singularum rerum dominium succedit : cùm et ea, quæ in nominibus sint, ad hæredem transeant.

Lege Scimus. *Codice de jure deliberandi et de adeundâ hæreditate*, *lege* 22. §. 4. *titulo* 3. *Lib.* 6. Si præfatam observationem inventarii faciendi solidaverint : hæreditatem sine periculo habeant.... ut in tantum hæreditatis creditoribus teneantur, in quantum res substantiæ ad eos devolutæ valeant : et eis satisfaciant, qui primi veniant creditores : et si nihil reliquum est, posteriores venientes repellantur.... Sed et si legatarii interèà venerint, eis satisfaciant ex hæreditate defuncti, vel ex ipsis rebus, vel ex earum forsitan venditione.

§. 14.... Si quis temerario proposito.... hæreditatem minimè repudiaverit, non solùm creditoribus in solidum teneatur, sed etiam legis Falcidiæ beneficio minimè utatur. Quòd si post deliberationem recusaverit, inventario minime conscripto, tunc res hæreditarias creditoribus, vel his qui ad hæreditatem vocantur, legibus reddere compelletur.

Patroni, Procuratores, cæterique qui coram Judicibus proximum mendaciis insectantur. (A)

I. Ad quid tenentur qui inquinaverunt se hujusmodi scelere ?

R. Tenentur restituere quidquid per mendacium damni

(A) **Exod. xxiii.** 1. Non suscipies vocem mendacii : nec junges manum tuam ut pro impio dicas falsum testimonium.... 2.... Nec in judicio, plurimorum acquiesces sententiæ, ut à vero devies.... 7. Mendacium fugies.

Proverb. vi. 16. Sex sunt, quæ odit Dominus.... 17.... linguam mendacem, ... 19. proferentem mendacia, testem fallacem.

xix. 5. Testis falsus non erit impunitus : et qui mendacia loquitur, non effugiet.

xxi. 28. Testis mendax peribit.

S. Aug. *In Ps.* 89. *n.* 13... Corrumpere te vult aliquis ut dicas, verbi gratiâ, falsum testimonium... perimat aliena iniquitas carnem tuam, dum servet veritas animam tuam. Si autem à veritate resilieris, quid tibi amplius facturus est inimicus, quàm tu tibi ipse facis ? Inimicus sæviens carnem potest occidere : tu autem, dicendo falsum testimonium, animam occidis.

Serm. 16. *aliàs* 1. *ex homil.* 50. *c.* 3. *n.* 4.... Quid aliud est loqui dolum, nisi aliud labiis promere, cùm aliud claudatur in pectore. Ad hoc maximè adulatorum exarsit negotium ; quia penè semper... blandiendo non tacent falsum.

Cap. 4. (Dies bonos) quisquis intellexerit et dilexerit, linguam cohibet à malo : et si eum terror mortis cogat ad malum, labia ejus non loquuntur dolum.

Conc. Eliberitanum *ann.* 305. *Capitulo* 74. Falsus testis prout est crimen abstinebitur : si tamen non fuerit mortale quod objecit et probaverit, quod non tacuerit, biennii tempore abstineatur : si autem non probaverit, conventui Clericorum placuit per quinquennium abstineri.

Capitulo 75. Si quis autem Episcopum, vel Presbyterum, aut Diaconum falsis criminibus appetierit, et probare non potuerit, nec in fine dandam ei communionem.

Conc. Arelatense I. *ann.* 314. *can.* 14. De his qui falsò accusant fratres suos, placuit eos usque ad exitum non communicare.

Conc. Arelat. II. *ann.* 452. *can.* 24. Eos qui falsò fratribus suis capitalia objecisse convicti fuerint, placuit usque ad exitum non communicare, sicut magna Synodus antè constituit, nisi dignâ satisfactione pœnituerint.

Conc. Agathense *ann.* 506. *can.* 37. Itaque censuimus homicidas et falsos testes à communione Ecclesiastica submovendos, nisi pœnitentiæ satisfactione crimina admissa diluerint.

Conc. Matisconense I. *can.* 17. *ann.* 581. Si quis convictus fuerit alios ad falsum testimonium vel perjurium attraxisse, aut quacunque corruptione sollicitasse, ipse quidem usque ad exitum non communicet : hi verò qui ei in perjurio consensisse probantur, post ab omni sunt testimonio prohibendi, et secundùm legem infamiâ notabuntur.

S. Thomas. 2. 2. *Quæst.* 70. *art.* 4. *conclus.* Falsum testimonium ferens, cùm sit perjurus, et contra justitiam agens, et mentiens, peccat mortaliter.

In corp. Respondeo dicendum quòd falsum testimonium habet triplicem deformitatem. Uno modo ex perjurio, quia testes non admittuntur, nisi jurati : et ex hoc semper est peccatum mortale. Alio modo ex violatione justitiæ : et hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut et quælibet injustitia. Et ideò in præcepto Decalogi sub hac formâ interdicitur falsum testimonium... (Exod. xx.) *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.* Non enim contra aliquem facit, qui eum ab injuria faciendo impedit, sed solùm qui ei suam justitiam tollit. Tertio modo ex ipsa falsitate, secundùm quòd omne mendacium est peccatum : et ex hoc non habet falsum testimonium, quod semper sit peccatum mortale.

proximo intulerunt, sive in bonis, sive in fama. Et si fieri aliter restitutio non potest, tenentur palàm confiteri se esse mentitos. Id fusiùs probavimus paragrapho superiori.

I. Quid est mentiri ?

R. Mentitur, inquit S. Augustinus, (*Enchirid. c.* 22. *n.* 7.) quisquis *contra id quod animo sentit loquitur, voluntate fallendi.*

I. Estne semper et in quocunque casu vetitum mentiri ?

R. Est omninò. Nullo in casu mentiri licet. Quin et tegere mendacium æquivocationibus, ut vocant, et restrictionibus mente conceptis, non licet; sunt enim illæ mendaciorum genera. (B)

(B) Levit. xix. 11. Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum... 13. Non facies calumniam proximo tuo.

Psal. v. 7. Perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Ephes. iv. 25. Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo : quoniam sumus invicem membra.

Apoc. xxi. 8. Omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure : quod est mors secunda.

S. Aug. *Enchirid. ad Laurent. c.* 22. *n.* 7. Porrò autem omne mendacium ideò dicendum est esse peccatum, quia homo, non solùm quando scit ipse quòd verum sit, sed etiam si quando errat et fallitur sicut homo, hoc debet loqui quod animo gerit : sive illud verum sit, sive putetur et non sit. Omnis autem qui mentitur, contra id quod animo sentit loquitur voluntate fallendi. Et utique verba propterèà sunt instituta, non per quæ homines se invicem fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas perferat. Verbis ergo uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est. Nec ideò ullum mendacium putandum est non esse peccatum, quia possumus aliquando alicui prodesse mentiendo. Possumus enim et furando, si pauper cui palàm datur, sentit commodum, et dives cui clam tollitur, non sentit incommodum : nec ideò tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum. Possumus et adulterando, si aliqua, nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amando moritura, et si vixerit, pœnitendo purganda : nec ideò peccatum negabitur tale adulterium. Si autem meritò nobis placet castitas, quid offendit veritas, ut propter alienam utilitatem illa non violetur adulterando, et violetur ista mentiendo ? Plurimùm quidem ad bonum profecisse homines, qui non nisi pro salute hominis mentiuntur, non est negandum : sed in eorum tali profectu, meritò laudatur, vel etiam temporaliter remuneratur benevolentia, non fallacia, quæ ut ignoscatur sat est, non ut etiam prædicetur, maximè in hæredibus testamenti novi, quibus dicitur, *Sit in ore vestro, Est, est ; Non, non : quod enim amplius est, à malo est.* (*Matth.* v. 37.)

Enarrat. in Psal. 5. *n.* 7.... Odit peccator quisque veritatem. Videtur enim quòd et illa odit, quos in se manere non sinit. Non autem manent, qui eam sustinere non valent. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* (*Psal.* v. 7.) Hoc enim est veritati contrarium. Sed ne quis putet aliquam substantiam, vel naturam veritati esse contrariam, intelligat ad id quod non est pertinere mendacium, non ad id quod est. Si enim id dicitur quod est, verum dicitur. Si autem hoc dicitur, quod non est, mendacium est. Ideò, inquit, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium :* quia recedentes ab eo quod est, ad id quod non est declinantur. Multa quidem videntur pro salute et commodo alicujus, non malitiâ, sed benignitate mendacia : quale illarum in Exodo obstetricum quæ Pharaoni falsum renuntiaverunt, ut infantes filiorum Israël non necarentur. (*Exod.* i. 19.) Sed etiam ista non re, sed indole laudantur : quoniam qui tantùm hoc modo mentiuntur, merebuntur aliquando omni mendacio liberari. Nam in iis qui perfecti sunt, nec ista mendacia inveniuntur, quibus dictum est, (*Matth.* v. 37.) *Sit in ore vestro, Est, est : Non, non : quidquid am-*

plius est, à malo est. Nec immeritò alio loco scriptum est, *Os quod mentitur, occidit animam:* (*Sap.* I. 11.) ne quis arbitretur perfectum et spiritalem hominem pro ista temporali vita, in cujus morte non occiditur anima sive sua, sive alterius, debere mentiri. Sed quoniam aliud est mentiri, aliud verum occultare: si quidem aliud est falsum dicere, aliud verum tacere: si quis fortè vel ad istam visibilem mortem non vult hominem prodere, paratus esse debet verum occultare, non falsum dicere; ut neque prodat, neque mentiatur, ne occidat animam suam pro corpore alterius. Si autem hoc nondum potest, vel sola hujus necessitatis habeat mendacia, ut etiam ab istis, si sola remanserint, liberari mereatur, et Spiritûs sancti robur accipere, quo quidquid perpetiendum est pro veritate, contemnat. Duo sunt omninò genera mendaciorum, in quibus non magna culpa est, sed tamen non sunt sine culpa, cùm aut jocamur, aut ut prosimus mentimur. Illud primum in jocando, ideò non est perniciosissimum, quia non fallit. Novit enim ille cui dicitur, joci causâ esse dictum. Secundum autem ideò minus est, quia retinet nonnullam benevolentiam. Illud autem quod non habet duplex cor, nec mendacium quidem dicendum est. Tanquam verbi gratiâ, si cui gladius commendetur, et promittat se redditurum, cùm ille qui commendavit poposcerit; si fortè gladium suum repetat furens, manifestum est, tunc non esse reddendum, ne vel se occidat, vel alios, donec ei sanitas restituatur. Hic ideò non habet duplex cor, quia ille cui commendatus est gladius, cùm promittebat se redditurum, non cogitabat furentem posse repetere.... Undè manifestum est non esse culpandum aliquando verum tacere: falsum autem dicere, non invenitur concessum esse perfectis.

De Mendacio cap. 4. *n.* 5. Nemo autem dubitat mentiri eum, qui, volens falsum, enuntiat causâ fallendi: quapropter enuntiationem falsam cum voluntate ad fallendum prolatam, manifestum est esse mendacium.

Cap. 5. *n.* 6. Illi quibus placet nunquam mentiendum, multò fortiùs agunt utentes primò auctoritate divinâ, quoniam in ipso Decalogo scriptum est, (*Exod.* XX. 16.) *Falsum testimonium ne dicas*, quo genere complectitur omne mendacium... Sed ne quis contendat non omne mendacium falsum testimonium esse appellandum; quid dicturus est ad id quod scriptum est, (*Sap.* I. 11.) *Os quod mentitur occidit animam:* quod ne quis arbitretur exceptis aliquibus mentientibus posse intelligi, alio loco legat, *perdes omnes qui loquuntur mendacium.* (*Psal.* V. 37.) Undè ore suo ipse Dominus, *Sit*, inquit, (*Matth.* V. 37.) *in ore vestro, Est, est; Non, non: quod autem amplius est, à malo est.* Hinc et Apostolus cùm exuendum veterem hominem præciperet, quo nomine omnia peccata intelliguntur, consequenter ait, in primis ponens, *quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem.* (*Ephes.* IV. 25.)

Cap. 6. *n.* 9. Quid si ad te homo confugiat, qui mendacio tuo possit à morte liberari.. *Os quod mentitur, occidit animam.* (*Sap.* I. 11.) Quomodo ergo non perversissimè dicitur, ut alter corporaliter vivat, debere alterum spiritaliter mori? Nam et ipsa dilectio proximi ex sua cujusque terminum accepit. *Diliges*, inquit, *proximum tuum tanquam teipsum.* (*Matth.* XIX. 19.) Quomodo ergo quisque diligit tanquam seipsum, cui ut præstet vitam temporalem, ipse amittit æternam? Quandoquidem si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdat, non est jam diligere sicut seipsum, sed plus quàm seipsum: quod sanæ doctrinæ regulam excedit. Multò minùs igitur æternam suam pro alterius temporali mentiendo amissurus est. Cùm igitur mentiendo vita æterna amittatur, nunquam pro cujusquam temporali vita mentiendum est.... Quid si etiam furto nostro, quid si adulterio liberari possit aliquis de morte, ideone furandum est, aut mœchandum?... Quod si absurdum et nefarium est, cur animam suam quisque mendacio corrumpat, ut alter vivat in corpore?

Cap. 8. *n.* 11. Omnis doctrina veritatis aufertur, cedens licentiosissimæ falsitati, si mendacio vel officioso alicundè penetrandi aperitur locus. Aut enim temporalia commoda, vel propria vel aliena, veritati præponit, quicunque mentitur; quo quid fieri potest perversius? Aut cùm veritati adipiscendæ, opitulante mendacio, vult facere idoneum, intercludit aditum veritati... Restat ut nunquam mentiantur boni.

Cap. 9. *n.* 16. Omninò nunquam pro aliquo mentiendum est, eo mendacio quod alterum lædat: etsi lædatur, quam ille nisi ita mentireris læderetur. Quia nec panis alienus invito, quamvis valentiori, auferendus est, ut alatur fortior; nec innocens invitus virgis cædendus est, ne alius occidatur.

Cap. 10. *n.* 17. A doctrina religionis, atque ab eis omninò enuntiationibus quæ propter doctrinam religionis enuntiantur, cùm illa docetur et discitur, omnia penitùs mendacia removenda sunt. Nec ulla omninò causa inveniri posse creditur, cur in rebus talibus mentiendum sit: quando nec ideò in ea doctrina mentiendum est, ut ad eam ipsam quisque faciliùs perducatur. Fractâ enim vel leviter diminutâ auctoritate veritatis, omnia dubia remanebunt; quæ nisi vera credantur, teneri certa non possunt. Licet igitur vel dissertori, ac disputatori, atque prædicatori rerum æternarum, vel narratori, vel pronuntiatori rerum temporalium ad ædificandam religionem atque pietatem pertinentium, occultare in tempore quidquid occultandum videtur: mentiri autem nunquam licet, ergo nec occultare mentiendo.

Cap. 11. *n.* 18. Consequenter etiam videndum est, removenda esse etiam omnia mendacia quæ aliquem lædunt injustè: quia nulli est injuria, vel levior inferenda, ut ab alio gravior repellatur. Nec illa sunt admittenda mendacia, quæ, quamvis non obsint alteri, nulli tamen prosunt, et obsunt eis ipsis qui gratis mentiuntur... Mentiens est qui mentitur invitus: mendax verò amat mentiri, atque habitat animo in delectatione mentiendi. Juxtà ponendi sunt et qui de mendacio volunt placere hominibus, non ut alicui faciant injuriam vel inferant contumeliam, jam enim suprà hoc genus removimus; sed ut suaves sint in sermonibus suis. Isti ab illo genere in quo mendaces posuimus, hoc differunt, quòd illos mentiri delectat, gaudentes de ipsa fallacia; istis autem placere libet de suaviloquio, qui tamen veris mallent placere; sed quando non facilè inveniunt vera, quæ grata sint audientibus, mentiri eligunt potiùs, quàm tacere. Difficile est tamen ut isti totam narrationem falsam aliquando suscipiant; sed plerumque veris falsa contexunt, ubi suavitas eos deserit. Hæc autem duo genera mendaciorum non obsunt credentibus, quia nihil de doctrina religionis veritatisque falluntur, aut de ullo commodo vel utilitate sua. Sufficit enim eis ut judicent fieri potuisse quod dicitur, et fidem habeant homini quem non debent temerè existimare mentientem. Quid enim obest, si credat patrem aut avum alicujus virum bonum fuisse, etiamsi non fuit; aut usque ad Persas militando pervenisse, etiamsi à Roma nunquam recessit? Ipsis autem mentientibus valdè obsunt: illis quidem, quia sic deserunt veritatem, ut fallacià lætentur; istis, quia se malunt placere, quàm verum.

Cap. 13. *n.* 21... Si enim mendacium, quod adversùs vitam cujusque temporalem dicitur, detestabile est, quantò magis quod adversùs vitam æternam? Sicuti est omne mendacium, si in doctrina Religionis fiat. Et ideò falsum testimonium vocat Apostolus, si quis de Christo, etiam quod ad laudem ejus videtur pertinere, mentiatur.

N. 22. Quid ergo, si ad christianum homicida confugiat, aut videat quo confugit; et de hac re interrogetur ab eo, qui ad supplicium quærit hominem hominis interfectorem, mentiendum est?... Quid si de justo atque innocente ubi lateat sciens à Judice interrogeris... quid facies, falsus testis, an proditor eris?... Nec prodam, nec mentiar.

N. 23. Sed ait quisquam timidior, paratus esse possum ad quælibet ferenda tormenta, vel etiam mortem obeundam, ne peccem: cùm autem peccatum non sit, ita mentiri, ut neque cuiquam obsis, neque falsum testimonium dicas, et prosis alicui; stultum est et grave peccatum, voluntaria frustrà sustinere tormenta, et fortassis utilem salutemque vitam incassùm sævientibus projicere. A quo quæro, cur timeat quod scriptum est, (*Exod.* xx. 16.) *falsum testimonium non dices;* et non timeat quod de Deo dictum est, *perdes omnes qui loquuntur mendacium?* (*Psal.* v. 7.)

Cap. 16. *n.* 34. *Noli velle mentiri omne mendacium.* (*Eccli.* vii. 14.) Itaque cùm alius dixerit, ex isto Scripturæ testimonio usque adeò generaliter omne mendacium esse detestandum, ut etiam si quis mentiri velit, etiamsi non mentiatur, jam voluntas ipsa damnanda sit.

Cap. 17. Dicit alius... de ore cordis exterminandum atque alienandum esse mendacium..... *Assiduitas enim ejus non proficiet ad bonum.* (*Eccli.* VII. 14.)

Cap. 21. *n.* 42.... Non est igitur mentiendum in doctrina pietatis: Magnum enim scelus est, et primum genus detestabilis mendacii. Non est mentiendum.... quia nulli facienda est injuria. Non est mentiendum: quia nulli cum alterius injuria consulendum est. Non est mentiendum.... propter mendacii libidinem, quæ per seipsam vitiosa est. Non est mentiendum;.... quia nec ipsa veritas fine placendi hominibus enuntianda est: quantò minùs mendacium, quod per ipsum, quia mendacium est, utique turpe est. Non est mentiendum:.... neque enim rectè etiam testimonii veritas pro cujusquam temporali commodo ac salute corrumpitur. Ad sempiternam verò salutem nullus ducendus est opitulante mendacio.... Neque... mentiendum est, non enim cujusquam commoditas, aut salus temporalis perficiendæ fidei præferenda est.... Nec mentiendum est; quia et in bonis castitas animi, pudicitia corporis major est.... Quisquis autem esse aliquod genus mendacii quod peccatum non sit putaverit, decipiet seipsum turpiter, cùm honestum se deceptorem arbitratur aliorum.

Contra mendacium, ad Consentium, c. 3. *n.* 4. Mendaciorum genera multa sunt, quæ quidem omnia universaliter odisse debemus. Nullum est enim mendacium, quod non sit contrarium veritati. Nam sicut lux et tenebræ, pietas et impietas, justitia et iniquitas, peccatum et rectè factum, sanitas et imbecillitas, vita et mors; ita inter se sunt veritas mendaciumque contraria. Undè quantò amamus istam, tantò illud odisse debemus.

Cap. 6. *n.* 14. *Qui loquitur veritatem in corde suo:* (*Psal.* XIV. 3.) non sic accipiendum est, quasi, retentâ in corde veritate, loquendum sit in ore mendacium. Sed ideò dictum est, quia fieri potest ut loquatur quisque in ore veritatem, quæ nihil ei prosit, si eam in corde non teneat, id est, si quod loquitur ipse non credat.

Cap. 7. *n.* 17. Si aliter omninò non posset educi de cavernis suis hæretica impietas, nisi à tramite veritatis lingua catholica deviaret; tolerabiliùs illa occultaretur, quàm ista præcipitaretur: tolerabiliùs in suis foveis delitescerent vulpes, quàm propter illas capiendas in blasphemiæ foveam caderent venatores.... Nam si propterea justa sunt, non qualiacunque, sed blasphema mendacia, quia hoc animo fiunt, ut occulti Hæretici delegantur: poterunt isto modo, si eodem animo fiant, casta esse adulteria.... Aut enim licebit utrumque pari ratione defendere, ut ideò hæc esse dicantur injusta, quia eà facta sunt intentione quâ reprehenderentur injusti: aut si sana doctrina nec propter invenicndos Hæreticos vult nos cum feminis impudicis saltem corpore non mente misceri, profectò nec propter inveniendos Hæreticos vult à nobis saltem voce non mente, aut immundam hæresim prædicari, aut castam catholicam blasphemari.... Non itaque animus à facto excusatur, quando dicitur aliquid non ex animo fieri, quod tamen non fieret, nisi animus faciendum esse decerneret.

N. 8. Interest quidem plurimùm, quâ causâ, quo fine, quâ intentione quid fiat: sed ea quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obtentu, nullo quasi bono fine, nullâ velut bonâ intentione facienda sunt.... Quis ista dicat, nisi qui res humanas omnesque conatur mores legesque subvertere? Quod enim sceleratissimum facinus, quod turpissimum flagitium, quod impiissimum sacrilegium non dicatur posse fieri rectè atque justè, nec impune tantùm, verùm etiam gloriosè, ut in eo perpetrando, non solùm supplicia nulla timeantur, sed speretur et præmia; si semel concesserimus in omnibus malis operibus hominum ideò non quid fiat, sed quare fiat esse quærendum, ut quæcunque propter bonas causas facta inveniuntur, nec ipsa mala esse judicentur?

Cap. 10. *n.* 23. Præcipuè de mendaciis hoc in hominum opinione prævaluit, ut peccata non putentur illa mendacia, quin immò et rectè facta esse credantur, quando quisque pro ejus, cui falli expedit, utilitate mentitur, aut ne aliis noceat qui nociturus videtur, nisi mendaciis evitetur. Ad hæc mendaciorum genera defendenda, plurima de

Scripturis sanctis suffragari putantur exempla. Non autem hoc est occultare veritatem, quod est proferre mendacium. Quamvis enim omnis, qui mentitur, velit celare quod verum est, non tamen omnis, qui vult quod verum est celare, mentitur. Plerumque enim vera non mentiendo occultimus, sed tacendo. Neque enim mentitus est Dominus, ubi ait, (*Joan.* XVI. 12.) *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò.* Vera tacuit, non falsa locutus est, quibus veris audiendis eos minùs idoneos judicavit.... Non est ergo mendacium cùm silendo absconditur verum, sed cùm loquendo promitur falsum.

Cap. 11. *n.* 25. Porrò inter dogmata illorum quæ subvertenda sunt, etiam hoc est utique quod dogmatizant, ad occultandam religionem religiosos debere mentiri, in tantum ut non solùm de aliis rebus ad doctrinam religionis non pertinentibus, sed de ipsa quoque religione mentiendum sit, ne patescat alienis; ut videlicet negandus sit Christus, quò possit inter inimicos suos latere Christianus. Etiam hoc, obsecro te, dogma impium nefariumque subverte propter quod adstruendum argumentantes de Scripturis colligunt testimonia, quibus videantur, non solùm ignoscenda vel toleranda, verùm et honoranda mendacia. Ad te igitur pertinet, sectam detestabilem cùm refellis, sic accipienda monstrare ista testimonia Scripturarum, ut vel doceas non esse quæ putantur esse mendacia, si eo modo intelligantur, quo intelligenda sunt; vel imitanda non esse etiam quæ manifestum est esse mendacia; vel certè ad extremum de his saltem rebus quæ ad doctrinam religionis pertinent, nullo modo esse mentiendum.

Cap. 12. *n.* 26. Mendacium est falsa significatio cum voluntate fallendi.

Cap. 15. *n.* 31. *Lex tua veritas.* (*Psal.* CXVIII. 142.) Ac per hoc quod est contra veritatem, justum esse non potest. Quis autem dubitet contra veritatem esse mendacium omne? Nullum ergo justum esse potest mendacium.... Clamat autem Joannes, *omne mendacium non est ex veritate.* (1. *Joan.* II. 21.) Omne ergo mendacium non est justum. Quapropter quando nobis de Scripturis sanctis mentiendi proponuntur exempla, aut mendacia non sunt, sed putantur esse, dum non intelliguntur; aut si mendacia sunt, imitanda non sunt, quia justa esse non possunt.

N. 32. Sed quod scriptum est (*Exod.* I. 20. *Josue* VI. 25.) benè Deum fecisse cum Hebræis obstetricibus, et cum Raab Jerichuntinâ meretrice, non ideò factum est quia mentitæ sunt, sed quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia; benignitas mentis, non iniquitas mentientis.

Cap. 17. *n.* 34.... Faciat ergo homo, etiam pro temporali hominum salute, quod potest: cùm autem ad hunc articulum ventum fuerit, ut tali saluti consulere nisi peccando non possit, jam se existimet non habere quid faciat, quando id reliquum esse perspexerit quod non rectè faciat. Proindè Raab in Jericho, quia peregrinos homines Dei suscepit hospitio, quia in eorum susceptione periclitata est, quia in eorum Deum credidit, quia diligenter eos, ubi potuit, occultavit, quia per aliam viam remeandi consilium fidelissimum dedit, etiam supernæ Jerusalem civibus imitanda laudetur. Quòd autem mentita est.... non imitandum sapienter proponitur.

Cap. 18. *n.* 37. *Omne mendacium non est ex veritate.* (1. *Joan.* II. 21.) Non est ergo verum, aliquando esse mentiendum: et quod non est verum, nemini est omninò suadendum. *Cætera vide suprà Cap.* 3. *hujusce Sect.* 3. *litt.* (F)

Cap. 20. *n.* 40. Sed aliquando nobis ipsius quoque salutis æternæ periculum opponitur, quod nostro mendacio, si aliter non potest, depellendum esse clamatur: velut si quisquam baptizandus in potestate sit impiorum atque infidelium constitutus, ad quem perveniri non possit, ut lavacro regenerationis abluatur, nisi deceptis mentiendo custodibus..... ut perveniatur ad hominem baptizandum, fallantur mentiendo custodes, si hoc jubet veritas. Si ergo, nisi quod veritas docet, facere non debemus; cùm veritas doceat nec propter hominem baptizandum facere, quod contrarium est castitati, quomodò nos docebit facere propter baptizandum hominem, quod ipsi est contrarium veritati?

S. GREG. MAGN. Papa, *Lib.* 18. *Mor. in Job. c.* 4. *Non loquentur labia*

I. Quid hoc rei est, æquivocationibus et restrictionibus mente conceptis mendacium obtegere?

R. Æquivocatio est verbum significationis ancipitis. Restrictio mentis est verbi alicujus ancipitis sensus mente retentus. Æquivocationibus vel restrictionibus mendacium obtegere, est uti ad fallendum proximum verbo ancipiti, vel restrictione mentis: verbi gratia, Postulas à me nunquid novi efferatur; Audivi, inquio, Magdalenam rem habuisse cum Philippo. Itane verò, inquis? Res, pergo, in ore est omnium. Sic tu sententiam meam interpretaris, ut sensus sit apud te Magdalenam peccasse cum Philippo; id probe intelligo; meus verò sensus est inter Magdalenam et Philippum intercessisse negotium aliquod; idque in ore omnium versari. Ludo in ambiguo sensu verbi *rem habere:* atque ita et mendacium et gravem contra proximum calumniam obtego. Rursùs petis à me hodiè, quæ dies est Dominica, num Sacro interfuerim; me verò interfuisse respondeo. Id scisciaris tu nimirùm num hodie interfuerim: rem probè intelligo. Ego vero interfui, non hodie. Fallendi tui causà me interfuisse respondeo absolutè, retento in mente sensu de hesterna die, non de hodierna: atque ita mentis, ut vocant, restrictione mendacium obtego. Æquivocationes autem et restrictiones mentis mendacíorum genera

mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium. (*Job.* XXVII. 4.) Quod priùs iniquitatem, hoc postmodum repetens, mendacium dicit. Nam et omne mendacium iniquitas est, et omnis iniquitas mendacium: quia profectò ab æquitate discrepat, quidquid à veritate discordat. Sed inter hoc quod ait, *loqui*, et postmodum subdit *meditari*, magna distantia est. Nonnunquam enim pejus est mendacium meditari, quàm loqui. Nam loqui plerumque præcipitationis est, meditari verò studiosæ pravitatis. Et quis ignoret in quanta distantia culpa distinguitur: utrum præcipitatione aliquis, an studio mentiatur? Sed vir sanctus, ut perfectè adhæreat veritati, nec studio se perhibet, nec præcipitatione mentiri. Summoperè enim cavendum est omne mendacium, quamvis nonnunquam sit aliquod mendacii genus culpæ levioris, si quisquam, (*fortè* cuiquam quis) vitam præstando mentitur. Sed quia scriptum est: (*Sap.* I. 11.) *Os quod mentitur occidit animam:* et (*Psal.* V. 7.) *perdes omnes qui loquuntur mendacium:* hoc quoque mendacii genus perfecti viri summoperè fugiunt, ut nec vita cujuslibet per eorum fallaciam defendatur: ne suæ animæ noceant, dum præstare vitam carni nituntur alienæ; quanquam hoc ipsum peccati genus facillimè credimus relaxari. Nam si quælibet culpa, sequenti solet pia operatione purgari: quantò magis hæc facilè abstergitur, quam mater boni operis pietas ipsa comitatur? Nonnulli verò ex obstetricum fallacia conantur asserere, hoc mendacii genus non esse peccatum: maximè quòd illis mentientibus scriptum est, quia *ædificavit illis Dominus domos.* (*Exod.* I. 21.) In qua magis recompensatione cognoscitur, quid mendacii culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita retribui, pro admissa culpa mendacii, in terrenam est recompensationem declinata: ut in vita sua quam mentiendo tueri voluerunt, ea quæ fecerunt, bona reciperent: et ulteriùs quod exspectarent mercedis suæ præmium non haberent. Nam si subtiliter perpendatur, amore vitæ præsentis mentitæ sunt, non intentione mercedis. Parcendo quippè conatæ sunt infantium vitam tegere, mentiendo suam, et licèt in Testamento veteri nonnulla possint talia reperiri, penè nunquam tamen hoc vel tale genus mendacii à perfectis admissum, studiosus ibi lector inveniet.

sunt ; quia mendacium est quidquid ad fallendum proximum effertur verbis significantibus aliud quàm quod mente concipimus. (C)

(C) Psal. xxxiii. 14. Prohibe linguam tuam à malo : et labia tua ne loquantur dolum.

Ll. 6. Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa. 7. Propterea Deus destruet te in finem, evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium.

S. Aug. *De Mendacio, c.* 3. *n.* 3. Non omnis qui falsum dicit mentitur, si credit aut opinatur verum esse quod dicit.... Quisquis autem hoc enuntiat quod vel creditum animo, vel opinatum tenet, etiam si falsum sit, non mentitur. Quapropter ille mentitur, qui aliud habet in animo, et aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat. Unde etiam duplex cor dicitur esse mentientis, id est, duplex cogitatio : una rei ejus quam veram esse vel scit, vel putat, et non profert ; altera ejus rei quam pro ista profert, sciens falsam esse vel putans. Ex quo fit ut possit falsum dicere non mentiens, si putat ita esse ut dicit, quamvis non ita sit ; et ut possit verum dicere mentiens, si putat falsum esse, et pro vero enuntiat, quamvis reverà ita sit ut enuntiat. Ex animi enim sui sententia, non ex rerum ipsarum veritate, vel falsitate mentiens, aut non mentiens judicandus est. Potest itaque ille, qui falsum pro vero enuntiat, quod tamen verum esse opinatur, errans dici et temerarius : mentiens autem non rectè dicitur ; quia cor duplex cùm enuntiat non habet, nec fallere cupit, sed fallitur. Culpa autem mentientis est, in enuntiando animo suo, fallendi cupiditas ; sive fallat, cùm ei creditur falsum enuntianti ; sive non fallat, vel cùm ei non creditur, vel cùm verum enuntiat voluntate fallendi, quod non putat verum.

In Psal. li. *n.* 10.... Ante te est æquitas, ante te est iniquitas : unam linguam habes, quò vis eam vertis. Quare ergo potiùs ad iniquitatem, et non ad æquitatem ?.... Cibos amaritudinis non das ventri tuo, et cibos iniquitatis das linguæ tuæ malignæ. Sicut eligis quod vescaris, sic elige quod loquaris.

Serm. 16. *aliàs* 1. *ex homiliis* 50. *c.* 1. *n.* 1.... Cohibeamus linguam nostram à malo, labia nostra non loquantur dolum, declinemus à malo, et faciamus bonum.

Cap. 3. *n.* 4. *Vide suprà hocce* 2. *litt.* (A)

Tract. 7. *in Joan. n.* 18.... Dolus est, cùm aliud agitur, et aliud fingitur.... Dolus fraus est, simulatio est. Quando aliquis aliquid in corde legit, et aliud loquitur, dolus est, et tanquam duo corda habet : unum quasi sinum cordis habet, ubi videt veritatem, et alterum sinum, ubi concipit mendacium.... Quid est, *labia dolosa ?* (*Psal.* xi. 3.) Sequitur, *in corde, et corde locuti sunt mala.* Quid est, *in corde et corde ;* nisi, duplici corde ?

S. Thom. *Quæst.* 109. *secund. secund. art.* 3. *in corp.* Virtus autem veritatis convenit quidem cum justitia, in duobus : uno quidem modo, in hoc quod est ad alterum. Manifestatio enim, quam diximus esse actum veritatis, est ad alterum : in quantum scilicet ea quæ circa ipsum sunt, unus homo alteri manifestat. Alio modo, in quantum justitia æqualitatem quamdam in rebus constituit : et hoc etiam facit virtus veritatis. Adæquat enim signa rebus existentibus circa ipsum.

Ad primum.... Quia homo est animal sociale, naturaliter unus homo alteri debet id, sine quo societas humana servari non posset. Non autem possent homines ad invicem convivere, nisi sibi invicem crederent, tanquam sibi invicem veritatem manifestantibus : et ideò virtus veritatis aliquo modo attendit rationem debiti.

Ad tertium.... Potest intelligi veritas justitiæ secundùm quod aliquis ex justitia veritatem manifestat ; putà cùm aliquis in judicio veritatem confitetur, aut verum testimonium dicit : et hæc veritas est quidam particularis actus justitiæ. Pertinet ad hanc virtutem.... veritas quà aliquis in vita et sermone talem se demonstrat, qualis est ; et non alia quàm circa ipsum sint ; nec majora, nec minora.

Quodlibeto 8. *quæst.* 6. *art.* 14. *in. c.* Quando aliquis voce enuntiat

I. Quid hoc rei est proximum verbis fallere ?

R. Id est aliud verbis significare quàm habeas in mente.

I. Ergo nunquam licet contra propriam mentem loqui ?

R. Nunquam licet. In eo enim posita est ipsa mendacii ratio. Est autem prohibitum omne mendacii genus.

I. Omne mendacii genus inquis : Quid si mendacium proximo non noceat ?

R. Nullum mendacium proximo non nocet. Noxium enim est proximo omne fallaciæ genus. Noxium est quidquid injurium est proximo : at proximum verbis fallere, ut fit in omni mendacio, est genus injuriæ. Jus enim habet unusquisque, ex receptis apud omnes homines legibus, ut, sibi interroganti, non nisi vera respondeantur : et meritò queri potest quoties verbis fallitur. Itaque præceptum hoc omne mendacii genus vel ex hoc ipso capite prohibet. Sed etiam si essent mendacia quædam quæ vergerent non in offensionem, sed in utilitatem proximi, nihilominus illa prohiberentur. Repugnat enim omne mendacium veritati, atque adeò ipsi Deo. Deus enim veritas est, et qui manet in veritate in Deo manet, et Deus in eo. Et maledictus qui facit omne mendacium. (D)

I. Si proximum non ob aliud verbis fallo, quam ut ipsi prosim, estne vetitum id mendacii genus ?

R. Non sunt facienda mala ut eveniant bona, inquit Apostolus. (*Rom.* III. 8.) At mendacium per se malum est, quia pugnat cum veritate. (E)

§. 2. De Obtrectatione.

I. Quid est Obtrectatio ?

R. Obtrectationis nomine intelligitur quidquid dicitur contra famam proximi : seu verbum quo fama proximi læditur. (A)

quod non habet in mente, quod importatur in nomine mendacii, est ibi inordinatio per abusum vocis : et ideò concedimus, quòd mendacium semper est peccatum.

Ad 2. Obstetrices non commendantur, quia mentitæ sunt, sed propter misericordiam, ex qua in mendacium inciderunt, et sic apparet in eis quædam indoles, id est, profectus virtutis, non autem perfectio.

(D) S. Augustus. *Libro de mendacio, et contra mendacium, et locis superiùs allatis hocce §.*

(E) Rom. III. 8. Et non (sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere), faciamus mala, ut veniant bona : quorum damnatio justa est.

Josue IX. 22. Vocavit Gabaonitas Josue, et dixit eis : Cur nos decipere fraude voluistis, ut diceretis : Procul valdè habitamus à vobis, cùm in medio nostri sitis ? 23. Itaque sub maledictione eritis.

S. Aug. *Locis superiùs allatis fusè id probat.*

(A) Psal. LVI. 6.... Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ : et lingua eorum gladius acutus.

Prov. XXIV. 9. Abominatio hominum detractor.... 21. Time Dominum fili mi, et Regem ; et cum detractoribus non commiscearis : 22. Quoniam repentè consurget perditio eorum : et ruinam utriusque quis novit ?

Eccle. X. 11. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultè detrahit.

Rom. I. 30. Susurrones, detractores, Deo odibiles.... 32. Qui talia agunt digni sunt morte : et non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Sunt et alia huic vitio nomina.

Si falsum est quod contra proximum dicitur, calumnia est : si verum, maledicentia. Sed sæpè maledicentiæ nomine omne genus obtrectationis intelligitur. (B)

1. Cor. vi. 10.... Neque Maledici regnum Dei possidebunt.

2. Cor. xii. 20. Timeo.... ne fortè.... detractiones, susurrationes.... sint inter vos : 21. Ne iterum cùm venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis, qui antè peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam.

Jacob. iii. 2. In multis offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Potest etiam, freno circumducere totum corpus.... 5. Lingua modicum quidem membrum est, et magna exaltat. Ecce quantus ignis quàm magnam sylvam incendit ! 6. Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, et inflammat rotam nativitatis nostræ inflammata à gehenna.... 8. Linguam.... nullus hominum domare potest : inquietum malum, plena veneno mortifero. 9. In ipsa benedicimus Deum et Patrem ; et in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt. 10. Ex ipso ore procedit benedictio, et maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri.... 15. Non est ista sapientia desursùm descendens, sed terrena, animalis, diabolica.... 17. Quæ.... desursùm est sapientia, primùm quidem pudica est, deindè pacifica,... non judicans.

iv. 11. Nolite detrahere alterutrum, fratres. Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, et judicat legem. Si autem judices legem, non es factor legis, sed judex.

S. Aug. *De Mendacio cap.* 16. *n.* 33. *Abstincte ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest, et à detractione linguæ parcite.* (*Sap.* i. 11.) Fit autem ista detractio per malevolentiam, cùm quisquam non solùm ore ac voce corporis profert quod confingit in aliquem, sed etiam tacitus talem vult credi ; quod est utique ore cordis detrahere.

(B) S. Chrysost. *Homil.* 3. *ad popul. Antioch. pag.* 52. *edit. in fol. Paris.* 1609.... Jejunet quoque os à verbis turpibus et convicio. Quæ enim utilitas cùm avibus quidem et piscibus abstineamus, fratres verò mordeamus, et comedamus ? Detrahens fraternas carnes comedit, proximi carnem momordit : Propterea et Paulus terruit dicens : (*Galat.* v. 15.) *Si autem vos invicem mordetis et comeditis, videte ne ad invicem consumamini.* Non infixisti dentes carni, sed animæ maledictum, improbam suspicionem infixisti, vulnerasti, innumeris affecisti malis, et teipsum et illum, et alios plures : etenim audientem pejorem fecisti proximum calumnians.... Insuper communem Ecclesiæ statum læsisti : non enim omnes audientes peccatorem solum accusant, sed opprobria Christianorum genti infliguntur : infideles.... pro eo qui peccavit, Christianos omnes calumniis insectantur. Ad hæc Dei gloriam blasphemari fecisti : sicut enim nobis laudabiliter viventibus Dei nomen glorificatur, sic peccantibus blasphematur, et contumeliâ afficitur. Quantum malum audientem confudisti, et sic impudentiorem reddidisti, inimicum et hostem reddens. Quintum teipsum pœnæ et castigationis reum fecisti, negotia ad te nihil attinentia texens.... Ne quis enim hoc mihi dicat, tunc detraho, quando falsa dico. Nam si vera loquens maledixeris, et hoc est crimen : etenim Pharisæus ille Publicano veridicus maledixit, sed tamen hoc ipsi nihil profuit.... Vis fratrem corrigere, lacryma, ora Deum, seorsùm apprehensum admone, consule, exhortare.... Declara charitatem erga peccatorem : persuade ipsi quòd consulens et curans non traducere volens, peccati ipsum commonefacis : comprehende pedes, osculare, ne erubescas, si modò verè mederi vis.... Sacerdoti vulnus manifesta : hoc est curantis, hoc providentis, hoc consulentis. Non solos autem maledicentes, sed et aliis detrahi audientes admoneo aures obstruere, et prophetam imitari dicentem : (*Psal.* c. 5.) *Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.* Dic proximo : Habes aliquem quem laudes et commendes ? aures aperio, ut unguenta suscipiam : si verò malè velis dicere, verbis ingressum obturo : non enim stercus et cœnum accipere sustineo. Quod mihi lucrum, si didicero quòd ille

I. Quot modis peccatur per obtrectationem?

R. Quinque modis. 1. Cùm proximo falsum crimen imponitur. 2. Cùm verum crimen verbis augetur. 3. Cùm occultum evulgatur. 4. Cùm aliena vel dicta malam in partem temerè accipiuntur, si id verbis fiat. 5. Cùm egregiè facta verbis minuuntur, vel frigidè laudantur ubi se se offert laudis occasio. 6. Quin et silentium quandoque obtrectationis locum tenet. Si quis, verbi gratia, egregiè factum alterius cùm omninò laudare debeat, silet prorsùs, videaturque silentium hoc accipiendum esse a circumstantibus in proximi offensionem. (C)

improbus? immò maximum nocumentum ex hoc et extrema jactura. Loquere ad ipsum, curemus nostra, quomodo peccatorum rationem reddamus, et curiositatem hanc et operosam indagationem circa vitam nostram exhibeamus. Quam enim habebimus excusationem, quam veniam, cùm nostra ne in mentem quidem veniant, aliena verò curiosè scrutemur? Sicut in domum declinare et interiora considerare, prætereunti turpe est, et multâ ignominiâ plenum: sic et circa alienam vitam satagere, illiberalitatis extremæ est. Hoc verò ridiculum magis est, quòd talem habentes vitam, et res suas negligentes, cùm aliquid arcanum dixerint, rogant audientem et adjurant, ne cuiquam ampliùs alteri dicat: hinc declarantes, quòd rem reprehensione dignam commiserunt. Si enim illum, ut nemini dicat, rogas: multò magis te priorem huic dicere non oportebat.... Sed jucundum detrahere. Immò jucundum non detrahere. Detrahens enim continenter anxius est, suspicatur et timet, pœnitentiam agit, et linguam suam mandit, timens et tremiscens, ne fortè aliis enuntiatum verbum magnum sibi periculum afferat, et superfluam et inutilem inimicitiam his qui dixere operetur. Apud seipsum verò continens, in securitate plurima cum multa vivet voluptate. *Audisti sermonem*, inquit (*Eccli.* XIX. 10.), *moriatur in te: confide, non te disrumpet.* Quid est, *moriatur in te?* Exstingue illum, defodito, nec exire, neque penitùs moveri permittas: sed maximè stude, nec alios quidem dicentes malè tolerare. Quòd si quando et susceperis, infodito, interime dictum, oblivioni trade, ut his, qui non audierint, similis fias, et cum multa pace et securitate præsentem transigas vitam. Si delatores didicerint quòd ipsos magis quàm recusatos aversemur, et ipsi tandem ab hac mala consuetudine desistent, et peccatum corrigent, et laudabunt post hæc, et nosipsos suos salvatores factos et benefactores prædicabunt.... Maledicere et calumniari, inimicitiæ et odii et injuriarum principium est.... Fugiamus igitur, dilecti, fugiamus detractiones, docti quòd est totum satanicum barathrum insidiarum ejus hæc insessio. Ut enim nostra negligamus, et graviores nobis reatus constituamus, in hanc nos consuetudinem diabolus duxit.... Peccata nostra sic graviora faciemus, omni nos excusatione privantes: acerbè enim aliena exquirens in suis excessibus, nullam unquam veniam nanciscetur. Non enim tantùm à peccatorum nostrorum natura, sed et ex judicio de aliis nostro sententiam Deus proferet, idcircò admonuit dicens: (*Matth.* VIII. 1.) *Nolite judicare, ut non judicemini....* Eliminemus igitur omnem ex ore nostro detractionem, scientes quòd et si cinerem comedamus, nulla nobis asperæ vitæ hujus utilitas proderit, nisi detractione abstineamus: (*Id.* XV. 11.) *Non enim quæ intrant coinquinant hominem, sed quæ exeunt ex ore.* Si quis, te prætereunte, stercus commoveat, hoc facientem non convicio et contumeliâ afficias? Hoc fac et erga detractores. Non enim sic commotum stercus illum fœtorem suscipientem cerebri membranam percellit, sicut aliena peccata excussa et vita impura audientium animos prodita constristare et perturbare solent. Abstineamus igitur detractione, turpiloquio, blasphemiâ, et neque proximo, neque Deo maledicamus.

(C) S. GREGOR. MAGN. Papa *Lib.* 2. *moral. in Job. c.* 5. Antiquus adversarius cùm quæ accuset mala, non invenit, ipsa ad malum inflectere

I. Estne grave peccatum maledicentia vel calumnia ?

R. Grave omninò : his enim proximi fama læditur ; adeòque fit gravis injuria proximo. *Maledici regnum Dei non possidebunt*, inquit Apostolus. (1. *Cor.* VI. 10.) (D)

bona quærit. Cumque de operibus vincitur, ad accusandum verba nostra perscrutatur. Cùm nec in verbis accusationem reperit, intentionem cordis fuscare contendit, tanquam bona facta bono non fiant animo, et idcircò perpendi à judice bona non debeant.

S. THOM. 2. 2. *q.* 73. *a.* 1. *in c.* Verbo aliquis dupliciter aliquem lædit. Uno modo in manifesto : et hoc fit per contumeliam.... Alio modo occultè : et hoc fit per detractionem. Ex hoc autem quod aliquis manifestè contra aliquem profert, videtur eum parvipendere ; undè ex hoc ipso dehonoratur. Et ideò contumelia detrimentum affert honori ejus, in quem profertur. Sed qui verba contra aliquem profert in occulto, videtur eum vereri magis quàm parvipendere. Undè non directè infert detrimentum honori, sed famæ.

Ad tertium.... Aliquis dicitur detrahere, non quia diminuat de veritate, sed quia diminuit famam ejus : quod quidem fit quandoque directè, quandoque indirectè. Directè quidem quadrupliciter. Uno modo, quando falsum imponit alteri : secundò, quando peccatum adauget suis verbis : tertio, quando occultum revelat : quarto, quando id quod est bonum dicit malà intentione factum. Indirectè autem, vel negando bonum alterius, vel malitiosè reticendo, vel minuendo.

(D) *Vide auctoritates Scripturæ laudatas suprà hocce* §. *litt.* (A)

ECCLI. XXVIII. 21. Flagelli plaga livorem facit : plaga autem linguæ comminuet ossa. 22. Multi ceciderunt in ore gladii, sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam. 23. Beatus, qui tectus est à lingua nequam, qui in iracundiam illius non transivit, et qui non attraxit jugum illius, et in vinculis ejus non est ligatus : 24. Jugum enim illius, jugum ferreum est : et vinculum illius vinculum æreum est. 25. Mors illius, mors nequissima : et utilis potiùs infernus quàm illa. 26. Perseverantia illius non permanebit, sed obtinebit vias injustorum, et in flamma sua non comburet justos. 27. Qui relinquunt Deum, incident in illam, et exardebit de illis, et non extinguetur, et immittetur in illos quasi leo, et quasi pardus lædet illos. 28. Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire, et ori tuo facito ostia et seras. 29. Aurum tuum, et argentum tuum confla, et verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo rectos : 30. Et attende ne fortè labaris in lingua, et cadas in conspectu inimicorum insidiantium, et sit casus tuus insanabilis in mortem.

S. CHRYSOST. *Hom.* 3. *ad pop. Antioch. Vide suprà hocce* §. *litt.* (B)

Homil. 43. *in Matth. pag.* 395. *Dico autem vobis, omne verbum otiosum quodcunque loquentur homines, reddent de eo rationem in die judicii.* (*Matth.* XII. 36.) Otiosum est verbum, quod rei propositæ non convenit, nihilque confert utilitatis, quod mendacium inquinat, quod ad calumniam dicitur. Quidam autem otiosa etiam asserunt verba, quæ vana sunt : ut quæ profusum movent risum, aut turpia, impudica, illiberalia. *Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis.* (*Ibid.* 37.) Perpendis non esse molestum, aut crudele hoc judicium. Vides quomodo hæ exactiones rationum tranquillæ sunt. Non enim ex aliorum verbis, quæ adversùm te dixerint, sed ex his quæ tu ipse protuleris, judex sententiam feret : quod omnium certè justissimum est. Tu enim qui judicaris, dicendi malè, et non dicendi quoque potestatem habes : quare non hi quorum aures injuriis percussæ sunt, sed hi qui conviciantur, perhorrescere debent. Non enim qui malè audierunt, sed qui malè dixerunt, judicio subjecti sunt : his pericula imminent, hos cruciatus exspectant. Quare qui malè audierunt, cùm nullam ejus rei reddituri sunt rationem, tranquillo animo esse oportet. Non enim de his, quæ alii malè dixerint, rationem sunt reddituri : qui verò de aliis malè fuerint locuti, illos tremere ac trepidare oportet, tanquam qui super his ad judicium sint trahendi ; diabolicus certè hic malè dicendi laqueus est peccatum nullam voluptatem, sed damnum tantùm afferens, et magnum delictorum acervum efficiens. Quod si quis perniciosis humoribus plenus, ægro-

fationis laborem non effugiet : multò magis qui hanc omni cholerâ amariorem malignitatem in seipso recondit atque conservat, ultimi atque perpetui doloribus morbi laborabit. Quod planum à verbis suis est, quæ cùm aliis dolorem inferunt, quantò magis animam prorumpentis interimunt ? Nam insidiator et calumniator seipsum priùs interficit.

Pag. 397. Fugiamus hujusmodi delicta, studeamusque ut nec verbo, nec re injuriam inferamus. Non enim dixit : Si accusabis publicè, si ad judicem deferas ; sed simpliciter, (*Matth.* XV. 4.) Si maledixeris, etiam si tecum id feceris, etiam si verè, non falsò dixeris, non effugies tamen extremas pœnas, nec si persuasus quidem dixeris : non enim à factis illius, sed à verbis tuis adversùs te divinitùs sententia feretur. *Ex verbis enim tuis condemnaberis*, ait. (*Id.* XII. 37.) Non animadvertis quia et Pharisæus, quanquam et vera et manifesta dixerit, nec tectum aliquid retexerit, condemnatus tamen est ? Quod si et aperta in dedecus aliorum dicenda non sunt, quantò magis silentio tradenda, quæ ambigua sunt ?... Quid enim ad te si hic vel ille malè vivat... Accusa tua vitia, non aliena.

S. BERNARD. *Serm.* 34. *in Cant. n.* 3. Videas ambulare scorsùm, convenire sibi et sedere pariter, moxque laxare procaces linguas in detestandum susurrium. Una uni conjungitur, nec spiraculum incedit in eis : tanta est libido detrahendi, audiendive detrahentem, ineunt familiaritatem ad maledicendum, concordes ad discordiam. Conciliant inter se inimicissimas amicitias, et pari consentaneæ malignitatis affectu celebratur odiosa collatio.. (*Jerem.* IX. 21.) *Intrat mors per fenestras nostras*, cùm prurientes auribus et oribus lethale poculum detractionis invicem nobis ministrare contendimus. Non veniat anima mea in concilio detrahentium, quoniam Deus odit eos, dicente Apostolo : (*Rom.* I. 30.) *Detractores Deo odibiles.* Quam sententiam Deus ipse loquens in Psalmo, audi quomodo confirmat : *Detrahentem proximo suo, hunc persequebar.* (*Psal.* C. 5.)

N. 4. Nec mirum, cùm id præcipuè vitium caritatem quæ Deus est, et quidem cæteris acriùs impugnare et persequi cognoscatur.... Omnis qui detrahit, primùm quidem seipsum prodit vacuum charitate. Deindè quid aliud detrahendo intendit, nisi ut is, cui detrahit, veniat in odium, vel contemptum ipsis, apud quos detrahit ? Ferit ergo charitatem in omnibus qui se audiunt lingua maledica, et quantum in se est, necat funditùs et exstinguit : non solùm autem, sed in absentibus universis, ad quos volans verbum fortè per eos, qui præsentes sunt, pervenire contigerit... *Quorum os maledictione et amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* (*Psal.* XIII. 3.) Utique tam veloces, quàm velociter currit sermo. Unus est qui loquitur, et unum tantum verbum profert : et tamen illud unum verbum, uno in momento, multitudinis audientium dum aures inficit, animas interficit. Cor si quidem felle livoris amarum per linguæ instrumentum spargere nisi amara non potest, dicente Domino : *Ex abundantia cordis os loquitur.* (*Luc.* VI. 45.) Et sunt species pestis hujus, dum alii quidem nudè atque irreverenter, uti in buccam venerit, virus evomant detractionis : alii autem quodam simulatæ verecundiæ fuco conceptam malitiam, quam retinere non possunt, adumbrare conentur. Videas alta præmitti suspiria, sicque quadam cum gravitate et tarditate, vultu mœsto, demissis superciliis, et voce plangenti egredi maledictionem, et quidem tantò persuasibiliorem, quantò creditur ab his qui audiunt, corde invito, et magis condolentis affectu, quàm malitiosè proferri. Doleo, inquit, vehementer, pro eo quòd diligo eum satis, et nunquam potui de hac re corrigere eum. Et alius : Mihi quidem, ait, benè compertum fuerat de illo istud : sed per me nunquam innotuisset : at quoniam per alium patefacta est res, veritatem negare non possum : dolens dico, reverà ita est. Et addit : Grande damnum : nam aliàs quidem in pluribus valet ; cæterùm in hac parte (ut verum fateamur) excusari minimè potest.

Serm. 17. *de diversis, de triplici custodia manûs, linguæ et cordis, n.* 2. Labiis sanè mundandis... studium et... sollicitudo debetur. Quod si dixeris, Rarus est qui *Sermones suos in judicio disponere* videatur : (*Psal.* CXL. 5.) vel ex hoc disces, quàm sit rara perfectio... Quis sanè numeret, quantas modicum linguæ membrum contrahit sordes : quàm multiplex in labiis incircumcisis immunditia coaguletur ; quanta sit pernicies oris

I. Peccantne qui maledicos audiunt ?

R. Peccant, si libenter et malignè et cum voluptate audiant. Sic enim ipsi stimulos adduat ad maledicendum, et obtrectationis participes fiunt. (E)

incircumspecti ? Est enim lingua dissoluta in sermonibus otiosis ; est lingua impudica, est et magniloqua... Est etiam lingua dolosa, et item lingua maledica : quarum altera in falsiloquam et adulatoriam subdividitur : altera verò nunc in facie contumelias irrogat, nunc detrahit in occulto. Quod si *de omni* vel *otioso verbo, quodcunque locuti fuerint homines, Deo sunt reddituri rationem in die judicii :* (*Matth.* XII. 36.) quantò districtiùs de verbo mendaci, mordaci et injurioso, de elato, vel lascivo, de adulatorio, aut detractorio judicabuntur ?

N. 3. Quàm vera sententia fratres, *In multiloquio non effugies peccatum.* (*Prov.* X. 19.) Ut enim præteream cætera, si propterea otiosum est verbum, quòd nullam rationabilem causam habeat : quam rationem de eo reddere poterimus, quod est præter rationem ? Nemo vestrûm, fratres, parvi æstimet tempus quod in verbis consumitur otiosis. Si quidem *tempus acceptabile est et dies salutis.* (2. *Cor.* VI. 2.) Volat verbum irrevocabile, volat tempus irremeabile, nec advertit insipiens quid amittat.

N. 4. Utinam tamen vel solum tempus vitæ amitteretur in verbis : sed multi in his etiam vitam amittere comprobantur : nec modò ipsi amittere, sed adimere quoque, et hoc fratribus suis. An non amittunt vitam *detractores, Deo odibiles*, odibiles vitæ ? (*Rom.* I. 30.) An non et ipse moritur, qui venenum bibit, quod ei malesuada detractoris lingua propinat ?... Auditurus est forsitan ipse quoque cui detrahitur... Itaque scandalizabitur audiens et tabescet.... Nunquid non vipera est lingua ista ? ferocissima planè : nimirùm quæ tam lethaliter tres inficiat flatu uno. Nunquid non lancea est ista lingua ? Profectò et acutissima, quæ tres penetrat ictu uno. *Lingua eorum gladius acutus.* (*Psal.* LVI. 5.) Gladius equidem anceps, immò triceps est lingua detractoris.

N. 5. Levis quidem res sermo, quia leviter volat, sed graviter vulnerat. Leviter transit, sed graviter urit : leviter penetrat animum, sed non leviter exit : profertur leviter, sed non leviter revocatur : facilè volat, atque ideò facilè violat charitatem... Tenerum membrum lingua, attamen vix teneri potest : substantiâ quidem infirmum atque exiguum, sed usu magnum et validum invenitur. Modicum membrum est, sed, ni caveas, magnum malum.

(E) BASILIUS *in Reg. brevior. Interrog.* 26. Qui detrahit fratri, vel detrahentem auscultat, et tolerat, quâ hic animadversione dignus est ? *Resp.* Exterminandi sunt à reliquorum societate ambo. *Detrahentem* enim *secretò proximo suo, hunc persequebar.* (*Psal. c.* 5.) Et alibi dictum est, *Detrahentem nolito libenter audire, ne evertaris.* (*Prov.* XXIV. 21.)

Interrog. 27. Si verò antistiti etiam detraxerit, quo pacto cum illo nos geremus ? *Resp.* Manifestum est hoc quoque judicium ex ira Dei adversùm Mariam, quando detraxit Moysi ; (*Num.* XII.) cujus peccatum, ne ipso quidem Moyse deprecante, inultum dimisit Deus.

S. HIERONYM. *Epist.* 34. *alias* 2. *ad Nepotian.* Cave quoque ne aut linguam aut aures habeas prurientes, id est, ne aut ipse aliis detrahas, aut alios audias detrahentes... (*Sap.* I. 11.) Parce à detractione linguæ, custodi sermones tuos, et scito quia per cuncta, quæ de aliis loqueris, tuâ conscientiâ judicaris : et in his ipse deprehenderis, quæ in aliis arguebas. Neque verò illa justa est excusatio, Referentibus aliis injuriam facere non possum. Nemo invito auditori libenter refert. Sagitta in lapidem nunquam figitur, interdum resiliens percutit dirigentem. Discat detractor, dum te videt non libenter audire, non facilè detrahere : *Cum detractoribus*, ait Salomon (*Prov.* XXIV. 21.), *ne miscearis, quoniam repentè veniet perditio eorum, et ruinam utriusque quis novit ?* tam videlicet ejus, qui detrahit, quàm illius qui accommodat aurem detrahenti...

S. BERNARD. *lib.* 2. *de consider.* *c.* 13. *n.* 22. Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim.

Lib. 4. *cap.* 6. *n.* 18. Clandestinas et susurratas delationes non recipias

I. Quid ergo facto opus est, cùm auditur obtrectatio?

R. Impediendа est et avertendа quantùm fieri potest. Idque fit vel silentium imponendo, si per auctoritatem liceat, vel sermonem alio deflectendo, vel tacendo omninò et tristem exhibendo faciem; vel recedendo prorsùs à maledicorum conventu. (F)

I. Qui falsum crimen imposuerunt proximo, qui calumniæ rei sunt, ad quid tenentur?

R. Tenentur omninò restituere famam injustè ablatam, et quidquid indè damni proximo emersit, vel lucri cessavit; et si aliter fieri restitutio non potest, tenentur palàm evulgare se fuisse mentitos. (G)

adversùs eum, magis detractiones censueris; et hanc velim generalem tibi constituas regulam, ut omnem, qui palàm veretur dicere quod in aure locutus est, suspectum habeas. Quòd si te judicante dicendum coràm ille renuerit, delatorem judices, non accusatorem.

S. Thom. 2. 2. *q.* 73. *a.* 4. *concl.* Audiens detrahentem cui posset resistere, sed ei placet detractio, ejusdem detractionis vitii reus est.

In corp. (*Rom.* I. 32.) * *Digni sunt morte non solùm qui faciunt peccata, sed etiam qui facientibus peccata consentiunt.* Quod quidem contingit dupliciter. Uno modo directè, quando scilicet quis inducit alium ad peccatum, vel ei placet peccatum. Alio modo indirectè; quandò scilicet non resistit, cùm resistere possit... Dicendum est ergo quòd, si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractori consentire; unde fit particeps peccati ejus. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium ejus, cui detrahitur, non minùs peccat quàm detrahens, et quandoque magis. Undè Bernard. *lib.* 2. *de consid.* dicit, *Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facilè dixerim.* Si verò non placeat ei peccatum: sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam, omittat repellere detrahentem: peccat quidem, sed multò minùs quàm detrahens: et plerumque venialiter. Quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale, vel propter hoc quòd alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum consequens, vel propter radicem; quia timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale.

Ad secundum... Non semper aliquis debet resistere detractori, arguendo illum de falsitate, maximè si sciat verum esse quod dicitur: sed debet eum verbis redarguere, de eo quòd peccat fratri detrahendo: vel saltem ostendere quòd ei detractio displiceat per tristitiam faciei: quia ut dicitur Prov. 25. *Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem.*

(F) Prov. IV. 24. Remove à te os pravum, et detrahentia labia sint procul à te.

XXIV. 21. *Vide suprà hocce §. litt.* (A)

XXV. 23. Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem.

Eccli. XXVIII. 28. *Vide suprà litt.* (D) *hocce §.*

S. Thom. *Vide suprà litt.* (E) *hocce §.*

(G) S. Aug. *Epist.* 153. *aliàs* 54. *ad Macedonium, c.* 6. *n.* 20. etc. *Vide suprà §.* 4. *Cap.* 8. *hujus Sect. litt.* (E)

S. Thom. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 2. *ad* 2. Dicendum quòd aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo, verum dicendo, et justè; putà cùm aliquis crimen alicujus prodit ordine debito servato; et tunc, non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo, falsum dicendo, et injustè: et tunc, tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo, verum dicendo, sed injustè: putà cùm aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: et tunc tenetur ad restitutionem famæ quantùm potest, sine mendacio tamen: utpote quòd dicat se malè dixisse, vel quòd injustè eum diffamaverit: vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare.

I. Si verum est quod in proximi offensionem quis temerè protulit, teneturne ad restitutionem famæ ?

R. Tenetur ad restitutionem : non quidem asserendo falsum esse quod dictum est, neque enim unquam mentiri licet ; sed aliâ quacunque ratione legitimâ, secundùm viri prudentis arbitrium, compensando quidquid damni temerè intulit. (H)

(H) S. THOM. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 2. *ad* 2. *suprà litt.* (G) *hocce* §.

JOANN. GERSONIUS *Resp. ad qq. quatuor. Quæst.* 1. *pag.* 356. *tomi secundi, edit. Paris. in fol. ann.* 1606. Sciendum quòd actio moralis libera accipit, vel vituperium, vel laudem et peccatum ex suis circumstantiis, et specialiter ex circumstantiis finis. Inquirendum est igitur ad quem finem dicitur malum de absentibus ; et occurrunt sex fines generales. Quandoque hoc fit ad instructionem præsentium, et id audientium, ut caveant similia facere. Quandoque fit ad præsentium cautelam, ne scilicet ex ignorantia decipiantur per malam aliorum societatem, quos præsumunt bonos. Quandoque fit ad utilitatem absentium, videlicet præsentes eis referant pro ipsorum correctione et emendatione. Quandoque fit ex quadam compassione amicabili, ut scilicet seipsum et audientes referens provocet ad orandum instantiùs pro aliorum peccatis et eorum conversione. Quandoque etiam fit ex solâ curiositate et assuetâ loquacitate et quadam libidine loquendi de aliis. Quandoque autem fit ex odio, vel invidia, ac pro diminutione famæ alienæ, et ex animi indignatione. Sit ergo :

Prima conclusio. Primis quatuor modis potest esse non solùm licitum, immò et meritorium referre mala absentium, dummodò tamen non intendatur principaliter alius finis, quàm aliquis prænotatorum quatuor. Et si non misceatur alia intentio fermentata et sibi ipsi mentiens, dum benè provideatur ne sint falsa quæ dicuntur, aut in malo, ultrà quàm in se sunt, per referentem ampliata, aut forsan sinistrè interpretata, ac etiam quòd non plus noceat talis locutio absentibus, et eorum famæ, quàm prosit præsentibus et eorum ædificationi ; quoniam pro parvo bono consequendo, non est magnum malum committendum.

Secunda conclusio. Malè loqui etiam de absentibus ad solùm satisfaciendum propriæ loquacitati et libidini loquendi de aliis, qui est quintus modus seu finis inter prædictos, etiam si sit pro sola deductione temporis et quasi pro solatio, ut sic tempus sine tædio transeat, vix aut nunquam excusatur à peccato, et sæpiùs transit in mortale peccatum. Tale enim *verbum* non solùm *otiosum*, (de quo juxta terribilem veritatis comminationem sumus *reddituri rationem* ;) (*Matth.* XII. 36.) sed et communiter est perniciosum et multipliciter nocivum. Nam habemus ex tali verbo occasionem et rationem magnæ damnificationis aliorum in sua fama. Etiam per hoc cadunt sæpissimè tam loquentes quàm audientes, vel in indignationem contra eos de quibus fuit oblocutio, vel in falsam testificationem propriam, tam cordis, quàm oris ; dum scilicet cogitatio interior pensans coram se posita aliena mala, et sua propria quandoque similia aut majora palpans, tumet et inflatur, dicendo : (*Luc.* XVIII.) *Gratias tibi ago Domine Deus, quòd non sum* ego talis qualis iste de quo tanta mala referuntur : et sic miser *cadit in foveam quam fecit*, (*Psal.* VII. 16.) et cum illo Evangelico Pharisæo falsè justo, fit peccator quem ipse judicat, si non deterior, ei tamen propter suam superbiam similis, quia etiam peccator ut alius, etsi alio modo. Et hoc Pharisaïcum vitium tam in loquendo quàm in audiendo concipitur facillimè, et fit saltem affectu, etiam si ratio videatur judicare aliter ; et id ore manifestare minimè attentet.

Si quis autem quæret signum quomodo sciet quando ex bono fine loquatur aut malo de malis proximi : Respondetur, quòd dum loquitur aliquis ad bonum istius cujus mala commemorat, ut putà, ut in se audientibus provocet mentem ad orandum pro talis emendatione ; necessarium est ut sentiat tunc in se quamdam ad eumdem de quo fit sermo compassionem piam, dulcemque, misericordem, et charitativum affectum. Et etiam requiritur, ut non nimis longum texat sermonem de tam

malâ materia et despicabili. Sicut pia mater non delectatur in narrando longè mala filii sui, nec etiam dicit illa nisi ex necessitate, ut putà ipsi medico, aut illis qui ejus saluti poterunt prodesse et malum adjacens avertere : sic itaque narrando suspirat altè, tristatur, dolet, et abbreviat sermonem quantùm prævalet et quantum videtur sufficere ad ostensionem infirmitatis quæ sibi tantæ tristitiæ causa exstitit.

Sed dum quis loquitur malum de aliis ex loquacitate, sunt signa opposita, quoniam tunc sentit indignationem animi contra eos de quorum malis loquitur, et cum quadam amaritudine fellis corrodit et mordet ipsos absentes, et verbis suis venenatis, linguâque suâ sicut gladius acutus acuatâ, lacerat sine misericordia, sine aliqua compassione, nec ponit finem verbis suis ; quia satiari nequit ejus vorax invidia, quin, licèt crudas, omnes carnes et totum sanguinem ejus quem devorat, quantum in eo est, absumpserit. Et quamvis conscientia sua sibi clamet, quòd talia agendo neminem ædificat, immò et nonnunquam audientes scandalizet : non tamen adhuc cessat, quin quantùm tempus patitur, venenum suum totaliter effundat. Item signum est non fallax cùm sic loquendo malum de absentibus, eos corrigere minimè curat. Hoc autem sciri ex eo potest, quia præsentibus non committit ut absentibus charitativè ea quæ ipse invidiæ refert, denuntient ; immò persæpè postquam ad cor revertitur, timet id faciant, et si factum foret non æquo animo sustineret ; non quia doleat de alterius injuriâ et suâ propriâ culpâ, sed magis de sua vilificatione et detractionis notâ : nollet enim detractor reputari, quanquam esse non vitet. Item signum efficax videtur, ut loquens malum de aliis interroget cor suum coram cordium inspectore Deo, cui mentiri non potest, quamvis posset mentiri iniquitas sibi ipsi ; et quærat an vellet quòd alius sic loqueretur de se coram aliis, eâ intentione, eâ formâ, et sic aliis circumstantiis, qualiter ipse loquitur de aliis.... Hoc clavo retunditur nonnullorum excusatio falsa, et frivola, qui cùm locuti fuerint ad libitum suum de proximorum suorum malis, audent, si super hoc objurgentur, dicere, quòd quandoque constanter licèt mendaciter, se hoc fecisse non malâ intentione, neque animo cuiquam nocendi, et nullo modo ex invidia : et si rursùm interrogentur, an ergo id singulari egerint dilectione et amicitiâ, et ad magnum profectum aut commodum absentium, et an similia dilectionis et amicitiæ signa velint erga se consimiliter fieri, laqueis perplexitatis ita capti, et irretiti sunt, ut vel manifestum contra suam conscientiam proferre mendacium, vel verbum iniquum et dolosum injustè dixisse contra proximum fateri cogantur : quorum utrumque malum est. Malum igitur et valdè malum multumque perniciosum est homini esse promptum ad loquendum malum de absentibus. Etiam cæteris malis quæ indè sequuntur circumscriptis, mens tam loquentis quàm audientium impeditur à melioribus et salutaribus postmodum ex hoc etiam invita. Cùm enim post fuerit orandum et Deo serviendum, ad mentem redeunt, placeat vel displiceat, cum quadam quasi violentia, quæ priùs incautè commisit vel admisit cum magna complacentia. O quantò consultius est ita loqui de bonis, aut de peccatis et malis propriis, quàm ita rodere dente canino alios ! Vix denique servatur mensura, quin misceatur mendacium et malum augmentetur, et ad partem semper trahatur deteriorem, et penè nullo excusetur aut allevietur, ut sic fiat supra modum peccans peccatum, quasi unum aut simplex peccatum non sufficiat in perniciem ipsius obloquentis.

Conclusio tertia. Loqui malum de alio ad finem sextum, scilicet directè ex odio et invidia, semper est peccatum. Et quando notabiliter lædituv per hoc aliena fama, et dum loquens hoc advertit in sua conscientia, aut advertere posset, est gravius peccatum sæpissimè quàm furtum, aut quàm foret esus carnium in die veneris, vel jejunii Ecclesiæ magni cujuscunque. Salubre itaque consilium est ad vitandum tam grande periculum animæ, ut homo discat et assuescat ita honestè loqui de absentibus, sicut loquendum esset, si ipsi præsentes essent, et personaliter de se sermonem prolatum audirent. Itemque ut homo semper timorem Dei habeat præ oculis, qui utique ubique est præsens, et in cujus conspectu loquitur quicunque loquitur. Non solum autem hoc, sed

et cor intuetur, et reddet tempore suo juxta opera sua. Oret ergo necesse est quilibet, ut ponat Dominus custodiam ori suo. Sed et audientes caveant sibi, ne sint prurientes auribus, et delectet eos audire aliena mala; quia juxta B. Hieronymi sententiam verissimam, *Ita reus est qui detrahentem libenter audit, sicut is qui detrahit.* Immò nonnunquam ampliori reatu constringitur propter præstitam alteri occasionem. Si enim ipse non libenter audisset, forsitan alter tacuisset. Et ut ampliùs pertinescamus tam periculosum linguæ vitium, advertendum quòd communiter secundùm Doctores comparatur non solùm furto, sed et homicidio, immò et præferunt hâc ratione: quia in homicidio occiditur corpus unum, in detractionis verò vitio occiduntur animæ plures: anima detrahentis, animæ detractorem libenter audientium, et quandoque etiam anima ejus cui detrahitur. Item nonnunquam faciliùs satisfit pro homicidio corporali et furto, quàm hujusmodi homicidio et furto spirituali, scilicet detractione. Ratio quia in illis quantitas damni æstimari potest, et sic correspondens emenda subsequi. In istis autem nequit, cùm non satis constare possit, in quot hominum cordibus mediatè et immediatè detrahens bonam opinionem et famam ejus cui detraxit, occiderit, atque furtivè bonum famæ (quod inter omnia alia corporalia, et hujus vitæ bona multùm est pretiosum) subtraxerit; undè et difficuller satisfacere ipsi læso potest. Cùm tamen, juxta B. Augustinum, non dimittitur, nisi ablatum restituatur. Quomodo autem restituet, cùm ignoret quantùm debet? Item in cætera peccata istud quodammodo est inhumanius et bestialius, quia lupinum. Dicitur namque quod nisus, nisum non comedat, nec canis canem, nec bestia aliquam bestiam suæ speciei; sed benè alterius, solà lupà exceptà, quæ, ut aiunt, cùm fame premittur, lupum comedere non veretur. Sic et detractor homo hominem suæ naturæ consortem tanquam lupa rapacissima dentibus detestationis rodere, comedere et occidere non erubescit: in hoc à lupà differens quòd illa comedit carnes recentes, ipse autem quandoque carnes fœtentes, et jam putrefactas; quando videlicet, non tantùm vivis, sed et dudum jam mortuis dentes mordaces detractoriè jam infigit. O abominandum malum et valdè odiendum! Benè ergo Sapiens vocat (*Prov.* XXIV. 9.) *detractores Deo odibiles*, (*Rom.* I. 30.) cùm tamen scriptum sit de Deo: *Nihil odisti eorum quæ fecisti.* (*Sap.* XI. 25.) In signum magnæ detestationis (haud dubium) peccati detractionis dicitur Deus odire detractores, qui nihil odire solet eorum quæ fecit. Aut restat dicere quòd detractores non sunt sua factura, non quidem secundùm essentiam, sed propter singularem eorum malitiam. Undè et hac de causa B. Augustinus, vir scientiâ et vitâ utique præclarissimus, ad tantum detestabatur hoc vitium, ut circa mensam, ubi communiter de facili linguæ peccatum (juxta B. Gregorii de divite epulone sententiam) se immiscet, hæc metra, prout in ejus Legenda reperitur, scripta haberet.

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam indignam noverit esse sibi.

Et ut facto comprobaret, quod scripto statuerat, cùm quidam Episcopi ad ejus mensam cœpisset laxare linguam in detractionem absentum, aiebat nisi cessarent, ipse illa metra delere vellet, et de mensa recedere. Hinc etiam est quòd religiosorum fundatores considerantes multiplex in linguæ vitio pendere animæ periculum, sanxerunt providissimè pro summo remedio juge pro suo loco et tempore suis sequacibus silentium, certas pœnas in robur sanctionum suarum contra transgressores adjicientes. Et clarum est, experientiâ docente, quòd ubi censura hæc silentii servatur arctiùs, ibi religio viget laudabiliùs et perfectiùs.

Porrò quanquam custodia oris cuique sit necessaria propter cavenda mala prætacta, specialiter tamen hæc opportuna esse Religionis et Sacerdotibus Christi, quorum ora non diabolicis joculationibus, sed divinis die noctuque laudibus replela esse debent: maximè etiam propter illa tremenda sacrosancta corporis et sanguinis Christi mysteria, quæ ipsorum ora quotidie quasi tangere habent. Demùm malè loqui volens de alio debet primò considerare seipsum, fragilitatem suam, et proprios defectus, et quomodo indiget etiam misericordiâ Dei ipse, ne cadat sicut

I. Licetne maledicentiam maledicentiâ, calumniam calumniâ repellere?

R. Nunquam licet *malum pro malo reddere, nec maledictum pro maledicto;* (1. *Petri.* III. 9.) sed è contra tenemur bonum pro malo, benedictionem pro maledictione reddere; tenemur, inquit Christus, (*Matth.* V. 44.) *orare pro persequentibus et calumniantibus nos.*

I. Peccatne semper quisquis malum de proximo loquitur?

R. Triplici in casu id fieri licet: imò et ad id faciendum charitas impellit sæpiùs.

1. Si peccatum proximi et certum sit et minimè occultum, de eo loqui licet, modò id non maligno animo, sed vel ex necessitate, vel ex alicujus utilitatis intuitu fiat.

2. Cùm occultum proximi peccatum prudenter et cautè detegitur iis qui possunt eum vel à peccato revocare, vel peccantem cohibere.

3. Cum occultum proximi malum panditur homini, ut is ille cecidit de quo loqui intendit: immò jam similiter et fortè plus graviter cecidisset, nisi divinâ gratiâ se præservasset. Nemo quippe sanctus, aut innocens viribus suis. Penset quoque si ipse esset in statu aliorum, ut alii faciunt faceret, et quandoque fecit. Occasione peccandi namque, quæ valdè multiplex est, datâ, difficile est non peccare; immò singulare Dei donum tunc peccatum posse vitare. Nam si homo, qui non nisi se et linguam suam regere habet, ita sæpiùs deficit, occasione se offerente, ut cadat tam facilè in peccatum detractionis, et cætera mala, non potest esse dominus sui ipsius; quid rogo hic æstimare pie debebit de cæteris, qui non solùm se, sed et alios multos diversorum et mirabilium morum habent regere? Nonne si qua viscera pietatis et fraternæ charitatis in eo fuerint, pro his talibus qui non omnia punctualiter ad rectum dirigunt, magis devotè orabit quàm detractoriè lacerabit? Regratiabitur itaque Deo qui se in tuto locavit, et compatietur fratribus; quia omnes unum habemus Patrem in cœlis, tam variis et multis periculis; etiam non tantùm pro se, sed pro communi salute expositis. Denique timeat nihilominus sibi usurpare divinum judicium, cùm non veretur judicare alienum servum, (*Rom.* XIV. 4.) qui *Domino suo stat aut cadit.* Stabit autem potiùs, quoniam *potens est Dominus stabilire eum*, (*Ibid.*) hoc enim ipse debet præsumi magis quàm quod condemnetur. Talia innumera sunt in sacris Scripturis. Et ex dictamine etiam plura sunt similia juris tam divini quàm humani, quibus homo se juvare contra tam pestiferum vitium linguæ poterit pariter et munire, quæ et diligenter advertere, et in effectum deducere: ne fortè aliàs frustrà sit quidquid boni agit. Advertat etiam quòd licèt totum penè humanum genus peccato linguæ communiter periclitetur, pauci tamen sunt, qui debitè indè conterantur, confiteantur et satisfaciant; immò reperiuntur nonnulli adeò mentis oculo cæci, quòd detractiones, adulterationes, calumnias et cæteras manifestas oris damnandas nequitias non reputant apud se pro peccatis; qui si forent de laïcorum numero litteras ignorantium, viderentur utique excusandi, nunc autem excusationem nullam habent de peccato, quia, proh dolor, et litterati et clerici, et quandoque habitu religiosi sunt. Timere quoque deberent meritò homines, ne, si abutantur linguæ suæ beneficio ad Deum laudandum, et propriam salutem operandum sibi concesso, in extrema sua necessitate, videlicet in horrendæ mortis hora, usus debitus tam nobilis doni justo Dei judicio eis subtrahatur, cùm eo per maximè indigebunt ad confitendum peccata sua, et ad exponendum necessitates suas, et ad commendandum animas suas Deo et Sanctis suis eorum amicis, etc. Longiùs quàm intendebamus, et forsan duriùs quàm debueramus de vitio linguæ disseruimus. Sed nemini displiceat, nullus sinistrè dijudicet, pro communi bono factum est, coram Deo loquimur, nulli in contemptum.

sibi caveat vel ab insidiis, vel ab imminenti injuriâ, seu damno. Neque enim fas est nocere innocenti ne prodatur reus. Sed hìc magnâ cautione et prudentiâ opus est : res enim periculosa : hîc facilis error est : hìc sæpè cupiditas et malignitas simulatâ charitate obteguntur. (I)

§. 3. De Adulatione, de Conviciis et Contumeliis, denique de Judiciis et Suspicionibus temerariis.

I. Quid est adulatio ?

R. Adulatio est laus vel falsa, vel nimia. Adulatur quisquis vel falsis laudibus blanditur proximo, vel excedit modum in veris laudibus.

I. Estne peccatum adulatio ?

R. Est genus mendacii proximo maximè noxii : adeòque peccatum est. (A)

(I) S. Basilius *Regul. brev. Interrog.* 25. Duo ego esse existimo tempora, in quibus liceat aliquid mali de aliquo dicere : videlicet, et quando necesse habet aliquis consultare unà etiam cum aliis, qui ad hoc idonei judicati sint, quo pacto corrigendus sit, qui peccatum commisit. Et item quando necessitas poscit, ut periculo consulatur aliquorum, qui sæpènumero ex ignorantia commisceri possent cum malo tanquam cum bono : cùm Apostoli præceptum sit, (1. *Cor.* vi. 11.) ut ne quis se cum his commisceat, qui istiusmodi sunt, nequando capiat laqueos animæ suæ. Quod quidem videmus eumdem Apostolum fecisse, ex his quæ ipse ad Timotheum scribit, his verbis, (2. *Tim.* iv. 14. *et* 15.) *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit, quem et tu devita. Valdè enim restitit verbis nostris.* Extra autem hujusmodi necessitatem, qui aliquid secùs de aliquo loquitur, illius insimulandi, vel vituperandi causâ, detractor est, esto verum sit quod loquatur.

S. August. *Epist.* 211. *aliàs* 109. *ad sanctimoniales, n.* 11. *et* 14. *vide suprà* §. 5. *et* 6. *c.* 4. *Sect.* 2. *hujusce Partis, litt.* (E) *et* (C)

S. Thom. 2. 2. *q.* 73. *art.* 2. *in corp.* Respondeo dicendum, quòd peccata verborum maximè sunt ex intentione dicentis dijudicanda. Detractio autem secundùm suam rationem ordinatur ad denigrandam famam alterius. Undè ille per se loquendo detrahit, qui ad hoc de aliquo obloquitur eo absente, ut ejus famam denigret. Auferre autem alieni famam, valdè grave est : quia inter res temporales videtur fama esse pretiosior, per cujus defectum impeditur homo à multis benè agendis : propter quod dicitur, (*Eccli.* xli. 15.) *Curam habe de bono nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri magni et pretiosi :* et ideò detractio per se loquendo est peccatum mortale. Contigit tamen quandoque quòd aliquis dicit aliqua verba, per quæ diminuitur fama alicujus ; non hoc intendens, sed aliquid aliud : hoc autem non est detrahere, per se et formaliter loquendo ; sed solùm materialiter, et quasi per accidens. Et si quidem verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, nec potest dici detractio. Si autem proferat ex animi levitate, vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale ; nisi fortè verbum quod dicitur, sit adeò grave, quòd notabiliter famam alicujus lædat : et præcipuè in his quæ pertinent ad honestatem vitæ : quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis, et tenetur aliquis ad restitutionem famæ, sicut ad restitutionem cujuslibet rei subtractæ.

Ad 1. Revelare peccatum occultum alicujus propter ejus emendationem, denuntiando, vel propter bonum justitiæ publicæ, accusando ; non est detrahere.

Gerson. *Resp. ad* 4. *qq. q.* 1. *Vide suprà hocce* 2. *litt.* (H)

(A) Psal. cxl. 5. Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me : oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Quoniam adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum.

I. Quâ ratione adulatio proximo nocet ?

R. Eò quòd superbiam, cæteraque peccata et vitia proximi nutriat. (B)

I. Quid per convicium aut contumeliam intelligis ?

R. Per convicium seu contumeliam intelligo ea verba, quæ dedecus imprimunt ei in quem jactantur, quæque ab iratis cum proposito aliquem lædendi proferuntur. Quod quidem tribus modis fieri potest. 1. Cùm alicui exprobrantur vera aut falsa seu corporis seu animi vitia. 2. Cùm alteri crimen aliquod, sive ille nocens, sive innocens sit, imponitur. 3. Cùm officia aut dona antè collata, ingratumve animum, aliaque dedecora, aut etiam pauperiem, infimum humilemve statum in quo olim sedit, aut adhuc jacet, ipsi in memoriam revocamus (C), ut eum laceremus contumeliis. (D)

S. Hieron. *Lib.* 1. *adv. Pelag. tom.* 1. *edit. Paris.* 1609. *aut pag.* 837. *edit. BB. tom.* 4. *col.* 500. Semper insidiosa, callida, blanda est adulatio. Pulchrèque *adulator* apud Philosophos dicitur, *blandus inimicus.* Veritas amara est, rugosæ frontis ac tristis, offenditque correptos. Undè et Apostolus loquitur : *Inimicus vobis factus sum, veritatem dicens vobis ?* (*Galat.* iv. 16.) Et Comicus : *Obsequium amicos, veritas odium parit.* (*Terent.*)

(B) S. Aug. *in Psal.* x. *Hebr. n.* 21. *super v.* 3. Adulantium linguæ alligant animas in peccatis. Delectat enim ea facere, in quibus non solùm non metuitur reprehensor, sed etiam laudator auditur.

S. Gregor. Mag. Papa *lib.* 18. *Mor. in Job. c.* 4. Qui justificat impium, et qui condemnat justum, uterque abominabilis est apud Deum. Sunt namque nonnulli, qui dum malè facta hominum laudibus efferunt, augent quæ increpare debuerunt. Hinc enim per Prophetam dicitur : *Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manûs, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis.* (*Ezech.* xiii. 18.) Ad hoc quippe pulvillus ponitur, ut molliùs quiescatur. Quisquis ergo malè agentibus adulatur, pulvillum sub capite vel cubito jacentis ponit : ut qui corripi ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus molliter quiescat. Hinc rursùm scriptum est : *Ipse ædificabat parietem, illi autem liniebant eum.* (*Ibid.* 10.) Parietis quippe nomine, peccati duritia designatur. Ædificare ergo parietem, est contra se quempiam obstacula peccati construere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur : ut quod illi perversè agentes ædificant, ipsi adulantes quasi nitidum reddant. Sed sanctus vir, sicut mala de bonis non æstimat, ita judicare bona de malis recusat.

(C) S. Thom. *Quæstio* 72. *artic.* 1. *Ad tertium.* Dicendum quòd convicium et improperium consistunt in verbis, sicut et contumelia ; quia per hæc omnia representatur aliquis defectus alicujus in detrimentum honoris ipsius. Hujusmodi autem defectus est triplex ; scilicet defectus culpæ, qui repræsentatur per verba contumeliosa : et defectus generaliter culpæ et pœnæ, qui repræsentatur per convicium ; quia vitium consuevit dici non solùm animæ, sed etiam corporis : unde si quis alicui injuriosè dicat eum esse cæcum, convicium quidem dicit, sed non contumeliam : si quis autem dicat alteri quòd sit fur, non solùm convicium, sed etiam contumeliam infert. Quandoque verò repræsentat aliquis alicui defectum minorationis, sivè indigentiæ ; qui etiam derogat honori consequenti quamcunque excellentiam : et hoc fit per verbum improperii : quod propriè est quando aliquis injuriosè alteri ad memoriam reducit auxilium quod contulit ei necessitatem patienti. Undè dicitur : (*Eccli.* xx. 15.) *Exigua dabit, et multa improperabit.* Quandoque tamen unum istorum pro alio ponitur.

(D) S. Thom. *Quæst.* 72. *art.* 2. *in corp.* Respondeo dicendum quòd.... verba in quantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum alio-

I. Nonne aliquando hæc absque crimine dici possunt?

R. Qui hæc dicens, scit falsa esse de quibus proximo objicit, absque dubio peccat, siquidem mentitur : mentiri autem nunquam licet.

Peccat etiam verum dicens, si animo irato ad lædendum proximum contumelias in eum jaciat. Quod quidem peccatum gravius aut levius esse potest. Leve est, si minora tantùm vitia exprobrentur, nec adsit nocendi voluntas. Grave est, si fœdissima convicia, quæ proximi famam inquinare possunt, aut etiam levissima, sed cum proposito nocendi, ingerantur. (E)

Qui verò eà tantùm mente, maximè si aliquâ auctoritate polleat, alterum contumeliis insequitur, ut correctus ad meliorem frugem se recipiat, innoxius est, modò charitatis et prudentiæ leges observet. (F) Sunt quandoque mali à Præpositis verbis asperioribus increpandi, ut docet Apostolus. (G) Peccat tamen Præpositus, si in verbis suis charitatis aut prudentiæ modum excedat.

Qui non animo nocendi, aut contumeliam faciendi, verbis utitur asperioribus, quibus animus audientis offenditur, nullum scelus admittit, nec, nisi forsan inconsiderantiâ, et præcipiti linguâ, peccasse dicendus est. (H)

rum : sed in quantum significant aliquid. Quæ quidem significatio ex interiori affectu procedit : et ideò in peccatis verborum maximè considerandum videtur, ex quo affectu aliquis verba proferat. Cùm ergo convicium vel contumelia de sui ratione importet quamdam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc feratur ut, per verba quæ profert, honorem alterius auferat, hoc propriè et per se est dicere convicium et contumeliam : et hoc est peccatum mortale, non minùs quàm furtum vel rapina : non enim homo minùs amat suum honorem quàm rem possessam. Si verò aliquis verbum convicii vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, sed fortè propter correctionem, vel propter aliquid hujusmodi, non dicit convicium vel contumeliam formaliter et per se, sed per accidens et materialiter ; in quantum scilicet dicit id quod potest esse convicium vel contumelia. Undè hoc potest esse quandoque peccatum veniale, quandoque autem absque omni peccato : in quo tamen necessaria est discretio, ut moderatè homo talibus verbis utatur : quia potest esse ita grave convicium, quòd per incautelam prolatum auferret honorem ejus contra quem profertur : et tunc posset homo peccare mortaliter, etiamsi non intenderet dehonorationem alterius : sicut etiam si aliquis incautè alium ex ludo percutiens, graviter lædat, culpâ non caret.

(E) S. Thomas. *Vide suprà hocce §. litt.* (D)

(F) S. Thom. *Ubi suprà. Ad secundum.* Dicendum quòd sicut licitum est aliquem verberare vel in rebus damnificare, causâ disciplinæ, ita etiam causâ disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviciosum dicere. Et hoc modo Dominus discipulos vocavit *stultos* (*Luc.* xxiv. 25.), et Apostolus Galatas *insensatos.* (*Galat.* iii. 1.) Tamen sicut dicit Aug. in lib. de serm. Domini in monte, *rarò et ex magna necessitate objurgationes sunt adhibendæ ; in quibus, non nobis, sed ut Domino serviatur, instemus.*

(G) Tit. i. 13. Increpa illos durè, ut sani sint in fide.

(H) S. Thom. 2. 2. *Quæst.* 72. *art.* 11. *Ad primum.* Dicendum quod ad eutrapeliam pertinet dicere aliquod leve convicium, non ad dehonorationem vel ad contristationem ejus in quem dicitur ; sed magis causâ delectationis et joci : et hoc potest esse sine peccato, si debitæ circumstantiæ observentur. Si verò aliquis non reformidet contristare cum in

I. Quid præstare debet qui proximum conviciis aut contumeliis proscidit ?

R. Inustam ipsius famæ ac honori labem tenetur detergere, et damna quæ exinde passus est resarcire.

I. Quomodo se gerere debet qui conviciis ac contumeliis lacessitus est ?

R. Injuriam ex animo condonare tenetur. (I) Suprà huic quæstioni abundè satisfecimus, cùm de injuriis condonandis egimus. (*Hujusce Part. Sect.* 2 *Cap.* 4. §. 6.)

I. Quid est judicium temerarium, suspicio temeraria ?

R. Est judicium vel suspicio de malo proximi, quæ nullo legitimo fundamento nituntur.

Qui sine legitimo fundamento judicat vel suspicatur proximum peccasse, temerè judicat vel suspicatur.

Tunc autem est legitimum fundamentum judicandi, cùm res est certa et evidens. (K).

quem profertur hujusmodi jocosum convicium, dummodò aliis risum excitet, hoc est vitiosum.

(I) *Vide quæ diximus suprà, hujusce Partis Sect.* 2. *Cap.* 4. 2. 6.

S. Thom. 2. 2. *Quæst.* 72. *art.* 3. *in corp.* Respondeo dicendum quòd sicut patientia necessaria est in his quæ contra nos fiunt, ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem sapientiæ in his quæ contra nos fiunt, sunt in præparatione animi habenda ; sicut Aug. in lib. de sermone Domini in monte (lib. 2. cap. 34. 35. 36. vel cap. 19. et 20.) exponit illud præceptum Domini : *Si quis percusserit te in unam maxillam, præbe ei et aliam ;* (*Matth.* v. 39.) ut scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit. Non tamen hoc semper tenetur facere actu ; quia nec ipse Dominus hoc fecit ; sed cùm suscepisset alapam, dixit, *quid me cædis ?* ut habetur (*Joan.* xviii. 23.) Et ideò etiam circa verba contumeliosa quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum : tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus ; maximè propter duo : primò quidem propter bonum ejus qui contumeliam infert ; ut videlicet ejus audacia reprimatur, et de cætero talia non attentet : secundùm illud, (*Prov.* xxvi. 5.) *Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.* Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas. Undè Greg. dicit super Ezech. hom. 9. Hi, quorum vita in exemplum imitationis est posita, debent (si possunt) detrahentium sibi verba compescere ; ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant ; et ita in pravis moribus remanentes benè vivere contemnant.

(K) S. Aug. *Lib.* 2. *de sermone Domini in monte, c.* 18. *n.* 59. *Nolite judicare, ne judicetur de vobis : In quo enim judicio judicaveritis, judicabitur de vobis ; et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* (*Matth.* vii. 1. *et* 2.) Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Quod enim scriptum est, (*Ibid.* 16.) *ex fructibus eorum cognoscetis eos*, de manifestis dictum est, quæ non possunt bono animo fieri, sicut sunt stupra, vel blasphemiæ, vel furta, vel ebriositates, et si qua sunt talia, de quibus nobis judicare permittitur, dicente Apostolo, (1. *Cor.* v. 12.) *Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare ? nonne de iis qui intùs sunt vos judicatis ?* De genere autem ciborum, quia possunt bono animo et simplici corde sine vitio concupiscentiæ quicunque humani cibi indifferenter sumi ; prohibet idem Apostolus judicari eos, qui carnibus vescebantur, et vinum bibebant, ab eis qui se ab hujusmodi alimentis temperabant. *Qui manducat,* inquit, (*Rom.* xiv. 3.) *non manducantem non spernat : et qui non manducat, manducantem non judicet.* Ibi etiam ait, (*Ibid.* 4.) *Tu quis es qui judices alienum servum ? Domino suo stat, aut*

cadit. De talibus enim rebus quæ possunt bono et simplici animo fieri, quamvis possint etiam non bono, volebant illi cùm homines essent, in occulto cordis ferre sententiam, de quibus solus Deus judicat.

N. 60. Ad hoc pertinet etiam illud quod alio loco dicit, (1. *Cor.* IV. 5.) *Nolite ante tempus quidquam judicare, quoadusque veniat Dominus qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis: et tunc laus erit unicuique à Deo.* Sunt ergo quædam facta media, quæ ignoramus quo animo fiant, quia et bono et malo fieri possunt, de quibus temerarium est judicare, maximè ut condemnemus. Horum autem veniet tempus ut judicentur, *cùm Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit cogitationes cordis.* Item alio loco dicit idem Apostolus, (1. *Tim.* V. 24.) *Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium, quosdam autem et subsequuntur.* Manifesta ea dicit, de quibus clarum est quo animo fiant: hæc præcedunt ad judicium, id est, quia si fuerit ista subsecutum judicium, non est temerarium. Subsequuntur autem illa quæ occulta sunt; quia nec ipsa latebunt tempore suo. Sic et de bonis factis intelligendum est: nam ita subjungit: (*Ibid.* 25.) *Similiter et facta bona manifesta sunt, et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.* De manifestis ergo judicemus, de occultis verò Deo judicium relinquamus: quia et ipsa abscondi non possunt, sive mala, sive bona, cùm tempus advenerit quo manifestentur.

N. 61. Duo sunt autem in quibus temerarium judicium cavere debemus, cùm incertum est quo animo quidque factum sit; vel cùm incertum est, qualis futurus sit qui nunc vel bonus vel malus apparet. Si ergo quispiam, verbi gratiâ, conquestus de stomacho jejunare noluit, et tu id non credens edacitatis id vitio tribueris, temerè judicabis. Item si manifestam edacitatem ebriositatemque cognoveris, et ita reprehenderis quasi nunquam ille possit corrigi atque mutari, nihilominùs temerè judicabis. Non ergo reprehendamus ea quæ nescimus quo animo fiant; neque ita reprehendamus quæ manifesta sunt, ut desperemus sanitatem, et vitabimus judicium, de quo nunc dicitur, *Nolite judicare, ne judicetur de vobis.* (*Matth.* VII. 1.)

N. 62. Temeritas quâ punis alium, eadem ipsa te puniat necesse est, nisi fortè arbitrandum est, quod iniquitas ei noceat aliquid in quem procedit, ei autem nihil à quo procedit: immò verò sæpè nihil nocet ei qui patitur injuriam, ei autem qui facit necesse est ut noceat.

N. 63.... Multa incertum est quo corde fiant, de quibus judicare temerarium est; maximè autem hi temerè judicant de incertis, et facilè reprehendunt, qui magis amant vituperare et damnare, quàm emendare et corrigere: quod vitium, vel superbiæ est, vel invidentiæ.

S. THOMAS. 2. 2. *q.* 60. *art.* 2. *conclus.* Injustè, præsumptuosè, ac temerè quidpiam judicare, illicitum semper est. Id judicium tamen quod est justitiæ actus proculdubio est licitum.

In corp. Judicium in tantum est licitum, in quantum est justitiæ actus.... Ad hoc quòd judicium sit actus justitiæ, tria requiruntur. Primò quidem, ut procedat ex inclinatione justitiæ. Secundò, quòd procedat ex auctoritate præsidentis. Tertiò, quòd proferatur secundùm rectam rationem prudentiæ. Quodcunque autem horum defuerit, judicium erit vitiosum et illicitum. Uno quidem modo quando est contra rectitudinem justitiæ: et sic dicitur judicium perversum vel injustum. Alio modo, quando homo judicat de his in quibus non habet auctoritatem; et sic dicitur judicium usurpatum. Tertio modo, quando deest certitudo rationis, putà cùm aliquis de his judicat, quæ sunt dubia, vel occulta, propter aliquas leves conjecturas: et sic dicitur judicium, suspiciosum, vel temerarium.

Ad 1. Dominus prohibet judicium temerarium, quod est de intentione cordis, vel de aliis incertis.... vel prohibet judicium quod non fit ex benevolentia, sed ex animi amaritudine.

Ad 3. Dicendum quòd illi qui sunt in gravibus peccatis, non debent judicare eos qui sunt in eisdem peccatis, vel minoribus... et præcipuè hoc est intelligendum, quando illa peccata sunt publica; quia ex hoc generaretur scandalum in cordibus aliorum. Si autem non sunt publica, sed occulta, et necessitas judicandi immineat, propter officium potest cum humilitate et timore, vel arguere, vel judicare.

Suspicandi autem adest legitima ratio, quando res mali speciem habet, et est mala ut plurimùm. (L)

I. Quodnam discrimen est inter judicium et suspicionem?

R. Qui judicat, rem certò apud se statuit: qui suspicatur, dubitat, nec certò affirmat.

I. Peccatne quisquis malum de proximo vel judicat vel suspicatur?

R. Peccat, si temerè id fiat. (M) Si verò veritate, æqui-

(L) S. Aug. *Tract.* 90. *in Joan. n.* 2. Pertinet autem ad nos ne perniciosâ opinione fallamur, ut quia non possumus hominum indagare conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram certamque sententiam: hoc est, ut si ille vel ille homo utram sit impudicus pudicusve nescimus, oderimus tamen impudicitiam, et pudicitiam diligamus: et si illum vel illum injustum esse justumve nescimus, amemus tamen justitiam, et injustitiam detestemur; non quas nobis ipsi errando confingimus, sed quas fideliter, hanc appetendam, illamque vitandam, in Dei veritate conspicimus, ut cùm de ipsis rebus quod appetendum est appetimus, quod devitandum est devitamus, ignoscatur nobis quòd de occultis hominum aliquando, immò assiduè non vera sentimus. Hoc enim ad humanam tentationem pertinere arbitror, sine qua duci non potest vita, ita ut Apostolus diceret, *Tentatio vos non apprehendat nisi humana.* (1. *Cor.* x. 13.) Quid enim tam humanum quàm non posse inspicere cor humanum; et ideò non ejus latebras perscrutari, sed plerumque aliud quàm id quod ibi agitur suspicari? Quanquam et in his rerum tenebris humanarum, hoc est, cogitationum alienarum, etsi suspiciones intelligere non possumus, quia homines sumus: judicia tamen, id est, definitas, firmasque sententias continere debemus, nec *ante tempus quidquam judicare, donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestet cogitationes cordis, et tunc laus erit unicuique à Deo.* (*Ibid.* iv. 5.) Quando ergo non erratur in rebus, ut recta sit improbatio vitiorum, virtutumque probatio; profectò si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio.

S. Thomas. 2. 2. *q.* 60. *art.* 3. Sed contra S. Chrysost. homil. 17. operis imperfect. in Matth. super illud Matth. 7. *nolite judicare*, dicit: Dominus hoc mandato non prohibet Christianos ex benevolentia alios corripere, sed ne per jactantiam justitiæ suæ Christiani Christianos despiciant, ex solis plerumque suspicionibus odientes cæteros, et condemnantes.

Conclus. Judicium ex suspicione procedens ad alicujus condemnationem, illicitum et mortale peccatum est: ex levibus tamen indiciis de alterius probitate dubitare, leve est, gravatur tamen æstimatio judicantis ex illius criminis gravitate, quod quis de altero ex levibus suspicatur.

In corp. Suspicio provenit ex hoc quòd aliquis malè afficitur ad alterum: cùm enim aliquis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur, vel invidet ei, ex levibus signis opinatur mala de ipso: quia unusquisque faciliter credit quod appetit... Est autem triplex gradus suspicionis. Primus quidem gradus est, ut homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipiat: et hoc est veniale et leve peccatum. Pertinet autem ad tentationem humanam, sine qua ista vita non ducitur, ut habetur glossâ super illud, *Nolite ante tempus judicare.* (1. *Cor.* iv. 5.) Secundus gradus est, cùm aliquis pro certo malitiam alterius æstimat, ex levibus indiciis. Et hoc si sit de aliquo gravi, est peccatum mortale, in quantum non est sine contemptu proximi: undè glossa ibidem subdit: Et si ergo suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus, judicia tamen, id est, diffinitivas firmasque sententias continere debemus. Tertius gradus est, cùm aliquis Judex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum, et hoc directè ad injustitiam pertinet: undè est peccatum mortale.

(M) Matth. vii. 1. Nolite judicare, ut non judicemini. 2. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini: et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

tate, charitate innitatur judicium vel suspicio, nihil est in iis non laude dignum.

Verbi gratiâ, Præpositi qui cùm subditorum correctioni et saluti invigilent, mala de iis suspicantur, et cavent, quantùm in se est, ne sibi ipsi, ne aliis noceant; nec tamen certum apud se judicium statuunt, nisi adsit sufficiens judicandi ratio. Idem dicendum de cæteris omnibus, qui, cùm alieni sint ab omni præcipiti judicio vel suspicione, suæ tamen vel alienæ utilitati consulunt, caventque sapienter à proximorum insidiis, fraudibus, dolis, astutiis: quæ quidem cautio adjunctam habet ut plurimùm suspicionem de malo. Videat unusquisque ne propterea temerè judicet vel suspicetur: sæpè enim sub specie charitatis et necessitatis malignitas tegitur. (N)

I. Licetne revelare alteri malum quod de proximo vel judicamus, vel suspicamur?

R. Non licet, nisi quando ad id non levitas, non malignitas, sed sola necessitas charitatis impellit: alioqui obtrectatio est.

Luc. vi. 37. Nolite judicare, et non judicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini.

Rom. ii. 1. Propter quod inexcusabilis es, ô homo omnis qui judicas. In quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas: eadem enim agis quæ judicas. 2. Scimus enim quia judicium Dei est secundùm veritatem in eos qui talia agunt. 3. Existimas autem hoc, ô homo, qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies judicium Dei.

S. Aug. *Lib.* 2. *de sermon. Domini in monte*, *c.* 18. *n.* 59. *etc. Vide suprà hocce* §. *litt.* (K)

Serm. 306. *aliàs* 112. *de diversis*, *c.* 9. *n.* 8. Pleraque mala generis humani non aliundè oriuntur, nisi de suspicionibus falsis. Credis de homine quòd oderit te, qui fortè amat te; et per pravam suspicionem fis inimicissimus amicissimo. Quid faciat, cui non credis, et cor suum tibi demonstrare non valet? Loquitur tibi dicens, Amo te. Sed quia posset tibi hoc dicere et mentiens (ea sunt enim verba mentientis, quæ vera dicentis), non credendo adhuc odisti. Ideò securum te facere voluit ab eo peccato, qui tibi dixit, *Diligite inimicos vestros.* (*Matth.* v. 44.) Christiane, dilige et inimicos tuos, ne incautus oderis et amicos.

Epist. 153. *aliàs* 54. *ad Macedonium*, *n.* 20. *et* 24. *Vide suprà* t. 4. *cap.* 8. *hujusce Sect. litt.* (E)

(N) Hebr. vi. 9. Confidimus autem de vobis, dilectissimi, meliora, et viciniora saluti, tametsi ita loquimur.

S. Aug. *Tract.* 90. *in Joann. n.* 2. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (L)

Lib. 2. *de serm. Domini in monte*, *c.* 18. *n.* 59. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (K)

S. Thom. 2. 2. *q.* 60. *art.* 4. Sed contra est quod Rom. 14. super illud, *Qui non manducat, manducantem non judicet*, dicit Glossa. Dubia in meliorem partem sunt interpretanda.

Conclus. Dubia indicia de malitia alterius, semper sunt in meliorem partem interpretanda.

In corp. Respondeo dicendum quòd ex hoc ipso quòd aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, injuriatur ei, et contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcunque inferre, absque causa cogente: et ideò ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est.

Ad 1. Ergo dicendum quòd potest contingere, quòd ille qui in meliorem partem interpretatur, frequentiùs fallitur. Sed melius est, quòd aliquis frequenter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo malo homine; quàm quòd rariùs fallatur, habens malam opinionem de aliquo homine bono: quia ex hoc fit injuria alicui, non autem ex primo.

Ad id autem charitas impellit, cùm non ad infamandum proximum id fit, sed ad malum aliquod avertendum, vel ut consulatur gloriæ Dei, vel utilitati proximi. (*Vide* §. *super.*)

I. Quid Deus præcipit octavo mandato?

R. 1. Ut non nisi veritatem loquamur corde et ore, veritatem diligamus, veritati studeamus: veritas enim Deus est. (*Vide hujusce Cap.* §. 1.)

2. Ut coram Judicibus non modò non mentiamur unquam, sed etiam cùm juridicè, id est, servato ordine juris, nos interrogant, respondeamus illis nudè et apertè quod scimus de iis quæ à nobis ipsi postulant: ita ut ad rationem interrogationis, responsionis verba verè et sine fuco adæquentur. (O)

3. Ut fugiamus omnia genera peccatorum, quæ in hoc capite exposuimus.

4. Ut actiones proximi, quantùm fieri potest, in benignam partem interpretemur. (P)

CAPUT DECIMUM.

De Nono Dei Præcepto.

I. QUODNAM est nonum Dei præceptum?

R. Non concupisces uxorem proximi tui.

I. Quid hoc præcepto prohibetur?

R. Prohibetur concupiscentia omnis circa res venereas præcepto sexto prohibitas.

(O) S. THOM. 2. 2. *Quæst.* 69. *art.* 1. *in corpore.* Ex debito tenetur accusatus Judici veritatem exponere, quam ab eo secundùm formam juris exigit. Et ideò, si confiteri noluerit veritatem, quam dicere tenetur, vel si eam mendaciter negaverit, mortaliter peccat. Si verò Judex hoc exquirat, quod non potest secundùm ordinem juris, non tenetur ei accusatus respondere; sed potest vel per appellationem, vel aliter licitè subterfugere: mendacium tamen dicere non licet.

Ad Tertium dicendum, quòd ille qui mentitur in judicio se excusando, facit et contra dilectionem Dei, cujus est judicium: et contra dilectionem proximi; tum ex parte Judicis, cui debitum negat; tum ex parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficiat.

(P) S. AUG. *in Psal.* CXLVII. *n.* 16. Quid agit pax? De incertis non judicat, incognita non confirmat: proclivior est ad benè credendum de homine, quàm ad malè suspicandum. Non se multùm dolet errare, cùm benè credit etiam de malo: perniciosè autem, cùm malè sentit forte de bono. Nescio qualis sit: quid perdo, si credo quia bonus est? Si incertum est, licet ut caveas, ne fortè verum sit; non tamen damnes, tanquam verum sit. Hoc pax jubet * *Quære pacem, et sequere eam.* (*Psal.* XXXIII. 15.)

S. BERNARD. *Serm.* 40. *in Cant. n.* 5.... Cave alienæ conversationis esse aut curiosus explorator, aut temerarius judex. Etiam si perperàm actum quid deprehendas, nec sic judices proximum, magis autem excusa. Excusa intentionem, si opus non potes: puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum. Quod si omnem omninò dissimulationem rei certiludo recusat, suade nihilominùs ipse tibi, et dicito apud temetipsum: Vehemens fuit nimis tentatio. Quid de me illa fecisset, si accepisset in me similiter potestatem?

Quin et non solùm prava ea de re desideria, sed et cogitationes malæ.

I. Quid discriminis intercedit inter cogitationem pravam et desiderium?

R. Cogitatio est attentio animi ad rem quæ menti exhibetur. Desiderium est voluntas exsequendi. (A)

I. Omne genus mali desiderii peccatumne est?

R. Est. Desiderium enim includit consensum voluntatis in rem pravam, in quo posita est ratio peccati: de corde enim, id est, de voluntate consentiente exeunt omnia peccatorum genera, juxta Christi ipsius oraculum. (B)

I. Omne genus cogitationis pravæ peccatumne est?

R. Non in mala præcisè cogitatione, sed in voluntate posita est peccati ratio. (C) Adeoque nunquam cogitatio peccatum est, nisi cùm juvatur à voluntate.

(A) S. Greg. Mag. *Lib. 4. moral. in Job. c.* 25. Quatuor modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namque suggestione, delectatione, consensu, et defensionis audaciâ perpetratur. Fit autem suggestio per adversarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Culpa enim, quæ terrere mentem debuit, extollit, et dejiciendo elevat, sed graviùs elevando supplantat. Undè et illam primi hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam serpens suasit, Eva delectata est, Adam consensit, qui etiam requisitus confiteri culpam per audaciam noluit. Hoc verò in humano genere quotidiè agitur, quod actum in primo parente nostri generis non ignoratur.... Eisdem etiam quatuor modis peccatum consummatur in opere. Priùs namque latens culpa agitur: post modum verò etiam ante oculos hominum sine confusione realùs aperitur: dehinc ei in consuetudinem dicitur: ad extremum verò, vel falsæ spei seductionibus, vel obstinatione miseræ desperationis enutritur.

Hom. 16. *in Evangelia....* Sciendum nobis est, quia tribus modis tentatio agitur, suggestione, delectatione, et consensu. Et nos cùm tentamur, plerumque in delectationem, aut etiam in consensum labimur: quia de carnis peccato propagati, in nobis ipsis etiam gerimus, undè certamina toleremus. Deus verò, qui in utero Virginis incarnatus, in mundum sine peccato venerat, nihil contradictionis in semetipso tolerabat. Tentari ergo per suggestionem potuit, sed ejus mentem peccati delectatio non momordit. Atque ideò omnis diabolica illa tentatio foris non intùs fuit.... Antiquus hostis.... primum hominem, parentem nostrum... tentavit, sed tentando superavit; quia sibi eum per consensum subdidit.

(B) Matth. xv. 18. Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt; et ea coinquinant hominem. 19. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. 20. Hæc sunt, quæ coinquinant hominem.

(C) S. Aug. *Enarrat. in Psal.* xcix. *n.* 11. Excludes malos fratres à conventu bonorum? De corde tuo, quisquis ista dicis, omnes malas cogitationes, si potes, exclude: non intret in cor tuum vel suggestio mala. Non consentio, inquis: sed intravit tamen, ut suggereret. Nam omnes munita corda habere volumus, ut nihil intret quod malè suggeratur. Undè autem intret, quis novit? Et pugnamus quotidiè in uno corde nostro; unus homo in corde suo cum turba luctatur. Suggerit avaritia, suggerit libido, suggerit voracitas, suggerit lætitia ista popularis; omnia suggerunt; ab omnibus se continet, omnibus respondet, et ab omnibus aversatur; difficile est ut non ab aliqua feriatur. Ubi ergo securitas? Hic nusquam, in ista vita nusquam, nisi in sola spe promissorum Dei.

Enarrat. in Psal. cxliii. *n.* 6. Ecce ipse Apostolus difficillimum prælium proponit, et quàm laboriosum sit aut forte insuperabile, si non

intelligo, ipse ostendit. *Caro*, inquit (*Galat.* v. 17.), *concupiscit adversùs spiritum, et spiritus adversùs carnem, ut non ea quæ vultis, faciatis.* Quomodo me jubes vincere, cùm ille dicat, *ut non ea quæ vultis, faciatis?*... Prorsùs non facis quod vis, pugnante carne adversùs spiritum tuum. Si ad istam pugnam de te præsumis, admonendus es, ne frustrà audieris, *Exultate Deo adjutori nostro.* (*Ps.* LXXX. 2.) Si enim per te impleres totum, non esset necessarius adjutor. Rursùs si tu ipse tuâ voluntate nihil ageres, non vocaretur adjutor: adjutor enim aliquid agentem adjuvat... *Manifesta enim sunt*, inquit, *opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, idolorum servitus, luxuria, veneficia, contentiones, inimicitiæ, ebrietates, comessationes, et his similia; quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* (*Galat.* v. 19. 20. et 21.) Non qui adversùs talia confligunt, sed qui talia agunt. Cùm enim confligis, aliud est opus; cùm vincis, aliud opus est; cùm pacem et requiem habes, aliud opus est. Hæc dum exemplis demonstro paucis, advertite. Suggeritur aliquod lucrum, delectat: habet fraudem, sed magnum est lucrum, delectat, non consentis: pugnam vide; adhuc suadetur, adhuc instatur, adhuc deliberatur: ergo qui pugnat, periclitatur. Vidimus pugnam, cætera videamus. Contempsit justitiam, ut fraudem faceret: victus est: contempsit lucrum, ut justitiæ serviret; vicit. In his tribus, victum doleo, pugnanti metuo, victori congaudeo. Sed etiam ille qui vicit, nunquid omninò egit in se, ut prorsùs eum pecunia non attentet, aut nihil in eo excitet delectationis, quamvis superabilis, quamvis contemptibilis, quamvis non solùm cui non consentiat, sed cum qua nec pugnare dignetur? Inest tamen aliqua delectationis titillatio. Ista titillatio et ille hostis jam nec pugnat, nec regnat: inest tamen, et quasi moratur in carne mortali, quod non erit. Ducetur enim totum in victoriam, sed postea: modò autem, *corpus quidem mortuum est, propter peccatum;* (*Rom.* VIII. 10.) et ideo eidem corpori inest peccatum, etsi non regnat peccatum: spiritus autem vita est propter justitiam.

Lib. 1. *de Serm. Domini in monte*, *cap.* 12. *n.* 33. *Vide suprà* 2. 3. *Cap.* 2. *Sect.* 1. *hujusce Partis litt.* (D); *et Lib.* 12. *de Trinit. cap.* 12. *n.* 18. *litt.* (f).

Serm. 98. *alias* 44. *de verbis Domini*, *c.* 5. *n.* 5. Ista tria genera mortuorum sunt tria genera peccatorum quos hodiè suscitat Christus.... Sunt ergo qui peccatum intùs in corde habent, in facto nondum habent. Nescio qui commotus est aliqua concupiscentia. Dicit enim ipse Dominus, *Matth.* v. 28. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est in corde suo.* Nondum accessit corpore, consensit in corde: mortuum intùs habet, nondum extulit. Et ut fit, ut novimus, ut quotidiè homines in se experiuntur, aliquando audito verbo Dei, tanquam Domino dicente, *surge*, condemnatur consensus ad iniquitatem, respiratur in salutem atque justitiam. Surgit mortuus in domo, reviviscit cor in cogitationis secreto. Facta est ita resurrectio animæ mortuæ intus intra parietes conscientiæ, tanquam intra domesticos parietes. Alii post consensum eunt in factum, tanquam efferentes mortuum; ut quod latebat in secreto, appareat in publico. Nunquid jam isti, qui in factum processerunt, desperati sunt? Nonne et illi juveni dictum est, *Tibi dico, surge?* Nonne et ille *redditus est Matri suæ?* (*Luc.* VII. 14. *et* 15.) Sic ergo et qui jam fecerit, si fortè commonitus, et commotus verbo veritatis ad Christi vocem resurgit, vivus redditur. Potuit progredi, in æternum perire non potuit. Qui autem faciendo quod malum est, etiam malâ consuetudine se implicant, ut ipsa consuetudo mali non eos sinat videre quia malum est, fiunt defensores malorum factorum suorum: irascuntur cùm reprehenduntur.... Tales consuetudine malignâ pressi, tanquam sepulti sunt. Sed quid dicam, Fratres? Ita sepulti, ut de Lazaro dictum est, *Jam fœtet.* (*Joan.* XI. 39.) Moles illa imposita sepulcro, ipsa est vis dura consuetudinis, quâ premitur anima, nec surgere nec respirare permittitur.

Cap. 6. *n.* 6. Dictum est autem, *Quatriduanus est.* (*Id. ibid.*) Reverà a Pelagianâ consuetudine, de qua loquor, quarto quodam progressu pervenit anima. Prima est enim quasi titillatio delectationis in corde, secunda consensio, tertia factum, quarta consuetudo. Sunt enim qui res

si enim prava cogitatio displiceat voluntati, nedum delectet, si nullam voluntas dederit occasionem pravæ cogitationi, si ea rejiciatur statim atque menti objicitur, si ipsi voluntas non inhæreat; vergit prava cogitatio in meritum, nedum peccatum sit.

I. Quandonam peccat voluntas juvando pravam cogitationem?

R. 1. Quando præbet consensum pravæ cogitationi. 2. Quando de prava cogitatione delectatur, licèt in rem pravam nondum consentiat. 3. Quando negligentia suâ dat locum pravæ cogitationi, vel objectam cogitationem pravam non rejicit, sed in ea diutiùs immoratur. (D)

I. Estne gravitas eadem in triplici illo peccatorum genere circa pravas cogitationes?

R. Graviùs peccat qui consensum præbet pravæ cogitationi, quàm qui de ea sine consensu delectatur, vel qui in ea immoratur diutiùs. Deindè graviùs peccat qui de prava cogitatione delectatur, quàm is qui negligens est in ea statim rejicienda.

I. Licetne concupiscere uxorem proximi, non in adulterium quidem, sed in conjugium, si fortè vidua fiat?

I. Talis concupiscentia peccatum est. Tum quia præmatura est et inordinata. Tum quia ex ea cupiditate facilè quis moveretur ad optandum mortem mariti. Tum quia grave periculum est ne ex hac concupiscentia oriatur tandem desiderium vel adulterii, vel alterius luxuriæ, vel cujuspiam affectûs pravi. (E)

illicitas obvias cogitationibus suis prorsùs ita abjiciunt, ut nec delectentur. Sunt qui delectantur, et non consentiunt: nondum perfecta mors est, sed quodam modo inchoata. Delectationi accedit consensio: jam est illa damnatio. Post consensionem in factum proceditur: factum in consuetudinem vertitur: et fit quædam desperatio, ut dicatur, *Quatriduanus est, jam putet.* (*Id. Ibid.*) Venit ergo Dominus, cui utique facilia erant omnia; et difficultatem quamdam ostendit ibi: *infremuit spiritu*, (*Ibid.* 33.) ostendit multo clamore objurgationis opus esse ad eos qui consuetudine duruerunt. Tamen ad vocem clamantis Domini, rupta sunt vincula necessitatis: tremuit inferni dominatio, redditus est Lazarus vivus. Liberat enim et de mala consuetudine Dominus quamcumque [illegible].

S. Gregor. Magn. *lib. 4. Moral. in Job. c.* 25. *et Hom.* 16. *in Evang. Vide supra hocce* 2. *litt.* (A)

(D) *Vide testimonia ex Patribus desumpta hocce* §. *lau lata.*

(E) Catechis. Conc. Trident. *Part.* 3. *de* 9. *et* 10. *Præcept. Decalogi*, n. 4. Sic [illegible] quemadmodum in ferro ignitum est prava concupiscentia: ipsa qui incensi sunt præcipites feruntur in omne flagitiorum ac scelerum genus.

N. 10. Sciendum est concupiscentiam esse commotionem quamdam, ac vim animi quæ impulsi homines quas non habeat res jucundas appetunt.

N. 15. Et tantum concupiscendi libido vetita est, quam *carnis concupiscentiam* vocat Apostolus (1. *Joan.* II. 16.), illi scilicet concupiscendi motus, qui nullum rationis motum habent, neque finibus à Deo constitutis continentur.

N. 17. Hæc cupiditas damnata est, vel quia malum appetit, veluti adulteria, ebrietates, homicidia, et alia ejusmodi nefaria scelera, de quibus

CAPUT UNDECIMUM.

De Decimo Dei Præcepto.

I. QUODNAM est decimum Dei Præceptum?

R. Non concupisces domum proximi tui, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

I. Quid Deus hoc præcepto prohibet?

R. Sicut septimo præcepto prohibitum est ne aliena rapiantur vel retineantur; ita hoc decimo prohibetur ne aliena concupiscantur in damnum proximi.

In damnum proximi, inquam, neque enim hâc lege prohibetur aliena desiderare, ut legitimè acquirantur sine damno vel injuria proximi. Omnes emptionis et venditionis contractus hoc legitimo desiderio innituntur: neque quisquam domum vel agrum emeret nisi placeret acquisitio, sibique rem vellet habere.

ita Apostolus: (1. *Cor.* x. 6.) *Non simus*, inquit, *concupiscentes malorum quemadmodum et illi concupierunt.* Vel quia, etsi res naturâ suâ malæ non sint, causa tamen aliundè exstat, quare illas concupiscere nefas sit: quo in genere sunt ea quæ ne possideamus, Deus aut Ecclesia prohibet. Non enim ea nobis appetere licet, quæ possidere omninò nefas sit: quædam olim in veteri lege fuerunt, aurum et argentum ex quibus idola conflata erant, quæ Dominus in Deuteronomio (VII. 25.) vetuit, ne quis concupisceret. Ob eam præterea causam hæc cupiditas vitiosa prohibetur: quoniam quæ appetuntur aliena sunt, ut domus, servus, ancilla, ager, uxor, bos, asinus, et alia quælibet, quæ cùm aliena sint, ea concupiscere vetat divina Lex. (*Id.* v. 21.)

N. 18. Rerumque ejusmodi cupiditas nefaria est, et in peccatis gravissimis numeratur, cùm illis concupiscendis animi præbetur assensus: nam cum peccatum naturâ existit: cùm post malarum cupiditatum impulsum animus rebus pravis delectatur, atque his vel assentitur, vel non repugnat: id quod divus Jacobus, cùm peccati originem et progressionem ostendit, illis verbis docet: (I. 14. *et* 15.) *unusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, et illectus: deindè concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum: peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem.*

N. 28. Hanc de re alienâ non concupiscendâ legem altera sequitur, quæ prohibet, ne alienam concupiscamus uxorem: quâ lege concupiscendi libido non ea quidem tantùm prohibita censetur, quâ adulter alterius uxorem appetit; sed etiam quâ affectus aliquis alterius uxorem in matrimonium ducere concupiscit: eo enim tempore cùm repudii permittebatur libellus, illud facile evenire poterat, ut quæ ab uno repudiata esset, eam alter uxorem acciperet.

N. 29. At hoc Dominus vetuit: ne aut mariti ad uxores relinquendas sollicitarentur, aut uxores maritis difficiles se ac morosas ita præberent, ut eam ob causam quædam quasi necessitas viris imponeretur illas repudiandi.

N. 30. Nunc verò gravius est peccatum, cùm mulierem, etiam si à viro repudiata sit, alteri in matrimonium ducere non liceat, nisi marito mortuo. Itaque qui alterius uxorem concupiscit, facilè ex una in aliam incidet cupiditatem. Aut enim illius virum mori, aut adulterium admittere cupiet.

N. 31. Atque hoc idem de iis mulieribus dicitur, quæ alteri desponsatæ sunt: neque enim has item concupiscere licet, cùm ii, qui hæc pacta rescindere student, violent sanctissimum fidei fœdus.

I. Quinam peccant contra hoc præceptum ?

R. 1. Mercatores qui rerum penuriam, annonæque caritatem expetunt, ut ipsi vendendo vel emendo ditiores fiant. 2. Milites et Tribuni qui bellum expetunt, ut impunè aliena diripiant. 3. Medici qui morbos, 4. Judices, Patroni, Procuratores, Scribæ, Actuarii, qui lites et contentiones concupiscunt. 5. Liberi qui, deposito omni pietatis et humanitatis sensu, parentum mortem expetunt, ut fruantur citiùs eorum hæreditate. Uno verbo quicumque proximorum felicitati, gloriæ, divitiis, virtuti atque existimationi, aliisque id genus invident. (A)

De peccatorum hujusmodi principiis et natura satis superque diximus, ubi de peccatis capitalibus egimus. (*Hujusce Part. Sect.* 1. *Cap.* 2. §. 5.)

I. Quid Deus duobus ultimis præceptis jubet?

R. Ut omnia nostra desideria ad fidei et rationis normam dirigantur; adeoque ut fugiatur *concupiscentia carnis*, *concupiscentia oculorum*, *et superbia vitæ*, (1. *Joan.* 11. 16.) quam vocat S. Augustinus (*Confess. Lib.* 3. *c.* 18. *n.* 16.) *sentiendi*, *dominandi*, *et spectandi libidinem*, de qua superiùs diximus (*Vide caput Prælim. hujusce Partis*) : est enim triplex ea cupiditas radix pravorum omnium affectuum, atque adeò peccatorum omnium. *Radix omnis mali cupiditas.* (1. *Tim.* VI. 10.) (B)

I. Cur ais cupiditatem esse omnis mali radicem ?

R. Id ait Apostolus (*Ibid.*), quia quidquid mali fit, ex prava cupiditate et affectione fit.

I. Quâ ratione vinci cupiditas potest et coërceri ?

R. Exercitio virtutum, ipso etiam pœnarum timore, qui bonus et utilis est, et sine quo *non est quà intret chari-*

(A) CATECHISM. CONCIL. TRIDENT. *Part.* 3. *in nonum et decimum præceptum Decalogi, n.* 37. Qui præ cæteris hoc cupiditatis vitio laborant... illi sunt qui lusionibus non honestis delectantur, aut qui ludis immoderatè abuntur. Mercatores item, qui rerum penuriam, annonæque caritatem expetunt, atque id ægrè ferunt, ut alii præter ipsos sint qui vendant, aut emant, quo cariùs vendere aut viliùs emere ipsi possint. Qua in re item peccant, qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo, aut emendo ipsi lucrentur. Peccant etiam milites, qui bellum expetunt, ut furari ipsis liceat : Medici item qui morbos desiderant : Jureconsulti, qui causarum, litiumque vim copiamque concupiscunt ; tum artifices qui quæstûs avidi, omnium, quæ ad victum cultumque pertinent penuriam exoptant, ut inde plurimum lucri faciant. In hoc prætereà genere graviter ii peccant, qui alienæ laudis, gloriæque avidi, atque appetentes sunt, non sine aliquâ famæ alterius obtrectatione : idque præsertim, si qui illam appetunt, ignavi, nulliusque pretii homines sunt ; fama enim, et gloria virtutis, atque industriæ, non ignaviæ, aut inertiæ, præmium est.

(B) ECCLI. XVIII. 30. Post concupiscentias tuas non eas, et à voluntate tua avertere. 31. Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis.

1. COR. X. 6. Non simus concupiscentes malorum.

Hæc momenta ex Scriptura et Patribus in Cap. Prælim. hujusce Partis laudata.

tas. (C) Sed ut perfectè vincatur, et coërceatur cupiditas, soli Deo adhærendum, à quo bona cuncta procedunt, soli Deo serviendum, solus Deus diligendus; ita ut omnia ad ipsum dirigantur, sintque in ordine charitatis, quam ipse præcepit omnibus. (*Vide Caput Prælim. hujusce Partis.*)

I. Ergo charitas est totius religionis summa?

R. Est utique. Christianæ religionis non perfectio solùm, sed et compendium charitas. Sola enim charitate fides et spes perficiuntur. Est autem triplex hæc virtus totius religionis summa. (D) Qui Deum diligit legem implevit.

(C) S. AUGUST. *In Epistol. Joan. cap.* 4. *tract.* 9. *n.* 4. Undè intelligitur perfecta charitas? *Timor non est in charitate.* (1. *Joan.* IV. 18.) Quid ergo dicimus de illo qui cœpit timere diem judicii? Si perfecta in illo esset charitas, non timeret. Perfecta enim charitas faceret perfectam justitiam, et non haberet quare timeret: immò haberet quare desideraret ut transeat iniquitas, et veniat regnum Dei. Ergo *timor non est in charitate.* Sed in qua charitate? Non in inchoata. In quâ ergo? *Sed perfecta*, inquit, *charitas foràs mittit timorem.* (*Ibid.*) Ergo incipiat timor: quia *initium sapientiæ timor Domini.* (*Eccli.* I. 16.) Timor quasi locum præparat charitati. Cùm autem cœperit charitas habitare, pellitur timor qui ei præparavit locum. Quantùm enim illa crescit, illa decrescit: et quantùm illa fit interior, timor pellitur foràs. Major charitas, minor timor: minor charitas, major timor. Si autem nullus timor, non est quà intret charitas. Sicut videmus per setam introduci linum, quando aliquid suitur, seta priùs intrat, sed nisi exeat, non succedit linum: sic timor primò occupat mentem, non autem ibi remanet timor, quia ideò intravit, ut introduceret charitatem. Jam factâ securitate in animo, quale gaudium nobis est vel in hoc, vel in futuro seculo? Et in hoc seculo quis nobis nocebit plenis charitate? Videte quomodo exsultet Apostolus de ipsa charitate. *Quis nos*, inquit, (*Rom.* VIII. 35.) *separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* Et Petrus dicit, (1. *Petr.* III. 13.) *Et quis vobis nocere potest, si boni æmulatores fueritis?* Timor non est in dilectione: *sed perfecta dilectio foràs mittit timorem;* (1. *Joan.* IV. 18.) quia timor tormentum habet. Torquet cor conscientia peccatorum, nondum facta est justificatio. Est ibi quod titillet, quod pungat. Ideò in Psalmo de ipsa perfectione justitiæ quid dicit? (*Ps.* XXIX. 12.) *Convertisti luctum meum in gaudium mihi: concidisti saccum meum, et cinxisti me lætitiâ, ut cantet tibi gloria mea, et non compungar.* Quid est, non compungar? Non sit quod stimulet conscientiam meam. Stimulat timor: sed noli timere, intrat charitas, quæ sanat, quod vulnerat timor. Timor Dei sic vulnerat, quomodo medici ferramentum: putredinem tollit, et quasi videtur vulnus augere. Ecce putredo quando erat in corpore, minus erat vulnus, sed periculosum: accedit ferramentum medici, minùs dolebat illud vulnus, quàm dolet modò cùm secatur. Plus dolet cùm curatur, quàm si non curaretur: sed ideò plus dolet accedente medicinâ, ut nunquam doleat succedente salute. Occupet ergo cor tuum timor, ut inducat charitatem: succedat cicatrix ferramento medici. Talis est medicus, ut nec cicatrices appareant: tu tantùm subde te dexteræ ipsius. Nam si sine timore es, non poteris justificari. Sententia dicta est de Scripturis. *Nam qui sine timore est, non poterit justificari.* (*Eccli.* I. 28.) Opus est ergo ut intret timor primò, per quem veniat charitas. Timor medicamentum, charitas sanitas. *Qui autem timet, non est perfectus in dilectione.* (1. *Joan.* IV. 18.) Quare? *Quia timor tormentum habet*, quomodo sectio medici tormentum habet.

(D) S. AUGUST. *Lib.* 12. *de Trinit. cap.* 14.

N. 21. Quis cultus (Dei,) nisi amor ejus, quo nunc desideramus eum videre, credimusque et speramus nos esse visuros.

Enchirid. ad Laurent. c. 3. *n.* 1. *Vide suprà Cap. prælim. hujusce Partis litt.* (L)

I. Cur voluit Deus legem ponere desideriis hominum?

R. 1. Ut significaret esse se cordium scrutatorem et Dominum : simul et demonstraret excellentiam legis suæ supra leges humanas, quæ non nisi circa actus externos versantur, nec possunt exteriora dirigere. (E)

2. Ut peccatum in ipsa radice destrueretur. Est enim prava cupiditas totius peccati fons, et ex corde exeunt omnia delictorum et scelerum genera, ut ait Christus. (*Matth.* XV. 19.)

3. Ut nemo sibi de justitia et innocentia blandiatur, dum ab omni peccato exteriori abstinet; potest enim esse in corde peccatum; possunt prava desideria hominem inquinare, et iræ Dei subjicere. (F)

Cap. 17. *n.* 31. Jam porrò charitas, quam duobus istis, id est, fide ac spe majorem dixit Apostolus, quantò in quocunque major est, tantò melior est in quo est. Cùm enim quæritur, utrum quisque sit homo bonus, non quæritur quid credat, aut speret, sed quid amet. Nam qui rectè amat, procul dubio rectè credit et sperat : qui verò non amat, inaniter credit, etiam si sint vera quæ credit; inaniter sperat, etiam si ad veram felicitatem doceantur pertinere quæ sperat : nisi et hoc credat ac speret, quod sibi petenti donari possit, ut amet. Quamvis enim sperare sine amore non possit, fieri tamen potest ut id non amet; sine quo ad id quod sperat, non potest pervenire. Tanquam si speret vitam æternam, (quam quis non amat?) et non amet justitiam, sine qua nemo ad illam pervenit. Ipsa est autem fides Christi, quam commendat Apostolus, (*Galat.* III. 5. *et seq.*) quæ per dilectionem operatur, et quod in dilectione nondum habet, petit ut accipiat, quærit ut inveniat, pulsat ut aperiatur ei. Fides namque impetrat quod lex imperat. Nam sine Dei dono, id est, sine Spiritu sancto, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, jubere lex poterit, non juvare : et prævaricatorem insuper facere, qui de ignorantia se excusare non possit. Regnat enim carnalis cupiditas, ubi non est Dei charitas.

(E) PSAL. VII. 10. Diriges justum, scrutans corda et renes Deus.

JEREM. XVII. 10. Ego Dominus scrutans cor, et probans renes : qui do unicuique juxta viam suam, et juxta fructum adinventionum suarum.

(F) MATTH. V. 28. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo.

FINIS TOMI QUINTI.

INDEX

TOMI QUINTI.

SECUNDÆ PARTIS SECTIO TERTIA.

De Præceptis Dei.

CAPUT I. *De Præceptis Decalogi in genere.* Pag. 1

CAPUT II. *De Primo Præcepto Decalogi.*

§. 1. Quid hoc Præcepto præcipiatur. 7

§. 2. De peccatis primo Decalogi præcepto prohibitis, ac primò de Idololatriâ. 11

§. 3. De cultu et Invocatione Sanctorum, hoc primo Decalogi præcepto minimè prohibito : imò Scripturâ et Traditione firmato. 14

§. 4. De cultu Reliquiarum. 39

§. 5. De cultu Crucis et sacrarum Imaginum. 55

§. 6. De cæteris Peccatis primo Dei Præcepto prohibitis, nimirùm Sacrilegio et Superstitione. 71

CAPUT III. *De Secundo Præcepto Decalogi.*

§. 1. Idea generalis hujus Præcepti. 81

§. 2. De Voto. 81

§. 3. De Juramento et de Blasphemia. 88

CAPUT IV. *De Tertio Dei mandato.*

§. 1. Quem diem sanctificari à Christianis oporteat. 98

§. 2. Qua ratione diem Dominicam sanctificari oporteat. 100

CAPUT V. *De Quarto Dei Mandato.*

§. 1. De officiis Inferiorum erga Superiores. 111

§. 2. De officiis Superiorum erga Inferiores. 122

CAPUT VI. *De Quinto Mandato Decalogi.* 130

CAPUT VII. *De Sexto Dei Mandato.* 136

CAPUT VIII. *De Septimo Dei Præcepto.*

§. 1. Quot modis aliena rapiantur. 147

§. 2. De Usurâ et Fœnore. 155

§. 3. De injusta detentione bonorum proximi, aliisque damni generibus illatis proximo, quantum ad bona fortunæ. Item de participibus furum. 176
§. 4. De Restitutione. 183

CAPUT IX. *De Octavo Dei Mandato.*

§. 1. De falso Testimonio et de Mendacio. 188
§. 2. De Obtrectatione. 197
§. 3. De Adulatione, de Conviciis et Contumeliis, denique de Judiciis et Suspicionibus temerariis. 208

CAPUT X. *De Nono Dei Præcepto.* 216

CAPUT XI. *De Decimo Dei Præcepto.* 219

FINIS INDICIS TOMI QUINTI.